

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β', τεύχος 282, Παρασκευή 1 Μαρτίου 1985

Δρχ. 70

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ - ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Η ΣΥΝΑΡΧΙΑ ΣΕ ΣΥΝΕΝΟΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ «ΝΔ»

● ΜΝΗΜΗ ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Γράφουν: Γ. Αράγης,
Χρ. Βακαλόπουλος,
Μ. Κουμανταρέας

● 17 ΝΟΕΜΒΡΗ

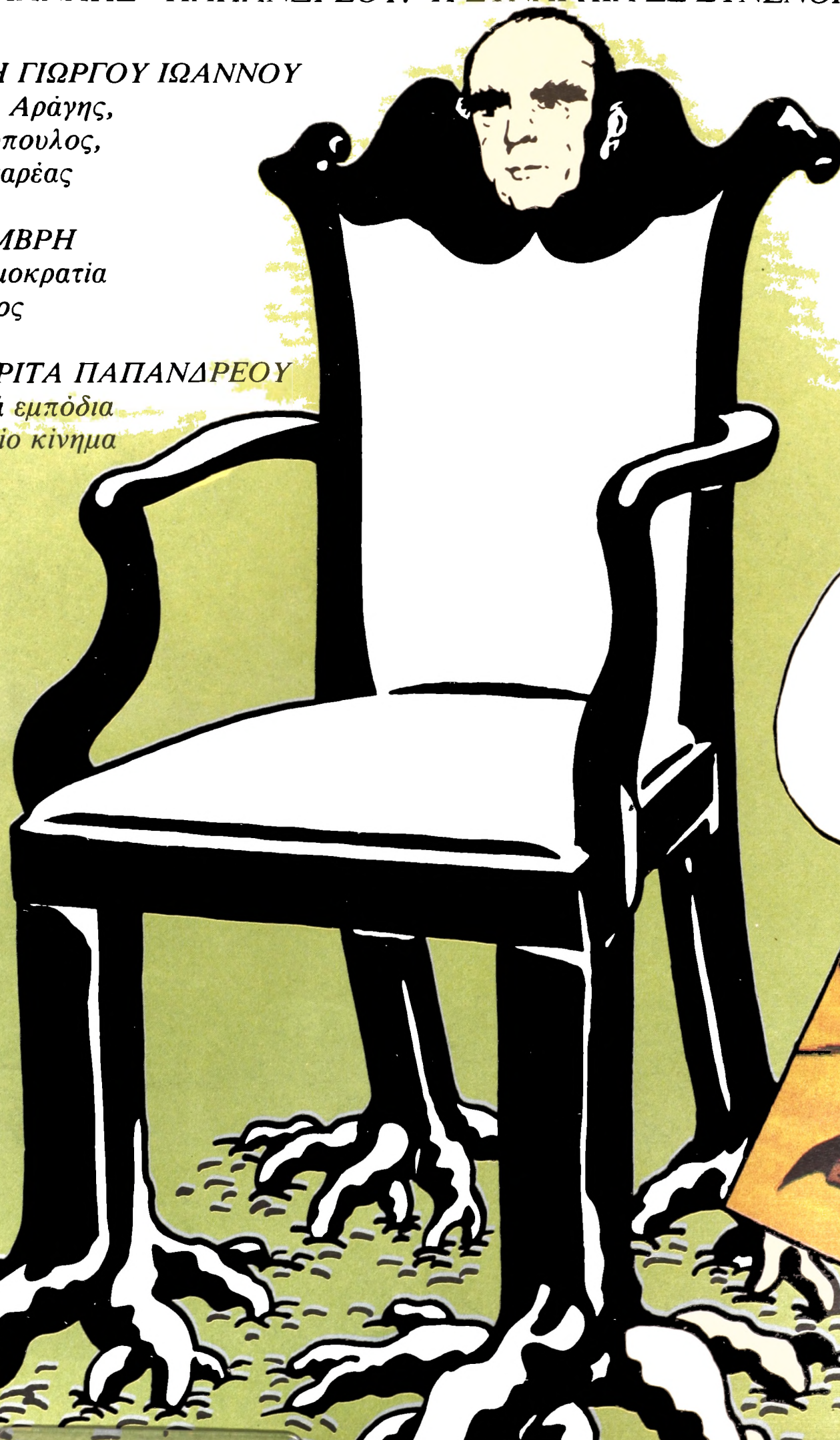
Για την τρομοκρατία
και το κράτος

● ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Πολιτισμικά εμπόδια
στο γυναικείο κίνημα

● ΜΠΟΣΤ

Επιστολή προς Κώστα
και Ανδρέα

ΘΕΛΩ ΝΑ ΓΙΝΩ
ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ
ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ
ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ
!!!

ΤΑΣΟΞ

Νέα πρόκληση, για νέες δουλιές στο διεθνή τουρισμό

Μία νέα Διεθνής Έκθεση αρχίζει τη λειτουργία της στις εγκαταστάσεις της HELLEXPO, στη Θεσσαλονίκη, τον Απρίλη 1985. Η PHILOXENIA Διεθνής Έκθεση Τουρισμού.

Η PHILOXENIA '85 είναι μία νέα Διεθνής Έκθεση, που θα κάνει κάθε χρόνο τη Θεσσαλονίκη επίκεντρο συναντήσεων, γνωριμιών και — κυρίως — συμφωνιών για συνεργασία, ανάμεσα σε ελληνικούς και ξένους Οργανισμούς και σε όλους αυτούς που προσφέρουν ή ζητούν τουριστικές υπηρεσίες κάθε είδους.

Τουριστικές επιχειρήσεις απ' όλο τον κόσμο θα συναντηθούν στη PHILOXENIA '85 από 24 μέχρι 28 Απρίλη στη Θεσσαλονίκη. Tour Operators, ξενοδοχειακές, ταξιδιωτικές, εφοπλιστικές επιχειρήσεις, αεροπορικές εταιρίες, διοργανωτές φεστιβάλ, κ.ά.

Η PHILOXENIA είναι και για σας η πρόκληση για νέες δουλιές στο διεθνή τουρισμό.

PHILOXENIA, ένας χώρος προσφοράς και ζήτησης, ένας χώρος ζωντανής επικοινωνίας και επωφελών επαφών και συμφωνιών.

**Ελάτε στην PHILOXENIA.
Για νέες επαφές, διαπραγματεύσεις
και συμφωνίες.**

PHILOXENIA '85

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
Θεσσαλονίκη 24-28 Απρίλη 1985

Με τη συνεργασία του Ε.Ο.Τ.

OFFICIAL CARRIER

OLYMPIC

A WISE CHOICE

HELLEXPO

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΟΡΓΑΝΩΤΗΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ,
ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ: ΕΓΝΑΤΙΑ 154, 546 21 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ. ΚΕΝΤΡΟ: 031-23 9221, TELEX 0412291
ΓΡΑΦΕΙΑ ΑΘΗΝΑΣ: ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 1, 105 57 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 01-323 8051, TELEX 215604

Περίοδος Β'
● Χρόνος 12ος
● Τεύχος 282
Παρασκευή 1 Μαρτίου 1985
δρχ. 70

ΕΡΓΩ ΔΕ... ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΝΔΡΟΣ ΑΡΧΗ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤ. ΜΠΕΡΕΤΤΑΣ Η περίπτωση της «17ης Νοέμβρη»	8
ΜΠΟΣΤ Οδηγός αλληλογραφίας για Προέδρους και υποψηφίους Προέδρους	11
ΧΡ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ - Γ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ Η κλειστή πολιτική της θωρακισμένης δημοκρατίας	12
Μ. ΜΟΥΡΜΟΥΡΗΣ Ένα δάνειο με πολλούς τόκους και μια υποθήκη για το μέλλον	12
ΔΗΜ. ΜΙΧΑΗΛ Ιστορικός συμβιβασμός α - λα - ελληνι- κά	18
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Προεδρική εκλογή και Προεδρικός ρό- λος	20
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Πολιτισμικά εμπόδια στη Γυναικεία Αλ- ληλεγγύη	25
ΑΙΜΗ ΜΠΑΚΟΥΡΟΥ ΜΑΡΙΑ ΠΑΓΚΑ Τα «παραλειπόμενα» της δίκης του Μπέσκου	30
ΠΕΤΡΟΣ ΚΕΡΥΝΕΙΑΤΗΣ Κύπρος: Κύριο πρόβλημα η χρεοκοπία των οραμάτων	32
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Ούτε καν μανδραγόρας	36
ΜΝΗΜΗ ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ	39-47
ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ Σκέφτομαι τον Ιωάννου	40
ΧΡ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Από το χάος στο χαρτί	45
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ Σκόρπιες σκέψεις μπροστά στη σωρό του Γ. Ιωάννου	46
ΧΡ. ΛΑΖΟΣ Η εμπειρία του βιωμένου χώρου: Μια συζήτηση με τον Χρόνη Μπότσογλου	52
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΑΝΤΗΝΩΡ «Ο δικομματισμός έφερε την 26 Μαΐου»	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ	6
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΑΝΝΥ ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΥ Ουρουγουάη: Οι Τουπαμάρος ελεύθεροι! —Για πόσο;	10
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ Σ. ΚΑΒΟΥΝΙΔΗΣ Περί πιθήκων (και άλλων τινών)	35
Κ. ΜΙΤΖΗΡΑΣ (Τομ)ΣΩΓΙΕΡ και (Λαίδη) ΧΑΜΙΛ- ΤΟΝ, ξανά μαζί	38
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ ΑΝΑ-ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ Το ερωτικό τοπίο της Μάτσης Χατζηλα- ζάρου	48
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΙΑΛΟΓΟΣ	49
	54
	55

ΤΟ ΟΤΙ Η Ελλάδα φαίνεται - επί τέλους - να αποκτά το νέο Περικλή της, αποτελεί καταρχήν την ευγλωττότερη σύγκριση μεταξύ του αρχαίου κλέους και της νεοελληνικής πραγματικότητας. Αυτή δε τη φορά, δεν θα αρνηθούμε ότι εδώ επαληθεύεται η ρήση πως κάθε λαός που έχει δικαίωμα να εκλέγει, έχει και την ηγεσία που του αξίζει.

ΔΙΟΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ κατ' αξίαν, δηλαδή με την αξία του, εκλέγεται ο κ. Καραμανλής. Μπορεί ατενίζοντας τον πολιτικό ορίζοντα, αθροίζοντας τις ψήφους της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ να ανακράξει «ήταν όλοι τους παιδιά μου» - και να έχει δίκαιο.

ΟΧΙ ΜΟΝΟ γιατί, ψηφίζοντάς τον, απέδειξαν και τα δύο κόμματα - και ιδιαίτερα το ΠΑΣΟΚ - ότι έχουν ανάγκη από τον «πατέρα» και την κηδεμονία του. Αλλά κυρίως γιατί αυτή η σύγκλιση γίνεται πάνω στο έδαφος που ο ίδιος ο κ. Καραμανλής έχει διαμορφώσει, σε μια πορεία τριαντάχρονης - τουλάχιστον - συνέπειας.

ΖΟΥΜΕ, ΟΥΤΩΣ ή άλλως, την «καραμανλική» εθνική μας περίοδο. Η οικονομική και κοινωνική «ανάπτυξη» που θεμελίωσε ο κ. Καραμανλής το 1955, αποτελεί και το σημερινό πεδίο δράσης του ΠΑΣΟΚ και των ποσοτικών βελτιωτικών αιτημάτων της Αριστεράς. Το θεσμικό, πολιτειακό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο κινούνται, αναντίρρητα, όλες οι πολιτικές δυνάμεις, φέρνει τη σφραγίδα του κ. Καραμανλή, με το επιχρύσωμα του '74 και εντεύθεν.

Η ΕΛΛΑΔΑ αυτής της περιόδου φαίνεται ότι σημαδεύτηκε από τα όρια του «μπιντέ», εκεί όπου εξαντλούνται και τα οράματα άλλωστε του ελληνικού αστισμού, όπως τον οργάνωσε, τον συνάσπισε και τον εκφράζει ο κ. Καραμανλής, που δίκαια ψηφίζεται διευρυμένα, εφ' όσον αυτό το πλαίσιο επιλογών του δεν αμφισβητήθηκε έμπρακτα από τους αντιπάλους του.

Η ΨΗΦΙΣΗ του κ. Καραμανλή, έτσι όπως παρουσιάζεται από το ΠΑΣΟΚ, φαίνεται να αποτελεί μια αδήριτη αναγκαιότητα, αν δεχτούμε ότι «οι αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες, οι εθνικοί κίνδυνοι, η ανάγκη ομαλότητας, η εμπειρία της συμβίωσης του 81-85 έδειξαν πως δεν υπάρχει εναλλακτική λύση».

ΑΛΛΑ ΒΕΒΑΙΑ, αν βγούμε σήμερα στους δρόμους να ψάξουμε για «εναλλακτική λύση», είναι πιθανότερο να βρούμε πετρέλαιο στα συντριβάνια της Ομόνοιας, παρά μια πειστική αντιπρόταση. Αλλά οι λύσεις δεν έρχονται από τον ουρανό την τελευταία νύχτα των «μωρών παρθένων». Προπαρασκευάζονται στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες, κατοχυρώνονται από την κυβερνητική πρακτική, θεμελιώνονται σε μια γενική μετακίνηση των κοινωνικών και πολιτικών συσχετισμών στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό πεδίο.

ΤΕΤΟΙΑ ΟΜΩΣ «πολιτική βούληση» δεν εκδηλώθηκε απ' το ΠΑΣΟΚ, ούτε, βέβαια, ηχεί ιδιαίτερα πειστική η «απόρριψη» του κ. Καραμανλή από την παραδοσιακή Αριστερά, όπως την πληροφορήθηκε ο ελληνικός λαός στις εφημερίδες.

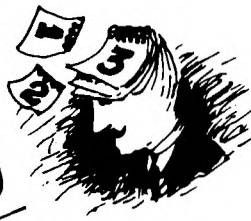
ΒΕΒΑΙΑ ΑΠΟ μια άλλη σκοπιά, εκείνη της Ιστορίας, η υπερψήφιση του κ. Καραμανλή, όσο και αν εγγράφεται σαν πολιτική του νίκη, είναι μια στρατηγική του ήττα. Διότι, αυτή η επικέντρωση των πολιτικών ισορροπιών στη συμβολική παρουσία ενός προσώπου, δείχνει τη διάρκεια της κρίσης της αστικής εξουσίας στη χώρα μας, ή, αν θέλετε, την κρίση της πολιτικής νομιμοποίησής της.

ΔΙΟΤΙ ΟΤΑΝ οι δημοκρατικοί θεσμοί και η εύρυθμη λειτουργία τους, η δυνατότητα να «συνεχίσει η Αλλαγή την πορεία της», η ομαλότητα και η αποτροπή των εθνικών κινδύνων συναρτώνται σε ένα πρόσωπο, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε πως όλο αυτό το οικοδόμημα στηρίζεται σε σαθρά θεμέλια, είναι ένα καθεστώς που τελεί σε μια διαρκή κρίση εμπιστοσύνης στη σταθερότητά του.

ΑΛΛΑ ΑΝ οφείλουμε να αναγνωρίσουμε κάποιο ιδιαίτερο χάρισμα στον κ. Καραμανλή, είναι ακριβώς αυτό, ότι δηλαδή, εκφράζοντας διαρκώς την αριστοτελική «μεσότητα», κατάφερε να προσαρμόσει τους θεσμούς σ' αυτό το μέτρο λειτουργικότητας, δηλαδή να εξουδετερώσει την αυτοδυναμία τους και την αυτάρκειά τους.

ΚΙ ΑΝ αυτή τη στιγμή και το ΠΑΣΟΚ εντάσσεται στον αστερισμό της διαπραγμάτευσης του δικού του χώρου, μέσα στα πλαίσια της μεταπολιτευτικής πραγματικότητας, είναι για τούτο πιο επιτακτικό το αίτημα για μια συνολικά διαφορετική πορεία του τόπου.

ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ γεγονός ότι θα είχε διευκολυνθεί, αν οι θεσμοί και οι πολιτικές λειτουργίες αναλογούσαν στους πολίτες χωρίς τον κηδεμόνα τους...

Ο δικομματισμός έφερε την 26η Μαΐου...

ΤΥΠΙΚΑ, και μέχρι την επανεκλογή του σημερινού προέδρου της Δημοκρατίας (στις 15 Μαρτίου), θέμα πρόωρων εκλογών, δεν θ' ανακινείται... Η συμφωνία Καραμανλή - Παπανδρέου θεωρεί τα δύο θέματα «κεχωρισμένα» και ο πρωθυπουργός αποδέχθηκε τον όρο του Κ. Καραμανλή ότι «προτού εξαντληθεί η διαδικασία της προεδρικής εκλογής, δεν θα συζητείται θέμα πρόωρων εκλογών».

ΟΜΩΣ, είναι κοινός τόπος ότι οι «συναινετικές διαδικασίες» κάλυψαν και το δεύτερο αυτό θέμα, καθώς ο πρόεδρος της Δημοκρατίας διαβεβαίωσε τον Α. Παπανδρέου ότι «δεν θα είχε αντίρρηση ή επιφύλαξη για την επίσπευση του χρόνου των βουλευτικών εκλογών», εφόσον —ουσία— η κυβέρνηση εξάντλησε την τετραετία. Η διαφορά, άλλωστε, ανάμεσα στον Μάιο - Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο - Οκτώβριο, είναι μόλις τέσσερις μήνες.

ΩΣΤΟΣΟ, μέχρι την Τετάρτη 20 Φεβρουαρίου, που είχε προγραμματισθεί η (αρχική) συνάντηση Καραμανλή - Παπανδρέου, στο Προεδρικό Μέγαρο, ο πρωθυπουργός δεν είχε αποφασίσει, ακόμα, αν θα το πήγαινε σε πρόωρες εκλογές ή σε εκλογές στο τέλος της τετραετίας. Οι γνώμες των στενών συνεργατών του (Υπουργών ή μη), για μια ακόμα φορά, διχάζονταν. Οι μεν (οι λεγόμενοι «Οκτωβριανοί»), ήταν άτεγκτοι στα επιχειρήματά τους: «Ας επιδείξουμε συνέπεια έστω σε μια και μόνη εξαγγελία μας —ότι θα εξαντλήσουμε, δηλαδή, ολόκληρη την τετραετία»... Όσο για το επιχείρημα των «επείγουσων», ότι εξάντληση της τετραετίας θα έδινε, στη Νέα Δημοκρατία, άνεση χρόνου για να ανασυντάξει τις δυνάμεις της, οι «Οκτωβριανοί» απαντούσαν με κάποια δόση σαρκασμού: «Σε ποια πλαζ, ή σε ποια βουνοπλαγιά, ο Μητσοτάκης θα βρει δυνάμεις για να τις αναδιατάξει»;

Τα επιχειρήματα των «επείγουσων»

ΑΛΛΑ, ΕΞΙΣΟΥ, άτεγκτοι, στα επιχειρήματά τους, ήταν και οι «επείγουσες»: Όσο παρατείνεται η προεκλογική περίοδος, τόσο περισσότερες παροχές (προεκλογικές παροχές), θα είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε. Και η αντοχή της οικονομίας μας βρίσκεται στο έσχατο της σημείο... Από την άλλη, οι «επείγουσες» δεν παρέλειψαν να προειδεάσουν τον πρωθυπουργό πάνω στις τιμές των αγροτικών προϊόντων, όπως θα ορίζονται από την ΕΟΚ: Οι τιμές αυτές —του είπαν— θα είναι φέτος πολύ χαμηλές. Πράγμα που στην απλοελληνική θα πει ότι θα πρέπει να επιδοτήσουμε τους αγρότες μας —εφόσον δεν θέλουμε να χάσουμε την ψήφο τους— μ' ένα ποσό ύψους 20-30 δισεκατομμυρίων δραχμών...

ΑΛΛΑ ΥΠΑΡΧΕΙ και το θέμα των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ), σε συνδυασμό με την εισδοχή της Ισπανίας και Πορτογαλίας στην Κοινότητα. Τι θα κάνει η Ελλάδα, στη σύνοδο κορυφής του Ιουνίου; Θα δεχθεί τα «ψίχουλα» της Κομισιόν ή θ' αντιτάξει βέτο; Αν δεχθούμε τα ψίχουλα —είπαν οι «επείγουσες»— θα γίνουμε η χλεύη των ψηφοφόρων μας... Αν αντιτάξουμε βέτο, θα προκαλέσουμε την οργή ολόκληρης της Κοινοτικής Ευρώπης. Και τον σάλαγο από την οργή αυτή, θα εκμεταλλευθεί, στο έπακρο, η Νέα Δημοκρατία... Συνεπώς, γι' αυτούς —και για άλλους 99 λόγους— θα πρέπει να προχωρήσουμε στην προκήρυξη πρόωρων εκλογών.

ΜΕ ΙΣΧΥΡΑ τα επιχειρήματα των «μεν» και των «δε», ο πρωθυπουργός εξακολουθούσε —μέχρι την παραμονή της συνάντησής του με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας— να ταλαντεύεται... Πώς θα ζητούσε από τον Κ. Καραμανλή πρόωρες εκλογές, εφόσον η ίδια η κυβέρνηση δεν είχε καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις; Τότε, ακριβώς, ανακαλύφθηκε η «ελαφρά αδιαθεσία» του πρωθυπουργού και η συνάντηση με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας μετατέθηκε για την Παρασκευή 22 Φεβρουαρίου. Η μικρή αυτή αναβολή, όμως, επέτρεψε στον πρωθυπουργό να έχει ένα νέο κύκλο διαβουλεύσεων, τόσο με τους «Οκτωβριανούς» (Αλευρά, Γεννηματά, Λαλιώτη, κ.ά.), όσο και με τους «επείγουσους».

Εκλογές στις 26 Μαΐου

ΟΙ ΝΕΕΣ διαβουλεύσεις, κατάληξαν σε μια απόφαση και σε μια ημερομηνία: «Πάμε για πρόωρες εκλογές, στις 26 Μαΐου». Και οι πάντες —συμφωνούντες ή διαφωνούντες— ανάσαναν, μια και η εκκρεμότητα αυτή, έπαιρνε, επιτέλους κάποιο τέλος.

ΜΕ ΕΙΛΗΜΜΕΝΗ πια την απόφαση για πρόωρες εκλογές, ήταν φυσικό η προσοχή του πρωθυπουργού και των μελών του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑΣΟΚ, να στραφεί στο θέμα της εκλογής (ακριβέστερα της επανεκλογής) του προέδρου της Δημοκρατίας. Και η μεν επανεκλογή του Κ. Καραμανλή, με στήριξη της υποψηφιότητάς του τόσο από το ΠΑΣΟΚ, όσο και από τη Νέα Δημοκρατία, θεωρείται δεδομένη.

ΟΜΩΣ, ο πρωθυπουργός δεν θα ήθελε η επιλογή του αυτή ν' αμφισβητηθεί από έναν οποιονδήποτε αξιόλογο αριθμό στελεχών του κινήματος —μελών της Κεντρικής Επιτροπής ή / και βουλευτών, γιατί, κατά τη διατύπωση στενού συνεργάτη του πρωθυπουργού, «κανείς δεν είναι συνεπέστερος αγωνιστής του προέδρου του κινήματος». Ήδη, μεταξύ των αντιτιθεμένων στην υποψηφιότητα Καραμανλή, αναφέρονται τα ονόματα των

βουλευτών του ΠΑΣΟΚ Η. Χατζοπλάκη, Γ. Παπαγεωργίου, Α. Τρίτση, κ.ά. Ο τελευταίος μάλιστα, εν πλήρη γνώση ότι η σημερινή Βουλή δεν μπορεί —κάτω από τον σημερινό συσχετισμό δυνάμεων— ν' αναδείξει άλλο πρόεδρο της Δημοκρατίας, προκρίνει διάλυση της Βουλής και άμεσες εκλογές, οι οποίες, όμως, εκ των πραγμάτων, θα έχουν πολιτειακό χαρακτήρα, προς όφελος, φυσικά, της Νέας Δημοκρατίας.

(Κάποιοι προσωπικοί αντίπαλοι των αντιτιθέμενων στη στήριξη Καραμανλή, αφήνουν να νοηθεί ότι οι αντιτιθέμενοι επιχειρούν —με τη στάση τους αυτή— να εξασφαλίσουν μια εκλογίμη θέση στη λίστα των υποψηφίων βουλευτών του ΠΑΣΟΚ... Όμως η ερμηνεία αυτή, κρίνεται «πολύ μακιαβελική», για να γίνει αποδεκτή σαν ερμηνεία).

ΠΑΝΤΩΣ, γεγονός παραμένει ότι, μέχρι τη σύγκληση της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ (στις 7 Μαρτίου) και της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ (στις 11 Μαρτίου), καταβάλλεται συστηματική προσπάθεια, από πλευράς Εκτελεστικού Γραφείου, για να μεταπεισθούν οι αντιτιθέμενοι, ή τουλάχιστον, να περιορισθεί, στο ελάχιστο, ο αριθμός τους.

ΚΑΙ ΕΝΩ συνεχίζονται οι διεργασίες στους κόλπους του ΠΑΣΟΚ, έχει προγραμματισθεί, για σήμερα, η συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας της Νέας Δημοκρατίας, η οποία —κατά τον αρχηγό του κόμματος Κ. Μητσοτάκη— θα δώσει την ευκαιρία στους βουλευτές της «ΝΔ» να εκφράσουν και τη δική τους άποψη, που «αυτονοήτως είναι ταυτόσημη προς την κομματική». Η συνεδρίαση —όπως διαβεβαιώνει η «Καθημερινή»— θα προσλάβει «πανηγυρικό χαρακτήρα», μετά το πέρας της οποίας ο Κ. Μητσοτάκης θα διαβιβάσει στον πρόεδρο της Βουλής, Ι. Αλευρά, την πρόταση της αξιωματικής αντιπολίτευσης για την προεδρική εκλογή της 15ης Μαρτίου.

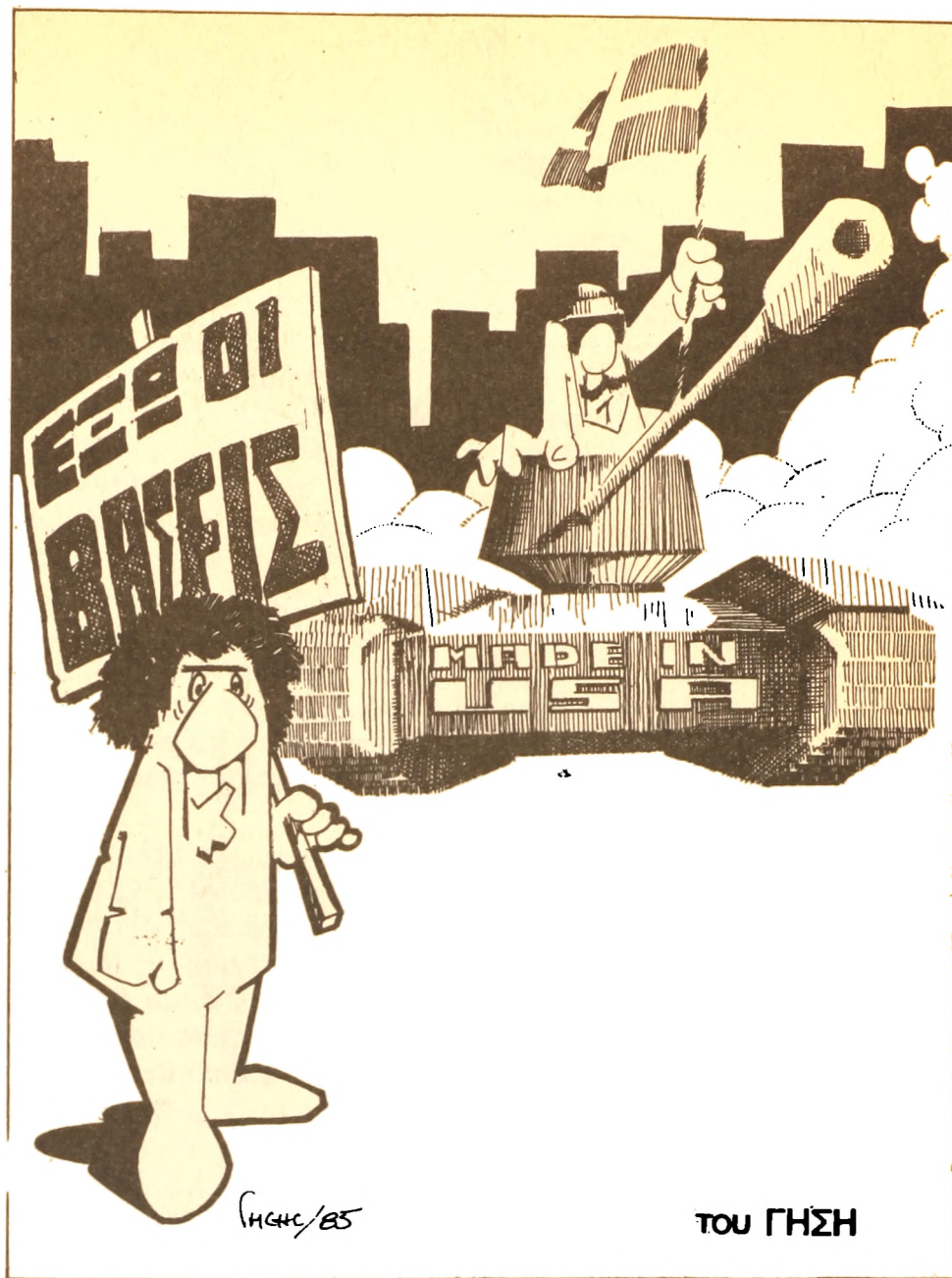
ΑΠΕΝΑΝΤΙ στο θέμα της προεδρικής εκλογής, τοποθετήθηκε, την περασμένη Τετάρτη, και το ΚΚΕ Εσωτερικού: Ναι, η ως τώρα θητεία του σημερινού προέδρου της Δημοκρατίας, δεν χαρακτηρίστηκε από άμεση προσφυγή στις υπερεξουσίες που παρέχει στον Πρόεδρο το σημερινό Σύνταγμα. Ναι, υπήρξαν περιπτώσεις θετικής παρέμβασης του σημερινού προέδρου της Δημοκρατίας για τη διατήρηση κλίματος ομαλότητας. Πλην ο Πρόεδρος «λειτούργησε επίμονα στην κατεύθυνση αναπαραγωγής της δικομματικής διαμόρφωσης της πολιτικής μας ζωής, με στόχο την απώθηση της Αριστεράς στο περιθώριο». (Και μέσα στο πλαίσιο αυτό, εντάσσεται και ο καλπονοθευτικός νόμος της υπερενισχυμένης). Συνεπώς, το ΚΚΕ Εσωτερικού «διαφωνεί με την επανεκλογή του κ. Κ. Καραμανλή», εφόσον «ενθαρρύνει και προωθεί τη συντηρητική πορεία στην ελληνική κοινωνία».

Και ο «χορός» των Αμερικανών...

ΟΙ ΖΥΜΩΣΕΙΣ γύρω από τα θέματα της Προεδρικής εκλογής και των πρόωρων εκλογών, δεν ανέκοψαν, φυσικά, την προσπάθεια της Ουάσιγκτον να εξασφαλίσει την «απρόσκοπτη έγκριση, από το Κογκρέσο, των κονδυλίων στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας στην Τουρκία, για το 1986». Τα κονδύλια αυτά, ανατρέπουν, όπως είναι γνωστό, την αναλογία 7:10 και για την έγκρισή τους, επιστρατεύθηκαν —και επιστρατεύονται— «δραματικοί τόνοι» για ν' αποδειχθεί:

ΠΡΩΤΟ, ότι η «σοσιαλιστική κυβέρνηση του Α. Παπανδρέου», παραμένει έντονα αντιαμερικανική και αντιδυτική.

ΔΕΥΤΕΡΟ, ότι η Τουρκία παραμένει ο μόνος αξιόπιστος σύμμαχος στην περιοχή, πρόθυμος να δεχθεί ακόμα και τις αμερικανικές βάσεις που βρίσκονται στην Ελλάδα, εφόσον οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις έφτασαν σε τέτοιο σημείο οξύτη-

τας, ώστε το Πεντάγωνο ν' αντιμετωπίζει, α π ο τ ω ρ α, την απομάκρυνσή τους.

ΤΡΙΤΟ: Ότι το «ελληνικό λόμπυ» παίζει ένα καθαρά αρνητικό ρόλο, εφόσον παρεμποδίζει την αμερικανική κυβέρνηση να «ανταμείψει» ένα πιστό και αφοσιωμένο σύμμαχο, όπως είναι η Τουρκία. Όσο για τους Αμερικανούς στρατιώτες που υπηρετούν στην Ελλάδα, εξακολουθούν να υπηρετούν μέσα σ' ένα κλίμα ανασφάλειας, μια και ο «αντιαμερικανισμός» του Έλληνα πρωθυπουργού, δεν μπορεί να τους εγγυηθεί ούτε μια μικρή ψυχαγωγία σ' ένα μπαρ της Γλυφάδας!

ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ συνάγεται μόνο του: Παρά την «αυτοκριτική» του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου (στους «Τάιμς της Ν. Υόρκης» —βλέπε και προηγούμενο τεύχος του ΑΝΤΙ), παρά τις διαβεβαιώσεις του ότι οι διαφορές μας με τις ΗΠΑ είναι «καυγαδάκι μέσα στους κόλπους του ίδιου μπλοκ» και ότι, κατά την επίσκεψή του, στη Μόσχα, έγινε δεκτός σαν «μέλος του δυτικού στρατοπέδου», οι Αμερικανοί εξακολουθούν να ζητούν πολύ συγκεκριμένα πράγματα: Άμεση αποκατάσταση της ενότητας της νότιας πτέρυγας του ΝΑΤΟ, άμεση επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών, άμεση ίδρυση του στρατηγείου της Λάρισας, άμεση αναθεώρηση του ελληνικού αμυντικού δόγματος, άμεση αναγνώριση ότι η «απειλή» κατά της Ελλάδας δεν προέρχεται από την Τουρκία, αλλά από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, κτλ.

ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΧΡΙ τώρα υποχωρήσεις της ελληνικής πλευράς; Η ύπαρξη των βάσεων; Η εγκατάσταση των ιπτάμενων ραντάρ; Η προθυμία για την ανανέωση της συμφωνίας για την «φωνή της Αμερικής»; Όλα αυτά είναι καλά, αλλά δεν αρκούν. Χρειάζονται και άλλες υποχωρήσεις, και άλλες παραχωρήσεις. Και ο χορός καλά κρατεί...

ΑΝΤΗΝΩΡ

Όσο πλησιάζει ο χρόνος διενέργειας των βουλευτικών εκλογών, τόσο περισσότερο θα είμαστε μάρτυρες διάφορων αντιπαράθεσεων για μεγάλα και σοβαρά προβλήματα. Μόνο που, αν κρίνουμε από την αντιμετώπιση της πρότασης για περικοπή των κονδυλίων για τα Ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα από τη νέα υπό τον κ. Ντελντόρ επιτροπή της ΕΟΚ, αλλά και την όλη στάση των ελληνικών κομμάτων απέναντι στα Ο.Μ.Π., εκείνο που θα κυριαρχήσει σ' αυτό το διάλογο, θα είναι ο χειρισμός τους εν όψει των εκλογών. Θα γίνονται, δηλαδή, δηλώσεις επί δηλώσεων, ανακοινώσεις επιτροπών, Γραφείων Τύπου, κυβερνητικού εκπροσώπου, υπουργών, υφυπουργών, κομμάτων, συλλόγων και συνδικάτων, είτε για «μάχες» που δίνονται, είτε για «υπαναχωρήσεις», είτε για «πλήρες αδιέξοδο της πολιτικής της κυβέρνησης για την ΕΟΚ» και ολόκληρης της ΕΟΚ κτλ. Και, φυσικά, θα είναι αμφίβολο και αδύνατο να γίνει η οποιαδήποτε συζήτηση επί της ουσίας, τόσο της πολιτικής που ακολουθεί η ελληνική κυβέρνηση, και των θέσεων που προωθεί η ΕΟΚ, όσο και της στάσης ή των αντίστοιχων επιλογών που έχουν τα ελληνικά κόμματα για ένα θέμα που, όλα ανεξαιρέτως, το θεωρούν σημαντικό και κρίσιμο στη μέχρι τώρα πρακτική και πολιτική της σημερινής κυβέρνησης απέναντι στην ΕΟΚ.

Θα φθάσουμε, έτσι, σ' ένα σημείο όπου άλλοι θα μιλούν για «καταστροφή», άλλοι για «σωτηρία» και άλλοι θα καταγγέλλουν τους «μεγάλους και τους πλούσιους» και κανείς δεν θα αναφέρεται ούτε στην πολιτική, ούτε σε κάποιες θέσεις οι οποίες θα συγκροτούν μια συγκεκριμένη παρέμβαση στις μέχρι τώρα διαμορφωμένες σχέσεις Ελλάδας - ΕΟΚ. Αν κυριαρχήσει μια παρόμοια συνθηματολογία τότε κάθε άλλο παρά μπορεί να ασκηθεί και κριτική στην κυβέρνηση για την πολιτική και τους χειρισμούς της μέχρι σήμερα. Γιατί, ακριβώς, οι όποιες προσπάθειες γίνουν, θα ακυρωθούν από το γενικό κλίμα, που και η ίδια, απ' ό,τι δείχνει η μέχρι τώρα πρακτική της στο συγκεκριμένο θέμα, θα το αναζωπυρώσει. Άντε μετά να εξηγήσουν διάφοροι τι «νομιμοποιεί» τον κ. Μητσοτάκη να παριστάνει και τον πορτοκαλαπαραγωγό, ή γιατί «προτιμά» ο αγρότης τη χωματερή και την αντίστοιχη επιδότηση, από το να πουλήσει ή να αλλάξει καλλιέργειες, ή να οργανώσει συνεταιρισμούς. Αυτό που μετρά, είναι οι ψήφοι. Το γιατί και πώς πολιτεύονται τα κόμματα, τι απόψεις και θέσεις έχουν, με ποιους τρόπους αντιδρούν κοινωνικά στρώματα και τάξεις σε ζητήματα που έχουν να κάνουν άμεσα με αυτές, τι μετρά για τους άμεσα ενδιαφερόμενους σε μια πολιτική που εφαρμόζεται και με ποιες διαδικασίες και μέσα από ποιους δρόμους οι ίδιοι μπορούν να διαμορφώσουν ορισμένους συσχετισμούς ή να τροποποιήσουν πρακτικές ή και να ανατρέψουν παραγωγικές σχέσεις και ποιες είναι οι απόψεις των κομμάτων που μιλάνε για «αλλαγή», κοινωνικό μετασχηματισμό και διαφορετική πολιτική, όλα αυτά παραπέμπονται στο μακρινό και αόρατο μέλλον. Στο μεταξύ και με τα Ο.Μ.Π. θα υπάρξει μια κατάληξη. Αν, τελικά, κερδηθούν τα όσα προσδοκά η κυβέρνηση, θα πανηγυριστεί μια ακόμη «κερδισμένη μάχη» αν γίνουν περικοπές θα υπάρξει η ελβετιολογία για τις «κακές συνέπειες της ένταξης». Και στις δυο περιπτώσεις, όμως, θα απουσιάζει η αντίληψη εκείνη που θα προωθούσε τη διαμόρφωση κάποιων στοιχείων για μια συνεχή και σταθερή παρέμβαση, τόσο στο όλο πλέγμα των σχέσεων με την ΕΟΚ, όσο και στην προώθηση ορισμένων —έστω ελάχιστων— στοιχείων διαφορετικής κοινωνικής πρακτικής και πολιτικής σε τομείς με ιδιαίτερο βάρος και σημαντική θέση για τις σημερινές συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας.

«ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ» ΚΑΙ ΚΛΕΙΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

Για τις δύο συζητήσεις στην εκπομπή «με ανοιχτά χαρτιά» του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας Γ. Γεννηματά, με εκπροσώπους του λαού στην πρώτη και των κομμάτων της Βουλής στη δεύτερη, ισχύουν τα όσα και άλλες φορές έχουν επισημανθεί για το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα αυτών των συζητήσεων, καθώς και για την κριτική, που συνήθως γίνεται για την παρουσία των ομιλητών, την επόμενη στον Τύπο. Στις συζητήσεις αυτές κυριαρχούν οι παράλληλοι μονόλογοι, ή γενικόλογια και η εκ των προτε-

ρων γνωστή επιχειρηματολογία και απουσιάζουν, τόσο η κριτική, όσο και οι συγκεκριμένες αναφορές στην ουσία των κάθε φορά συζητούμενων προβλημάτων. Και το θέμα δεν είναι μόνο η αποπολιτικοποίηση και η «συνδικαλιστικοποίηση» θεμάτων αλλά και η όλη αντίληψη στην οποία στηρίζονται πρακτικά οι συζητήσεις αυτές.

Δύο σημεία, όμως, είναι σημαντικά από τις δύο συζητήσεις με τον κ. Γ. Γεννηματά, ανεξάρτητα από την ουσία των θέσεων που ακούσθηκαν για το θέμα της Υγείας και οι οποίες άλλωστε λίγο πολύ ήταν γνωστές. Πρώτο η άποψη που κυριάρχησε στην πρώτη εκπομπή —και από τους παρευρισκόμενους και στα τηλεφωνήματα— ήταν πως η εκπομπή ήταν είτε βήμα καταγγελιών εν γένει για κάποιες αδικίες που γίνονται, είτε βήμα γνωστοποίησης στον υπουργό κάποιων προβλημάτων που υπάρχουν και που πρέπει να λυθούν. Ούτε θέμα ορισμένων προτεραιοτήτων τέθηκε για την Υγεία, ούτε συζητήθηκαν συγκεκριμένα προβλήματα και λύσεις.

Επαναλήφθηκε δηλαδή η γνωστή συνταγή, που δοκιμάζεται αρκετές φορές και στον Τύπο, για τα προβλήματα του κοσμάκη, όπου υπάρχουν οι θεατές και η εξουσία που πρέπει να βρει λύσεις και να δώσει απαντήσεις, έξω όμως από την ενεργή συμμετοχή των πολιτών και πέρα από τις αντιθέσεις και τις συγκρούσεις που υπάρχουν σε κάθε κοινωνικό χώρο.

Το άλλο σημείο, αφορά τη συζήτηση μεταξύ των εκπροσωπούμενων στη Βουλή κομμάτων. Η τοποθέτηση εφ' όλης της ύλης και η συζήτηση πάλι εφ' όλης της ύλης από τους διαλεγόμενους, συνήθως καταλήγει στην απλή παράθεση των απόψεών τους, οι οποίες κάθε άλλο παρά προωθούν κάποιο διάλογο ή συνεισφέρουν στην κριτική. Η συζήτηση, δηλαδή, ακυρώνεται γιατί ακριβώς, ούτε τα προβλήματα του θέματος αναδεικνύονται, επειδή ο καθένας προβάλλει μια γενικόλογη τοποθέτηση, ούτε οι πολιτικές και κοινωνικές πλευρές μπορούν να τεθούν, επειδή τελικά πρυτανεύει η «συνδικαλιστική» αντιπαράθεση απόψεων. Θα 'πρεπε, λοιπόν, και προτεραιότητες να υπάρχουν και ιεραρχήσεις να γίνονται.

Γιατί, βέβαια, οι «ανοιχτές τηλεοπτικές συζητήσεις» δεν πρέπει να αποτελούν ένα είδος μικρογραφίας των υπουργικών προθαλάμων, ούτε «μικρή Βουλή», ούτε, ακόμα χειρότερα, χώρο ενάσκησης συνδικαλιστικής πολιτικής.

Θα 'πρεπε, αντίθετα, να προάγουν τη λαϊκή συνειδητότητα για κάποια καίρια προβλήματα και να ενεργοποιούν κατάλληλα τις κοινωνικές δυνάμεις. Και φοβούμαστε πως κάτι τέτοιο δεν έχει γίνει κατορθωτό.

ΤΟ ΔΕΟΣ ΤΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ

Όπως μας πληροφορούν αγανακτισμένες αρκετές συμπολιτευόμενες εφημερίδες οι Αμερικάνοι (ή το «γεράκι» = Ουάινμπεργκερ) απειλούν να πάρουν τις βάσεις τους από την Ελλάδα. Μήπως βρισκόμαστε στο ξεκίνημα κλιμακούμενων απειλών τέτοιας φύσης από την ξένη αντίδραση και την ντόπια συντήρηση; Θα πρέπει να αγρυπνούμε γιατί αύριο μπορεί να απειλήσουν να αποσύρουν και τα πυρηνικά τους. Οι βιομήχανοι μπορεί να απειλήσουν να κάνουν επενδύσεις. Η εκκλησία μπορεί να απειλήσει να διαχειριστεί από το κράτος. Οι Τούρκοι μπορεί να απειλήσουν ότι θα σταματήσουν να απειλούν στο Αιγαίο. Ο κ. Μητσοτάκης μπορεί να απειλήσει ότι (αν έρθει στην εξουσία) θα εφαρμόσει την απλή αναλογική. Ο κ. Καραμανλής ότι δεν θα δεχθεί να είναι υποψήφιος για την προεδρία. Οι τακτικοί καθηγητές ότι θα δεχθούν το νόμο - πλαίσιο.

Και τότε τι θα γίνουμε χωρίς βαρβάρους;
Οι άνθρωποι αυτοί ήταν μια κάποια λύση.

ΓΙΑΤΙ ΣΙΩΠΑ Ο Ο.Τ.Ε.;

Δύο σοβαρά θέματα προκύπτουν από δημοσιεύματα στον Τύπο —περιέργως ελάχιστα σχετικά με τη σοβαρότητα του προβλήματος— και τη σχετική ανακοίνωση του Συλλόγου Διπλωματούχων Μηχανικών Ο.Τ.Ε, για το υποβρύχιο καλώδιο Ελλάδα - Αιγύπτου «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ» και για το διεθνές κέντρο LMT. Κατ' αρχήν ο όλος χειρισμός από την πλευρά της διοίκησης του ΟΤΕ του καλωδίου «Αλέξανδρος» από το 1980, που συνεχίστηκε και μετά —παρά την ενημέρωσή της από την αρμόδια υπηρεσία του ΟΤΕ— με αποτέλεσμα οικονομική ζημία αρκετών δισεκατομμυρίων με την αδυναμία πώλησης κυκλωμάτων του «Αλέξανδρος». Άστοχοι και επιζήμιοι χειρισμοί επισημαίνονται και για το διεθνές κέντρο, με αποτέλεσμα οι τελικές ρυθμίσεις να είναι σαφώς επιζήμιες για τον ΟΤΕ. Δεύτερο, οι μεθοδεύσεις εναντίον του υπαλλήλου Δ. Ηλιόπουλου ο οποίος, με αναφορά του, επεσήμανε, τις ζημιές του ΟΤΕ σε ό,τι αφορά το υποβρύχιο καλώδιο Ελλάδα - Αιγύπτου και το Α' διεθνές κέντρο LMT.

Στο βαθμό που ισχύουν τα όσα δημοσιεύθηκαν —τα οποία προς το παρόν δεν διαψεύστηκαν παρά τα ερωτηματικά που υπάρχουν— προκύπτουν δύο προβλήματα:

Ένα ότι η όλη υπόθεση έχει μεγάλες ηθικές και οικονομικές επιπτώσεις με ευρύτερες συνέπειες για όσα η κυβέρνηση ισχυρίζεται περί κοινωνικοποιήσεων, αλλά και για το όλο πλέγμα των κρατικών προμηθειών, διαγωνισμών και συμβάσεων. Δεύτερο ότι η πολιτική που ακολουθεί η διοίκηση του οργανισμού σε ό,τι αφορά τα παραπάνω και, κυρίως, η ανεξήγητη συμπεριφορά της σε έναν υπάλληλο του οργανισμού που επισημαίνει, αν μη τι άλλο, ένα σκάνδαλο για το οποίο έπρεπε να γίνει κάποια —έστω στοιχειώδης— έρευνα, είναι το λιγότερο και λαθεμένη και χωρίς καμία ευαισθησία σε θέματα με συνέπειες για την αξιοπιστία των δημόσιων οργανισμών, στο κοινωνικό σύνολο. Δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς έχει κάνει η διοίκηση του ΟΤΕ για τα προηγούμενα στο διάστημα που μεσολάβησε από τη σχετική ανακοίνωση του Συλλόγου μέχρι σήμερα. Η επίσημη σιωπή όμως μέχρι τώρα δημιουργεί εύλογες απορίες και ερωτηματικά, για τα οποία θα επανέλθουμε γιατί τόσο τα όσα δημοσιεύθηκαν μέχρι τώρα όσο και τα στοιχεία που διαθέτουμε γεννούν μια σειρά προβλήματα με ευρύτερες διαστάσεις.

ΤΕΛΙΚΑ, Ο ΝΟΜΟΣ ΕΧΕΙ ΧΡΩΜΑ...

Τα επεισόδια το βράδυ της Τρίτης 12/2 μπροστά στην Τράπεζα Κοντινένταλ δεν δείχνουν μόνο το πρόσωπο ενός καταδικαστέου αστυνομικού κι αυταρχικού κράτους.

Η μετέπειτα εξέλιξη της ιστορίας έχει ίσως μεγαλύτερη σημασία. Η σύλληψη το ίδιο βράδυ ενός γενικού συμβούλου της ΟΤΟΕ για «παράνομη» αφισκοκόλληση οδήγησε σε διαβήματα του προέδρου της ΟΤΟΕ (που συνοδεύονταν και από τον γενικό γραμματέα της ΓΣΕΕ) στον γενικό αστυνομικό διευθυντή Αθήνας κ. Μποσινάκη για να αφεθεί προσωρινά ελεύθερος ο «κατηγορούμενος» μέχρι την παραπομπή του σε δίκη. Ο κ. Μποσινάκης δήλωνε στα διαβήματα ότι «ο νόμος είναι νόμος» και ο κατηγορούμενος «δεν μπορεί να αφεθεί ελεύθερος» μέχρι να δικαστεί.

Σε μια ώρα όμως ο κ. Μποσινάκης άφηνε τον «κατηγορούμενο» ελεύθερο. Όχι γιατί άλλαξε ο νόμος, αλλά γιατί άλλαξε το πρόσωπο του αιτούντος την απελευθέρωση. Ο Πρόεδρος της ΓΣΕΕ αυτή τη φορά, συνοδευόμενος από τον γενικό γραμματέα της ΟΤΟΕ (ανήκουν στην ΠΑΣΚΕ και οι δύο) επισκέφθηκε τον κ. Μποσινάκη, μισή ώρα μετά το άκαρπο διάβημα του προέδρου της ΟΤΟΕ και του γενικού γραμματέα της ΓΣΕΕ.

Επιμύθιο: αν θέλετε νεοέλληνες, συνδικαλιστές ή μη, να κάνετε τη δουλειά σας, να απευθύνεστε σε «πράσινους» συνδικαλιστές (ή άλλους παράγοντες). Όπως τότε, πριν 30-40 χρόνια, που η οικογένεια κάποιου κρατούμενου αριστερού ή κυνηγημένου αγωνιστή «ακούμπαγε» χρυσές λίρες ή άλλα είδη σε επώνυμους παράγοντες της δεξιάς, για να αφεθεί ελεύθερος ο δικός τους ή για να μετριαστεί μια ποινή...

Το ποτάμι δεν γυρίζει πίσω, είπατε;

ΠΕΛΕΚΟΣ; ΜΑΣ... ΤΕΛΕΙΩΣΕ

Ο αγώνας τώρα δικαιώνεται. Ο γνωστός μας Κώστας Πελέκος, απεπέμφθη τελικώς από το ΤΣΑΥ, του οποίου κατείχε την προεδρία από τις εκλογές του '81 μέχρι σήμερα. Η ακριβής αιτιολόγηση της αποπομπής, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη φόρμουλα της «προσωρινής παύσης» δεν μας είναι ακόμη γνωστή. Σε κάθε περίπτωση η προσωρινή παύση —πρέπει να θεωρηθεί ως μόνιμη, αφού τον Ιούνιο του '85 λήγει έτσι ή αλλιώς η θητεία του σημερινού ΔΣ του ΤΣΑΥ.

Αξίζει να σημειώσουμε την ευαισθησία την οποία έδειξαν για το θέμα οι πολιτικοί προϊστάμενοι του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων, οι οποίοι και ανέλαβαν την όλη υπόθεση μετά τον πρόσφατο ανασχηματισμό και τη μετάθεση του έως τότε Υπουργού κ. Βερυβάκη στο Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας. Θα προσθέταμε ότι δεν απομένει παρά ένας διαχειριστικός έλεγχος στο ΤΣΑΥ και φυσικά η αποκατάσταση των θυμάτων του Πελέκου (όπως ο κ. Βακαλόπουλος) οι οποίοι είχαν αντισταθεί στα σχέδιά του.

Τέλος, η δίκη του ΑΝΤΙ, του ΕΝΑ και του κ. Βακαλόπουλου που επρόκειτο να αρχίσει την Πέμπτη 14/2, ανεβλήθη για την 1η Μαρτίου (τη μέρα που κυκλοφορεί το ΑΝΤΙ που κρατάτε στα χέρια σας). Η αναβολή οφείλεται στο γεγονός ότι η έκθεση για τον Πελέκο από τον εντεταλμένο επιθεωρητή του ΤΣΑΥ (αποσπάσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν κατ' αποκλειστικότητα στο προηγούμενο τεύχος μας), δεν είχε φτάσει επίσημα στη δικογραφία, παρ' ό,τι το έγγραφο είχε κατατεθεί στο Υπουργείο από τον Νοέμβριο! Αντίθετα, ο Πελέκος προσκόμισε μία άλλη έκθεση —άσχετη με το δημοσίευσμά μας— η οποία ήταν επίσημη: είχε κατατεθεί στο ΤΣΑΥ την ημέρα της δίκης!

Όμως, για την όλη υπόθεση, λάβαμε κι ένα γράμμα - «απάντηση» από τον κ. Πελέκο, το οποίο και δημοσιεύουμε στις σελίδες του διαλόγου. Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η επιστολή είναι λίγο καθυστερημένη: κοντεύουν δύο χρόνια από τότε που πρωτογράψαμε περί Πελέκου...

Η περίπτωση της «17 Νοέμβρη»

του Αντ. Μπερέττα

Η τελευταία ενέργεια της «17 Νοέμβρη» είχε πολλά καινούργια χαρακτηριστικά σε σχέση με τις προηγούμενες «παρεμβάσεις» της. Τεχνικά, οργανωτικά, αριθμητικά, αλλά κυρίως πολιτικά, η εκτέλεση Μομφεράτου πρωτοτυπεί. Το σημαντικότερο νέο στοιχείο στην ενέργεια Μομφεράτου είναι το πολιτικό. Ανεξάρτητα από το ότι η 17 Νοέμβρη είχε προειδοποιήσει εδώ και ένα χρόνο για χτύπημα στο χώρο του Τύπου που «διαστρεβλώνει» κτλ., στην πραγματικότητα η δολοφονία του Μομφεράτου δεν υπάγεται σ' αυτή την κατηγορία: συνδέεται άμεσα (από την ίδια την οργάνωση) με την εκλογή του Καραμανλή, την οποία υποτίθεται ότι επιχειρεί και να αποτρέψει —ή έστω να «καταδικάσει» τελεσίδικα στη λαϊκή συνείδηση.

Το καινούριο στοιχείο στη δράση της «17 Νοέμβρη» βρίσκεται λοιπόν σε μια «νέα ποιότητα» της πολιτικής τακτικής ίσως και στρατηγικής της. Αντί οι «επιχειρήσεις» της να αποσκοπούν στην «ένοπλη προπαγάνδα» με «παραδειγματικές» ενέργειες «λαϊκής βίας», αυτή τη φορά, η οργάνωση παρεμβαίνει άμεσα στη συγκυρία, ασκεί «καθημερινή πολιτική». Δολοφονώντας τον Μομφεράτο εκδίδει τη δική της απόφαση, ισοδύναμη (όπως φαντάζεται), εκείνης του Παπανδρέου, του Μητσotάκη, του Φλωράκη κτλ. Η «17 Νοέμβρη», με αυτή της την ενέργεια σηματοδοτεί το πέρασμά της από μια λογική της οργάνωσης - πυροδότη της λαϊκής βίας, στη λογική της οργάνωσης - πρόπλασμα του επαναστατικού κόμματος.

Χωρίς φυσικά να είναι γνωστές οι ιδεολογικοπολιτικές καταβολές της οργάνωσης, θα εκτιμούσε κανείς ότι στους κόλπους της επικράτησαν οι απόψεις της «κλασικής περιόδου» των «Κόκκινων Ταξιαρχιών» της Ιταλίας, ενώ μέχρι τώρα ήταν λίγο πολύ η τακτική της πολύ κοντινότερη στις λατινοαμερικάνικες παραδόσεις και στην προβληματική μιας ορισμένης ελληνικής Αριστεράς της περιόδου '70-'74.

Η «17 Νοέμβρη» δρα πια με τη λογική ενός κόμματος που είναι υποχρεωμένο να έχει, μια διαρκή παρουσία. Επειδή φυσικά το ενδιαφέρον της οργάνωσης δεν βρίσκεται στις απόψεις της, αλλά στον τρόπο που τις προωθεί, η «17 Νοέμβρη» φυσιολογικά πρέπει να «σπάσει» την ίδια την παράδοσή της με χτυπήματα πιο συχνά και κάθε φορά πιο «επίκαιρα» σε σχέση με τις εξελίξεις.

Ενισχυτικό αυτής της τάσης θα αποτελέσει για τα μέλη της το γεγονός ότι η συνεχόμενη δράση της και ιδίως το πλήγμα στο χώρο του Τύπου, κατά κάποιο τρόπο «νομιμοποίησε» την παρουσία της. Έτσι, ξαφνικά, υπό την απειλή των όπλων προφανώς (δηλαδή των επιπτώσεών τους) οι

αναλυτές του «αστικού Τύπου» γίναν πιο «σοβαροί», ενώ δεν έλειψαν οι παραινήσεις για «σωφροσύνη» της οργάνωσης ή και για «διάλογο». Μέγιστη απόδειξη αυτής της «νομιμοποίησης» είναι και οι δηλώσεις Σκουλαρίκη, ο οποίος περίπου μίλησε σαν νεολαίος του ΠΑΣΟΚ σε αμφιθέατρο γεμάτο «αναρχικούς» που επιδίωκε να τους πείσει.

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΛΟΙΠΟΝ...

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν από την πολύ απλή παραδοχή της «οργάνωσης λαϊκής βίας». Για την ακρίβεια μιας οργάνωσης που ασκεί βία εν ονόματι του λαού, όπως είναι άλλωστε η μοίρα όλων των πρωτοποριών —με μια λεπτή διαφορά: ότι όση νομιμότητα αποκτά η λαϊκή βία όταν δεν υπάρχουν οι —τυπικές έστω— ελευθερίες, τόσο πολιτικά άκυρη γίνεται η βία όταν ασκείται σε εποχή που λειτουργούν οι δυνατότητες λαϊκής οργάνωσης και έκφρασης.

Όταν λοιπόν οι λαϊκές ελευθερίες είναι θεσμικά διασφαλισμένες και η πολιτική οργάνωση και δράση είναι νόμιμη, οι στόχοι της «πρωτοπορίας» είναι στην πραγματικότητα όχι τόσο το «αντίπαλο» σύστημα, όσο ο «εφησυχασμός» των λαϊκών μαζών στους κόλπους του.

Τα χτυπήματα στον «αντίπαλο» δεν έχουν τόσο ως στόχο τους να εξασθενίσουν ή να ανατρέψουν τη δομή της εξουσίας και τους μηχανισμούς επιβολής της. (Μόνο ηλίθιοι μπορούν να φαντάζονται πως κλονίστηκε η θέση της ΣΙΑ στην Ελλάδα από τους φόνους των Ουέλτς και Τσάντες, ή ότι ο «αστικός Τύπος» θα αλλάξει λόγω της δολοφονίας του Μομφεράτου).

Η πρακτική αυτή έχει ουσιαστικά δυο κυρίως ζητούμενα: αφενός να υποχρεώσει το κράτος να «ξεσκεπαστεί» σαν βαθιά καταπιεστικός μηχανισμός και να δείξει γυμνό το πρόσωπό του της φυσικής, νομικής και ιδεολογικής βίας στις μάζες. Αφετέρου, οι ίδιες οι μάζες, παραδειγματιζόμενες από τη δυνατότητα έμπρακτης και άμεσης ρήξης με το σύστημα και υφιστάμενες την απροκάλυπτη καταπίεσή του, να «επαναστατικοποιηθούν», να αποδεσμευθούν από τις συμβιβαστικές ή και προδοτικές κομματικές ηγεσίες και να διαμορφώσουν την «πρώτη ύλη» ενός νέου λαϊκού κινήματος.

ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Οι απόψεις αυτές θα μπορούσαν να συζητηθούν —και συζητήθηκαν— σοβαρότερα, αν αναπτύσσονταν στις αρχές της δεκαετίας του '70. Όχι μόνο γιατί τότε φαινόταν να έχουν νόημα στην Ελλάδα (αποδείχτηκε πάντως ότι ούτε εδώ είχαν), ό-

σο γιατί υπήρχε εκείνη η ρωμαλέα ανάπτυξη των ομόλογων κινήματων της Λατινικής Αμερικής ή της Ιταλίας και Γερμανίας, όπου κατά κάποιο τρόπο, η πρόταση αυτή βρισκόταν ακόμα στη δοκιμασία της «στους δρόμους».

Τώρα, δεκαπέντε χρόνια μετά, μπορούμε να καταλάβουμε βαθιά την παρατήρηση του Τσε Γκεβάρα ότι σε συνθήκες αστικής δημοκρατίας δεν έχει καμιά προοπτική μια παρόμοια στρατηγική. Μπορούμε να καταλάβουμε τα κείμενα του Κούρτσιο και των συντρόφων του για την «αυτοκριτική του αντάρτικου» και τις απόψεις του Ραούλ Σεντίκ από τη φυλακή για την πρόταση των πολιτικών μέσων σ' αυτή τη φάση στην Ουρουγουάη.

Αλλά κυρίως, πέρα απ' αυτές τις διενείς εμπειρίες με την αυτονόητη σημασία τους, το πρόβλημα εξακολουθεί να βρίσκεται στις σχέσεις που εγκαθιδρύει μια τέτοια στρατηγική και τακτική μεταξύ των ίδιων των μαζών και της πολιτικής.

Στην πραγματικότητα, η πρόταση της κάθε «17 Νοέμβρη» είναι καταργητική του αντικειμένου της. Αν δεχτούμε δηλαδή —και έτσι είναι— πως η αστική εξουσία στηρίζεται στην υλική αλλά και τη συμβολική βία, αν δεχτούμε ότι ισοδύναμος με τον χωροφύλακα είναι ο δημοσιογράφος ότι στο ίδιο αποτέλεσμα καταλήγει η νομική ιδεολογία του κράτους και το σήριαλ της τηλεόρασης, αν δεχτούμε ότι το προλεταριάτο φενακίζεται μέσα από την εικόνα της κοινωνίας που του προτείνεται, τότε, η επαναστατική δράση της κάθε «17 Νοέμβρη» είναι η φενάκη μέσα στη φενάκη. Είναι το ψέμα που υποδύεται την αλήθεια.

Γιατί βέβαια, το να δρας «για λογαριασμό» του λαού είναι η τρέχουσα γενική πολιτική σύμβαση. Αλλά να εξαναγκάζεις το λαό να συμμετάσχει σε μια υπόθεση για «λογαριασμό του» όχι όμως από δική του επιλογή αλλά ως αποτέλεσμα των πράξεων της «πρωτοπορίας» είναι ακριβώς η ίδια μεταχείριση του λαού που του επιφυλάσσει το κυρίαρχο σύστημα ή τα κόμματά του.

Για να εκφραστούμε με «παραδοσιακούς» όρους πρόκειται για μια τυπικά σταλινική λογική όπου τα σεκταριστικά γνωρίσματα είναι το συμπλήρωμα της πρωταρχικής αφετηρίας.

Η τακτική της κάθε «17 Νοέμβρη» είναι βαθιά επικίνδυνη για την υπόθεση της δημοκρατίας και την προοπτική του σοσιαλισμού, γιατί προϋποθέτει ως χώρο πολιτικής παρέμβασης το χώρο του θεάματος, στοχεύει στο «φαίνεσθαι» της εξουσίας.

Η «ένοπλη παραδειγματική δράση» επειδή ακριβώς είναι υποχρεωμένη για να εκδηλωθεί και να συντηρηθεί, να μην υπερβαίνει ένα στενό κύκλο «μυημένων»,

ξεκόβεται απόλυτα από κάθε κοινωνική και πολιτική πρακτική που απευθύνεται στην ίδια τη διαδικασία δόμησης και οργάνωσης του κυρίαρχου συστήματος και σε ενέργειες αμφισβήτησης και ανατροπής του.

Είναι υποχρεωμένη η οργάνωση να χτυπά τις συμβολικές εκδηλώσεις αυτής της εξουσίας, προσωποποιώντας κάθε φορά τον «κρίσιμο» ρόλο: «Πράκτορες της ΣΙΑ», «βασανιστές», «γορίλλες» κτλ. Μετατρέπεται λοιπόν η δράση της στην καλύτερη περίπτωση σε μια μεγάλη και θεαματική μονομαχία των δυνάμεων του Καλού και του Κακού, της επαναστατικής πρωτοπορίας και των οργάνων καταστολής.

Αλλά ακόμα και σ' αυτό το επίπεδο του «Ρομπέν των Δασών» ας πούμε, δεν ισχύει η πολιτική νομιμοποίηση της ένοπλης πάλης στη λαϊκή συνείδηση. Για τον πολύ απλό λόγο ότι η νομιμοποίηση οποιασδήποτε πολιτικής προκύπτει στο πεδίο όχι της αφηρημένης κοινωνικής συναίνεσης, αλλά της δυνατότητας συμμετοχής και συναπόφασης.

Και μια δράση σαν αυτή της «17 Νοέμβρη» εντάσσεται απόλυτα στο αστικότατο κλισέ, ότι η οργάνωση αποφασίζει πριν από μας για μας, για υποθέσεις όμως που ο λογαριασμός θα είναι κοινός. Εξ ου και η κλασική πολιτική μεταφυσική των κειμένων για τη «δίκαιη» εκτέλεση Μομφεράτου όπου το «δίκαιο» δεν συναρτάται με κάποιους κοινωνικοπολιτικούς συσχετισμούς, αλλά με τις υποκρυπτόμενες έννοιες του Καλού και του Κακού, που ιεροφαντικοί ερμηνευτές τους γίνονται τα στελέχη της «17 Νοέμβρη».

Ο ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Είναι πολύ λογική η εκτίμηση ότι η δράση της «17 Νοέμβρη» θα γίνει και συχνότερη και θα αλλάξει χαρακτήρα.

Συχνότερη γιατί η οργάνωση φαίνεται να έχει διευρυνθεί και εμπλουτισθεί με νέα μέλη, που ζωογονούν την εσωτερική της δυναμική όπως δείχνει η πολυπρόσωπη και πιο «ανεβασμένη» οργανωτικά εκτέλεση Μομφεράτου. Διαφορετικού χαρακτήρα, γιατί η νέα γραμμή περιλαμβάνει την άμεση παρέμβαση στη συγκυρία, με το «χτύπημα» προσώπων που σηματοδοτούν κάθε φορά —υποτίθεται— μια εξέλιξη που πρέπει να ανακοπεί ή να διαφοροποιηθεί κτλ.

Αυτό σημαίνει ένα διαρκές προβοκάρισμα όλων των πολιτικών ισορροπιών, που, όσο πλασματικές και «σικέ» κι αν δεχτούμε ότι είναι, παραμένουν εν πάση περιπτώσει οι μόνες που προκύπτουν από τη σημερινή ωριμότητα και ανάπτυξη του λαϊκού κινήματος, οι μόνες που προκύπτουν επίσης από το ένστικτο, την πείρα και τις δοκιμασίες ενός ευαίσθητου και πολιτικά ευφυούς λαού.

Η δράση της «17 Νοέμβρη» στρέφεται ουσιαστικά κατά των όποιων προοπτικών χειραφέτησης και απεμπλοκής των λαϊκών δυνάμεων από τα όρια της συγκυρίας. Και στο βαθμό που αναπόφευκτα μια κλιμάκωση της βίας θα εξωθήσει ή θα

διευκολύνει το πέρασμα σε μια πολιτική καταστολής, η δράση της «17 Νοέμβρη» δεν μπορεί παρά να προκαλέσει και στην Ελλάδα καταστάσεις τύπου Δυτ. Γερμανίας ή Ιταλίας στην καλύτερη περίπτωση.

Το πρόβλημα καταλήγει να είναι πολιτικό, χωρίς να είναι στην αφετηρία του. Η συγκρότηση και η δράση μιας κλειστής ομάδας εκτελεστών σε συνθήκες αστικής δημοκρατίας, ερμηνεύεται από ένα σημείο και πέρα με κοινωνιο-ψυχολογικούς όρους, όπου η κοινωνία και η πολιτική με

την πολυπλοκότητα των λειτουργιών τους συρρικνώνονται και απλοποιούνται στα υποκατάστατά τους μέσα στους κλειστούς κανόνες της οργάνωσης.

Η οργάνωση γίνεται μια μικρή κοινωνία με κλασική κατανομή ρόλων: ο «θεωρητικός», η «τεχνική ιδιοφυΐα», κτλ., όλη αυτή η τυπολογία σχέσεων κινείται αποκλειστικά στη σφαίρα της οργάνωσης. Η ζωή των μελών ρυθμίζεται από τους κανόνες της συνωμοτικότητας. Η αναγκαστική κοινότητα ζωής των ανθρώπων που τους συνδέουν δεσμοί αίματος, φιλτράρει τα πάντα στη λογική της οργάνωσης: ταινίες, διαβάσματα, τηλεόραση, κοινωνικές σχέσεις και γνωριμίες, όλα υπάγονται σε ένα κανόνα αλληλοελέγχου και ομογενοποίησης. Τα στεγανά της οργάνωσης γίνονται όλο και πιο σταθερά στεγανά ζωής. Ο κλειστός λόγος της ομάδας δεν δοκιμάζεται πουθενά σε μια διαδικασία σύγκρισης και κριτικής. Γίνεται μια αυτοκαταναλωτική υπόθεση, όπου δεν χρειάζεται καν κανείς να είναι πράκτορας για να οδηγηθεί στις πιο προβοκατόρικες ενέργειες με την πιο μεγάλη άνεση. Η κοινωνία έχει υποκατασταθεί στην ίδια την οργάνωση, η πολιτική έχει αποκαθαρθεί στο πεδίο της ιδεολογίας, η ίδια η αυταπάρηση και αυτοθυσία των μελών είναι η προτεινόμενη απόδειξη της διαύγειας των σκοπών και του καθαγιασμού των μέσων. Άρα η «Ιστορία θα μας δικαιώσει». Τρομοκράτη δεν έλεγαν άλλωστε και τον Φιντέλ Κάστρο και τόσους άλλους που καταδιώχθηκαν τελικά ως λαϊκοί ηγέτες;

Η «17 Νοέμβρη» ζητά την πολιτική κριτική και έμμεσα ή άμεσα απειλεί όσους «λοιδωρούν» τις θέσεις της και τους αγώνες της. Μόνο και μόνο αυτή η απειλή για «διάλογο» δείχνει την απόλυτη λειτουργία της σέκτας και τη θητεία σε έναν δύσκολα αποκρυπτόμενο σταλινισμό.

Πολιτική κριτική ή διάλογο δεν θα βρουν απ' την Αριστερά. Για τον απλό λόγο ότι η πρακτική τους δεν περιλαμβάνει ούτε την Αριστερά ούτε τις μάζες, στις ο-

ποιες υποτίθεται ότι απευθύνεται. Γιατί αντιστροφα από τον καπιταλισμό, ο οποίος μέσω της «φενάκης» (αν είναι μόνο «φενάκη»...) των θεσμών του επιδιώκει την ένταξη των υπηκόων του σε μια διαδικασία, η οποία «17 Νοέμβρη» μπαίνοντας στο παιχνίδι της φενάκης του αστισμού, χτυπώντας «σύμβολα» και εμπεδώνοντας τις λειτουργίες του αφοπλίζει το λαό και ευνουχίζει τη χειραφέτησή του.

Επειδή καμιά διάθεση δεν έχει κανείς, αν συλληφθούν, να διαβάσει μετά από λίγα χρόνια τις αυτοκριτικές της φυλακής, αφού όλοι όμως θα έχουμε εμπλακεί στις περιπέτειες μιας καταστολής που εξισου «δίκαια» θα προβάλει το αστικό μπλοκ εξουσίας ας σκεφτεί η οποία «17 Νοέμβρη» μήπως αντί να καλεί σε έναν διάλογο με τα όπλα χρειάζεται να έρθει η ίδια σε έναν διάλογο με τη μόνη δύναμη που υποτίθεται ότι την αφορά, δηλαδή τον εργαζόμενο λαό.

Ας επιχειρήσουν τα μέλη της να αναλύσουν την εμπειρία του στησίματος ενός συνδικάτου, ας επιχειρήσουν να στήσουν μια ανοιχτή πολιτική οργάνωση που δουλεύει μέσα στις μάζες, με τις μάζες, και όχι εν ονόματί τους. Ας επιχειρήσουν να ανατρέψουν τη φενάκη της κυρίαρχης ιδεολογίας όπως εκδηλώνεται στην καθημερινή ζωή, και όχι σε «κορυφαίες» στιγμές, μιας «δίκαιης» εκτέλεσης, που μοιάζει στο λαό σαν τις ταινίες της τηλεόρασης και με τέτοιο τρόπο του «παραδειγματίζουν», δηλαδή τον αδρανοποιούν... (Γιατί ας μην έχουν καμιά αμφιβολία τα μέλη της, η λαϊκή ενασχόληση με τα κατορθώματα της οργάνωσης είναι κυρίως ο εντυπωσιασμός από την τεχνική και επιχειρησιακή της αποτελεσματικότητα. Ο κόσμος και μάλιστα ο απλός, ο «λαϊκός», που ενδιαφέρει κυρίως την οργάνωση, ταυτίζει την παρουσία της με τα «μεγάλα κόλπα» του σινεμά και της τηλεόρασης και όχι με τους πολιτικούς της στόχους ή την ιδεολογία της. Και ακόμα περισσότερο δεν φαντάζεται τον εαυτό του μέσα σ' αυτό το «κόλπο» παρά μόνο ως θεατή).

Κατά τα άλλα, η στρατηγική του ένοπλου αγώνα που χτυπάει στόχους στην «καρδιά του κράτους», δεν πρόκειται —και στην Ελλάδα— να καταλήξει να αφορά ιδιαίτερα κάποιους άλλους απ' ό,τι το ίδιο το κράτος, που χαίρεται κατ' εξοχήν το «διάλογο» στο δικό του πεδίο, στη σύγκρουση δηλαδή μηχανισμών.

Αλλά γιατί άραγε οι αριστεροί είναι υποχρεωμένοι να συνάπτουν ιστορίες με το κράτος «δι' αντιπροσώπου»;

Αυτό που είναι διαρκώς επίκαιρο λοιπόν είναι ένα βάθαιμα των διαδικασιών λαϊκής συμμετοχής, μια πολιτική πρακτική χειραφέτησης των μαζών στην προοπτική του πολιτικού αυτοκαθορισμού τους.

Και σ' αυτή την προοπτική, η πρακτική της όποιας «17ης Νοέμβρη» είναι αδιάφορη, όπως όλες οι ιστορίες που καταλήγουν να είναι «ιδιωτικοί λογαριασμοί» ενώ διεκδικούν κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα.

ΕΤΣΙ, ΕΚΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΣ
ΑΛΛΗ ΜΙΑ ΥΠΟΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ
ΠΡΟΧΩΡΟΥΜΕ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ
ΜΕΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΩΝ.

KARAMANLIS
GO HOME

ΕΞΕΛΙΞΗ

Ο ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Η ΕΛΛΑΣ
ΣΤΟΥΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

27-2-85

ΤΑΜΠΟΥ

Οδηγός αλληλογραφίας για προέδρους και υποψήφιους προέδρους

Αποκλειστικό ρεπορτάζ του ΜΠΟΣΤ

Εξωχότατε κήριε Πρόεδρε.

Από κερών ήθελον να Σας γράψω, αλά φόρτος εργασίας με ηνάγκασεν να αναβάλω την επιστολήν όπως κε ταξύδιον εις Κίναν, γάμον Βοσκόπουλου κε άλλας κοινωνικάς υποχρεώσεις. Είχον επίσης να σηντάξω κε την φορολογικήν Μου δήλωσιν, να συγκεντρόσω τα δικεολογητικά για τα ταξιδιά Μου εις Λιβύην, Μόσχαν, Ινδιαν κε Βρηξέλας κε τα απαρέτητα έγγραφα δια τα έξοδα γεβμάτων που παρέθεσα εις διαφόρους ηγέτας ώστε να Μου εκπεσθούν από την φορολογητέαν μου ύλην κε εισόδημα και όπος αντιλαμβάνεσθε κήριε Πρόεδρε, η ετεροχρόνησις της αλληλογραφίας μου ήτο επιβεβλημένη.

Κήριε Πρόεδρε. Ουδέποτε ηρνήθην χειραψίαν ή ότι άλλο Μου εζητήθη. Και τούτο μου δίδη το δικέομα να σας ζητήσω και εγώ μίαν προσοπικήν χάριν. Να παραμείνετε Πρόεδρος ισοβίως και όταν λέγομεν ισόβια εννοούμεν δια μίαν ακόμη πενταετίαν. Η παρουσία σας επί κεφαλής του Έθνους είνε σήμερον υπέρποτε αναγκέα. Εάν πήτε το ΝΑΙ ο Λαός θα εσθανθή ανακούφισιν ωσάν να ήπιε σαμπάνειαν. Παραμερίσατε την πικρίαν που ίσος ησθάνθητε το 1981 που καταψηφίσαμε την ανάδειξιν σας ως ανοτάτου άρχοντος καταφερθέντες δριμήματα τότε, όπως θα ενθημήσθε, κατά του εφιάλτου βουλευτού του ΚΟΔΗΣΟ που δια της πολητίμου ψήφου του σας ανέδηξεν εις το ήψιστον αξίωμα. Κάμψατε τας τυχόν εβλόγους αντιρήσεις σας και θεωρήσατε την συνέχισιν των ηψηλών καθηκόντων Σας ως χρέος Εθνικόν και μίαν πολήτιμον άσκησιν τρίτης ηλικίας.

Βέβος δια την αποδοχήν της προτάσεώς Μου, εκ βάθους καρδίας και βαθήτατα συγκεκινημένος αναφονώ. Εμπρός εις τον δρόμον που εχάραξε ο Καρδάρας. Και είμεθα πρόθυμοι δια θερμήν χειραψίαν και με αφτόν τον αποστάτην και προδότην, εις αεροδρόμιον ή όπου αλλού Σεις κρίνετε σκόπιμον κε εποικοδομητικόν.

Ασπάζομαι την Δεξιάν Σας
Ειδικώς σας
Ανδρέας Παπανδρέου
ΚΑΣΤΡΙ 116 45

(όσον πιο γρήγορα η απάντησις από σας
τόσον πιο έφκολα για μας).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

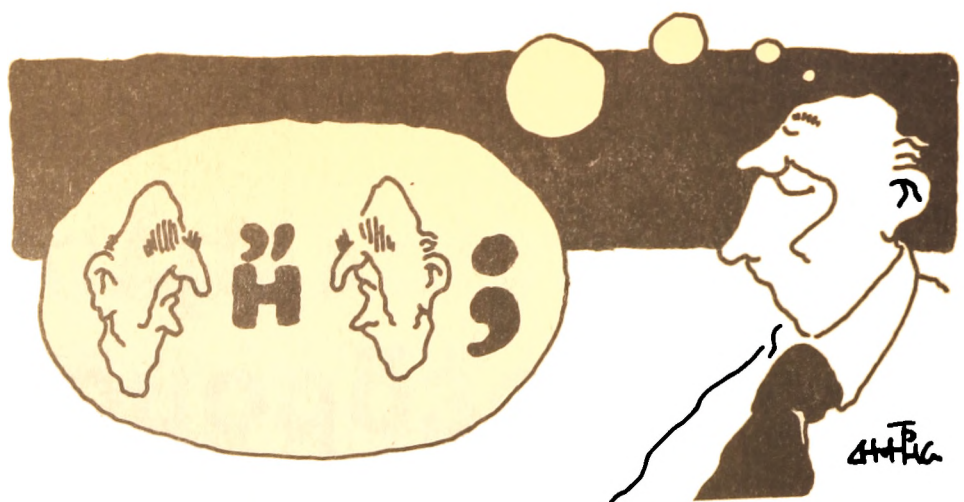
Αγαπητέ Αντρίκο,

Παρόλον που είχαν λάβη την απόφασιν να μην πολιτευθώ, μετά την τόσοσιν συγκινητικήν σου επιστολήν και υπό τας παρούσας κρίσιμους περιστάσεις, πιστεύω ότι αρνήσεις και «πείσμα ανθρακωρύχου» δεν έχουν θέσιν εις τα Μεσογειακά προγράμματα και κατόπιν ωρίμου σκέψεως έλαβα την απόφασιν να δεχθώ την πρότασιν σου να με συμπεριλάβης εις την λίσταν ως υποψήφιον δια το αξίωμα της Προεδρίας. Μην φαντασθής ότι πράτω τούτο ως ανταπόδοσιν της προθυμίας σου να δώσης χειραψίαν με τον αρχηγόν της αξιωματικής αντιπολιτέψεως. Ο ιστορικός Ηρόδοτος (που και αφτός έγγραφεν ιστορίαν) αναφέρει ότι ο Λεωνίδας, ολίγον προ της κρίσιμου μάχης των Θερμοπυλών, αντήλαξεν θερμήν χειραψίαν με τον Εφιάλτην προς μεγάλην κατάπληξιν των Λακεδεμονίων που την στιγμήν εκείνην εχτενίζοντο. Εσύ ως συνεχιστής των Ελληνικών παραδόσεων προέβης εις μίαν ανάλογον ιστορικήν πράξιν και έδειξες με την υψηλήν σου αυτήν χειρονομίαν εις τους Λαούς της Ευρώπης, Ανατολής και Τρίτου Κόσμου ότι Λαός ενομένος, ποτέ νικημένος. Εις τούτο ίσος συνετέλεσεν και ο Εκλογικός Νόμος που ένοσεν όλους τους Έλληνας και εθωράκισεν το Έθνος κατά των εχθρών της Αλαγής. Αι φησικαί μου αντιδράσεις εκάμφθησαν όταν αξαναδιάβασα με προσοχήν το συνβόλεόν σου με τον λαόν, ιδίως το άρθρον της Διακηρήξεως που αναφέρει ότι «τον Μάρτιον του 1985 το ΠΑΣΟΚ θα προτείνει δια Πρόεδρον Δημοκρατίας τον Κ. Καραμανλήν» και χαίρομαι βλέπων ότι και αυτή η υπόσχεσις προς τον Λαόν σήμερον υλοποιείται και ότι η υπό την εμπνευσμένην σου ηγεσίαν κυβέρνησις της Αλλαγής, δεν αλλάζει τον Πρόεδρον της Χώρας. Αι αλλαγαι πρέπει να γίνονται με σύνεσιν. Άστοχοι ενέργειαι και βεβιασμένα αποφάσεις, οδηγούν πολάκις τας χώρας εις περιπετείας. Εις αυτήν εδώ την Χώραν εγενήθη το Μέτρον και ο Πολιτισμός. Δι' αφτό κε σήμερον η πρωτέβουσα αφτής της χώρας δικέως θεωρείται Πολιτιστική πρωτέβουσα της Εβρόπης. Πιθανόν η ανακήρηξις αφτή να μας στοιχίση χρήματα δια την προετοιμασίαν, αλλά από ότι βλέπο η οικονομία μας είναι ισχηρά και θα γίνη ακόμη ισχηροτέρα όταν αφιχθή το εν δισεκατομήριον δολαρείων μετά την επιτηχή σηνφονίαν που υπέγραψες με την Λιβύην και με την άφιξιν των 8 εκατομηρίων τουριστών που θα μας έλθουν το θέρος φέροντες εδώ το άφθονον και πολύτιμόν των συνάλαγμα. Δεν βλέπο τον λόγον σηνεπός να απορίψω μίαν τόσοσιν δελεαστικήν προσφοράν κε να μην ηγηθώ μιας τόσοσιν οικονομικώς ισχηράς χώρας, περιβαλόμενος εις το Τραχύ Μου έργον από το σύνολον των υγιώς σκεπτομένων Σοσιαλιστικών κομμάτων που με δεξιotechνίαν σηνήνωσες.

Και πάλιν σε εφχαριστώ
Δικός σου Κόστας

Η (ΕΠΑΝ)ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Η κλειστή πολιτική της θωρακισμένης δημοκρατίας

Δυο βδομάδες πριν την επανεκλογή του Κ. Καραμανλή στην Προεδρία της Δημοκρατίας —οπότε θα εγκαινιάσει τη δεύτερη πενταετία του ως Πρόεδρος, μαζί με τα 50 χρόνια ενεργού πολιτικής ζωής του και τα 14 χρόνια πρωθυπουργίας του —τα πολιτικά κόμματα που για άλλη μια φορά θα κληθούν —αντί του λαού, αλλά... εν ονόματί του— να επιλέξουν τον «Ανώτατο Άρχοντα», δεν δίνουν κανένα στίγμα για τη στάση τους έναντι του προσώπου, αλλά και του **ρόλου** που προσδοκούν ή προσδιορίζουν στον «ρυθμιστή του πολιτεύματος».

Τα μόνα στοιχεία που είναι επίσημα γνωστά μέχρι τη στιγμή που γραφόταν τούτο το άρθρο είναι η ημερομηνία της εκλογής και η πολιτικά αξιοσημάντη υπόμνηση, στο ανακοινθέν της Προεδρίας, ότι ο αρχηγός της Αξιωματικής αντιπολίτευσης μετείχε ισότιμα και «θεσμικά», μαζί με τον Πρωθυπουργό και τον Πρόεδρο της Βουλής, στην πολιτικότατη διαδικασία καθορισμού του χρόνου της προεδρικής εκλογής.

Τα λοιπά στοιχεία που, με άξονα την εκλογή Προέδρου, διαμορφώνουν την ευρύτερη πολιτική συγκυρία και τις προοπτικές στους πολυεπίπεδους συσχετισμούς πολιτικών δυνάμεων, εκπορεύονται στο βασικό τους μέρος από τον Τύπο: εκτιμήσεις, θέσεις, διοχέτευση πληροφοριών ή και φράσεων από «στενά περιβάλλοντα» κτλ.: ακριτομύθιες και συμβολικές ερμηνείες... χειρονομιών, βλεμμάτων και «κλί-

ματος» που συνοδεύουν τις πυκνές συναντήσεις Προέδρου - Πρωθυπουργού και, τέλος, υποθέσεις, εικασίες, πιθανολογήσεις και προσδοκίες ως προς τις αντιδράσεις για την επανεκλογή του κ. Καραμανλή στο εσωτερικό των Κοινοβουλευτικών Ομάδων ή των κομματικών μηχανισμών, κυρίως του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ.

Εκτός του ότι θα ήταν παρακινδυνευμένο να συνθέσει κανείς αυτές τις μετεωριζόμενες ψηφίδες για να συνάγει συμπεράσματα σχετικά με την «εκλογική συμπεριφορά» των βουλευτών στην ψηφοφορία της 15ης Μαρτίου, φαίνεται ότι το ενδιαφέρον μιας τέτοιας διερεύνησης είναι πλέον ελάχιστο ή οριακό, δεδομένου ότι η μεν Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ που θα συνέλθει στις 7 Μαρτίου «για να υποδείξει το πρόσωπο του νέου Προέδρου» θα τελεί υπό την δουλεία της, σε ανύποπτο χρόνο εκφρασμένης, «καραμανλικής» επιλογής του κ. Παπανδρέου —κάτι που θα ισχύσει και για την Κοινοβουλευτική Ομάδα του «Κινήματος» η οποία «καθοδηγείται» από την ΚΕ —οι δε βουλευτές της Ν. Δημοκρατίας είναι δύσκολο να επιδείξουν διαθέσεις πολιτικής ανταρσίας, όταν ο κ. Μητσotάκης θα τους προτείνει —σήμερα 1 Μαρτίου, από ό,τι γράφτηκε— την επανεκλογή του «ιστορικού ηγέτη» της συντηρητικής παράταξης.

Εκείνο που φαίνεται επίσης σαν σίγουρο είναι ότι ο κ. Καραμανλής δεν επιθυμεί πλέον να διαθέτει την, σχετικά στενή και

άχαρη για έναν «εθνάρχη», πλειοψηφία που συγκέντρωσε το 1980 ως παραταξιακός, λίγο πολύ, υποψήφιος Πρόεδρος, αλλά την άνετη διακομματική επιφάνεια των κυρίαρχων φορέων του δικομματικού μας συστήματος: το γεγονός αυτό θα αλλάξει και τον τρόπο διαχείρισης της πολιτικής εξουσίας, αφού η μέχρι τώρα «αναγκαστική συμβίωση» των κ. Καραμανλή και Παπανδρέου θα κλίνει πλέον περισσότερο προς την μεταξύ τους «αρμονική συναίνεση», όπως έγραφε και ο κ. Χ. Μπουσμπουρέλης στο «Βήμα της Κυριακής» της 17ης Φεβρουαρίου 1985 —διατυπώνοντας ίσως έμμεσα και κάποιαν ανάλογη προσδοκία. Έτσι, αν εξαιρέσουμε την ιδιόζουσα πολιτική συγκυρία του 1974 που έδωσε το σαφώς διακομματικό 54% στον ιδρυτή της εκσυγχρονιζόμενης αστικής παράταξης, η τωρινή επανεκλογή του στο ύπατο αξίωμα της Πολιτείας από τη συντριπτική πλειοψηφία της Βουλής θα επικυρώσει και αναδρομικά τον «υπεράνω κομμάτων και τάξεων εθνικό ρόλο» του από το 1974 μέχρι και την επόμενη πενταετία.

Ομαλά ή μετ' εμποδίων;

Εκτός και αν η «αρμονική συναίνεση» του κ. Μπουσμπουρέλη μεταφραστεί στη δεύτερη πενταετία —και με την προϋπόθεση επανεκλογής του ΠΑΣΟΚ στη διακυβέρνηση της χώρας— σε σαφή απόπειρα επικυριαρχίας του Προέδρου στο συνολικό πολιτικό σύστημα, όπως θα υποδηλώνει, αν όχι η «αντιπαράταξη» του με το ΠΑ-

Ένα δάνειο με πολλούς τόκους

του Νίκου Μουρμούρη

Αν ο κύριος Τριανταφυλλίδης πράγματι αναρωτήθηκε μεγαλοφώνως, παίρνοντας την άγουσα εις Παρισίους «Ποιος κυβερνά αυτόν τον τόπο;», σήμερα, σωτήριο έτος 1985, είναι ίσως ο μόνος που με σιγουριά μπορεί να δώσει απάντηση σ' εκείνο το ερώτημα. Κι είναι ένα ερώτημα που αν —ο μη γένοιτο— ξαναθεθεί τόσο καιρία, με την ίδια δραματικότητα —από άλλα όμως χείλη— στο προσεχές μέλλον, σε πείσμα του Μαρξ, δεν θα επαναληφθεί η ιστορία σαν φάρσα, αλλά σαν δεύτερη τραγωδία και, μάλιστα, με συνέπειες πιθανά βαρύτερες και με τίμημα ίσως ανάλογο της προδικτατορικής περιόδου.

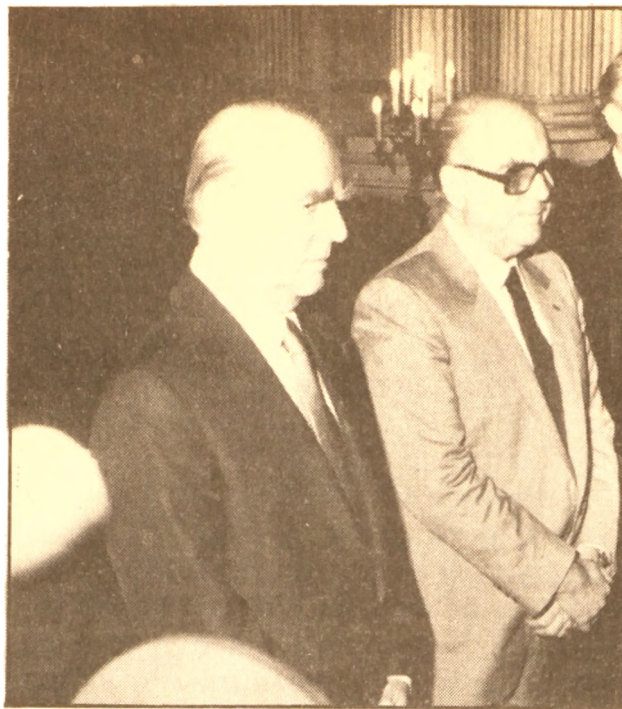
Δεν χρειάζεται να είναι κανείς συνταγματολόγος για να θεωρήσει ότι ένας νέος Συνταγματικός Θεσμός δοκιμάζεται αλλά και δοκιμάζει στην πράξη, τα όρια αλλά και την ελαστικότητα της δικαιοδοσίας του. Επειδή ακριβώς η ελληνική Δημοκρατία αριθμεί μια δεκάδα μόλις πανηγυρικών γενεθλίων, ο θεσμός δημιουργεί,

με την καθημερινή του «πολιτεία», τη δική του ιστορία, αλλά και τη δική του πρακτική. Μια πρακτική που, άπαξ και γίνει δεκτή αποτελεί κεκτημένο, αποτελεί οδηγό για τους επόμενους Προέδρους —αλλά και για την πολιτική ζωή του τόπου γενικότερα (βλ. συνέντευξη καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου του ΑΠΘ Α. Μανιτάκη στον Β. Γιάχνη, ΑΝΤΙ 274).

Στην αρχή, υπήρξε η περίοδος Στασινόπουλου - Τσάτσου. Περίοδος μεταβατική, τυπική, ουσιαστικά ασήμαντη μια και ο Πρόεδρος περιοριζόταν σε καθαρά διακοσμητικό ρόλο. Η ουσιαστική ιχνηλάτιση αρχίζει με την Α' περίοδο Προεδρίας Καραμανλή. Αργά και μεθοδικά, ο νέος Πρόεδρος ενεργοποιεί λίγο λίγο το ρόλο του «προέδρου - ρυθμιστή» του πολιτεύματος, φτάνοντας στο ρόλο του ουσιαστικού ρυθμιστή της πολιτικής ζωής, ο οποίος, ενώ μακροπρόθεσμα εξυπηρετεί και διαφυλάσσει τα συμφέροντα του ελληνικού αστισμού, ενίοτε δυσαρεστεί ορισμένους αδαείς δεξιούς που θέλουν, ελλείψει αρχηγού, να κατεβάσουν τον Πρόεδρο και πάλι στο μπαλκόνι, ηγέτη της ακέφαλης παράταξης τους. Οι προθέσεις του Κ. Καραμανλή, προς μια τέτοια κατεύθυνση, αρ-

ΣΟΚ, τουλάχιστον η προβολή εμποδίων στην υλοποίηση του προγράμματος «δεύτερης τετραετίας» του κ. Παπανδρέου, —όπως έγραφε ο Γ. Φάτσης στα «Νέα της Κυριακής» της 24ης Φεβρουαρίου 1985— στην περίπτωση αυτή ο σημερινός Πρόεδρος δεν θα πολιτευόταν «εθνικά», όπως μπόρεσε να πολιτευτεί μέχρι σήμερα δεδομένης της μη ανατροπής εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ θεμελιωδών στοιχείων και συσχετισμών δυνάμεων της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων· αν ο κ. Καραμανλής αντέτασσε ρητά —και όχι περίτεχνα, όπως έκανε μέχρι σήμερα— τη δική του «πολιτική βούληση» σε εκείνην του ΠΑΣΟΚ, τότε πράγματι θα είχε νόημα αυτά που έγραφε πάλι ο Γ. Φάτσης στο ίδιο φύλλο των ΝΕΩΝ: ότι θα πρέπει να σκεφτεί ο σημερινός Πρόεδρος τι νόημα έχει η υποστήριξη της επανεκλογής του από τον κ. Παπανδρέου (θα πρόκειται, δηλαδή, για μια «υπό όρους υποστήριξη»), και ότι αυτή η υποστήριξη θα μπορούσε και να μην είχε δοθεί αν είχε εγκαίρως δρομολογηθεί μια «σοσιαλιστική» εναλλακτική λύση για την Προεδρία· κάτι που ο κ. Μασσαβέτας —σε άρθρο του στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» της 24ης Φεβρουαρίου 1985— δεν το θέτει ούτε σαν υπόθεση, επισείοντας «ρεαλιστικά» τον κίνδυνο μιας μείζονος πολιτειακής κρίσης αν ο Πρόεδρος που θα εκλεγεί δεν θα μπορεί —όπως ο κ. Καραμανλής— να ελέγχει την «εξαλλοσύνη» της Δεξιάς η οποία θα βάλλει ευθέως και κατά του πολιτειακού παράγοντα.

Αυτές και άλλες, αντιτιθέμενες απόψεις συνιστούν εκτιμήσεις υπό έλεγχο και μάλιστα προβάλλονται σε κάποιο άμεσο ή απώτερο μέλλον. Επί του παρόντος, αλλά συγχρόνως και σε συνάρτηση με κάποιους χειρισμούς και στάσεις του Πρωθυπουργού στο άμεσο παρελθόν, το σίγουρο είναι ότι ο κ. Καραμανλής εξασφαλίζει την πρωτοβουλία στο πολιτικό παιχνίδι, και ειδικότερα στις πρακτικές των πολιτειακών ισορροπιών με το κυβερνών κόμμα. Συμβολικά και επί της ουσίας, έν-

δειξη αυτής της πρωτοβουλίας είναι ότι η **κατάληξη** των διαδικασιών για την προεδρική εκλογή αλλά κυρίως ο **τρόπος** αυτών των διαδικασιών, κινήθηκαν σε πλαίσια που ο πρόεδρος θεωρεί ανέκαθεν ως τελέσφορα και «εύρυθμα» για την αδιατάρακτη λειτουργία του κρατούντος πολιτικού συστήματος, δηλαδή μακράν των «φθοροποιών κομματικών ερείδων και ανταγωνισμών», οι οποίοι, βέβαια, θέτουν σε ενέργεια άλλους κανόνες, άλλες πρακτικές και άλλους τύπους νομιμοποίησης στο συνολικό τρόπο παραγωγής της πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης ασφαλώς και της προεδρικής επιλογής.

Ο τρόπος των πολιτικών διαδικασιών που επανακαθόρισε δέκα χρόνια τώρα η πολιτική φιλοσοφία του κ. Καραμανλή εγκαθιδρύει μια άτυπη, και κατά το δυνατόν «λειτουργική», νομιμότητα συντήρησης των υφιστάμενων ισορροπιών στο κοινωνικό και στο «εθνικό» μέτωπο, μια νομιμότητα που προϋποθέτει τη «μετρημένη» έκφραση των κοινωνικών εντάσεων και των πολιτικών συγκρούσεων —με την αξιοποίηση της λίγο πολύ πολιτικά αδρανούς κατάστασης της κοινωνίας των πολιτών— και, συνακόλουθα, την θεσμική υποβάθμι-

ση του ρόλου, που θεωρητικά εκπληρώνουν τα, κορπορατιστικά ή πολιτικά, συλλογικά όργανα εκπροσώπησης (συνδικάτα, σύλλογοι, οργανώσεις, σύνδεσμοι, κόμματα, Κοινοβούλιο και κοινοβουλευτικές ομάδες). Το αποτέλεσμα είναι η πολιτική να παράγεται στο κατ' εξοχήν κοινωνικά αυτονομημένο πεδίο του «εκτελεστικού» (και κυρίως, στις πιο κλειστές και αδιαφανείς βαθμίδες του) ή να προκύπτει μετά από αποφάσεις «ηγετικού επιπέδου».

«Κλειστό» δια τρία

Οι διαδικασίες για την προεδρική εκλογή είχαν έναν κυρίαρχο όσο και αποκλειστικό γνώρισμα: προσδιόρισαν τη σχετική συγκυρία μέσα από χειρισμούς που αποτέλεσαν προνόμιο του κ. Καραμανλή, και του κ. Παπανδρέου, αλλά και, κατά πολιτικά συμπληρωματικό λόγο, του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης κ. Μητσότακη, κυρίως ως παράγοντα που η αναγκαιότητά του επιβάλλεται ντε φάκτο για την «ισορροπία», και όχι ως κεντρικού και ηγετικού εκπροσώπου κάποιας εκφρασμένης συλλογικής αντίληψης του κόμματός του. Είναι αυτός ακριβώς ο κλειστός και υψηλά επιτελικός τρόπος πολιτικής διαδικασίας που κυριάρχησε και στο ζήτημα της επανεκλογής του κ. Καραμανλή και που δεν έχει καμιά σχέση ούτε με «έξαρση μυστικοπάθειας» ούτε με «θολά σκηνικά» ή με άλλους προσδιοριστικούς όρους ψυχολογικού μάλλον επιπέδου, όπως υποστηρίζει ο Πάνος Λουκάκος στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» της 24ης Φεβρουαρίου 1985. Διότι, η κλειστή πολιτική και οι αδιαφανείς διαδικασίες λήψης πολιτικής απόφασης —και μάλιστα, ούτως ή άλλως, σημαντικής— είναι επόμενο να συνοδεύονται από «μυστικά» και «διαρροές», από ρευστότητα και ασάφεια, (στοιχεία που καλλιεργεί εξάλλου και ο Τύπος...), αφού η δημοσιότητα είναι επιμελώς και περίτεχνα εξοβελισμένη υπέρ του τετελεσμένου. Και στο άμεσο παρελθόν, η «εκλογολογία» είχε τις ρίζες της ακρι-

και μία υποθήκη για το μέλλον

χισαν να γίνονται ορατές σε μερικούς πολιτικούς παρατηρητές μόλις το φθινόπωρο που μας πέρασε και, συγκεκριμένα, την περίοδο που (εντέχνως) διέρρεαν από παντού οι φήμες για πρόωρες εκλογές.

Σε άρθρο του στο ΑΝΤΙ (τεύχος 270, «Το βαλς εξιτασιών της εκλογολογίας και των θεσμών») ο Δημήτρης Μιχαήλ επεσήμανε πως «ενισχύθηκε η εντύπωση πολλών πολιτικών παρατηρητών» ότι «ο κ. Κ. Καραμανλής εννοεί να ασκήσει αποφασιστικά τις αρμοδιότητές του, που σχετίζονται με ορισμένες κρίσιμες πολιτι-

κές επιλογές (προκήρυξη εκλογών, εκλογικός νόμος, ελληνοαμερικανικές σχέσεις, ΕΟΚ, Κυπριακό)». Αλλά αυτή του την κρίση, τη συνόδεψε με τη θέση ότι «ο Πρωθυπουργός πιστεύει στη συναινετική αναγκαιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας». Και μάλλον ο Δ. Μιχαήλ δεν έπεσε καθόλου έξω. Γιατί, από τότε —και όχι τώρα με τον εκλογικό νόμο, όπως πολλοί όψιμα ανακάλυψαν— φάνηκε ότι το συναινετικό παιχνίδι των κ. Καραμανλή - Παπανδρέου θα παιζόταν εφ' όλης της ύλης, ύλης όχι κατ' ανάγκην διδακτέας, αλλά γνωστής και αγνώστου.

Συναινέση, αλλά σε ποianού τις πλάτες;

Το ζήτημα, βέβαια, δεν είναι αν «συναινούν» ο πρόεδρος και ο πρωθυπουργός μιας χώρας. Θα λέγαμε, μάλιστα, ότι είναι και θετικό το να συμφωνούν —χωρίς, βέβαια, το αντίθετο να ήταν τραγικό από μόνο του.

Το ζήτημα είναι, κάτω από ποιες λογικές συμφωνούν και πόσο αιτές οι λογικές είναι γνωστές στο λαό. Διότι, αν υποθέσουμε ότι

την, του Προέδρου της χώρας, λογική δεν πρέπει κατ' ανάγκην να τη γνωρίζουμε —άλλωστε, δεν τον ψηφίζουμε με άμεση ψηφοφορία, για να μπορούμε και άμεσα να τον ελέγχουμε— τη λογική του Πρωθυπουργού θα ήταν απαραίτητο να την ξέρουμε. Διότι, τελικά, δεν έχει σημασία αν ο Α. Παπανδρέου θα δώσει εντολή στην Κοινοβουλευτική του Ομάδα να ψηφίσει τον Κ. Καραμανλή

βώς στην πολιτική της κλειστής ομάδας διαβουλευσεων, ή αλλιώς «στενού περιβάλλοντος», και είναι, τουλάχιστον, αντιφατικό να τάσσεσαι υπέρ του πλεονεκτήματος του αιφνιδιασμού, —όπως ο κ. Λουκάτος— όταν ξέρεις ότι ούτως ή άλλως αιφνιδιαστικά θα μάθεις το τι αποφάσισαν **ολίγοι** εν κρυπτώ και παραβύστω.

Ερήμην όλων

Εκτός, λοιπόν, των κ. Καραμανλή, Παπανδρέου και Μητσοτάκη, (και καθέννας, βέβαια, από διαφορετική θέση επιρροής και ισχύος...) κανένα μέλος των κοινοβουλευτικών Ομάδων της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ και καμιά μεσαία, ανώτερη ή κατώτερη βαθμίδα των κομματικών μηχανισμών τους δεν έχουν συμμετάσχει πολιτικά και δημόσια στην **προδικασία** της προεδρικής εκλογής, με ανάλογες συνέπειες βέβαια και ως προς τον χαρακτήρα «παρέμβασης» τους στη **διαδικασία** εκλογής, και ως προς το βαθμό δυναμικότητας και πολιτικής αποτελεσματικότητας που μπορεί να έχει σήμερα πλέον ο ρόλος τους ως «αντιπροσώπων πολιτών» (για τους βουλευτές), ή ως οργάνων λαϊκής συμμετοχής στην πολιτική (για τους κομματικούς μηχανισμούς). Έτσι, η εντός Βουλής υπερψήφιση του κ. Καραμανλή και η εκτός Βουλής κοινωνική νομιμοποίηση του εξαγόμενου της ψηφοφορίας δεν προκύπτουν ως φάσεις κάποιας κλιμακωμένης πολιτικής πρακτικής, αλλά σαν επικύρωση ή εκ των υστέρων συμπαράταξη σε μια απόφαση στην οποία κάθε άλλο παρά έχουν συμμετάσχει οι πρωτογενείς φορείς εκπροσώπησης. Επαναλαμβάνεται λοιπόν και στην περίπτωση της προεδρικής επανεκλογής το φαινόμενο του κρατισμού και της ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας, της απαλλοτρίωσης και μετάθεσης πολιτικού κύρους και αποφασιστικών κοινωνικών λειτουργιών από «εκπροσώπους» σε «κυβερνήτες» —διαδικασία που είχε αρχίσει να εμφανίζεται στα «κρίσιμα εθνικά θέματα» αρκετά χρόνια πριν. Αν όμως τα «εθνικά θέματα» είχαν διαμεσολα-

βημένη τη συνάρτησή τους με θεσμούς και περιεχόμενα του συγκεκριμένου τύπου εξουσίας και κοινωνίας που αποτυπώθηκε στο Σύνταγμα του 1975, και ως εκ τούτου ο «κλειστός χειρισμός» αυτών των θεμάτων έβρισκε ευκολότερα τη νομιμοποίησή του στο σώμα των πολιτών, δεν συμβαίνει το ίδιο με τον ομοιότροπο χειρισμό που αφορά την εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας, δηλαδή προσώπου που η λειτουργία του συνοψίζει και υλοποιεί πλείστες όσες πτυχές του κρατούντος συστήματος πολιτικής εξουσίας.

Βέβαια, η ανάγκη να νομιμοποιηθεί η «κλειστή πολιτική» και η, συνακόλουθη με αυτήν, θετική στάση του κ. Παπανδρέου στο θέμα της επανεκλογής του σημερινού Προέδρου, καθώς και η επιταγή να αιτιολογηθεί η αδράνεια βουλευτών και κομμάτων προκύπτει εντονότερα ίσως για τον κ. Παπανδρέου από ό,τι για τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Κυανοί και φαιοί

Ο κ. Μητσοτάκης ηγείται μιας παράταξης που, από κοινωνική και ιδεολογική άποψη, θεωρεί αναμφίβολα ως φυσική, θεμιτή και καθόλα νομιμοποιημένη την επιλογή υπέρ του σημερινού Προέδρου της Δημοκρατίας.

Οι βουλευτές και τα κομματικά στελέχη της «ΝΔ» που θα έκφραζαν αντίθετη άποψη, αν υπήρχε ενεργοποίηση και πολιτικοποίηση των συναφών «προεκλογικών» διαδικασιών, θα μπορούσαν σχετικά εύκολα να αναγνωρισθούν στα ακροδεξιά ερείσματα του συντηρητικού χώρου: οι πολιτικοί και κομματάρχες αυτού του ρεύματος έχουν σχετικά μικρό κοινωνικό εκτόπισμα και πολιτική απήχηση και αντιπροσωπεύουν τυπικότερα αντιλήψεις ενός «πελατειακού» και αντικομμουνιστικού τύπου πολιτικής, που έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με το κυρίαρχο πλέον ρεύμα του θεσμικού εκσυγχρονισμού, εκφραστής του οποίου ήταν και είναι ακόμη ο κ. Καραμανλής. Στις τάξεις της ΝΔ., επίσης, κάποια οριακή αμφισβήτηση, αλλά υπό προϋποθέ-

σεις ως προς τη μορφή της διατύπωσης και το βαθμό οξύτητάς της, θα μπορούσε να προέλθει από κάποιους που θεωρούν πολιτικά αντιδεοντολογικό και θεσμικά παρακινδυνευμένο το μοντέλο της «κλειστής πολιτικής» που εφαρμόζουν οι δύο πολιτικοί ηγέτες.

Εκτός όμως του ότι οι αντιρρήσεις αυτές επί της ουσίας της επανεκλογής του κ. Καραμανλή αφορούν οριακές κλίμακες, η πολιτική ανάπτυξη του νεότευκτου κομματικού ιστού της ΝΔ δεν έχει ακόμα φτάσει —και είναι αμφίβολο αν φτάσει— τη φάση εκείνη όπου οι διάφορες βαθμίδες του θα λειτουργούσαν με πολιτικές και δημοκρατικές συλλογικές διαδικασίες, και το μόνο δείγμα «δυναμισμού» αυτή τη στιγμή είναι οι φατριαστικές αντιπαλότητες και ανταγωνισμοί εν όψει αντικατάστασης της, υπό αίρεση και σε κρίση, σημερινής πολιτικής της ηγεσίας. Εξ αντικειμένου, η πολιτική αδράνεια της ΝΔ είναι στοιχείο εγγενές στη σύστασή της ως πελατειακού μάλλον τύπου κόμματος και η όποια πολιτικοποίησή της είναι φόρου υποτελής στις κατατμημένες σε «φέουδα» κομματαρχικές συμπράξεις ή αντιθέσεις.

Αυτή η κατάσταση όμως ευνοεί τον κ. Μητσοτάκη ο οποίος δεν θα ήθελε σ' αυτή τη φάση να εκφραστεί και η παραμικρότερη «αντικαραμανλική» φωνή στο κόμμα. δεδομένων των λεπτών ισορροπιών που διατηρεί με τον εισηγητή στην Ελλάδα του «ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού» και ιστορικό ηγέτη των μεταπολεμικών συντηρητικών δυνάμεων. Πέραν όμως αυτών των λεπτών ισορροπιών, ο σημερινός ηγέτης της Δεξιάς κάθε άλλο παρά λόγους έχει «να παίξει επικίνδυνα» με το θέμα της επανεκλογής του κ. Καραμανλή: ο εκλογικός νόμος, κάποια διαφαινόμενα μέτρα στην πολιτική των μέσων ενημέρωσης για την προεκλογική περίοδο και η πιθανή αντικατάσταση ορισμένων υπουργών την ίδια περίοδο είναι σημαντικά ζητήματα, που η ρύθμισή τους δεν αποδίδεται από τη ΝΔ στην καλή προαίρεση της κυβέρνησης, αλλά σε ευνοϊκές «συμβου-

για Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας. Σημασία έχει, με ποιους όρους τον ψηφίζει. Σημασία έχει, πόσο μπορεί να είναι σίγουρος, (και να 'μαστε και μεις σίγουροι) ότι ο Πρόεδρος δεν θα συνεχίσει την όλο και ενεργότερη ανάμιξη του στα «κοινά», με ταυτόχρονη ενεργοποίηση όλο και περισσότερων Συνταγματικών αρμοδιοτήτων.

Αν η (βέβαιη) υποψηφιότητα του Κ. Καραμανλή επισφραγιστεί και με την χωρίς όρους υποστήριξη του, από το ΠΑΣΟΚ, δεν θα

μπορεί καμιά μελλοντική κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και κανείς πρωθυπουργός να εναντιωθεί στην πιθανή αυριανή ενεργοποίηση των υπερεξουσιών ενός Προέδρου που το ίδιο το ΠΑΣΟΚ ψήφισε. Κι αν δεν ενεργοποιηθούν αυτές οι εξουσίες, φτάνει να υπάρχει το έδαφος και η συγκυρία που θα επιτρέπει την ενεργοποίησή τους για να αποθαρρύνει τον Α. Παπανδρέου, αύριο μεθαύριο, από οποιοδήποτε ουσιαστικό δίλημμα πιθανής ή απίθανης σύγκρουσης.

Ο βασιλιάς είναι γυμνός

Είναι, όμως, πράγματι «χωρίς όρους» η υπερψήφιση του «υπερκομματικού» Προέδρου, ή μήπως κρύβεται, πίσω από αυτή την κίνηση του Α. Παπανδρέου, «κάτι» που, ακριβώς επειδή είναι κοινό μυστικό, κανείς δεν το θίγει;

Δεν νομίζω να αμφιβάλλει κανείς πως ανώτερη επιδίωξη του Α. Παπανδρέου (εφόσον ευοδωθούν οι εκλογικοί του σχεδιασμοί) είναι η Προεδρία της Δημοκρατίας. Και δεν νομίζω να αμφιβάλλει, επίσης, κανείς πως μια τέτοια πρόθεση πρέπει να τοποθετείται, χρονικά, μετά το πέρας της Β' προεδρίας Καραμανλή και της πιθανότατης Β' τετραετίας του ΠΑΣΟΚ που χρονικά πρέπει περίπου να συμπέσουν. Πόσο εύκολο, όμως, είναι να ευοδωθεί μια τέ-

τοια πρόθεση; Πόσο εύκολη θα είναι μια τέτοια αλλαγή σκυτάλης;

Για να γίνει πραγματικότητα ένα τέτοιο σενάριο, θα ήταν αδιανόητο να καταψηφιστεί σήμερα από το ΠΑΣΟΚ ο Κ. Καραμανλής σαν υποψήφιος πρόεδρος, όπως, επίσης, θα ήταν αδιανόητο να μην «τα βρουν» τα δύο μεγάλα κόμματα, στα βασικά εθνικά θέματα. Γιατί, πώς αλλιώς θα προετοιμαστεί και θα δοκιμαστεί το έδαφος μιας τέτοιας προοπτικής; Η συναίνεση, πρέπει να είναι πολύ πιο βαθιά από όσο αφήνεται να διαφανεί σήμερα, πολύ πιο διαρκής και μόνιμη. Διότι, Πρόεδρος δεν μπορεί να εκλεγεί χωρίς την υποστήριξη και των δύο μεγάλων κομμάτων· εκτός εάν, κάποιο α-

λές» του πολιτειακού παράγοντα προς τον κ. Παπανδρέου.

Στον άλλο πόλο της εξουσίας

Αν όμως οι παραπάνω λόγοι δίνουν μια πιθανή εξήγηση για την καταφατική στάση που τηρεί η ΝΔ απέναντι στην «κλειστή πολιτική» —πολιτική που δεν αφίσταται της φιλοσοφίας της περί δημοκρατίας και της συναφούς κοινωνικής πρακτικής της— και στην επανεκλογή του κ. Καραμανλή, σίγουρα δεν μπορούν αβίαστα να ισχύσουν και για τη στάση που χαρακτηρίζει το ΠΑΣΟΚ. Η «απλή» απάντηση που έδωσε, σε ελαφρώς υποψιασμένο χρόνο, ο κ. Παπανδρέου όταν τον ρώτησαν αν το κόμμα του ψηφίσει τον κ. Καραμανλή («βλέπετε εσείς κανέναν καλύτερο»), όσο κι αν θεωρηθεί «ρεαλιστική», ή μάλλον ακριβώς επειδή θεωρήθηκε τέτοια, δεν μπορεί να συναιρέσει τις αντίθετες ιδεολογίες, προγράμματα και κοινωνικές δυνάμεις που στεγάζονται στο συντηρητικό και στον, κατά διακήρυξη τουλάχιστον, σοσιαλιστικό πόλο της πολιτικής μας ζωής.

Ιδεολογικά και κοινωνικά, το ΠΑΣΟΚ δεν φέρεται μονοσήμαντα στο να επιλέξει την επανεκλογή του κ. Καραμανλή —τουλάχιστον χωρίς να διακινδυνεύσει την ενσωμάτωσή του σε ένα συγκεκριμένο φάσμα επιλογών περί την εξουσία για μια ακόμα πενταετία, όπως γράφτηκε έμμεσα και πολύ εύστοχα, στην κυριακάτικη «Καθημερινή» της 17ης Φεβρουαρίου 1985. Ήδη στα 3½ χρόνια κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ, ο σχεδόν αδιατάρακτος καταμερισμός και συμπροσδιορισμός άσκησης της εξουσίας ανάμεσα στους δύο περίπου ισοδύναμους νομείς της ανώτατης πολιτικής ισχύος, τον Πρωθυπουργό και τον Πρόεδρο (παρά τις εκάστοτε εντάσεις και τα αμφιλεγόμενα «όρια αρμοδιότητας») έχει προκαλέσει αμφιβολίες και υποψίες για τα όρια αντοχής και εξουσιαστικού κύρους των ριζοσπαστικών επαγγελιών του ΠΑΣΟΚ· όρια που τίθενται υπό αίρεση και από την αυξανόμενη ισχύ που φαίνεται να αποκτά η με-

ταρρυθμιστική τάση στις γραμμές του κυβερνητικού επιτελείου, στην προσπάθειά του να συνδυάσει τον κοινωνικό εκσυγχρονισμό —ατελή ή τελέσφορο— με μια αμετάλλακτη, στους τρόπους και τις δομές εξουσίας, πολιτική διαχείρισης του υπό κρίση κοινωνικού και οικονομικού σχηματισμού. Το ζητούμενο είναι αν οι λόγοι αυτής της οιονεί στρατηγικής —που επιβάλλουν «πραγματισμό» και «πολυσυλλεκτικότητα» στο έργο αλλά και στους στόχους πλέον της κυβέρνησης —συναρτώνται κατ' ανάγκην και, περαιτέρω, νομιμοποιούν την «καραμανλική» επιλογή του Α. Παπανδρέου και ανώτατων στελεχών του «Κινήματος», χωρίς, εννοείται, να τίθεται υπό αμφισβήτηση ο «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός». Προς το παρόν, η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να επαληθευτεί δεδομένου ότι η πορεία της κυβερνητικής πολιτικής μετά το '81, όσο κι αν υπήρξε «αναγκαστική συμβίωση», δεν ήρθε σε αντιπαλότητα με την πορεία της προεδρικής πο-

λιτικής, αν πιστέψουμε μάλιστα τον ίδιο τον κ. Παπανδρέου.

Πέραν αυτού όμως, το ερώτημα περί του συμβατού ή όχι μιας σοσιαλιστικής κυβέρνησης με έναν ύπατο «εκπρόσωπο των συμφερόντων της αστικής τάξης», όπως υποστήριζε ανέκαθεν το ΠΑΣΟΚ, δεν μπορεί να απαντηθεί αφού δεν αποτέλεσε αντικείμενο διαφανούς πολιτικού διαλόγου και αντιπαράθεσης στις τάξεις και του ΠΑΣΟΚ. Από την άποψη αυτή, η συμπεριφορά των ηγετικών βαθμίδων του κυβερνώντος κόμματος είναι ομολογή προς την αντίστοιχη της ΝΔ, και, μολονότι έχει επίσημα διακηρυχθεί ο διαχωρισμός μεταξύ κυβέρνησης και κόμματος, στην περίπτωση της επανεκλογής του κ. Καραμανλή ο κομματικός μηχανισμός του ΠΑΣΟΚ και η κοινοβουλευτική ομάδα του —αν εξαιρέσουμε την ατυχήσασα παρέμβαση του κ. Χατζοπλάκη...— είδαν να αδρανοποιούνται προς όφελος των ηγετικών φορέων της εκτελεστικής εξουσίας.

Εις ώτα μη ακουόντων

Όμως, η πολιτικότητα και η ιδεολογική κινητικότητα πολλών στελεχών του κομματικού μηχανισμού του ΠΑΣΟΚ είναι διαφορετικού τύπου και ασύγκριτα εντονότερη από την ζελατινώδη πολιτική υπόσταση των «παραγόντων» και των τοπαρχών που συνθέτουν το δίκτυο της ΝΔ. Αυτό το δεδομένο εκφράζεται σε έναν ιδιότυπο λαϊκίζοντα δημοκρατισμό πολλών Τ.Ο. και Νομ. Επιτροπών και εξηγεί, ίσως: τη στάση μερίδας στελεχών της νεολαίας που «έθεσαν ζήτημα Καραμανλή», την αναταραχή που προκλήθηκε πρόσφατα στη συνεδρίαση των ενοποιούμενων τεσσάρων Νομ. Επιτροπών Αθήνας, και, τέλος, την εκτός ημερήσιας διάταξης ανακίνηση του ζητήματος της Προεδρικής εκλογής στην τελευταία Σύνοδο της Κ.Ε. του «Κινήματος».

Οι αντιδράσεις αυτές μπορεί να έχουν διττή σημασία: πρώτον μεν να εκφράζουν έναν τύπο σοσιαλιστικής και δημοκρατι-

κής αντίρρησης στο παιχνίδι της «κλειστής πολιτικής»— και, κατ' επέκταση στον τρόπο άσκησης της εξουσίας από προνομιούχους, επίλεκτους, όσο και αδιαφανείς, στην πρακτική τους, ηγήτορες (που επικαλούνται μάλιστα τη σοσιαλιστική ιδεολογία), σε αντίθεση με το αυτοδιαχειριστικό ή τουλάχιστον, συμμετοχικό πρότυπο πολιτικής που πρόβαλε και προβάλλει η ηγεσία του «Κινήματος». Δεύτερον δε, να εκφράζουν την απορία και την ανησυχία για τον τρόπο που μπορεί να συγκεραστεί ο μακροπρόθεσμος κοινωνικός μετασχηματισμός με την επιλογή υπέρ του κ. Καραμανλή, επιλογή ούτε συγκυριακή ούτε αυτόχρημα νομιμοποιούμενη. Και είναι σίγουρο ότι η αμφισβήτηση νομιμότητας στην κεντρική επιλογή της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ υπέρ του κ. Καραμανλή συναρτάται και με το γεγονός ότι ο «ρεαλισμός» και ο «πραγματισμός» στην κυβερνητική τακτική —δηλαδή η έκφρα-

πό τα δύο, πετύχει σαρωτική νίκη σε βάρος του άλλου, πράγμα που δεν φαίνεται ορατό στον άμεσα μελλούμενο πολιτικό ορίζοντα. Διότι, ούτε ο πιο κακόπιστος παρατηρητής μπορεί να αρνηθεί πως η ΝΔ είναι αδύνατο να πέσει κάτω από τις 120 έδρες στις επόμενες εκλογές: ο νέος εκλογικός νόμος, της δίνει, με τα ποσοστά των Ευρωεκλογών, τουλάχιστον 126 βουλευτές —χωρίς να προσμετρηθούν και οι ψήφοι της ΕΠΕΝ. Αλλά και με το παλιό σύστημα της (επίσης) ενισχυμένης αναλογικής, θα έπαιρνε η ΝΔ 133 βουλευτές. Και μόνο με την απλή αναλογική, με βάση πάντα τα ποσοστά των Ευρωεκλογών, το σύνολο της Δεξιάς (ΝΔ και ΕΠΕΝ)

αγγίζει —χωρίς όμως και να φτάνει— το μαγικό αριθμό των 120 εδρών, απαραίτητο όρο για να μπλοκαριστεί κάθε προσπάθεια ανάδειξης Προέδρου από την αριστερά.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι φτάσαμε στην ιστορική εκείνη περίοδο που μόνο με τη συμφωνία των δύο μεγάλων κομμάτων θα είναι δυνατή η ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας. Ενός Προέδρου που, από εδώ και στο εξής, θα εξαρτάται για την εκλογή του από τις συμβιβαστικές διαβουλεύσεις που θα γίνονται μέσα σε «πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης».

Προεδρικό «do ut des»

Όμως, δεν αρκούν οι κινήσεις αβροφροσύνης του Α. Παπανδρέου προς τον πιο έγκυρο εκφραστή του ελληνικού αστισμού, για να πάρει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ τα εύσημα εκείνα που θα του εξασφαλίσουν την αυριανή υποστήριξη στον αγώνα για αναρρίχηση στον προεδρικό θώκο. Θα πρέπει να δώσει (κι άλλες) χειροπιαστές αποδείξεις κι εγγυήσεις, να κάνει (κι άλλες) θεαματικές υποχωρήσεις για να πετύχει το σκοπό του. Και τότε, ίσως όχι σύσσωμη η ελληνική δεξιά, σίγουρα όμως το εκσυγχρονιστικό κομμάτι της, θα τον υπερψηφίσει.

Αν, λοιπόν, το ΠΑΣΟΚ ψηφίσει τον Κωνσταντίνο Καραμανλή για Πρόεδρο της χώρας, θα το κάνει βάζοντας μια υποθήκη για το μέλλον —και στο δικό του μέλλον. Το ζήτημα είναι αν θα 'χει, αύριο μεθαύριο, να πληρώσει τους τόκους του δανείου. Διότι αν γίνουν όλα αυτά —και δεν το εύχεται κανείς να γίνουν— θα είναι αδιάφορο για την αριστερά αν Πρόεδρος θα είναι ο Α. Παπανδρέου ή κάποιος άλλος. Και η απλή αναλογική θα είναι επίκαιρη όσο ποτέ. Αλλιώς, τα γραμμάτια θα διαμαρτύρονται ενώ τα ταμεία θα μένουν άδεια...

ση «βλέπετε εσείς κανέναν καλύτερο για Πρόεδρο» —δεν έχουν ενσωματωθεί στη συνείδηση της βάσης, αλλά αποτελούν γνώμονα και κριτήριο μόνον των ανωτάτων στελεχών, το οποίο είναι περιχαρικό στο επίπεδο των υφιστάμενων κρατικών θεσμών και των λειτουργιών τους.

Για άλλη μια φορά, η «κλειστή πολιτική» εκφράστηκε και σε επίπεδο κομματικό, αυτή τη φορά, όταν πάγια απάντηση της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ στην ανακίνηση του ζητήματος «εκλογής Καραμανλή» ήταν πως «δεν μπορούμε να το συζητήσουμε τώρα, αφού δεν έχει συνέλθει ακόμη η Κ.Ε. που θα κληθεί σε ειδική Σύνοδο να αποφασίσει». Κλασική και δοκιμασμένη συνταγή ανοικτής (και διόλου περιτεχνης), χειραγώγησης των αντιρρησιών σε ζητήματα που είναι μεν κρίσιμα αλλά που... γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να κρίνονται από τους επαίοντες. Και βέβαια η ΚΕ, περιβεβλημένη με απόλυτο καταστατικό και πολιτικό κύρος από το περσινό δημοψηφισματικό Συνέδριο, είναι μεν το «ανώτερο καθοδηγητικό όργανο», με τη «μικρή» όμως διαφορά ότι άλλο είναι η καθοδήγηση και άλλο η προσυπογραφή αποφάσεων, άλλο το βουλευόμενο και δρών πολιτικά σώμα και άλλο η προσωπική ακολουθία του ηγέτη, η οποία ούτε βουλεύεται, ούτε διαπράττει πρωτογενή πολιτική. Στην περίπτωση της επιλογής Καραμανλή έχουμε το κλασικό πρότυπο της αντεστραμμένης πυραμίδας στη διαδικασία της πολιτικής απόφασης: από τα πάνω προς τα κάτω, με παροπλισμένη την πολιτική αρμοδιότητα της βάσης και των μεσαίων στελεχών, που, από ό,τι φαίνεται, δεν θα τους δοθεί και κανένα χρονικό περιθώριο να εκφράσουν τις απόψεις τους, μολονότι ο Πρόεδρος του Κινήματος συναινεί με τον πρόεδρο της ΝΔ για το **πρόσωπο** του Προέδρου, χωρίς να θέσει στους ημέτερους το ζήτημα του **ρόλου** που καλείται να παίξει το πρόσωπο αυτό

στα πλαίσια μιας (διακηρυσσόμενης) διαδικασίας αλλαγής· χωρίς, δηλαδή, να πολιτικοποιούνται οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ του «ρυθμιστή του πολιτεύματος» και της «πολιτικά υπεύθυνης κυβέρνησης», η οποία εκφράζει κάποιο συγκεκριμένο —έστω πολυειδή— ιστό κοινωνικών δυνάμεων και μια δέσμη —μολονότι όχι συνεκτική— ιδεολογικών εξαγγελιών, οι οποίες, θεωρητικά τουλάχιστον, είναι αντίρροπες προς τις αντίστοιχες του ανωτάτου Άρχοντα.

Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας στην επανεκλογή του κ. Καραμανλή, δεν θα διαφέρει από τις εκτιμήσεις «προθέσεων ψήφου» που αναπτύσσονται αυτές τις μέρες. Οι οποίες «διαρροές» από τους δύο μεγάλους θα είναι ενδεικτικές ενός πολιτικού φολκλορισμού, μιας στάσης, δηλαδή, χωρίς μακροπρόθεσμες πολιτικές αντοχές και κοινωνικά αρθρωμένα ερείσματα, που ενδεχόμενα θα δώσει την πρώτη ύλη στη φιλολογία περί «μεταστάσεων», «ανασυγκροτήσεων», «ζυμώσεων» κτλ. φαινομένων στις πολιτικές δυνάμεις.

ΚΚΕ: Αυτάρκεια

Αν για τις δύο μείζονες παρατάξεις οι «αντικαραμανλικές» τάσεις είναι εξ ορισμού, πλέον, εκτός ημερήσιας διάταξης, οι επιλογές διαφοροποιούνται προκειμένου για την αριστερά.

Ήδη, αρχής γενομένης από συνέντευξη που έδωσε πριν λίγους μήνες στα Κυριακάτικα ΝΕΑ ο Χαρ. Φλωράκης, το ΚΚΕ, με βάση την αντίληψη ότι «χρειάζεται Πρόεδρος της Αλλαγής» και ότι ο κ. Καραμανλής «εκφράζει συγκεκριμένες δυνάμεις» λέγεται πως θα προωθήσει δικό του «υπερκομματικό» υποψήφιο, ενώ πληροφορία που δεν διαψεύστηκε αναφέρει και το όνομα του Γ. Γραμματέα του Κόμματος. Το πρόβλημα, ωστόσο, αφορά περισσότερο την πρακτική που ακολούθησε το ΚΚΕ μετά το 1980, ή και από το '75, έναντι της πολιτικής εξουσίας που εκφράζει ο

προεδρικός θεσμός, και λιγότερο την επιλογή του υπέρ ενός «Προέδρου της Αλλαγής»: η επιλογή αυτή δεν θέτει υπό αίρεση το πλέγμα εξουσιαστικών ρόλων και λειτουργιών που αναγνωρίζονται στον ανώτατο Άρχοντα από το Σύνταγμα του 1975 και που αποτελούν οργανικότατα στοιχεία του συγκροτήματος εξουσίας. Έχοντας κάνει μian εξίσωση της πολιτικής εξουσίας με την εκάστοτε κυβέρνηση, και ανάγοντας την πολιτική στο έργο που αυτή εφαρμόζει το ΚΚΕ παρείχε εξ αντικειμένου ασυλία, μετά το 1980, στον σημερινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας, και χρέωνε την κριτική του στο μερίδιο εξουσίας που αναλογούσε στα κυβερνητικά επιτελεία και πολλές φορές μόνον στον Πρωθυπουργό. Η στάση αυτή, που συναρτάται και με μια συγκεκριμένη αντίληψη περί πολιτικής εξουσίας, δεν μπόρεσε να παράγει μια κοινωνικού τύπου κριτική στον προεδρικό θεσμό, δηλαδή στη συγκεκριμένη, έως και καθημερινή, πολιτική που υλοποιούνταν μέσω αυτού του θεσμού, και να συνδέσει έτσι τη θεωρητική αντιπαλότητα στο **πρόσωπο** του κ. Καραμανλή («αστός», «συντηρητικός» κτλ.) με την κριτική στο **θεσμό**, με την επί του συγκεκριμένου, δηλαδή, άσκηση πολιτικής, κριτικής και παρέμβασης στο συνολικό πλέγμα εξουσίας· η σύνδεση εξάλλου των δύο κριτικών θα ήταν αυτή που θα μπορούσε ακριβώς να υλοποιήσει την πολιτική συνέχεια στη χειρονομία καταψήφησης του Συντάγματος του '75 από το ΚΚΕ, και να διατυπώσει μια πρόταση που δεν θα συνέχεε —όπως τώρα— την προσήλωση στην δημοκρατική **νομιμότητα** με την απουσία αμφισβήτησης των κυρίαρχων τύπων, διαδικασιών και φορέων θεσμικής **νομιμοποίησης** του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος και δομής εξουσίας. Και, φυσικά, η όποια αναθεώρηση Συντάγματος δεν μπορεί να προκύπτει από διακηρύξεις, αλλά από την κοινωνική εκείνη διαδικασία που θα μετακινούσε συνειδήσεις, πολιτικές προσδέ-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΣΑΝΟΥ

Δυο λευκώματα με
καυστικά σχόλια-σκίτσα
για την
μεταπολιτευτική
Ελλάδα από το 1974 ως
το 1982

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ».
Δεινοκρατους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ».
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

σεις και πρακτικές από τον άξονα που προσδιόρισε όχι μόνον ο κ. Καραμανλής ως πρόσωπο αλλά η διάταξη δυνάμεων που κάπου έμεινε αγκυλωμένη στους συσχετισμούς που παρήγαγαν το Σύνταγμα του '75. Και αυτός ο συσχετισμός, για όποιον κατατάσσεται στην Αριστερά, αποτελεί μείζον και ύστατο κριτήριο δοκιμής των όποιων πολιτειακών επιλογών.

ΚΚΕ εσ.: ευγενείς υπομνήσεις

Όσον αφορά το ΚΚΕ εσ. η μέχρι τώρα στάση του μπορεί να χαρακτηριστεί ως «στάση άψογης ουδετερότητας», η οποία σε μερικές περιπτώσεις πήρε μορφές και ανοικτής υποστήριξης στον «παράγοντα σταθερότητας» (τον κ. Καραμανλή) από το δημοσιογραφικό του όργανο, την «Αυγή». Το ΚΚΕ εσ. δεν έθεσε ουσιαστικά κανένα στοιχείο συγκεκριμένης και καθ' ύλην αμφισβήτησης της μέχρι τώρα λειτουργίας του Πολιτειακού συστήματος, ούτε της δομής της εξουσίας μετά το 1974, με εξαίρεση την κριτική για το δικομματισμό, η οποία τελικά όμως αφορούσε περισσότερο τον ιδιαίτερο ρόλο των «μεγάλων» κομμάτων στη μεταδικτατορική περίοδο και καθόλου τις διαδικασίες και τις πρακτικές διαμόρφωσης συνολικά του πολιτικού συστήματος. Ήταν δηλαδή μια υπόμνηση προς τους διαμορφωτές του για διεύρυνση ορισμένων ορίων, που έθετε, παρά ένα

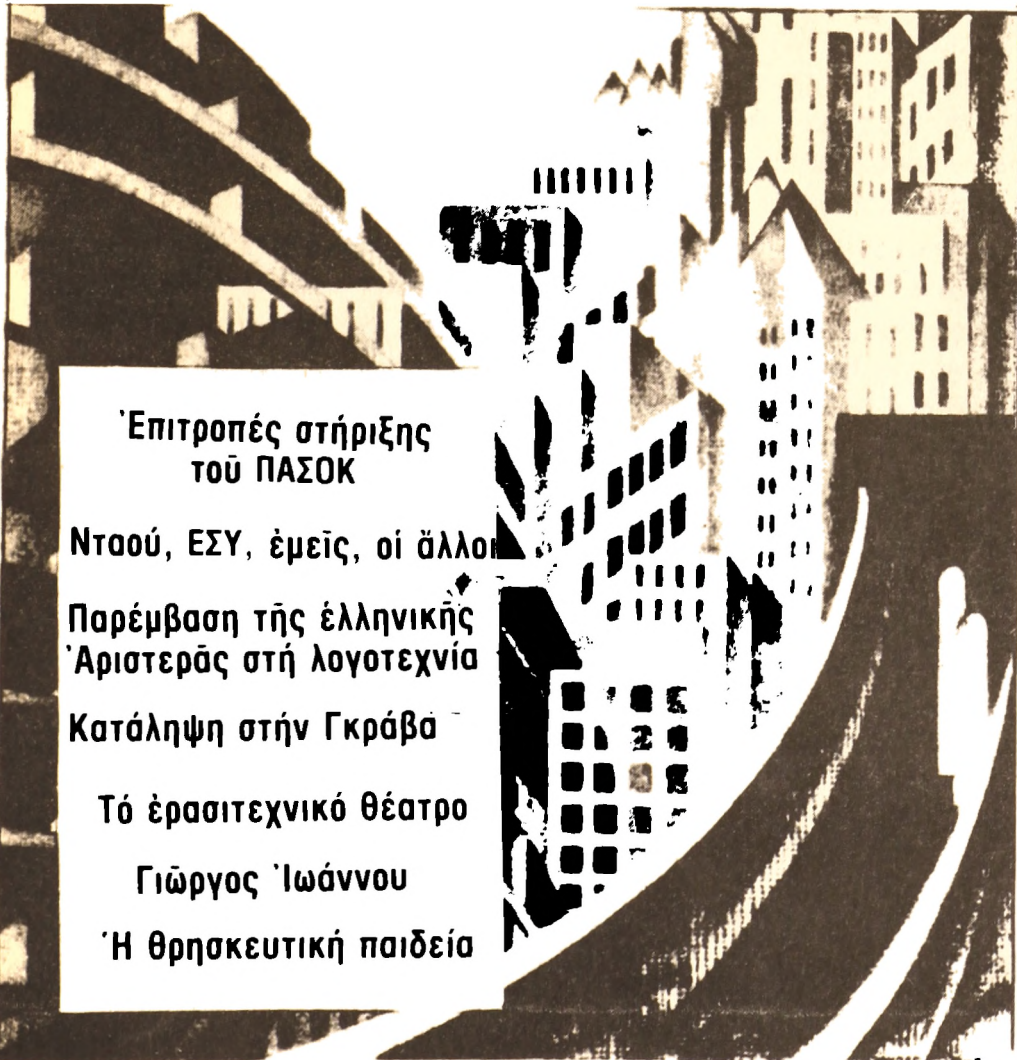
στοιχείο που θα πρότεινε νέες διαδικασίες στην κοινωνία και θα συγκροτούσε πολιτική κριτική στο όλο πλέγμα της εξουσίας.

Βέβαια το ΚΚΕ εσ. με τις τελευταίες δηλώσεις των κ. Μπανιά και Κύρκου έκανε σαφές ότι «δεν ψηφίζει Καραμανλή». Η τοποθέτηση αυτή όμως, είκοσι μέρες πριν την εκλογή και με δεδομένο ότι τα δύο μεγάλα κόμματα θα υπερψηφίσουν τελικά τον σημερινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας είναι μια στάση «έκφρασης γνώμης» παρά μια πολιτική κριτική στην όλη λειτουργία και πρακτική που διαμόρφωσε ως τώρα η Προεδρία της Δημοκρατίας και το ρόλο που προσέδωσε στο θεσμό του Προέδρου η πολιτεία του κ. Καραμανλή. Η θέση αυτή του ΚΚΕ εσ., η οποία σε τελικά ανάλυση δεν αμφισβητεί, ούτε την όλη διαδικασία εκλογής προέδρου, ούτε την τελική επιλογή του ΠΑΣΟΚ, του δίνει τις δυνατότητες να διατηρήσει ορισμένα θέματα ανοικτά —που αφορούν κυρίως ρυθμίσεις της προεκλογικής περιόδου, να «εκμεταλλευθεί» ή και να «εκφράσει» ορισμένου τύπου και μορφής δυσανεκτικές από την επιλογή του ΠΑΣΟΚ και να μπορέσει να δικαιολογήσει μια πιθανή στο μέλλον κριτική σε επιλογές ή και διαδικασίες που οδήγησαν το σημερινό συσχετισμό δυνάμεων στο Κοινοβούλιο να υπερψηφίσει τον κ. Καραμανλή. Και φυσικά μια τέτοια επιλογή δεν

την χαρακτηρίζει ούτε κάποια πολιτική διαμόρφωσης διαφορετικών κοινωνικών συσχετισμών, ούτε πρόθεση ανατροπής των πολιτικών ισορροπιών. Αποτελεί τη συνέχεια και είναι συνεπής με την όλη αντίληψη διεύρυνσης των ορίων του λειτουργούντος πολιτικού συστήματος και της υφιστάμενης δομής εξουσίας, η οποία διαμορφώθηκε στη δεκαετία του '74-'84, που σταθερά υποστηρίζει το ΚΚΕ εσ. μέχρι τώρα.

Τέλος, ορισμένες πρωτοβουλίες κομμάτων και οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, για συγκρότηση επιτροπών ενάντια στην υπερψήφιση του κ. Καραμανλή εντάσσονται περισσότερο σε μια διαδικασία εξεύρεσης λύσεων για την εμφάνιση και παρέμβαση αυτού του χώρου στο προσκήνιο και ίσως στις βουλευτικές εκλογές παρά σε μια ολοκληρωμένη και σαφή αντίληψη αυτού του χώρου για τις «συνέπειες» της επανεκλογής του κ. Καραμανλή. Η πιθανή έτσι εμφάνιση αυτού του χώρου στη διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας θα έχει το χαρακτήρα μιας «συμβολικής» παρέμβασης κατά της εκλογής του «Προέδρου της υπαρκτής αλλαγής» και ένα αναγκαστικό στοιχείο για την αρχή ορισμένων συζητήσεων και ζυμώσεων για την εμφάνιση αυτού του χώρου στις βουλευτικές εκλογές.

Δεκαπενθήμερο ΠΟΛΙΤΗΣ

**Έπιτροπές στήριξης
του ΠΑΣΟΚ**

Νταού, ΕΣΥ, έμεις, οί άλλοι

**Παρέμβαση της ελληνικής
Αριστεράς στη λογοτεχνία**

Κατάληψη στην Γκράβα

Τό έρασιτεχνικό θέατρο

Γιώργος Ίωάννου

Η θρησκευτική παιδεία

ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΤΥΠΟΥ

επιλογή ειδήσεων, άρθρων, σχολίων απ' τον ελληνικό τύπο

- Οργανωμένη πληροφόρηση για οποιοδήποτε θέμα σας ενδιαφέρει, ή αφορά τη δική σας δραστηριότητα.
- Συστηματική επιλογή από τον ελληνικό ημερήσιο, περιοδικό και επαγγελματικό τύπο, στο εύρος που εσείς επιθυμείτε.
- Προσφορά της είδησης όπως ακριβώς δημοσιεύτηκε, υπό μορφή αελίδας έτοιμης για αρχειοθέτηση.
- Εξασφαλισμένη πληρότητα, που στηρίζεται στην οκτάχρονη πείρα του γραφείου.
- Καθημερινή αποστολή του τύπου (ή εβδομαδιαία, κατά συμφωνία).
- Οικονομική σχέση υπό μορφή συνδρομής, κατώτερης απ' αυτήν που... φαντάζεστε.
- Δυνατότητα χρήσης, του αρχείου μας
- Συνδρομητές μας είναι εκατοντάδες επιστημονικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί, οικονομικοί και πολιτικοί φορείς, επιχειρήσεις, Δήμοι, Μητροπόλεις, βουλευτές, δημοσιογράφοι, συνδικαλιστές, ίντερνο, ελεύθεροι επαγγελματίες... απ' όλη την Ελλάδα.

■ Κάποια από τα θέμάτα μας: Εκπαίδευση, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Υγεία, Βιομηχανία, Περιβάλλον, Αγροτικά, Μουσική, Τύπος, Νεολογία, Γυναίκα, Συνδικαλιστικά, Λογοτεχνικά, Θέατρο, Δημόσιες...

■ Μερικοί από τους πελάτες μας: Τεχνικό Επιμελητήριο, ΕΤΗΥΛ, Κρατική Ορχήστρα, Ιατρικός Σύλλογος, Ομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών, Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, Φιλοσοφική Σχολή, Εργατικό Κέντρο, ΧΑΝΘ, ΕΛΜΕ, Περιοδικά «Οικολογία», «Ντέφι», ΕΛΒΙΖ, Πανελλήνια Πολιτιστική Κίνηση, ΠΣΥΠΟΤΕ, ΟΣΕ...

Γλυτώνετε κόπο, έξοδα και - βασικά - χρόνο...

ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΥΠΟΥ
I.D. SYSTEM
γ. Πιπιδίου 3, τηλ. 23.07.09 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
T.K. 54623

Αφήστε το σε μας!

15 Μαρτίου 1985: Ιστορικός συμβιβασμός α λα ελληνικά

του Δημήτρη Κ. Μιχαήλ

Η εικόνα, που πρόκειται να εμφανίσουν η κυβέρνηση και κυρίως ο κομματικός μηχανισμός του ΠΑΣΟΚ στο σύνολό τους έως τις 15 Μαρτίου, θα αποτελέσει πρόκριμα για την ενότητα και τη συνοχή τους έως την ημέρα των νέων βουλευτικών εκλογών.

Η υπερψήφιση του Κων. Καραμανλή από το ΠΑΣΟΚ (και μάλιστα με τις ευλογίες του πιο «αριστερού» συλλογικού του οργάνου, της Κ.Ε., στην ερχόμενη Πέμπτη) συνιστά τη σημαντικότερη έως τώρα δοκιμασία της πορείας και της συνέπειας της «Αλλαγής» του ΠΑΣΟΚ.

Όχι τόσο γιατί το θέμα της επανεκλογής είναι σημαντικότερο από εκείνο των αμερικανικών βάσεων ή της ανανέωσης της ίδιας «αποικιοκρατικής» αεροπορικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ, ή ακόμα γιατί φαίνεται περισσότερο απτό και προσωποποιημένο από το ζήτημα του «νέου» εκλογικού νόμου.

Αλλά, επειδή αυτή τη φορά τα όρια για υποκειμενικές ερμηνείες, στρεβλώσεις και στρεψόδικους συλλογισμούς είναι εξαιρετικά περιορισμένα, σχεδόν ανύπαρκτα, δηλαδή περισσότερο —από κάθε άλλη φορά— κοντά στην αλήθεια.

Και η αλήθεια είναι ότι υπάρχει από καιρό τώρα —όπως έχουμε επισημάνει σε αρκετά δημοσιεύματα— ένας αδιόρατος αλλά υπαρκτός «ιστορικός συμβιβασμός», ασφαλώς όχι από την πλευρά του Κων. Καραμανλή.

Το κύριο χαρακτηριστικό του «ιστορικού συμβιβασμού α λα ελληνικά», ασφαλώς δεν είναι μόνο η ομαλή και ισότιμη συνεργασία ανάμεσα στους δυο κορυφαίους πολιτειακούς παράγοντες, που προέρχονται από δύο διαφορετικούς πολιτικούς και ιδεολογικούς χώρους.

Είναι ένα ιδιότυπο καθεστώς «διαρχίας», στο επίπεδο των μεγάλων πολιτικών αποφάσεων και επιλογών, με κύριο γνώρισμα την παρασκηνιακή συζήτηση και συνδιαλλαγή.

Το γεγονός αυτό, σε μεγάλο βαθμό, ασφαλώς, μοιάζει με θετικό επίτευγμα και θα ήταν τέτοιο αν δεν υπήρχαν οι «αιφνιδιαστικές» δημόσιες ανακοινώσεις απόψεων του Κ. Καραμανλή (όπως με την ομιλία του στους αξιωματικούς στη Θεσσαλονίκη, τον Οκτώβρη) ή ορισμένες παρασκηνιακές «συναινετικές» πρωτοβουλίες του, όπως εκείνη των δύο μεγάλων κομμάτων για το «νέο» εκλογικό νόμο.

Ο ελληνικός «ιστορικός συμβιβασμός», αν τα προηγούμενα χρόνια, είχε, ως κατάληξη τον «εγκλωβισμό» του κινήματος της Αλλαγής σε αντιλήψεις και θεσμούς στο —όπως καταγγελλόταν παλιά— σύστημα εξάρτησης, τους τελευταίους μήνες έχει αποκτήσει μια άλλη «ποιότητα» και διάσταση, θετική τώρα και όχι αρνητική.

Ο Κων. Καραμανλής, δεν είναι απλώς ο σώφρων και υπεύθυνος Αρχηγός του κράτους, αλλά και ο ρυθμιστής του Πολιτεύματος. Δηλαδή η κορυφαία πολιτειακή προσωπικότητα, που μετά τις συστάσεις για «ήπιο κλίμα» και «αποφυγή των οξυτήτων» έχει τώρα δραστηριοποιηθεί έντονα προκειμένου να γίνει πράξη και κύριο γνώρισμα της πολιτικής μας ζωής η «συναίνε-

ση», η συναντίληψη, η συνδιαλλαγή των δύο μεγάλων κομμάτων σε όλα τα μεγάλα θέματα.

Ασφαλώς, δεν μπορεί να κατηγορήσει κανείς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ότι έχει δρομολογήσει αυτήν τη συντηρητικής υφής «δικομματική» συνεργασία για λόγους, που δεν έχουν σχέση με τη δική του αντίληψη και ευθύνη για το «εθνικό συμφέρον» ή για κίνητρα προσωπικά και ιδιοτελή. Το ΠΑΣΟΚ είναι εκείνο, που αντιμετωπίζει σήμερα το πρόβλημα της συνέπειας πράξεων και λόγων προεκλογικών.

Ο Κων. Καραμανλής εξακολουθεί να παραμένει ένας συνεπής στις ιδέες του συντηρητικός πολιτικός, διεκδικεί με βάση το δικομματισμό την αναγνώρισή του ως «υπερκομματικού» και ενδιαφέρεται κατ' αρχήν για τις μεγάλες επιλογές της κυβερνήσεως του ΠΑΣΟΚ. Ενδιαφέρεται, επίσης, από την άποψη των εσωτερικών λειτουργιών, για την κατάσταση σε δύο τρεις κρίσιμους τομείς και ερείσματα εξουσίας, όπως ο Στρατός, η Δικαιοσύνη και τα Σώματα Ασφαλείας κι ας ισχυρίζεται ότι ισχύει το ίδιο και για το δικό της αντικείμενο η κ. Μελίνα Μερκούρη. Ο Κων. Καραμανλής, αστός αλλά διορατικός πολιτικός άνδρας, γνωρίζει καλά ότι η ενασχόλησή του «με τα καθημερινά» (ακόμα και με το ποιοι υπουργοί δεν ενθουσιάζονται με την ιδέα της επανεκλογής του) τελικά θα τον φθείρει, ενώ το σημαντικό γεγονός για τη υστεροφημία του είναι η «πλεύση πορείας» μιας κυβέρνησης και για την επιρροή του ο έλεγχος των «τομέων - κλειδιών» της εσωτερικής πολιτικής ζωής.

Και αυτά τα δύο τα έχει επιτύχει. Ο Κων. Καραμανλής εξασφάλισε (για λόγους, που θέλουν πολλή έκταση να αναλυθούν, και που έχουν σχέση με τις αντιφάσεις και τις υποχωρήσεις της κυβερνητικής πολιτικής και του πατερναλισμού της) το λεγόμενο «καθεστώς δυαρχίας» στον τόπο, ιδιαίτερα τον τελευταίο χρόνο. Εξασφάλισε να αναδειχθεί μετά τις Ευρωεκλογές σε κύριο πόλο εξουσίας, τόσο σημαντικό ώστε να απειλεί την πορεία και την εκλογική τύχη της «Αλλαγής», όχι μόνο με πράξεις του αλλά και παραλείψεις του, όπως λ.χ. μια οργισμένη ή και συμβιβαστική ανακοίνωσή του ότι δεν δέχεται να είναι υποψήφιος Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Γνωρίζει ότι η πολιτική του ΠΑΣΟΚ δεν εξαντλεί τα όρια, αλλά ότι έχει γίνει οριακή. Έτσι, τον τελευταίο καιρό, ο Κ. Καραμανλής —που δεν ήταν ποτέ ματαιόδοξος να περιμένει όπως έλεγαν οι αφελείς του ΠΑΣΟΚ, την υστεροφημία του από τη δική του καλή θέληση— προχώρησε με αποφασιστικές (και θετικές) πρωτοβουλίες στη θεσμοθέτηση, όπως αναφερθήκαμε, του λεγόμενου συστήματος «συγγένειας των δύο μεγάλων κομμάτων», της συναινετικής ευλογίας, του «δικομματισμού».

Και για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, η συναίνεση του αρχηγού της «Νέας Δημοκρατίας» Κων. Μητσοτάκη, ζητήθηκε και δόθηκε (με κάποιους όρους, μάλιστα) στους κυβερνητικούς χειρισμούς.

- του «νέου» εκλογικού νόμου, κι ας διαβεβαίωνε το αντίθετο ο κ. Κουτσόγιωργας·
- της εκπομπής της Βουλής κάθε Σάββατο, κι ας έλεγε το αντίθετο ο κ. Μαρούδας·
- των «αυτοεξαιρέσεων» ορισμένων ανώτατων δικαστικών στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, κι ας εξυμνούσε δημόσια την ευθιξία ορισμένων ο κ. Μαγκάκης·
- του καθορισμού της ημερομηνίας για την εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας, δηλαδή της επανεκλογής του Κ. Καραμανλή.

Εκτός από τις παραπάνω περιπτώσεις οι συναινετικές πρωτοβουλίες κυβερνήσεως και «ΝΔ», με μοχλό τις καλές υπηρεσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας, σημειώθηκαν και σε δύο άλλα εθνικά θέματα:

- στην παρέμβαση του «ελληνικού πολιτικού κόσμου» υπέρ του κλυδωνιζόμενου Προέδρου της Κύπρου Σ. Κυπριανού, με αποκατάσταση των σχέσεων Κυπριανού - Μητσοτάκη, παλιού φίλου του Γλ. Κληρίδη·
- στην εξομάλυνση των σχέσεων της κυβέρνησης με τους ιθύνοντες του «Στাইτ Ντιπάρτμεντ» και στη δραστηριοποίηση των τελευταίων για να επιτύχει η πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ.

Αν σημειώνονται όλα αυτά, δεν είναι ασφαλώς για να αποδειχθεί ότι υπάρχει ένας παρασκηνιακός συμβιβασμός από την πλευρά της κυβερνήσεως και της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ (που συχνά, βέβαια, τους απασχολεί περισσότερο πώς θα εμφανίσουν δημόσια μια καίρια πολιτική επιλογή, παρά το ίδιο το περιεχόμενό της).

Σημειώνονται γιατί υποδηλώνουν ότι η επανεκλογή από το ΠΑΣΟΚ του Κων. Καραμανλή, δεν είναι απλώς πράξη πολιτικής σωφροσύνης και αυτοσυντήρησης και ανάγκη της συγκυρίας. Δεν είναι εκλογικός ελιγμός και δεν είναι —καθόλου μάλιστα— δήθεν αποτέλεσμα όρων και προϋποθέσεων, όπως οι πέντε που είχαν τεθεί στην πρόσφατη συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ.

Θα ήταν αφέλεια λ.χ. να υποστηρίξει κανείς (και τούτο ανεξάρτητα από την πράξη καθαυτή της επανεκλογής) ότι ο Κ. Καραμανλής επανεκλέγεται για να συμβάλει στη «διεύρυνση της εθνικής ανεξαρτησίας» όπως την εννοούσε προεκλογικά το ΠΑΣΟΚ ή στο «βάθαιμα και πλάταμα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού».

Η επανεκλογή του Κων. Καραμανλή αποτελεί την κορυφαία πράξη συμβιβασμού της πολιτικής της Αλλαγής, για τα συγκεκριμένα: α) την νομοτελειακή κατάληξη της πολιτικής των «αφανών συζητήσεων και διαβουλεύσεων».

β) της εκλογικίστικης αντίληψης του μονοκομματισμού, των διαδοχικών συμβιβασμών·

γ) της πολιτικής των «συμφωνιών κορυφής», που χαρακτηρίζει όλες τις καιριες πολιτικές επιλογές του ΠΑΣΟΚ που έχουν σχέση με την επιρροή του στο μαζικό κίνημα.

Από την άποψη αυτή, είναι βέβαιο ότι το πολιτικό διάγγελμα ή απλά ο πολιτικός λόγος, που προετοιμάζεται να εκφωνήσει μετά την επανεκλογή του ο Κων. Καραμανλής στην αίθουσα της Βουλής, θα αποτελεί μια δική του συνέπεια αλλά και μια δυσάρεστη έκπληξη για όσους εξακολουθούν να τρέφουν υπάτες του τύπου «τον εκλέγουμε για να μας επανεκλέξει».

Άλλωστε η ίδια η διαδικασία, που θα ακολουθηθεί έως τις 15 Μαρτίου —κι ας λένε ότι θέλουν ορισμένοι θερμοκέφαλοι του ΠΑΣΟΚ— θα είναι απόλυτα συνεπής στην αντίληψη του Κ. Καραμανλή ότι «δέχομαι να επανεκλεγώ, γιατί μου το προτείνουν και το θεωρούν αναγκαίο για το Έθνος τα δύο μεγάλα κόμματα, η συντριπτική πλειοψηφία του λαού».

Ο Κ. Καραμανλής νιώθει (ακόμα και αν υποθέσουμε ότι δεν είναι —που είναι) ισχυρός απέναντι στη «ΝΔ» και κυρίως το

ΠΑΣΟΚ και την κυβέρνηση και με βάση αυτά τα δεδομένα θα ενεργήσει.

Η επανεκλογή του από το ΠΑΣΟΚ, πέραν όμως όλων αυτών (—και κυρίως του παραγοντιστικού ρόλου στον Κ. Μητσοτάκη σε επίπεδο πολιτειακού παράγοντα όπως ζήτησε επίμονα από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας—) σημαίνει και κάτι σπουδαιότερο. Αν το 1981 το ΠΑΣΟΚ βρήκε τον Κων. Καραμανλή εκλεγμένο Πρόεδρο της Δημοκρατίας και συμβίωσε μαζί του αρμονικά, η επανεκλογή του το 1985 θα σημαίνει (και σημαίνει οπωσδήποτε) ότι υπάρχει μια γενική «συμφωνία αρχών» και για το μέλλον. Η αποδοχή της υποψηφιότητας του Κων. Καραμανλή από το ΠΑΣΟΚ (και όχι το αντίθετο) εξανάγκασε ήδη να εκδοθεί η γνωστή συναινετική ανακοίνωση της Προεδρίας της Δημοκρατίας την ημέρα της συνάντησης Καραμανλή - Παπανδρέου (22 Φεβρουαρίου), σύμφωνα με την οποία η ημερομηνία συγκλήσεως της Βουλής, δεν αποφασίσθηκε ούτε από την κυβέρνηση (που μπορούσε να το ζητήσει) ούτε από τον Πρόεδρο της Βουλής (που είχε, το κατ' αρχήν δικαίωμα) αλλά **συναποφασίσθηκε** μαζί και με τον Κ. Μητσοτάκη. Θα υπάρξουν και άλλες παρόμοιες ανακοινώσεις ή συναινετικές συμπεριφορές έως την ημέρα των εκλογών, τις οποίες ο μεν πρωθυπουργός επιθυμεί για τα τέλη Μαΐου ο δε Κ. Μητσοτάκης για τα τέλη Ιουνίου. Και θα συνεχισθούν μετεκλογικά, καθώς ο «ιστορικός συμβιβασμός» έχει οδηγήσει σε μια αυξανόμενη επιρροή του Κων. Καραμανλή και —άνευ όρων— παντοδυναμία του μετά τις 15 Μαρτίου.

Και βεβαίως σε περίπτωση, που οι εκλογές δώσουν μια αναιμική αυτοδυναμία, ή το χειρότερο παρατάξεις κοινοβουλευτικής μειοψηφίας τότε, θα μπορέσει να φανεί ολοκάθαρα πόσες ρυθμιστικές λειτουργίες έχουν αναγνωρισθεί με την ψήφο που θα δοθεί στις 15 Μαρτίου. Όπως λ.χ. η συναίνεση για τον αποκλεισμό του ΚΚΕ από τις πολιτικές «διεργασίες».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

1969-1984 • ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ

Σύγχρονοι Έλληνες Συγγραφείς

Λουκάς Αξελός: *Εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση των ιδεών στην Ελλάδα*

Πηνελόπη Μάξιμου: *Στα χρόνια του Αλέξιου Κομνηνού*

Κλεάνθης Γρίθας: *Δημόσια Υγεία ή η κακοποίηση της κοινωνικοποίησης*

Δημήτρης Ιωάννου: *Η τέχνη σήμερα ως λόγος εξουσίας. Ψυχαναλυτισμός και ελευθερία. Πέρα από τα ερείπια της μυθολογίας*

Θάνος Παπαδόπουλος: *Το κυκλικό διήγημα. Ο άντρας με το πρόσωπο της μέδουσας*

Σύγχρονη Σκέψη

Φρεντ Χαλινταΐη: *Η Αραβία χωρίς σουλτάνους*

Τζέημς Πέτρας: *Ακμή και παρακμή της σοσιαλδημοκρατίας στη Νότια Ευρώπη. Δοκίμια για τον ελληνικό καπιταλισμό*

Ξένη Λογοτεχνία

Εμμανουέλ Ρομπλές: *Τα μαχαίρια*

Μαυρομυχάλη 39
Τηλ. 3601956, 3610445
Αθήνα 10680

Προεδρική εκλογή και προεδρικός ρόλος

του Γιώργου Αναστασιάδη*

Το πρόβλημα με την **προεδρική εκλογή** της 15-3-85 είναι ότι ενώ γνωρίζουμε ήδη από καιρό **ποιόν** θα (επαν)εκλέξει η Βουλή Πρόεδρο της Δημοκρατίας (ΠτΔ) είναι πολύ αμφίβολο αν γνωρίζουμε ή αν συμφωνούμε για το **τι είδους** ΠτΔ, ποιον ακριβώς **προεδρικό ρόλο**, ποια **όρια** προεδρικής εξουσίας επιλέγει και **νομιμοποιεί** έτσι η εθνική αντιπροσωπεία.

Κι αυτό για δύο, κυρίως, λόγους:

Α) Γιατί είναι η ίδια η **ταυτότητα** του **προεδρικού θεσμού** αμφίσημη και αμφιλεγόμενη και συναρτώμενη από τη συγκεκριμένη προσωπικότητα του φορέα της και ιδίως το συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων και τη συγκυρία, και

Β) Γιατί μια συνολική αξιολόγηση του ρόλου του ΠτΔ στη λειτουργία του πολιτεύματος κατά τη διάρκεια των 10 χρόνων εφαρμογής του Συντάγματος — στο μέτρο που δεν μπορεί να θεμελιωθεί στην πλήρη επεξεργασία ενός ήδη πλούσιου αλλά ακόμη αταξινόμητου εμπειρικού υλικού — ενώ είναι αναγκαία δεν μπορεί να καλύψει και να τεκμηριώσει όλες τις εκδοχές και τις παραλλαγές που εμφανίστηκαν στην καθημερινή συνταγματική πρακτική.

Ούτε, λοιπόν, όλες οι διαστάσεις του προεδρικού θεσμού ούτε όλες οι όψεις της συνταγματικής πραγματικότητας είναι δεδομένες.

Αν και το, προσφιλές μετά το 1981, θέμα των εξουσιών του ΠτΔ και των σχέσεών του με τον πρωθυπουργό φαίνεται να έχει κορεστεί από μια συζήτηση πληθωρική (αλλά και επιβεβαρυμένη με θεωρήσεις και αντιλήψεις που παρά την αναμφισβήτητη — και μερικές φορές πολύτιμη — επιστημονική και πολιτική συνεισφορά τους, μένουν δέσμιες είτε από τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις και τις κομματικές ανάγκες της τρέχουσας πολιτικής συγκυρίας είτε από την τραυματική ιστορική εμπειρία της χώρας (το «σύνδρομο» του 1965) είτε τέλος από μια «αφ' υψηλού» αξιολόγηση των συνταγματικών φαινομένων όχι και τόσο ευαίσθητη στις ελληνικές ιδιοτυπίες της καθημερινότητας που αρνούνται επίμονα να υπαχθούν στα καθιερωμένα σχήματα) υπάρχουν ορισμένα σημεία που έχουν παρεξηγηθεί, ή αγνοηθεί ή υποτιμηθεί. Είναι, λοιπόν, απαραίτητες κάποιες επισημάνσεις και διευκρινίσεις — τουλάχιστον τόσες όσες μου επέτρεψαν να διατυπώσω τα στενά χρονικά περιθώρια που είχα στη διάθεσή μου.

1. Ο ρόλος του ΠτΔ είναι (ή μπορεί να είναι) πολύ ευρύτερος από τον συνταγματικά τυποποιημένο ρόλο του «ρυθμιστή του πολιτεύματος»

Α. Ο ΠτΔ εκτός από τη ρύθμιση του πολιτεύματος μπορεί να ασκεί όσο του το επιτρέπει το πολιτικό κύρος του, η συγκεκριμένη συγκυρία και ο συσχετισμός των πολιτικοκοινωνικών δυνάμεων μια εμφανή ή (και) αφανή πολιτική επιρροή ή (και) παρέμβαση. Μπορεί δηλαδή να έχει ένα **καθημερινό** και σχετικά **αυτόνομο πολιτικό ρόλο** που το Σύνταγμα ή απαγορεύει ή δεν ρυθμίζει ρητά.

Ο Κ. Καραμανλής στη διάρκεια της 5ετούς θητείας του διεκδίκησε και διεδραμάτισε ένα τέτοιο ρόλο, ιδίως (αλλά όχι μόνο: συγκεκριμένη αλλά έντονη υπήρξε η παρουσία του και επί της πρωθυπουργίας του Γ. Ράλλη (1980-1981) όπως την περιγράφει ο τελευταίος στο βιβλίο του: «Ωρες ευθύνης») μετά την πολιτική μεταβολή της 18ης Οκτωβρίου 1981, που έθεσε νέους όρους στη

1974: Η ορκομοσία Μπιτσίου

σχέση ΠτΔ και κυβερνητικής πλειοψηφίας στο βαθμό που οι δύο πόλοι της εκτελεστικής εξουσίας προέρχονταν από / και εκφράζαν διαφορετικούς και εν πολλοίς αντίθετους πολιτικούς χώρους.

Αρκεί να θυμίσουμε τις ρητές αλλά και τις αφανείς παρεμβάσεις του Κ. Καραμανλή στα εσωτερικά του κόμματος της «Νέας Δημοκρατίας» και το διφορούμενο (κράμα κοινότοπων παραινήσεων και αιχηρών αντικυβερνητικών υπονοουμένων) πολιτικό λόγο των μηνυμάτων, των ομιλιών και των δηλώσεών του, πρόσφορο για πολλαπλή χρησιμοποίηση - εκμετάλλευση ιδίως από το κόμμα και τις εφημερίδες της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως (γεγονός που υποχρέωσε τον ΠτΔ να δηλώσει επανειλημμένα ότι δεν είναι πλέον αρχηγός κόμματος αλλά αρχηγός του κράτους και δεν θα πρέπει να εμπλέκεται το όνομά του σε κομματικούς ανταγωνισμούς).

Αλλά ο προεδρικός πολιτικός ρόλος του Κ. Καραμανλή δεν εξαντλήθηκε μόνο σε παρεμβάσεις για τα μείζονος σημασίας πολιτικά θέματα: Με αποκορύφωμα βέβαια το πολυσυζητημένο «διάγγελμα» του στις 22-5-84 πριν από τις ευρωεκλογές του Ιουνίου 1984 που ελέγχεται όχι μόνο για το περιεχόμενό του — η παρότρυνση του ΠτΔ: «*Να ψηφίσετε ελεύθερα αλλά και υπεύθυνα και να μην λησμονείτε ότι η ιερή αυτή ψήφος δεν σας δόθηκε για να ικανοποιείτε πάθη και προκαταλήψεις*» θεωρήθηκε όχι μόνο ως ανάμιξη στην προεκλογική αντιπαράθεση των κομμάτων αλλά και ως αντίληψη που εκφράζει μια αναχρονιστική πατερναλιστική νοοτροπία — αλλά και για το ίδιο το γεγονός της έκδοσής του: με την παρέμβαση έγκυρων συνταγματολόγων, μετονομάστηκε σε «διάγγελμα - μήνυμα» για να κατευναστούν οι αντιδράσεις που προκάλεσε («Τα Νέα» 24-5-84). Ο προεδρικός πολιτικός ρόλος ε-

* Ο Γιώργος Αναστασιάδης είναι λέκτορας στο Νομικό τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Και ο του ευγλωττη αποχή του από τον επίσημο εορτασμό της εθνικής επέτειου το 1982 και τον εορτασμό του Πολυτεχνείου το 1974, μέχρι το χαιρετισμό πανελλήνιων συνέδριων της ένωσης καθηγητών ΑΕΙ, δηλαδή εκείνης της μερίδας των πανεπιστημίων που αντιτάχθηκαν σε κάθε μεταπολιτευτική προσπάθεια δημοκρατικής μεταρρύθμισης στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Αντί, τχ. 205, 1982, σ. 46) και τον εξαναγκασμό της κυβέρνησης να απολύσει τον Γ. Κάρρη από τη διεύθυνση της ΕΡΤ (Έθνος, 14-10-83).

Το ερώτημα όμως στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι προοδευτικές πολιτικές δυνάμεις είναι αν, πόσο και πώς μπορεί να (περιοριστεί με κοινά αποδεκτούς κανόνες αυτός ο προεδρικός πολιτικός ρόλος μετά την επανεκλογή του Κ. Καραμανλή.

Στρατηγικό ρόλο **εφεδρικό - οριακό** γιατί μπορεί να λειτουργήσει μόνο στην περίπτωση μιας **κρίσης** (εθνικής, οικονομικής, πολιτικής δηλαδή, σε τελική ανάλυση: μιας κρίσης νομιμοποίησης της εξουσίας) και μόνο προσωρινά, για μια σύντομη, μεταβατική περίοδο, με την ενεργοποίηση των περιβόητων προεδρικών «υπερεξουσιών» (διορισμός και παύση κυβερνήσεως, διάλυση Βουλής, δημοψήφισμα κτλ.) που έχουν μείνει μέχρι σήμερα σε αδράνεια, ταυτόχρονα και **διαρκή**

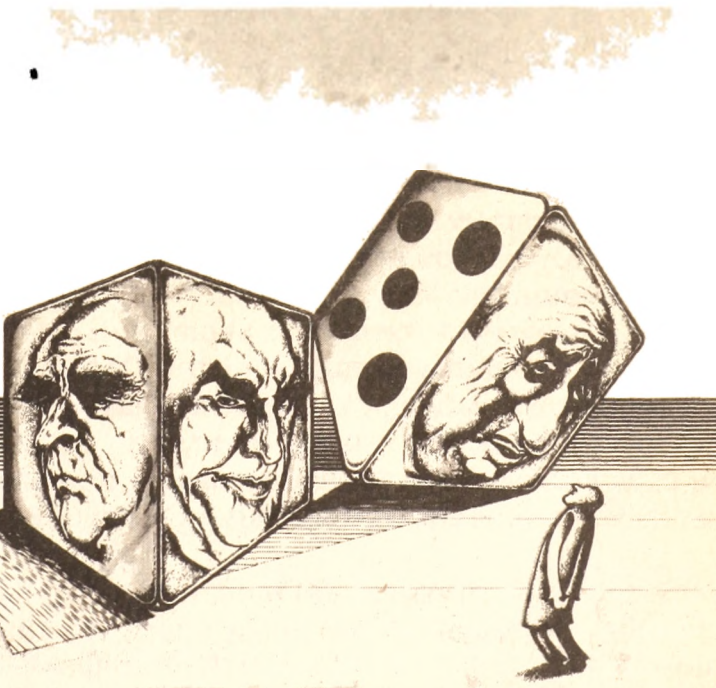
(β) γιατί ο συνταγματικός στρατηγικός ρόλος του ΠτΔ αποτελεί την προϋπόθεση ή (και) το πρόσχημα για ένα ευρύτερο και πολύ πιο κρίσιμο, ενοποιητικό και συνεκτικό της κρατικής εξουσίας, στρατηγικό ρόλο που μπορεί να παίξει και ο προεδρικός θεσμός, κατάλληλα ενσαρκωμένος από μια όχι συνηθισμένη χαρισματική προσωπικότητα όπως ο Κ. Καραμανλής (*«η στρατηγικότερη σκέψη του ελληνικού αστισμού»*) και ιδεολογικά μυθοποιημένος από φαινομενικά αθώους χαρακτηρισμούς: *«σύμβολο της εθνικής ενότητας και της κρατικής συνέχειας»*, *«εγγυητής της νομιμότητας»* κτλ.

(α) τη χαρακτηριστική δήλωση του Κ. Καραμανλή στο Παρίσι, για την «ανάγκη ενισχύσεως της αλληλεγγύης των μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και γενικότερα του δυτικού κόσμου απέναντι του Ανατολικού» που προκάλεσε την αντίδραση του ΚΚΕ με την παρακάτω δήλωση: «Το ποια πολιτική θα ακολουθηθεί η χώρα μας στα διεθνή προβλήματα στις σχέσεις της με τη «Δύση» και την «Ανατολή» είναι αποκλειστικά υπόθεση της κυβέρνησεως

(δ) το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Κ. Καραμανλή από την πρώτη η-

Σπαρτακος

Κυκλοφορεί το 1ο τεύχος με άρθρα για τις Κοινωνικοποιήσεις, την Προεδρία, το Εθνικό Σύστημα Υγείας, τον Κασόγκι, τις αμερικανοσοβιετικές σχέσεις, τη Νικαράγουα και τη Βραζιλία, την Κύπρο, τις προβληματικές επιχειρήσεις, τις οικονομικές επιλογές του ΚΚΕ, τις οικολογικές περιπέτειες του πλανήτη γη, την ευρωπαϊκή «χαμένη επανάσταση» του 1944-45, τον άλλο Παναϊτ Ιστράτι, και πολλά ακόμα.

A political cartoon depicting three dice on a flat surface. The faces of the dice show caricatures of Soviet leaders: Stalin, Khrushchev, and Brezhnev. A small, thin figure stands next to the dice, looking up at them. The background is a simple horizon line with a textured sky.

μέρα που ορκίσθηκε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ για τον στρατό και την αυτοπρόσωπη συμμετοχή του σε συσκέψεις στο Πεντάγωνο και επιθεωρήσεις του στρατεύματος καθώς και την όχι και τόσο «ουδέτερη» και ρητά εκφρασμένη σε δημόσια ομιλία του, μέριμνα για την «προστασία των ενόπλων μας δυνάμεων από πολιτικές επιρροές και από ύποπτες διαβρώσεις που πολλές φορές επιδιώκονται με το πρόσχημα του εκδημοκρατισμού των» (Καθημερινή, 19-6-82).

Αν αυτός ο συγκεκριμένος στρατηγικός προεδρικός ρόλος που συνταγματικά δεν καλύπτεται ούτε από τη νομιμοπολιτική θέση του ΠτΔ στο πολιτεύμα ούτε βέβαια από τις διατάξεις των άρθρων 36 παρ. 1 (που αναθέτει στον ΠτΔ τη διεθνή εκπροσώπηση του κράτους, τη συνολολόγηση συνθηκών κτλ. αλλά διασφαλίζει τον αμιγώς **ονομαστικό** χαρακτήρα της αρμοδιότητας αυτής που ανήκει ουσιαστικά στην κυβέρνηση) και 45 («ο ΠτΔ άρχει των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας την **διοίκησιν** των οποίων ασκεί η **κυβέρνηση**») προσδίδει ένα άλλο πολιτικό βάρος στον προεδρικό θεσμό, παρέχοντας στο φορέα του τη δυνατότητα να (συν)διαμορφώνει τη γενική κυβερνητική πολιτική της χώρας είναι ένα ζήτημα προς απόδειξη και συζήτηση. Ασφαλώς όμως θα πρέπει να προβληματίσει όλους τους παράγοντες του πολιτειακού βίου εν όψει της νέας θητείας του ΠτΔ.

Γ) Τα όρια των ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων του ΠτΔ

Αλλά μήπως κι αυτός ακόμη ο συνταγματικά τυποποιημένος ρόλος του **ρυθμιστή του πολιτεύματος** είναι τόσο αυτονόητος; Δεν χρειάζεται να αποσαφηνιστεί; Ποια είναι τα **ακραία όρια** των ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων του ΠτΔ;

Ο ίδιος ο Κ. Καραμανλής έχει δηλώσει: «... Ποτέ δεν προσπάθησε κανείς να ερμηνεύσει τι θα πει ρυθμιστής του πολιτεύματος. Πώς μπορεί να λειτουργεί ομαλά το πολιτεύμα όταν ο πρωθυπουργός και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης δεν έχουν διάλογο; Ο ρυθμιστής του πολιτεύματος δεν επιβλέπει μόνον την εφαρμογή του συντάγματος αλλά και το γενικό κλίμα λειτουργίας της δημοκρατίας. Και όσο μπορώ να παίζω αυτόν τον ρόλο θα τον παίζω...» (Τα Νέα, 12-10-84).

Το πρόβλημα δεν έγκειται στο αν αυτός ο **ευρύτερος ρυθμιστικός προεδρικός ρόλος** είναι συνταγματικά θεμιτός ή και εποικοδομητικός (κατ' αποτέλεσμα) για την εύρυθμη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών αλλά στην **οριοθέτηση** του: Αν π.χ. η ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος είναι —και το παράδειγμα δεν είναι μόνο υποθετικό— εξαρτημένη σε κάποια συγκυρία από ζητήματα που έχουν σχέση με την Ανώτατη Παιδεία ή (και) τη Δικαιοσύνη, δικαιολογείται —με ή χωρίς την έγκριση της κυβερνήσεως— ένας διορθωτικός - εκτονωτικός ρυθμιστικός ρόλος του ΠτΔ;

Ανάμεσα στο θεμιτό δικαίωμα του ΠτΔ να προτρέπει, να προειδοποιεί και να νουθετεί και στην αντιπαράθεση αντιδικία του με την κυβέρνηση μεσολαβεί μια κλίμακα ενεργειών ή (και) παραλείψεων οι οποίες δεν είναι σαφές πότε και με ποια κριτήρια είναι συνυφασμένες με το ρυθμιστικό ρόλο ενός αρχηγού κράτους στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η άσκηση π.χ. του δικαιώματος προφορικής επικοινωνίας του ΠτΔ με το λαό, χωρίς να έχει προηγουμένως την έγκριση της κυβερνήσεως πηγάζει άραγε από τον συνταγματικά αναγνωρισμένο ρυθμιστικό ρόλο του σε συνδυασμό με την κατοχυρωμένη για κάθε πολίτη ελευθερία στοχασμού (άρθρο 14 παρ. 1 ε), έστω και αν περιέχει αποδοκιμασία της κυβερνητικής πολιτικής; Ή μήπως όταν ο πολιτικός λόγος του ΠτΔ δεν λειτουργεί ως **αντιπροσωπευτικός όλου του φάσματος των πολιτικών δυνάμεων** αλλά ως **αντιπαραθετικός** λόγος μεταβάλλει το λειτούργημα του από ρυθμιστικό σε **συμμετοχικό** στις πολιτικές διαδικασίες;

(Θυμίζουμε εδώ ότι για την ακραία περίπτωση διαφωνίας ΠτΔ και κυβέρνησης το Σύνταγμα παρέχει στον ΠτΔ —μία επίσημη δυνατότητα πολιτικού λόγου: το **προεδρικό διάγγελμα**, θεσμό με ιδιαίτερο πολιτειακό βάρος —αφού απαιτείται, δημοσίευση του κειμένου στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως— που δεν έχει ακόμη χρειαστεί να λειτουργήσει στα πλαίσια του ισχύοντος Συντάγματος).

Το πρόβλημα αυτό υπογραμμίζει και η πρόσφατη προσπάθεια να οριοθετηθεί, σύμφωνα με μια κοινά αποδεκτή ερμηνεία του Συντάγματος, ο πολιτικός λόγος του ΠτΔ (Το Βήμα, 2-12-84) προσπάθεια, που τα αποτελέσματά της παραμένουν άγνωστα αφήνοντας το θέμα ανοικτό.

2. Η νομιμοποίηση του Γ

προεδρι

Ο συνταγματικά ρυθμισμένος **τάθηκε και σε ΟΥΣΙΑ;** πρώτη ή τη δεύτερη ή την τρίττονος» ή και ε της Βουλής; Με ποιον αριθμό **καμανλή να μην τ** η νομιμοποίηση που χρειάζεται **κ3ρά «Ζ» (Ελευ** ξιώματος. Η νομιμοποίηση όμως να τεθεί **«κάπ** πρόκειται να διαδραματίσει ο ΠτΔ **και στις δι** **κατ' αρχήν** αναμφισβήτητη νομιμοπ33). γιατί μπορεί να αμφισβητηθεί η αντιπρά **την** λής που διανύει ένα από τους τελευταίους **κ3ς αν** ξη της θητείας της και, κατά συνέπεια, το δικ **1984** ξει το νέο ΠτΔ. Την αμφισβήτηση αυτή είχε επ **των** τότε αξιωματική αντιπολίτευση. Τέτοιο θέμα δε **επ. (α)** εθηκε πάντως για την παρούσα Βουλή και ορθώς. Διότι διαφο **επ. (α)** ο κίνδυνος με τη διάλυση της Βουλής και τις εκλογές που θα επακολουθήσουν να φτάσουμε σε μια ουσιαστικά **άμεση** εκλογή του ΠτΔ και σε μια **μεταβολή** της νομιμοποιητικής βάσης του, όχι άμοιρη επιπτώσεων για τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος).

(α) Η ίδια η συγκυρία, το πολιτικό κλίμα που διαμορφώνεται πριν από την εκλογή του ΠτΔ με τις τοποθετήσεις, δηλώσεις και αιτήματα των πολιτικών κομμάτων και των πολιτειακών παραγόντων αποτελεί βασικό κριτήριο για τον προσδιορισμό του προεδρικού ρόλου.

Για παράδειγμα κάθε αίτημα για προεδρική «ρυθμιστική» παρέμβαση περιέχει την έμμεση αναγνώριση των δυνατοτήτων που ΠτΔ να διευρύνει τα όρια των εξουσιών του. (Θυμίζω εδώ ενδεικτικά, ότι πρόσφατα η Νέα Δημοκρατία ζήτησε τη «ρυθμιστική» παρέμβαση του Κ. Καραμανλή για να διασφαλιστεί η ομαλή και ανόθευτη έκφραση της λαϊκής βουλήσεως στις εκλογές —Καθημερινή, 18-11-84).

Με μια διευρυμένη έννοια, λοιπόν, δεν είναι ίσως υπερβολή να υποστηριχθεί ότι η διαδικασία της προεδρικής εκλογής **έχει ήδη αρχίσει** και βρίσκεται σε εξέλιξη, σχεδόν όπως και το 1980

(β) Τον συγκεκριμένο προεδρικό ρόλο νομιμοποιεί πάντως και η ίδια η **ακτινοβολία** και η **λαϊκή απήχηση του φορέα του**.

Σ' αυτήν την ευρύτερη και ιδιότυπη συναίνεση που διαθέτει ο Κ. Καραμανλής φαίνεται να στηρίχθηκε ένα μέρος από τις πολιτικές του παρεμβάσεις. Πρόκειται πάντως για μια διαφορετικού τύπου συναίνεση - νομιμοποίηση γιατί ούτε από εκλογικό αποτέλεσμα τεκμηριώνεται, ούτε αντιθετικά προς τη συναίνεση που διαθέτει ο πρωθυπουργός λειτουργεί ούτε παρέχεται προς τον Κ. Καραμανλή ως επικεφαλής πολιτικού σχηματισμού αλλά ως ηγέτη - «εθνάρχη», υπεράνω κομμάτων.

(γ) Η **συνταγματική πρακτική** που διαμορφώθηκε μετά από την 10χρονη **συγκεκριμένη υλοποίηση** του Συντάγματος στο επίπεδο του κυβερνητικού συστήματος αποτελεί μια ακόμη **πηγή νομιμοποίησης** για το ρόλο που πρόκειται να ασκήσει ο ΠτΔ, κυρίως με την έννοια ότι στο μέτρο που έχει καταστεί αδιαφιλονίκητο και αναπόσπαστο στοιχείο της συνταγματικής πραγματικότητας μπορεί να δεσμεύσει και να καθοδηγήσει τη συμπεριφορά του ΠτΔ. Ως ένα σημείο όμως:

Το πολιτεύμα μας **και οι σχετικές συνταγματικές διατάξεις** δεν δοκιμάστηκαν ακόμη κάτω από μια διαφορετική εκδοχή κομματικού συστήματος ούτε καν κάτω από ένα εκλογικό σύστημα απλής αναλογικής.

(δ) Ως κριτήριο ή τεκμήριο που δικαιώνει και δικαιολογεί τη συγκεκριμένη εκδοχή ενός προεδρικού ρόλου μπορεί να θεωρηθεί και η επίσημη εκφρασμένη αντίληψη του Κ. Καραμανλή για τις αρμοδιότητες του ΠτΔ. Για τις γνωστές δηλώσεις του Κ. Καραμανλή (όπου μεταξύ άλλων ο σημερινός ΠτΔ είχε τονίσει και την επιθυμία του να συνεργάζεται αρμονικά με την εκάστοτε κυβέρνηση) πριν και αμέσως μετά την εκλογή του, το 1980 παραπέμπω στο Βήμα της 23-4-80 και 6-5-80 (Βλ. και Βήμα 24-2-85).

Χαρακτηριστικές για τον **«ρυθμιστικό»** ρόλο που επιδίωξε και άσκησε είναι και οι δηλώσεις του Κ. Καραμανλή στη διάρκεια της θητείας του:

«Ο **χαρακτηρισμός του ανεύθυνου άρχοντος δεν είναι μόνο ανύπαρκτος συνταγματικά αλλά και υβριστικός. Διότι όταν ο τελευταίος Έλληνας πολίτης έχει δικαιώματα και είναι υπεύθυνος έναντι του νόμου είναι τουλάχιστον απαράδεκτο να αποδίδεται ο χαρακτηρισμός του ανεύθυνου στον ΠτΔ. Ο όρος αυτός συνό-**

δευε μόνον τους έλεω θεού ή κληρονομικώ δικαιώματι μονάρχες και δεν έχει καμιά σχέση με τους αιρετούς η γέτες οι οποίοι και εξουσίες ασκούν και είναι υπόλογοι για τις πράξεις τους σύμφωνα με το Σύνταγμα». (Επίκαιρα, 25.3.82) (Πρβλ. και Βήμα 8-5-83 και Ελευθεροτυπία 3-7-83).

«Το Σύνταγμα μου αναθέτει πολλές αρμοδιότητες και γνωρίζω να τις ασκώ κατά τρόπο σώφρονα». (Βήμα, 15-5-83).

(ε) Είναι βάσιμη, τέλος και η άποψη ότι, ως ένα βαθμό, τον προεδρικό ρόλο του Κ. Καραμανλή, μετά το 1981 νομιμοποίησε η ίδια η κυβέρνηση: όχι μόνο διότι δεν αντέδρασε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις πολιτικής παρέμβασης του ΠτΔ, αρνούμενη δια του εκπροσώπου της, να σχολιάσει δηλώσεις και κείμενα του Κ. Καραμανλή παρ' ό,τι είχαν ένα αξιοσημείωτο πολιτικό αντίκτυπο αλλά κυρίως διότι ο πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου θεώρησε με επανειλημμένες δηλώσεις του τον τρόπο άσκησης των προεδρικών αρμοδιοτήτων υποδειγματικό τονίζοντας:

1) την προσήλωση του ΠτΔ στα συνταγματικά καθήκοντά του και την εξαιρετικά εποικοδομητική συνεργασία του με το ρυθμιστή του πολιτεύματος (Καθημερινή, 16-10-82).

2) ό,τι «ο Κ. Καραμανλής είναι πρόεδρος όλων των Ελλήνων: η συμπεριφορά του στερεώνει τους δημοκρατικούς θεσμούς, αν και προέρχεται από τελείως διαφορετικό πολιτικό χώρο, πράγμα που ήταν αδιανόητο σ' άλλες εποχές. Αυτό είναι ένα γεγονός αξιοσημείωτο και πρωτόγνωρο για τον τόπο» (Βήμα, 18-3-84).

3) «Ο ΠτΔ δεν έχει παρεμβάλλει εμπόδια στην υλοποίηση του προγράμματος του ΠΑΣΟΚ και δεν έχει χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες που του παρέχει το Σύνταγμα για να ανακόψει την πορεία του κυβερνητικού έργου» (Τα Νέα, 18-11-84).

3. Το κύρος και η κριτική του προεδρικού θεσμού και του φορέα του

Η επικείμενη εκλογή του ΠτΔ επικαιροποιεί ένα ακόμη πρόβλημα, σχετικά με το κύρος του προεδρικού θεσμού και τη δυνατότητα άσκησης κριτικής στο φορέα της που γεννήθηκε στη διάρκεια της θητείας του Κ. Τσάτσου.

Διατυπώνοντας ένα εμπεριστατωμένο αντίλογο στο πρώτο χρονιάτικο μήνυμα του ΠτΔ Κ. Τσάτσου, το Βήμα (6-1-78) σε κύριο άρθρο του είχε πολύ εύστοχα επισημάνει τότε ότι:

«Σεβασμός στο θεσμό του ΠτΔ και στην προσωπικότητα του σημερινού φορέα δεν σημαίνει αποφυγή κριτικής (...). Η καλοπροαίρετη και αυστηρή κριτική αποτελεί πράξη υπεράσπισης του πολιτεύματος και προστασίας του θεσμού και του φορέα. Στη Δημοκρατία δεν υπάρχουν «ταμπού». Δεν είναι το αξίωμα που δίνει κύρος στις ενέργειες, αλλά είναι οι ενέργειες, οι λόγοι, οι πράξεις που δίνουν κύρος στο αξίωμα και το φορέα του...».

Μια αντίθετη εκδοχή θα παρείχε στον ΠτΔ ένα μη συναγόμενο από το Σύνταγμα προνόμιο: μια **ιδιότυπη πολιτική ασυλία** που εξ αντικειμένου, ενισχύει την νομιμοπολιτική του θέση στο πολίτευμα. Ωστόσο όταν ανέκυψε σχετικό θέμα κατά την προεδρία του Κ. Καραμανλή η κυβέρνηση όχι μόνο δέχθηκε ότι συντρέχει η «προεδρική πολιτική ασυλία» αλλά της προσέδωσε και οιονεί **αναδρομική ισχύ εύγλωττη** είναι εν προκειμένω η σχετική δήλωση του πρωθυπουργού:

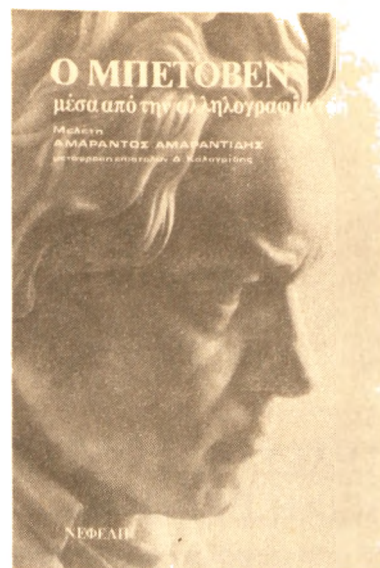
«Στόχος της κυβερνήσεώς μας είναι η εθνική συμφιλίωση. Προϋπόθεση της εδραίωσής της είναι να μην μεταφέρονται στο παρόν πολιτικές αντιδικίες και συγκρούσεις του παρελθόντος. Ιδιαίτερα η ανάμιξη του ονόματος του άλλοτε πρωθυπουργού και σημερινού ΠτΔ και ο κριτικός σχολιασμός του έργου του δεν απηχούν την κυβερνητική γραμμή» (Καθημερινή 22-6-83).

4. Οι συναντήσεις ΠτΔ και πρωθυπουργού

Ο πολιτικός και στρατηγικός ρόλος του ΠτΔ και η νομιμοποίησή του συντελούνται και μέσα από την τελετουργία (ακόμη και την σημειολογία των σχετικών φωτογραφιών ή τηλεοπτικών εικόνων —αλλά εδώ αισθάνομαι ότι μπαίνω σε ξένα οικόπεδα...), την συχνότητα, «το κλίμα» την υπερβολική προβολή («το θέμα της ημέρας» και μερικές φορές της εβδομάδος) και την εικονολογική -σεναριακή αντιμετώπιση από τον Τύπο των **συναντήσεων** ΠτΔ και πρωθυπουργού και ιδίως από τον ερμητισμό της πολιτικής συμπεριφοράς τους που υπογραμμίζει η στερεότυπη και άκρως κατατοπιστική ανακοίνωση που εκδίδεται μετά από κάθε συνάντηση

Ο ΜΠΕΤΟΒΕΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Στό βιβλίο αυτό συναντάει κανείς τόν άληθινό Μπετόβεν, των Μπετόβεν των καθημερινών συναναστροφών και των σχέσεων με τούς άλλους. Μέσα από την άλληλογραφία του, πού επέλεξε καί σχολίασε μέ πολύμοχθη φροντίδα ό 'Α. 'Αμαραντίδης, παρουσιάζεται ή ζωή καί αναλύεται τό έργο του μεγάλου μουσουργού.

Ένα ακόμη σημαντικό βιβλίο στή σειρά των βιβλίων γιά τή μουσική των εκδόσεων Νεφέλη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομιάλη 9, 'Αθήνα, τηλ. 3607744

Θητεία

Το περιοδικό που έλειπε

Το περιοδικό που ενδιαφέρει όλους τους στρατευμένους, κάθε νέο και νέα, κάθε πατριώτη που νοιάζεται για τα προβλήματα της εθνικής ανεξαρτησίας και της άμυνας της χώρας μας.

Το πρώτο τεύχος κυκλοφορεί από Δευτέρα 4 Μαρτίου

Ζητήστε το στα περίπτερα

● Κοντά στό σπίτι σας καί δίπλα στό Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».

- Μιά μικρή δαση μέσα στό τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο – Διδασκαλία καί επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι καί μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας καί αγάπης γιά τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε καί νά συζητήσουμε γιά τό παιδί σας.

Γκόλφω Π. Εύθυμίου

Βαλσαμώνος 4 καί 'Ασκληπιού τηλ. 6447830 – 3635419.

για να... ενημερώσει τους πολίτες: «ο ΠτΔ και ο πρωθυπουργός συζητήσαν για την εσωτερική και εξωτερική κατάσταση της χώρας».

Η τακτική αυτή της προστασίας του απόρρητου των συνομιλιών που τηρούν και όλοι οι άλλοι πολιτικοί στις συναντήσεις τους με τον ΠτΔ και που η κυβέρνηση παραδέχθηκε και επίσημα με δήλωση του εκπροσώπου της: «Από τον ΠτΔ υποβλήθηκε μια παράκληση να μην διατυπώνω σχόλια μετά τις συναντήσεις του με τον πρωθυπουργό» (Ελευθεροτυπία, 2-11-83), και η οποία ανακαλεί στη μνήμη το κλίμα της εποχής των «βασιλικών ακροάσεων» στο μυστικοπαθές ανακτορικό περιβάλλον, δεν είναι μόνο μια απαράδεκτη για τη σύγχρονη δημοκρατική συνταγματική πραγματικότητα, πρακτική του παρελθόντος: παρέχει de facto στον ΠτΔ ένα ακόμη πλεονέκτημα που δεν προβλέπεται από το Σύνταγμα του 1975.

ΠΟΙΑ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΕΠΙΚΥΡΩΝΕΙ Η ΠΡΟΕΔΡΙΚΗ ΕΚΛΟΓΗ;

Ποια συγκεκριμένη σχέση ισορροπίας στο εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας επικυρώνει - νομιμοποιεί η επανεκλογή και μάλιστα η υπερψήφισή του Κ. Καραμανλή;

Οι παρατηρήσεις που προηγήθηκαν επιτρέπουν μία μη οριστική και επιδεχόμενη ανατροπή - απάντηση (αν υπάρξουν μεγάλες εκλογικές εκπλήξεις).

Μία σχέση ισορροπίας που δεν αναιρεί την λογική του πρωθυπουργικού - πλειοψηφικού κοινοβουλευτισμού· συνιστά όμως μια «α λα ελληνικά» διασκευή της με την ενσωμάτωση στο πολίτευμα ενός **ιδιότυπου προσωπαγούς προεδρισμού**.

Μία σχέση «προεδρικήτερης» ισορροπίας στο εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας.

Σε τελευταία ανάλυση: μια σχέση πολύ **γνωστή** όσο και **άγνωστη**: τη **σχέση Κ. Καραμανλή - Α. Παπανδρέου** στη σημερινή συγκυρία. Μια **ισορροπία ευαίσθητη** αλλά ταυτόχρονα και **ανθεκτική**. **Ευαίσθητη** γιατί μπορεί να διαταραχθεί — και διαταράσσεται ακόμη και πολύ πρόσφατα (βλ. π.χ. Τα Νέα 21-2-85) — από ήσσονος σημασίας πολιτικά περιστατικά, αλλά και **ανθεκτική** γιατί αντέχει στους κλυδωνισμούς και απορροφά τους κραδασμούς: οι συντελεστές της αντιπαρέχονται την πολιτική ένταση με την ίδια ευκολία που τη δημιουργούν.

Μια ισορροπία αμείλικτης **πολιτικής ανάγκης**: (Και στο σημείο αυτό παραπέμπω στο πολύ εύστοχο και παραστατικό πολιτικό «κόμικ» του Γιάννη Ιωάννου (Ποντίκι 5-1-85): «Ο τρίτος δρόμος της Παλάντζας», όπου οι δυο πολιτικοί άνδρες με τα διαφορετικά όνειρα και την αμοιβαία καχυποψία αναζητούν εναγωνίως στο τέλος ο ένας τον άλλον...).

Μια ισορροπία που λειτουργεί **αμφίσημα**:

Σταθεροποιητικά: προστατεύοντας το σημερινό συσχετισμό δυνάμεων από πραγματικές ή υποτιθέμενες απειλές από γνωστά ή αφανή κέντρα εξουσίας αλλά και **διαβρωτικά** για την κυβέρνηση στο βαθμό που η όλο και πιο έντονη παρουσία του Κ.Καραμανλή στην πολιτική σκηνή υποδηλώνει την κυβερνητική φθορά.

Αν η ισορροπία αυτή αποδείχθηκε μέχρι σήμερα παρά την πολιτική ανομοιογένεια των συντελεστών της **αποτελεσματική**, και

αναμένεται να έχει και πολιτικό αντίκρουσμα για την κυβερνητική παράταξη στις ερχόμενες εκλογές (προσέλκυση των περίφημων κυμαινόμενων ψηφοφόρων) μένει να διαπιστωθεί **πόσο και πώς και μέχρι πότε είναι νομιμοποιημένη** (πέρα από έναν άκριτο, μισαλλόδοξο και ατεκμηρίωτο καραμανλισμό ή αντικαραμανλισμό).

Ποιες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις και τάσεις εκφράζει και ευνοεί;

Ποιο πρότυπο υπερσυγκεντρωτικής εξουσίας προωθεί, εν ονόματι της συνταγματικής ομαλότητας και της κοινοβουλευτικής σταθερότητας;

Τα **καίρια** αυτά ερωτήματα που μένουν **ανοικτά** επιβάλλουν την ανάλογη εγρήγορση και ευαισθητοποίηση: ο προβληματισμός για τον προεδρικό ρόλο όχι μόνο δεν είναι αποπροσανατολιστικός αλλά είναι και απαραίτητος αν δεχόμαστε ότι το πρόβλημα δεν μπορεί να αποσυνδεθεί ούτε από τα διάφορα υπαρκτά φαινόμενα κοινοβουλευτικού και δημοκρατικού εκφυλισμού ούτε από τα προβλήματα του κοινωνικού μετασχηματισμού και του θεσμικού εκσυγχρονισμού.

Ο κίνδυνος για το δημοκρατικό πολίτευμα δεν προέρχεται μόνο από το ενδεχόμενο να λειτουργήσουν ο ΠτΔ και ο πρωθυπουργός ως αντιμαχόμενα κέντρα πολιτικής εξουσίας αλλά και από την εκδοχή να λειτουργήσουν ως παραπληρωματικά ανεξέλεγκτα κέντρα εξουσίας, οπότε διασφαλίζεται μεν η ενότητα της κρατικής εξουσίας και η πολιτική σταθερότητα αλλά με ποιο θεσμικό τίμημα; Και με ποιούς όρους για τους εξουσιαζόμενους;

Η **λογική** και η **προοπτική** της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας μας προϋποθέτει και θεμελιώνεται σ' ένα διαρκή και ορατό συμβιβασμό ανάμεσα σε αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις που εκφράζουν συγκεκριμένους κοινωνικούς χώρους. Δεν μπορεί να θεμελιωθεί στο συμβιβασμό - ιστορικό ή μη - δύο χαρισματικών ηγετών:

1. Γιατί ο ρόλος των εγγυητών - μεσολαβητών της συνδιαλλαγής - εξισορρόπησης στο κοινοβουλευτικό σύστημα ανήκει, σύμφωνα με το σύνταγμα και την πραγματικότητα της πολυκομματικής δημοκρατίας, αν όχι αποκλειστικά πάντως κατά προτεραιότητα, καθοριστικά, στα **πολιτικά κόμματα**.

2. Γιατί οι λεπτές ισορροπίες του κοινοβουλευτισμού είναι λειτουργικές και ανθεκτικές μόνον όταν διαθέτουν **θεσμική διαφάνεια** και είναι **διαπερατές από το συσχετισμό των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων**.

3. Γιατί οι σχέσεις της προεδρικήτερης ισορροπίας στην εκτελεστική εξουσία στο μέτρο που είναι **συγκυριακές** και **προσωποπαγείς** είναι **επισφαλείς, απρόσβλητες από τους προσδιορισμούς της λαϊκής κυριαρχίας** και **δεν περιέχουν την εναλλακτική λύση** στην περίπτωση που θα πάψουν να λειτουργούν αιφνίδια ή μη:

Όπως πολύ σωστά έχει επισημανθεί:

«Η δημοκρατία και η πολιτική ζωή σ' ένα τόπο δεν επιτρέπεται να εξαρτάται για να σωθεί ή για να προχωρήσει από έναν άνθρωπο. Αν συμβαίνει και όπου συμβαίνει κάτι τέτοιο θα πρέπει οι πολίτες να ανησυχούν...». (Κ. Καραμανλής, «Πολιτικά Θέματα», τχ. 471, 14-10-83).

«Αλλιώς αν το δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας μας εξαρτάται από την παρουσία ενός και μόνο προσώπου στον προεδρικό θώκο». (Α. Παπανδρέου, «Το Βήμα», 19-4-80).

● Για όσους θα 'θελαν να επιβεβαιώσουν ή να αμφισβητήσουν τις απόψεις που διατυπώνονται στο κείμενο παραθέτω παρακάτω τη «βιβλιογραφία» που χρησιμοποίησα:

Αλιβιζάτος Ν. Κρατική εξουσία και πολιτικοί θεσμοί. Συνέχεια και αλλαγές, έναν χρόνο μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, «Σύγχρονα θέματα», τχ. 16 (1983).

Αναστασιάδης Γ. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και το κοινοβουλευτικό πολίτευμα, μετά την πολιτική μεταβολή της 18-10-1981, «Δίκαιο και Πολιτική», τχ. 3 (1982).

Αναστασιάδης Γ., «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός και οι δημοκρατικοί θεσμοί, «Δίκαιο και Πολιτική», τχ. 4 (1983).

Βενιζέλος Ε. Συνταγματικοπολιτικά προβλήματα της διαδικασίας εκλογής του νέου προέδρου της Δημοκρατίας «Πολιτικό Κριτήριο» τχ. 36 (1980).

Βενιζέλος Ε. Η εφαρμογή του κυβερνητικού προγράμματος και ο πρόεδρος της Δημοκρατίας μετά τις εκλογές της 18-10-81, ένα ερμηνευτικό πλαίσιο, «Δίκαιο και Πολιτική», τχ. 21 (1982).

Βενιζέλος Ε. Η λογική του πολιτεύματος και η δομή της εκτελεστικής εξουσίας κατά το Σύνταγμα του 1975 (1980).

Βενιζέλος Ε. Όψεις της λειτουργίας του πολιτεύματος. Σημειώσεις (1985).

Δασκαλάκης Γ. Η λειτουργία των θεσμών, 1975-1980 (1981).

Μάνεσης Αρ. Η νομικοπολιτική θέση του ΠτΔ κατά το κυβερνητικό σχέδιο συντάγματος, «Συνταγματική θεωρία και πράξη» (1980) σ. 593-625.

Μανιτάκης Α. Ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος και οι σχέσεις Προέδρου της Δημοκρατίας και πρωθυπουργού. Το Σύνταγμα (1982) σ. 370 επ.

Μανιτάκης Α. Πολιτική ανάγκη και πολιτική ομαλότητα (Τα Νέα, 13-12-83).

Μανιτάκης Α. Οι προεδρικές αρμοδιότητες και η πολιτική πραγματικότητα (Αντί, τχ. 274, 2-11-84).

Παπαδημητρίου Γ., Το πολίτευμα της «προεδρευομένης» κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και η πεντάχρονη λειτουργία του (1981).

Πάσχος Γ., Ο πολωμένος δικομματισμός, το πολίτευμα και οι προοπτικές τους (Αντί, τχ. 266, 20-7-84).

Τσάτσος Δ. Συνταγματικό Δίκαιο Γ' έκδ. (1983)

Τσάτσος Δ. Σύνταγμα και πολιτειακή πρακτική (1983).

● Για τα δημοσιογραφικά άρθρα τα σχετικά με τον ΠτΔ και τις σχέσεις του με τον πρωθυπουργό χρειάζεται να γίνει κάποτε μια αυτοτελής κατάταξη και ταξινόμηση.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Πολιτισμικά εμπόδια

της Μαργαρίτας Παπανδρέου

Φίλες μου,

Το γυναικείο κίνημα είναι άναμφίβολα μια επανάσταση. Ίσως να είναι η πρώτη αληθινή επανάσταση του ανθρώπινου πνεύματος. Κι αφού είναι μια ειρηνική επανάσταση, χρειάζεται πολύς χρόνος για την ολοκλήρωσή της. Αυτό σημαίνει, ότι προχωράμε αργά αλλά σταθερά, με υπομονή, αποφασιστικότητα, σιγουριά και πίστη. Την ώρα που απαριθμούμε τις μορφές της καταπίεσής μας, πρέπει να θυμόμαστε ότι, όντας θύματά τους, έχουμε μια τεράστια πηγή δύναμης. Πρέπει ακόμα να μάθουμε να εκτιμούμε τα διαφορετικά πολιτισμικά μας συστήματα, τις διαφορετικές μας εμπειρίες. Πρέπει να προσπαθούμε να ξεπερνάμε τα εμπόδια, που μας χωρίζουν.

Κι αν ακόμα δεν μπορούμε να το πετύχουμε απόλυτα αυτό, πρέπει να ανακαλύψουμε εκείνες τις μορφές οργάνωσης, που θα μας επιτρέψουν, παρόλες τις διαφορές, να πραγματοποιήσουμε τους στόχους μας. Πρέπει να συνεχίσουμε να αμφισβητούμε τη βασική δομή των κοινωνιών μας —της οποιασδήποτε κοινωνίας— και να φτάνουμε στη ρίζα αυτής της τεράστιας κοινωνικής αδικίας, της διάκρισης λόγω φύλου. Έτσι, θα φτάσουμε στη ρίζα κάθε μορφής διάκρισης και θα μπορέσουμε να τις εξαλείψουμε και να επιχειρήσουμε μια δίκαιη επανακατανομή της κοινωνικής και της πολιτικής εξουσίας.

Το όπλο μας, το πιο δυνατό μας όπλο, είναι η ΠΙΣΤΗ. Η πίστη, και η εμπιστοσύνη σ' αυτό που κάνουμε, η ΠΙΣΤΗ ότι η επανάστασή μας θα πετύχει.

(Το κείμενο αυτό προέρχεται από ομιλία της Μαργαρίτας Παπανδρέου, σε Συνέδριο που οργάνωσε ο Σύνδεσμος Αμερικανίδων Επιστημόνων, στη Νέα Υόρκη, 12.10.1984).

Το 1980, η Ένωση Γυναικών Ελλάδας —η οργάνωση στην οποία ανήκω— οργάνωσε το Συνέδριο Μεσογειακών Γυναικών. Στη διάρκεια του Συνεδρίου, κάποια γυναίκα με ρώτησε, γιατί επιλέξαμε αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα των Μεσογειακών χωρών. Της απάντησα ότι είχαμε ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς, ότι οι χώρες μας βρέχονται όλες από τη Μεσόγειο θάλασσα και ότι είμαστε γυναίκες. Είμαστε γυναίκες φυσικά. Γυναίκες από την Παλαιστίνη και το Ισραήλ, από το Μαρόκο και το Πολισάριο, από την Κύπρο, την Τουρκία, τη Λιβύη, την Τυνησία, την Ισπανία, τη Γαλλία. Υπήρχαν βέβαια τόσα πολλά που μας χώριζαν —τα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα των χωρών μας, οι θρησκείες, τα επίπεδα ανάπτυξης, οι πολιτιστικές παραδόσεις— που άρχισα ν' αναρωτιέμαι εάν το μοναδικό πράγμα που είχαμε κοινό και που μας ένωνε, εκτός από τη θάλασσα, ήταν το ότι είχαμε τα ίδια γεννητικά όργανα και τις ίδιες βιολογικές λειτουργίες.

Παρόλα αυτά, το Συνέδριο είχε μεγάλη επιτυχία και βρήκαμε κοινό έδαφος. Διαμορφώσαμε ένα πλάνο δράσης, που έγινε ομόφωνα αποδεκτό. Πιστεύω ότι μπορέσαμε και το πετύχαμε αυτό, επειδή στηριχθήκαμε στις διεθνείς ομοιότητες και στις κοινές αιτίες που συνθέτουν την καταπίεσή μας σαν γυναίκες. Πριν περιγράψω αυτές τις ομοιότητες στην καταπίεσή μας, θα ήθελα να κάνω το διαχωρισμό ανάμεσα στη γυναικεία αλληλεγγύη —αυτό που λέμε αδελφосύνη— και στη φεμινιστική αλληλεγγύη, την οποία μπορούμε να θεωρήσουμε ως το πολιτικό σκέλος της αδελφосύνης. Εάν καθορίσουμε απλά την αδελφосύνη σαν μια εκδήλωση προσωπικού ενδιαφέροντος και φροντίδας προς όλες τις γυναίκες του κόσμου, σαν ένα αίσθημα αγάπης, συμπόνιας και κατανόησης, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε πως είναι δυνατή η

ανάπτυξη μιας παγκόσμιας αδελφосύνης. Σ' αυτή την περίπτωση, πρόκειται για τη συνειδητοποίηση των γυναικών, ότι πέρα απ' όλα όσα μας χωρίζουν —χρώμα, τάξη, θρησκεία, πολιτιστικές παραδόσεις— μοιραζόμαστε και κάτι κοινό, σαν γυναικείο φύλο.

Ο Φεμινισμός

Ο Φεμινισμός εμπεριέχει αυτή τη συνειδητοποίηση της ιδιαίτερης καταπίεσης και εκμετάλλευσης, που υφίστατανται όλες οι γυναίκες σαν φύλο. Ο Φεμινισμός σημαίνει ακόμη τη θέληση για οργάνωση και αγώνα ενάντια στη γυναικεία υποταγή και την εξάλειψη κάθε μορφής αδικίας, που στηρίζεται στις διακρίσεις λόγω φύλου. Μ' αυτό τον ορισμό και οι άνδρες μπορούν να είναι φεμινιστές. Και θα ήταν άδικο εάν δεν αναγνωρίζαμε ότι υπάρχουν άνδρες, που έχουν συνεισφέρει σ' αυτό τον αγώνα και ότι πιθανώς περισσότεροι άνδρες να κάνουν το ίδιο στο μέλλον. Γνωρίζω ότι οι άνδρες, εκ των πραγμάτων, δεν μπορούν να έχουν την εμπειρία του τι σημαίνει να είσαι γυναίκα, όπως κι εγώ δεν μπορώ να έχω την εμπειρία του τι σημαίνει να είσαι μαύρη. Αλλά, θα αντιδρούσα, εάν κάποιος μου έλεγε ότι δεν μπορώ να πάρω μέρος στον αγώνα ενάντια στο ρατσισμό, τη στιγμή που συναισθηματικά και λογικά είμαι ενταγμένη σ' αυτό τον αγώνα. Πιστεύω φυσικά, ότι οι περισσότερες από μας, νιώθουμε ότι η χειραφέτησή μας είναι δική μας υπόθεση και ότι, αν και καλωσορίζουμε μια ανδρική φωνή από καιρό σε καιρό, στο βάθος νιώθουμε πως οι άνδρες αντιπροσωπεύουν ένα μέρος από την καταπίεσή μας. Τα συμφέροντά τους στην εξουσία, ή και στον πλούτο, που κρατούν εδώ και αιώνες, κάνουν τη συμμετοχή τους αμφίβολη. Ωστόσο, με δεδομένο ότι η κοινωνία μας αποτελείται από γυναίκες και άνδρες και με την προϋπόθεση ότι δεν παίρνουμε την α-

Ο Σύνδεσμος Αμερικανίδων Επιστημόνων, προσκαλώντας με να μιλήσω σ' αυτό το Συνέδριο, μου πρότεινε σαν τίτλο της ομιλίας μου, τον: «Επικοινωνώντας δια μέσου των πολιτισμών. Συμβουλές από μία ειδικό». Αντέδρασα έντονα στη φράση «συμβουλές από μία ειδικό» και ζήτησα ν' αλλάξω τον τίτλο με τον παρακάτω: «Πολιτισμικά εμπόδια στην ανάπτυξη της αλληλεγγύης ανάμεσα στις γυναίκες όλου του κόσμου». Αμέσως μετά, αντιλήφθηκα ότι είχα αναλάβει ένα πολύ μεγαλύτερο καθήκον και ότι για να το χειριστώ καλά το θέμα, θα έπρεπε να ήμουν ανθρωπολόγος πολιτικών συστημάτων, ή κοινωνιολόγος, ή ιστορικός, ή εθνολόγος, είτε κοινωνική ερευνήτρια. Αλλά βέβαια, αφού πρωταρχικά είμαι μία γυναίκα με πολιτική δράση και με στενές επαφές με γυναίκες από διαφορετικούς πολιτισμούς, οι

παρατηρήσεις και τα σχόλιά μου θα πηγάζουν από τις εμπειρίες μου, τη λογική, την ευαισθησία για τη γυναικεία καταπίεση και φυσικά, από το δικό μου ιδιαίτερο πολιτικό πλαίσιο αναφοράς. Το δικό μου πολιτικό πλαίσιο αναφοράς —και η οποιαδήποτε φιλοσοφική θεώρηση, που έχω αναπτύξει— προέρχονται από τις προσωπικές μου εμπειρίες. Αυτή είναι στην πράξη η φεμινιστική μέθοδος, δηλαδή η κατανόηση της πραγματικότητας και η ενοποίηση θεωρίας και πράξης, μέσω της απόκτησης και της ανάλυσης των εμπειριών. Η δύναμη αυτής της μεθόδου, που ανέπτυξαν οι φεμινίστριες, έγκειται ακριβώς στο ότι οι γυναίκες κατάφεραν, μ' αυτό τον τρόπο, να συνδέσουν την καθημερινή τους ζωή με μια ανάλυση των κοινωνικών δομών, που τη διαμόρφωσαν.

κραία θέση του «διαχωριστικού φεμινισμού»*, θα πρέπει αναπόφευκτα όλοι οι άνδρες να γίνουν φεμινιστές. Αν είναι να υπάρξει ανθρώπινη αλληλεπίδραση, θα πρέπει όλοι μαζί, αρσενικοί και θηλυκοί, να ενοθούμε και να συνεργαστούμε ισότιμα.

Ας δούμε τώρα τα στοιχεία, που παγκόσμια έχουμε κοινά σαν γυναίκες.

Είμαστε:

1. Υποταγμένες στους άνδρες (πατριαρχία).
2. Υπεύθυνες για το σπίτι, την οικογενειακή και ιδιωτική ζωή.
3. Υπεύθυνες για τα παιδιά.
4. Στη χαμηλότερη βαθμίδα της οικονομικής πυραμίδας.
5. Ελάχιστα μορφωμένες.
6. Αντιμέτωπες με τις παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους των δύο φύλων και με τα στερεότυπα της θηλυκότητας.
7. Έχουμε ελάχιστη δυνατότητα επηρεασμού των αποφάσεων στην πολιτική και δημόσια ζωή.

Αυτές οι ομοιότητες αποτελούν τη βάση της κοινής μας καταπίεσης και επομένως τον πυρήνα για την ανάπτυξη ενός παγκόσμιου γυναικείου κινήματος, που θα μπορούσε να θεωρηθεί σε γενικές γραμμές σαν μια δικτυωμένη ομοσπονδία γυναικείων οργανώσεων, που θα αντιστέκεται στην ταπείνωση, την ανισότητα και την αδικία σε βάρος των γυναικών. Για την ανάπτυξη μιας *στρατηγικής* αυτού του γυναικείου κινήματος είναι απαραίτητος ο φεμινισμός. Οι φεμινίστριες πρέπει να κάνουν μια βαθιά ανάλυση για το πρόβλημα της ανισότητας των δύο φύλων, να βρουν ποιες είναι οι αιτίες γι' αυτό, και να αποφασίσουν τι θα πρέπει να γίνει για τη ριζική εξάλειψή του.

Και η δύναμη του φεμινισμού εξασθενίζει, όταν έρχεται η στιγμή που πρέπει να ληφθούν δύσκολες αποφάσεις, όταν πρέπει να διαμορφωθεί ένα ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο αναφοράς και όταν πρέπει να καθοριστούν οι προτεραιότητες του αγώνα.

κλογές του 1981 στην Ελλάδα, μερικές Ελληνο-αμερικανικές οργανώσεις και παλιοί φίλοι του Δημοκρατικού κόμματος, με κάλεσαν στην Αμερική για δημόσιες εκδηλώσεις, συνεντεύξεις Τύπου, κτλ. Πριν φθάσω, μου τηλεφώνησε μια παλιά μου φίλη από την Ουάσιγκτον και μου είπε: «Μαργαρίτα, προς Θεού, μη χρησιμοποιήσεις τη λέξη 'Σοσιαλισμός' στις ομιλίες που θα κάνεις εδώ».

Η δεύτερη εμπειρία μου προέρχεται από το Συνέδριο Μεσογειακών Γυναικών, στο οποίο συμμετείχαν προοδευτικές γυναίκες, κι ένας αριθμός απ' αυτές ήταν αντιπρόσωποι των γυναικείων τμημάτων των σοσιαλιστικών κομμάτων. Στο μικρό χαιρετισμό που έκανα για τα συμπεράσματα του Συνεδρίου, είπα: «για μένα, μια αληθινή φεμινίστρια είναι εξ' ορισμού σοσιαλίστρια». Αυτό έγινε δεκτό με χειροκροτήματα. Μετά είπα: «και μια αληθινή σοσιαλίστρια είναι απαραίτητα φεμινίστρια». Σ' αυτό το σημείο, σχεδόν καμία δεν χειροκρότησε.

Αυτό σημαίνει ότι γυναίκες δραστήριες πολιτικά για την υπόθεση των γυναικών, δεν θεωρούν τους εαυτούς τους φεμινίστριες —και συνεπώς έχουμε πολιτισμικές προκαταλήψεις εναντίον μιας λέξης και του νοήματος που αυτή έχει στα διάφορα μέρη του κόσμου.

Στη χώρα μου, την Ελλάδα, όταν επέστρεψα για πρώτη φορά μετά την πτώση της δικτατορίας το 1974, η λέξη φεμινισμός ήταν συνδεδεμένη με το κάψιμο του σουτιέν, το μίσος για τους άνδρες, τη σεξουαλική ασυδοσία, την καταστροφή του σπιτιού και της οικογένειας. Αυτή η σκόπιμα απλουστευμένη και παραποιημένη έννοια του φεμινισμού, είχε διοχετευθεί στο λαό, όχι μόνο από την ανδροκρατούμενη κοινωνία, αλλά και από τον ελεγχόμενο από τη χούντα Τύπο και το ίδιο το ολοκληρωτικό σύστημα.

Θα πρέπει να πω για χάρη της ιστορικής αλήθειας, ότι οι Ελληνίδες γυναίκες υπήρξαν εξαιρετικά δυναμικές και δραστήριες σε όλους τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες της χώρας και τον 19ο αιώνα —για να μην πάω πιο πίσω— πολλές γυναίκες αγωνίστηκαν μεμονωμένα

Μερικές ομάδες γυναικών αντιμετωπίζουν επιπρόσθετες μορφές καταπίεσης, στις οποίες δεν υπόκεινται όλες οι γυναίκες. Αυτές είναι:

1. τάξη
2. φυλή
3. θρησκεία
4. επέμβαση και κατοχή από άλλα έθνη
5. δικτατορικά και ολοκληρωτικά πολιτικά συστήματα

Όλα αυτά είναι κοινωνικές αδικίες, που θα πρέπει να συμπεριληφθούν σε μια φεμινιστική στρατηγική δράσης. Και η αντιμετώπιση αυτού του είδους των κοινωνικών αδικιών, δημιουργεί μερικές ρωγμές —ακόμα και στη γυναικεία αλληλεγγύη— στην αδελφοσύνη, όπως την καθόρισα πριν.

Φεμινισμός - Σοσιαλισμός

Αλλά, ας μου επιτραπεί να αναφερθώ και σ' ένα άλλο πραγματικό πρόβλημα. Ακόμα και η λέξη φεμινισμός δεν είναι αποδεκτή σε ορισμένα μέρη του κόσμου. Όχι μόνο από τους άνδρες, αλλά και από τις γυναίκες. Το να υποστηρίζεις το φεμινισμό σε μερικές χώρες —στην Ανατολική Ευρώπη, στη Σοβιετική Ένωση, στις Αραβικές χώρες, στην Ινδία, είναι σαν να υποστηρίζεις το σοσιαλισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες. Έχω δύο εμπειρίες, που μου δίνουν τη δυνατότητα να επεξηγήσω αυτό που λέω. Αμέσως μετά τη νίκη του κόμματός μας στις ε-

για τις φεμινιστικές διεκδικήσεις και ότι το σύγχρονο γυναικείο κίνημα εμφανίστηκε στα μέσα τις δεκαετίας του '60. Όταν οι δικτάτορες κατέλαβαν την εξουσία, μετά το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967, μία από τις πρώτες τους ενέργειες, μαζί με την απαγόρευση όλων των μαθημάτων για τη δημοκρατία στα σχολεία ήταν η απαγόρευση της λειτουργίας όλων των γυναικείων οργανώσεων. Πάντα λέω ότι αυτό είχε την αρνητική και την θετική του πλευρά: την αρνητική, επειδή δεν επιτρεπόταν στις γυναίκες να οργανωθούν για την απελευθέρωσή τους, αλλά και την θετική, επειδή αυτό το μέτρο έδειχνε τη *δύναμη των γυναικών* όταν οργανώνονται και το φόβο, που αυτή εμπνέει σ' ένα δικτατορικό καθεστώς.

Να λοιπόν ένας άλλος λόγος γιατί ο φεμινισμός —περα από τη λαθεμένη προπαγάνδα που γίνεται για τη διαστρέβλωσή του— δεν είναι αποδεκτός σε διάφορα μέρη του κόσμου. Είναι μια απειλή στο πατριαρχικό σύστημα εξουσίας. Ένας τρίτος λόγος, που έχω ακούσει από φίλες των Αραβικών χωρών και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, είναι ότι ο φεμινισμός «θεωρείται» σαν ένα μεταρρυθμιστικό κίνημα των καπιταλιστικών χωρών, δηλαδή, ότι το φεμινιστικό κίνημα δεν θέτει σε αμφισβήτηση το πολιτικο-οικονομικό σύστημα, στο οποίο βασίζεται η ανισότητα, αλλά προσπαθεί απλά να βελτιώσει τη θέση των γυναικών μέσα στην υπάρχουσα καπιταλιστική τάξη πραγμάτων.

Συνεπώς για να διαμορφώσουμε μια φεμινιστική στρατηγική για την παγκόσμια αδελφοσύνη πρέπει να έχουμε υπόψη ότι ο φεμινισμός, κατά την αντίληψη πολλών λαών του κόσμου, είναι συνδεδεμένος με το δυτικό καπιταλισμό και παρόλο που μερικοί από τους στόχους του είναι και στόχοι του γυναικείου κινήματος, σε άλλα μέρη του κόσμου, οι γυναίκες αυτών των κινήματων δεν θέλουν να αποκαλούν τους εαυτούς τους φεμινίστριες, ούτε ενδιαφέρονται να συμμετέχουν στην ανάπτυξη μιας *φεμινιστικής* στρατηγικής.

* Ο όρος «διαχωριστικός φεμινισμός» είναι μετάφραση από τον αγγλικό όρο «separatist feminism» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια συγκεκριμένη τάση του φεμινιστικού κινήματος, που εμφανίστηκε στα τέλη της 10ετίας του '60 που φεμινίστριες επέλεξαν την απόσυρσή τους από κάθε θεσμό εξουσίας, παράλληλα με την προσπάθεια δημιουργίας νέων, χωριστών κοινωνικών δομών, όπως Πανεπιστήμια για γυναίκες, βιβλιοθήκες για γυναίκες, Τράπεζες για γυναίκες, κτλ.

Εκτός απ' αυτό, υπάρχει και μια άλλη δυσκολία μέσα στο ίδιο το φεμινιστικό κίνημα. Η ύπαρξη διαφορετικών φεμινιστικών τάσεων: ο φιλελεύθερος φεμινισμός, ο ριζοσπαστικός φεμινισμός, ο σοσιαλιστικός φεμινισμός, κτλ.

Οι διαφορές

Μετά απ' όλα αυτά, προκύπτει το ερώτημα: αυτές οι διαφορές είναι πολιτισμικές, ή είναι πολιτικές; Ή μήπως, μπορούμε να πούμε ότι μια πολιτική στρατηγική έχει πολιτισμική βάση —ιδιαίτερα όταν αυτή βασίζεται στην προσωπική εμπειρία, όπως συμβαίνει με τη φεμινιστική μέθοδο; Χρησιμοποιώ τη λέξη πολιτισμική εδώ —και ίσως θα έπρεπε να το έχω διευκρινίσει νωρίτερα αυτό— εννοώντας «ένα σύνθετο σύνολο, που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, την τέχνη, τους νόμους, τα ήθη και έθιμα, και όλες τις άλλες ικανότητες και συνήθειες, που αποκτώνται από άνδρες και γυναίκες, σαν μέλη της κοινωνίας».

Και εάν συμβαίνει αυτό, εάν δηλαδή μια πολιτιστική στρατηγική έχει πολιτισμική βάση, τότε δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι πέρα από τις διαφορές από χώρα σε χώρα, σε οποιαδήποτε δυτική χώρα υπάρχει ποικιλία φεμινιστικών τάσεων, όπως υπάρχει και ποικιλία πολιτισμικών αντιλήψεων. Έτσι, όταν ο τρόπος δράσης μας στηρίζεται στην ανάλυση της καθημερινής ζωής, πρέπει να παίρνεται υπόψη, τίνος την καθημερινή ζωή εννοούμε. Της μαύρης γυναίκας, που συντηρείται από την πρόνοια στις Ηνωμένες Πολιτείες; Της Βολιβιανής γυναίκας μιας κοινότητας ανθρακωρύχων; Της επιτυχημένης πρωταγωνίστριας τηλεόρασης; Της αγρότισσας της Ινδίας; Της γυναίκας που αγωνίζεται για την εθνική απελευθέρωση της χώρας της στη Νιγηρία; Της πόρνης στη Γαλλία; Της νοικοκυράς σ' ένα προάστιο της Αθήνας; Σαν ένα πρώτο παράδειγμα για το πώς ο τρόπος ζωής και οι πολιτιστικές παραδόσεις καθορίζουν τις αντιλήψεις των ανθρώπων για το γυναικείο κίνημα, ας πάρουμε τις Ιρλανδέζες μετανάστριες της Αμερικής, του τέλους του 19ου αιώνα.

Οι Ιρλανδέζες μετανάστριες δεν υπερασπίστηκαν, ούτε εντάχθηκαν στο κίνημα των σουφραζέττων*, για μια σειρά από λόγους. Πρώτο, γιατί το κίνημα προήλθε από τις Προτεστάντριες, από γυναίκες γεννημένες στην Αμερική, που η κοσμοθεωρία τους ήταν εντελώς διαφορετική απ' αυτή των Ιρλανδέζων. Δεύτερο, γιατί οι φεμινίστριες καταδικάζαν την Καθολική εκκλησία, που τη θεωρούσαν πρωταρχικό πρόβλημα της προσπάθειας να μείνουν οι γυναίκες αδύναμες και υποδεέστερες των ανδρών. Και γιατί τα μηνύματα που διατύπωναν οι φεμινίστριες της εποχής, είχαν έντονο αντι-Ιρλανδικό, αντι-καθολικό χαρακτήρα. Τρίτο, γιατί τα θέματα που έθετε το κίνημα δεν ενδιέφεραν τις Ιρλανδέζες μετανάστριες. Αντίθετα, τα έβρισκαν ενοχλητικά, ιδιαίτερα όσα είχαν σχέση με διαζύγιο, έλεγχο των γεννήσεων και σεξουαλική ελευθερία. Τέταρτο, γιατί τον πυρήνα του κινήματος για τα γυναικεία δικαιώματα, αποτελούσαν γυναίκες με κάποια μέση μόρφωση, αντίθετα με τις χιλιάδες Ιρλανδέζες μετανάστριες, που ανήκαν στην εργατική τάξη και που μετανάστευσαν στην Αμερική κύρια για οικονομικούς λόγους. Αυτές οι γυναίκες θεωρούσαν περιττό να σπαταλούν το χρόνο τους σε οτιδήποτε άλλο, εκτός απ' αυτό που τις βοηθούσε να πραγματοποιήσουν τους δικούς τους σκοπούς. Σε τελική ανάλυση η εθνικότητα και οι πολιτιστικές αξίες αποδεικνύονται περισσότερο σημαντικές από το γένος.

Ας ακούσουμε τώρα μερικά σχόλια γυναικών από διάφορα μέρη του σημερινού κόσμου, για να πάρουμε μια ιδέα των διαφορετικών απόψεων και κατά συνέπεια των διαφορετικών προβλημάτων, που υπονομεύουν την πιθανή αλληλεγγύη μας. Τα σχόλια αυτά είναι από σημειώσεις που έχω κρατήσει στα ταξίδια μου, από άρθρα και από βιβλία.

Γυναίκα από δυτική χώρα

«Αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να απαλλαγούμε από την "πυρηνική" οικογένεια. Είναι η πηγή - κλειδί της καταπίεσής μας. Είμαστε ιδιοκτησία. Είμαστε κινητή περιουσία».

Ασιάτιδα μετανάστρια στην Αγγλία

«Ο στόχος του κράτους είναι ο έλεγχος της ασιατικής κοινότητας μέσω της καταστολής και της επίθεσης ενάντια σ' έναν από τους ισχυρότερους θεσμούς, ενάντια στην οικογένεια με τους πλατείς δεσμούς που αυ-

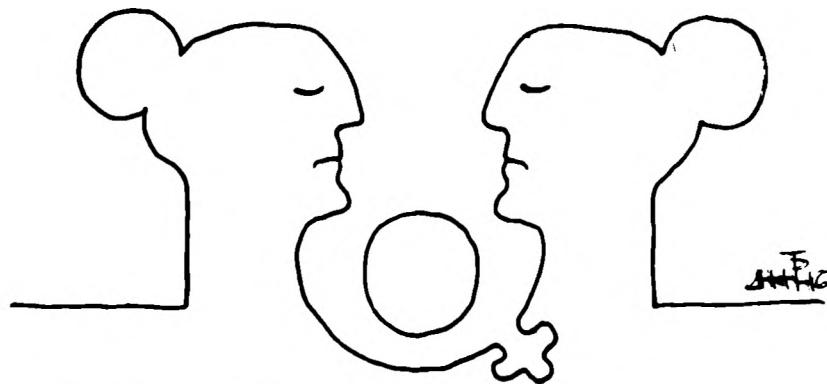
τή αναπτύσσει. Ο δικός μας στόχος είναι να αντιταχθούμε στη ρατσιστική και σεξουαλική καταπίεση και στην ταξική εκμετάλλευση».

Ασιάτιδα μετανάστρια στην Αγγλία

«Η κύρια προσπάθειά μας είναι να ξανασμιζουμε τα άτομα της κάθε οικογένειας. Η οικογένεια είναι η πηγή της δύναμής μας».

Αραβίδα γυναίκα

«Το χαρέμι, το τσαντόρ και η πολυγαμία είναι συνώνυμα στη Δύση με τη γυναικεία καταπίεση. Δεν θέλω να αναλύσω κατά πόσο το χαρέμι μπορεί, δικαιολογημένα ίσως, να θεωρηθεί σαν ένα τέχνασμα ή μια επινόηση για την καταπίεση των γυναικών. Όσο για την πολυγαμία και το τσαντόρ δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η ύπαρξή τους είναι οπωσδήποτε πιο καταπιεστική από τη μονογαμία και την έλλειψη του τσαντόρ».

Αμερικανίδα γυναίκα (για την κλειτοριδεκτομή)

«Η πρακτική είναι ανθυγιεινή, βάνουση και πολύ πρωτόγονη. Είναι ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων και ένας απαίσιος τρόπος για να καταστρέφουν τη σεξουαλική ευαισθησία αυτών των αθώων νέων κοριτσιών».

Γιατρός στην Αίγυπτο ρωτάει νέα γυναίκα για την κλειτοριδεκτομή της

—«Τι ένιωσες όταν ανακάλυψες ότι ένα μικρό όργανο του κορμιού σου είχε αφαιρεθεί;»

«Δεν ήξερα τίποτα για την εγχείριση μέχρι τότε, εκτός από το ότι ήταν πολύ απλή και ότι γινόταν σε όλα τα κορίτσια για λόγους καθαριότητας, αγνότητας και διατήρησης καλής φήμης. Η γιαγιά μου μου είπε ότι με την εγχείριση αφαίρεσαν μόνο ένα πολύ μικρό κομμάτι σάρκας ανάμεσα στα μπούτια μου, που αν έμενε, θα με έκανε ακάθαρτη και μολυσμένη και θα μπορούσε να προκαλέσει αποτροπιασμό στον άνδρα μου, όταν παντρευόμουν».

—«Πίστεψες όσα σου είπαν;»

«Φυσικά. Ένωσα ευτυχισμένη την ημέρα που συνήλθα από την εγχείριση. Ένωσα ότι είχα απαλλαγεί από κάτι που έπρεπε να αφαιρεθεί κι έτσι, είχα γίνει καθαρή και αγνή».

Ο γιατρός καταλήγει ως εξής: «Αυτές ήταν περίπου οι απαντήσεις που πήρα απ' όλες όσες ρώτησα, μορφωμένες και αμόρφωτες».

Ασιάτιδα γυναίκα, κατηγορώντας τις δυτικές φεμινίστριες

«Πλάστε με τη φαντασία σας την εικόνα της Ασιάτιδας γυναίκας: τι βλέπετε; Σκεφθείτε την για ένα λεπτό. Καταγράψτε την. Σχεδιάστε την. Οι λέξεις "υπομονετική", "υπάκουη", ανταποκρίνονται στο πορτραίτο σας; Φανταστήκατε μια γυναίκα χτυπημένη και υποταγμένη από το παραδοσιακό σύστημα του γάμου, μια γυναίκα, που κυβερνάται από τις επιθυμίες της οικογένειάς της, μια γυναίκα ανίκανη να διεκδικήσει και να πραγματοποιήσει τις δικές της φιλοδοξίες και τις δικές της επιθυμίες, μια γυναίκα εγκαταλειμμένη, που παλεύει μόνη της ενάντια στην εξαθλίωση και τον ξεπεσμό; Εάν ναι, τότε αυτό το πορτραίτο της Ασιάτιδας γυναίκας είναι αποκύημα της φαντασίωσής σας και μόνο. Μιας φαντασίωσης ρατσιστικής, που πηγάζει από τις καταπιεστικές Ινδουϊστικές πρακτικές, από τις ιμπεριαλιστικές επιχειρήσεις και τις καπιταλιστικές προβολές. Όλ' αυτά μαζί συνθέτουν μια απάνθρωπη εικόνα, που μας αλυσσοδένει. Το δικό σας καθήκον είναι να ξεμάθετε και να ξαναμάθετε. Το δικό μας καθήκον είναι να δημιουργήσουμε νέες εικόνες».

Μαύρη γυναίκα στην Αγγλία μιλάει για τις δυσκολίες, που έχει με τις λευκές φεμινίστριες

«Ένα παραπέρα στοιχείο, που συντελεί στον αποκλεισμό των μαύρων

* Σουφραζέττες: οι γυναίκες που αγωνίστηκαν για να δοθεί το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες (από την αγγλική λέξη suffrage, που σημαίνει δικαίωμα ψήφου).

γυναικών, οφείλεται στο ότι πολύ συχνά η καταπίεση των γυναικών αντιμετωπίζεται με ισοπεδωτικό τρόπο. Δηλαδή, το να αρκούνται οι γυναίκες απλά και μόνο στην οργάνωσή τους, χωρίς να εξετάζουν τις γενικότερες αιτίες που δημιούργησαν την καταπίεσή τους. Ένα παράδειγμα τέτοιας αντίληψης, κάπως τραβηγμένο, είναι το ότι μερικές λευκές φεμινίστριες χειροκρότησαν την Μάργκαρετ Θάτσερ όταν έγινε Πρωθυπουργός και θεώρησαν αυτό το γεγονός σαν μια θετική γυναικεία κατάκτηση. Όμως, μια τέτοια άκριτη αποδοχή ορισμένων γυναικείων "κατακτήσεων" οδηγεί μόνο στην παραπέρα απομάκρυνση και αποξένωση των μαύρων γυναικών, των οποίων οι εμπειρίες της μεταχείρισής τους από το Βρετανικό κράτος απαιτούν μια πιο υπεύθυνη πολιτική απάντηση».

Αμερικανίδα, μέλος μιας οργάνωσης λεσβίων, που παρακολούθησε το Διεθνές Συνέδριο Γυναικών στο Ανατολικό Βερολίνο το 1980

Εγώ ήμουν μέλος της Ελληνικής αντιπροσωπείας τότε. Μου είπε: «Με ρωτούν συνεχώς, πως μπορώ να σπαταλώ το χρόνο μου κουβεντιάζοντας για το λεσβιασμό, την ετεροσεξουαλικότητα και την αμφισεξουαλικότητα, όταν υπάρχουν τόσα άλλα πολλά θέματα, που πιέζουν για λύση... Αυτό, που δεν καταλαβαίνουν, είναι ότι ο λεσβιασμός είναι επίσης μια πολιτική θέση, μια μορφή εξέγερσης κι όχι απλά μια υπόθεση ερωτικής προτίμησης. Το να απορρίπτεις το σημερινό σεξουαλικό 'στάτους - κβο' δεν είναι καθόλου απλό και ασήμαντο».

Κύπρια γυναίκα στο ίδιο Συνέδριο

«Γιατί ήρθε αυτή; Είναι γελοία. Εδώ εμείς έχουμε χάσει τα σπίτια μας, χιλιάδες από τους άνδρες μας κρατούνται σαν αιχμάλωτοι πολέμου από την Τουρκία και δεν έχουμε καμιά είδηση απ' αυτούς, δεν ξέρουμε αν ζουν ή αν έχουν πεθάνει. Το νησί μας είναι διαιρεμένο και κάτω από την κατοχή των τουρκικών στρατευμάτων στο Βορρά. Θέλουμε την απελευθέρωση της χώρας μας, την εθνική κυριαρχία. Θέλουμε πίσω τα σπίτια μας, τις οικογένειές μας. Πώς μπορώ εγώ να κινητοποιηθώ από το δικό της επιπόλαιο πρόβλημα;».

* * *

Όλα τα παραδείγματα που ανέφερα, δείχνουν τη συγκεκριμένη κοσμοθεωρία των γυναικών σε κάθε ιστορική στιγμή, η οποία διαμορφώνεται από τις εμπειρίες της καθημερινής τους ζωής, αλλά και από τον εθνοκεντρισμό, δηλαδή, από την τάση που έχουν οι άνθρωποι να θεωρούν τις δικές τους παραδόσεις και τα δικά τους έθιμα σωστά και φυσικά και τις παραδόσεις και τα έθιμα των άλλων παράλογα και λαθεμένα. Είναι μια πίστη κι ένα αίσθημα ότι ο δικός τους τρόπος ζωής είναι καλύτερος και ανώτερος απ' αυτόν των άλλων.

Όσες από μας έχουμε ζήσει διαφορετικούς πολιτισμούς, το ξέρουμε καλά αυτό. Θα ήθελα ν' αναφερθώ σ' ένα άρθρο μιας Αραβίδας γυναίκας, που έχει ζήσει πολύ καιρό στις Ηνωμένες Πολιτείες και ξέρει καλά τον τρόπο σκέψης και την οπτική που έχουν οι Αμερικανοί για το λαό της. Όπως κι εγώ, που έχω ακούσει πολλά για τους Αμερικανούς από την πλευρά των Ελλήνων. Η γυναίκα αυτή λοιπόν γράφει:

«Όπως ακριβώς οι Αμερικανοί 'θεωρούν' τους Άραβες οπισθοδρομικούς και καθυστερημένους, έτσι, με την ίδια αταλάντευτη βεβαιότητα, θεωρούν και τις Μουσουλμάνες γυναίκες φοβερὰ καταπιεσμένες και υποβιβασμένες. Και έχουν αυτή τη γνώμη, όχι γιατί ξέρουν ότι οι γυναίκες παντού στον κόσμο είναι καταπιεσμένες, αλλά γιατί πιστεύουν ότι ειδικά το Ισλάμ καταπιέζει τρομακτικά τις γυναίκες. Μια Αμερικανίδα φεμινίστρια μου είπε κάποτε, παραθέτοντας μάλιστα πολλά επιχειρήματα από διάφορες —δυτικές φυσικά— πηγές, ότι οι γυναίκες, σύμφωνα με τον Ισλαμισμό, δεν έχουν ψυχή και θεωρούνται σχεδόν ζώα. Αυτό, απλά, δεν είναι αληθινό».

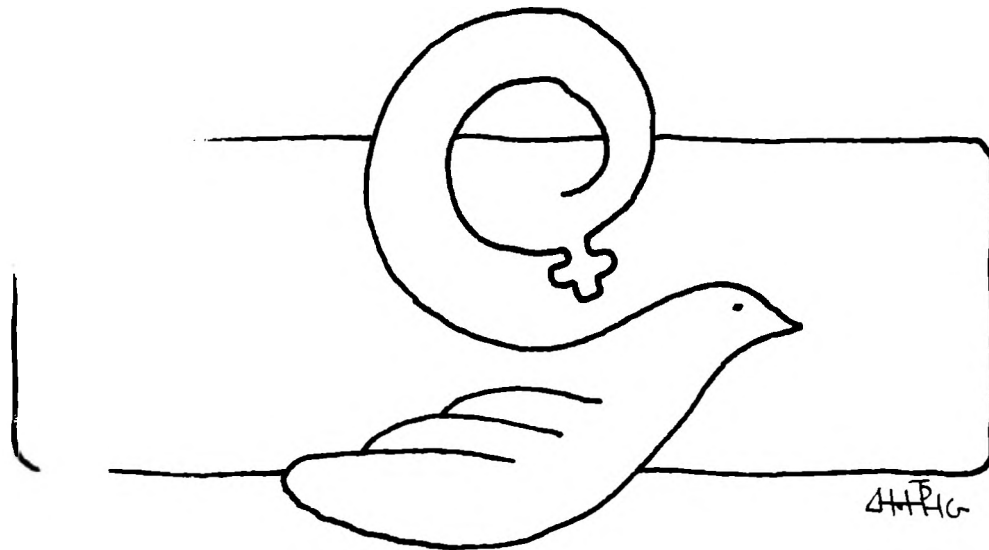
* * *

Απ' όλα αυτά τα παραδείγματα, είναι φανερό ότι υπάρχουν πολιτισμικά εμπόδια στην αλληλεγγύη των γυναικών και πολύ περισσότερο στη διαμόρφωση μιας παγκόσμιας φεμινιστικής στρατηγικής για την

παραπέρα προώθηση της γυναικείας επανάστασης. Ο ρόλος μου εδώ, δεν είναι να πω τις σκέψεις μου για το ποια θέματα θα ήταν τα κατάλληλότερα να τύχουν μιας παγκόσμιας αποδοχής για μελλοντική δράση. Η διαμόρφωση μιας στρατηγικής για το πλησίασμα όλων των γυναικών, δεν έχει επιχειρηθεί ποτέ. Η Ιοετία της Γυναίκας του ΟΗΕ μόνο έχει επιχειρήσει να ασχοληθεί μ' αυτό το θέμα και θα συνεχίσει την προσπάθεια και στο Ναϊρόμπι.

Η Ειρήνη

Θα πρέπει όμως να επισημάνω ότι υπάρχει ένα θέμα κοινό για όλες μας, που αποτελεί τη βάση, αλλά και την προϋπόθεση για να μπορούμε να ασχολούμαστε με όλα τα υπόλοιπα, κι αυτό είναι η ΕΙΡΗΝΗ. Δεν επιτρέπεται να έχουμε την παραμικρή αμφιβολία

γι' αυτό. Η διασφάλιση της Ειρήνης, για μένα, είναι ένα θέμα που δεν μπορεί να έχει κομματικό χαρακτήρα, ταξικές διαφοροποιήσεις ή φυλετικά και πολιτισμικά εμπόδια. Εκτός από τους φασίστες και τους παράλογους άνδρες —και λέω άνδρες, γιατί οι άνδρες ελέγχουν τα όπλα, οι άνδρες έχουν την εξουσία και παίρνουν τις αποφάσεις για τις στρατιωτικές επεμβάσεις και τους πολέμους— ολόκληρη η ανθρωπότητα θέλει ΕΙΡΗΝΗ. Και θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν έχουμε πολύ χρόνο για να συζητάμε πάνω σ' αυτό. Εάν το Ειρηνιστικό Κίνημα δεν αναπτυχθεί γοργά, δεν αποκτήσει δύναμη, δεν βρει συμμάχους στο φεμινιστικό κίνημα και στα άλλα μαζικά κινήματα, στους απλούς πολίτες και στις ηγεσίες και τις υπεύθυνες κυβερνήσεις κρατών, τότε το τέλος του πολιτισμού μας είναι κοντά.

Όσο συνεχίζεται η συσσώρευση και η γεωγραφική εξάπλωση των πυρηνικών όπλων, ο κίνδυνος να χρησιμοποιηθούν κάποια στιγμή, σκόπιμα ή αθέλητα, αυξάνεται με ταχύ ρυθμό. Όσο αυτά τα όπλα εξακολουθούν να πολλαπλασιάζονται, τόσο περισσότερο κλυδωνίζεται το αίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας των λαών και τόσο δυσκολότερη γίνεται η επίτευξη της ύφεσης και του εξοπλισμού, παρά το ότι είναι τα μοναδικά μέσα για την επιστροφή του κόσμου μας στη λογική.

Χωρίς αμφιβολία λοιπόν, ο αγώνας για τη διασφάλιση της παγκόσμιας ΕΙΡΗΝΗΣ είναι ένας φεμινιστικός στόχος. Είναι φεμινιστικός στόχος, γιατί η κοινωνία που οραματιζόμαστε και για την πραγματοποίηση της οποίας παλεύουμε, θέλουμε να χαρακτηρίζεται από τη συμπόνοια, την αγάπη και τη φροντίδα για κάθε άνθρωπο, από την εξαλείψη κάθε μορφής βίας, από την αρχή της ισότητας όλων των ανθρώπων, ισότητας στη ζωή και όχι στο θάνατο —γιατί στο θάνατο όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι. Κι ακόμα, γιατί, ο παραλογισμός και η κτηνώδης εξουσία αποτελούν στόχο της φεμινιστικής μας οργής. Καθώς ο πλανήτης μας γίνεται ολοένα και περισσότερο επικίνδυνος και ακατοίκητος, επιβάλλεται να αγωνιστούμε για τη θεμελίωση νέων κοινωνικών δομών, που να εγγυώνται και να διασφαλίζουν την ανθρώπινη επιβίωση.

Η Ελεάνορ Ρούσβελ, λίγους μήνες πριν το θάνατό της, είχε πει στη δεσποινίδα Ντένισον: «Ένα πράγμα ξέρω και το πιστεύω με όλη μου την καρδιά. Εάν θέλουμε έναν ελεύθερο και ειρηνικό κόσμο, εάν θέλουμε να κάνουμε τις ερήμους ν' ανθίσουν κι αν θέλουμε την ολοκλη-

ρωση του ανθρώπου σαν πνευματικού όντος —μπορούμε να το επιτύχουμε!».

Προοπτικές για το μέλλον

Αν και η Ειρήνη θα μπορούσε να είναι ένα θέμα για την επιδίωξη της αλληλεγγύης, είναι φανερό ότι υπάρχουν πολλά εμπόδια για την επίτευξη μιας κοινής γυναικείας οπτικής για την καταπίεσή μας και για τον αγώνα για την εξάλειψή της.

Προσπάθησα να δώσω πολιτισμικούς τρόπους θεώρησης ιδίων θεμάτων, γιατί πιστεύω ότι είναι ένα μέσο για την ανάπτυξη της κατανόησης. Δεν θέλω να πω μ' αυτό, ότι δεν μπορεί να κρίνει κανείς ηθικά την αξία των διαφορετικών ειδών πολιτισμικών συστημάτων. Η ύπαρξη του καννιβαλισμού, του ακρωτηριασμού, των εχθροπραξιών και των πολέμων, της ανθρώπινης εξαθλίωσης και θυσίας, της πίστης στην κατωτερότητα του ενός φύλου, και η αποδοχή όλων αυτών από κάποιο συγκεκριμένο πολιτισμικό σύστημα, δεν σημαίνει ότι πρέπει να τα θεωρούμε σαν αξιόλογα πολιτισμικά επιτεύγματα. Μια ελάχιστη προϋπόθεση για δράση είναι η εντιμότητα και όχι η πολιτική ή ηθική ουδετερότητα. Γιατί η ουδετερότητα αυτής της μορφής, που τηρείται με το πρόσχημα της κατανόησης, αποτελεί τροχοπέδη στα κινήματα για αλλαγή.

Υπάρχουν ορισμένες ιδιότητες, που πρέπει να έχουμε σαν φεμινίστριες, προκειμένου να ξεπεράσουμε τα πολιτισμικά και όλα τα άλλα εμπόδια, που παίζουν ανασταλτικό ρόλο στην ολοκλήρωση του ανθρώπου και στην πορεία για την απελευθέρωσή μας. Αυτές οι ιδιότητες είναι συχνά αντιφατικές. Από τη μία πλευρά, θέλουμε να είμαστε επιεικείς και ανεκτικές, να έχουμε ευαισθησία, κατανόηση και αγάπη, γιατί αυτά τα χαρακτηριστικά θα διακρίνουν τη λειτουργία και των δύο φύλων στην κοινωνία της ισότητας που οραματιζόμαστε. Από την άλλη πλευρά όμως, ζούμε μέσα σ' έναν κόσμο άνισο και για να συνεχίσουμε τον αγώνα για την απελευθέρωσή μας, χρειάζεται να διατηρήσουμε το θυμό μας, χρειάζεται ν' αντισταθούμε σ' όλες τις μορφές κυριαρχίας, χρειάζεται να είμαστε κατηγορηματικές και συχνά επιθετικές, χρειάζεται να είμαστε σε επαγρύπνηση για τις παγίδες που δημιουργεί το σύστημα, θέλοντας να μας κρατήσει διαιρεμένες, δηλαδή τις φυλετικές ή τις ταξικές διαφορές, ή ακόμα την υπόθαλψη ενός αισθήματος ενοχής και απόγνωσης.

Ίσως να 'ναι αναγκαίο να ζήσουμε, για λίγο μέσα σ' έναν τέτοιο σχιζοφρενικό διχασμό, προσπαθώντας να ισορροπήσουμε τα παραπάνω αντιθετικά χαρακτηριστικά.

Στο Συνέδριο για τη 10ετία του ΟΗΕ για τις γυναίκες, που θα γίνει στο Ναϊρόμπι, θα προσπαθήσουμε να συνδυάσουμε και τις δύο ιδιότητες. Θα υποστηρίξουμε και θα εκδηλώσουμε την αλληλεγγύη μας προς τις αδελφές μας, αλλά συγχρόνως θα έχουμε μαχητικότητα και αγωνιστικότητα για την υπόθεσή μας. Δεν θα ήθελα ν' αρχίσω μια συζήτηση για το ποια θέματα είναι φεμινιστικά και ποια όχι. Τα θεωρώ όλα φεμινιστικά και πολιτικά και νομίζω ότι όλες οι γυναίκες, που θα είναι εκεί, έχουν το δικαίωμα να μιλήσουν για τις συνθήκες εκείνες, που τις αφορούν περισσότερο σαν γυναίκες. Είτε είναι η πατρίδα για τις Παλαιστίνιες γυναίκες, είτε τα προβλήματα της γυναίκας - πρόσφυγα της Κύπρου, που έχει χάσει το σπίτι της και έχει διαιρεθεί το νησί της, **π ο ι έ ς ε ι μ α σ τ ε ε μ ε ί ς**, οι δυτικές φεμινίστριες, που θα υπογορεύσουμε τι πρέπει να πουν; Υπάρχει βέβαια ένα πλαίσιο για το Συνέδριο και θέματα - κλειδιά, που έχουν συζητηθεί σε περιφερειακές συναντήσεις, με την καθοδήγηση μιας πολύ ικανής επιτροπής του ΟΗΕ. Όλ' αυτά τα θέματα, που αφορούν κι ενδιαφέρουν την πλατιά πλειοψηφία των γυναικών σήμερα, θα συζητηθούν εκεί. Θα πρέπει όμως να ακούσουμε οτιδήποτε άλλο λεχθεί από τις γυναίκες και που ίσως επιφανειακά να φαίνεται ότι αποκλίνει από τον πυρήνα των θεμάτων του Συνεδρίου. Γιατί κι αυτές θα είναι φωνές γυναικών, και συνήθως, γυναικών που πονούν.

* * *

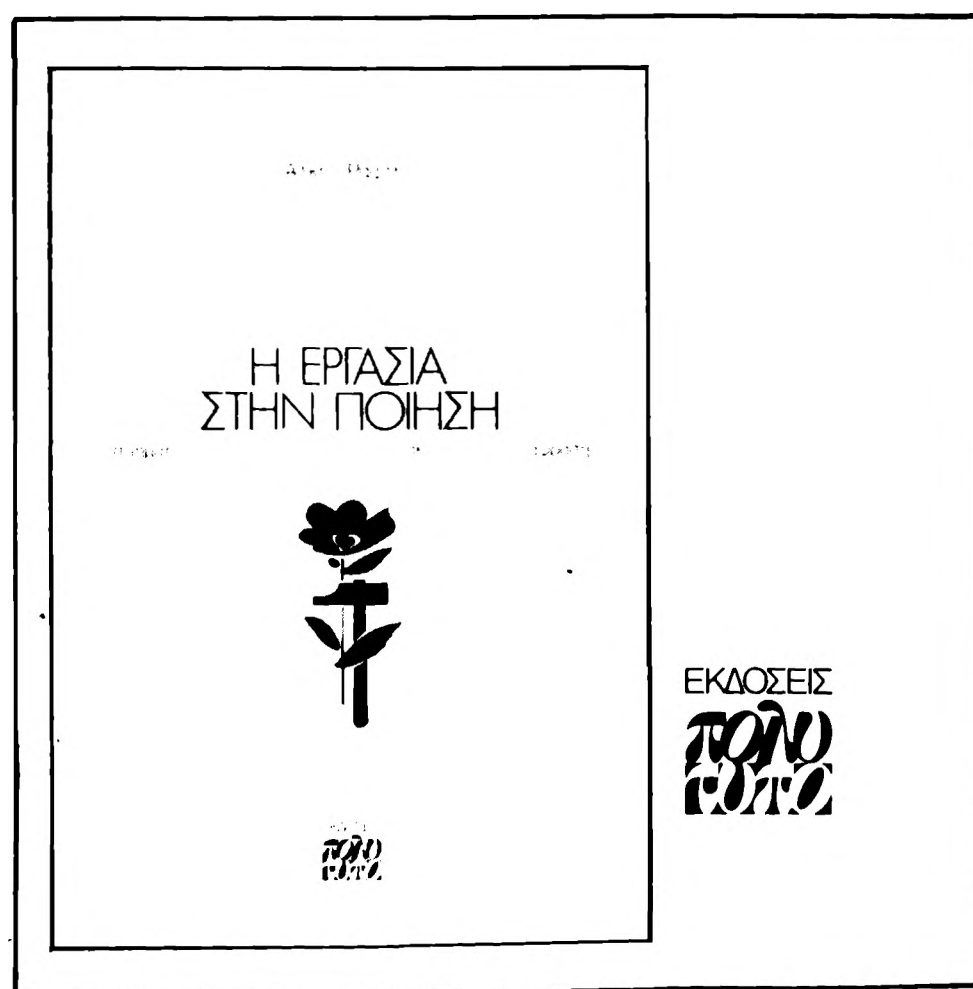
Θα έλεγα ότι προϋπόθεση - κλειδί για την οργάνωση ενάντια στις διακρίσεις λόγω φύλου, στην καταπίεση και στη βία, είναι η παγκόσμια ανάπτυξη της συνειδητοποίησης. Αφού οι οργανώσεις του Γυναικείου Κινήματος διάλεξαν ν' αγωνιστούν μέσα στα εθνικά συστήματα, στα οποία υπάρχουν, αφού διάλεξαν ν' αγωνιστούν με ειρηνικά μέσα και όχι με ένοπλο αγώνα, χρειάζεται ανάπτυξη ενός υψηλού επιπέδου επαγρύπνησης, αφοσίωσης στους στόχους μας κι ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης και αισιοδοξίας για να ξαναφτιάξουμε την κοινωνία. Η 10ετία της Γυναίκας σχεδιάστηκε σαφώς για να επιτευχθούν μερικά απ' αυτά. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αν και πολλές φορές αυτά τα διε-

θνή Συνέδρια φαίνονται χαώδη και διαιρεμένα, συντελούν πάρα πολύ στην ανάπτυξη της συνειδητοποίησης σε πολλές χώρες, στη διάρκεια της προετοιμασίας για τη συμμετοχή τους κι ότι ασκείται πίεση στις Κυβερνήσεις να κάνουν μεγαλύτερα βήματα για την πραγματοποίηση των στόχων που έθεσε η 10ετία. Μπορώ να αναφέρω πολλά παραδείγματα απ' όσα συνέβησαν στην Ελλάδα και που ίσως να μη συνέβαιναν —ακόμα και με τη σοσιαλιστική Κυβέρνηση— εάν δεν υπήρχε το γυναικείο κίνημα. Πρέπει, επομένως, όλο και περισσότερες γυναίκες να δραστηριοποιηθούν και να οργανωθούν, γιατί η δράση και η οργάνωση είναι μια μορφή ανάπτυξης της συνειδητοποίησης. Το γυναικείο κίνημα πρέπει να απλωθεί στη βάση. Πρέπει να πιέζει ολοένα και περισσότερο τις κυβερνήσεις για να επιβάλλει τα αιτήματά του. Σήμερα, σε όλο τον κόσμο, η συνειδητοποίηση για τη γυναικεία ανισότητα είναι σίγουρα μεγαλύτερη απ' ό,τι ήταν το 1975. Κι αυτή η δουλειά, *πρέπει να συνεχιστεί*.

Παράλληλα με την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης, πρέπει να αναπτυχθεί και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γυναικών. Κάθε γυναίκα στον κόσμο πρέπει να μάθει να διαβάσει και να γράφει. Η λογική και η σκέψη είναι οι πιο επικίνδυνοι εχθροί γι' αυτούς που μας καταπιέζουν. Σ' αυτό το σημείο, θα ήθελα να τονίσω ότι παρ' όλο που δίνουμε μεγάλη σημασία στα συναισθήματα, το να φροντίζεις γι' αυτά, είναι πολύ διαφορετικό από το να αποτελεί ο συναισθηματισμός οδηγό για την αλήθεια. Πρέπει να μάθουμε να χρησιμοποιούμε τη σκέψη μας, πρέπει να προβληματιζόμαστε για μερικές από τις προτάσεις του κινήματός μας, πρέπει πάντα ν' αναρωτιόμαστε και να ερευνούμε, πρέπει να μην υπονομεύουμε το Κίνημα, αλλά να το ισχυροποιούμε.

Θα έλεγα επίσης, μια που πιστεύω πως η θέση των γυναικών στον κόσμο σήμερα συνδέεται στενά με το οικονομικό σύστημα —αν και όχι απόλυτα— ότι πρέπει να δουλέψουμε για την αλλαγή του. Η αναπτυξιακή πορεία που ωφελεί μόνο την πλουσιότερη μειοψηφία και αυξάνει τις ανισότητες ανάμεσα στις διάφορες χώρες, αλλά και μέσα στην κάθε χώρα, δεν είναι ανάπτυξη. Είναι εκμετάλλευση.

Η ισόρροπη και ισομερής ανάπτυξη είναι τόσο ουσιαστική, όσο και η κοινωνική δικαιοσύνη, εάν θέλουμε να εκλείψει η εξαθλίωση. Η συνέχιση της ανάπτυξης, εξάλλου, είναι αδύνατη, αν δεν υπάρξει βελτίωση της ζωής των φτωχών —κι αυτό δεν συμφέρει τις αναπτυγμένες χώρες. Και φυσικά, οι πιο φτωχοί από τους φτωχούς του Τρίτου Κόσμου είναι οι γυναίκες. Αν και η πολιτική των αναπτυγμένων κρατών δεν στρέφεται φανερά εναντίον τους, εν τούτοις, οι γυναίκες αυτές καταλήγουν να είναι τα θύματα της σημερινής παγκόσμιας οικονομικής τάξης. Και όταν λέω «αυτές», θα έπρεπε να λέω «εμείς», γιατί καμιά από μας τις γυναίκες δεν μπορεί να είναι αληθινά απελευθερωμένη, όταν το φύλο της παραμένει καταπιεσμένο και σκλαβωμένο σε άλλη μέρη του κόσμου... Πρέπει λοιπόν να γίνει προσπάθεια για μια νέα παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων.

Τα «παραλειπόμενα» της δίκης του Μπέσκου

Η «γυναίκα χωρίς άντρα» τιμωρείται με βιασμό

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι αυτές τις μέρες, κατατέθηκε στο ιταλικό κοινοβούλιο σχέδιο νόμου που απαγορεύει στους άντρες να κυκλοφορούν στους δρόμους, από τις 9 το βράδυ ως τις 5 το πρωί, αν δεν συνοδεύονται από γυναίκες.

Το νομοσχέδιο που κατέθεσαν στη Βουλή οι Ιταλίδες φεμινίστριες είναι ένα «νομοσχέδιο λαϊκής πρωτοβουλίας», που κατατίθεται, όπως προβλέπει το Ιταλικό Σύνταγμα, μετά από τη συγκέντρωση 5 χιλιάδων υπογραφών από ιταλούς πολίτες. Εκείνο που είναι εντυπωσιακό είναι ότι μαζεύτηκαν 5 χιλιάδες υπογραφές —από άντρες και γυναίκες— γι' αυτό το νομοσχέδιο πρόκληση, εν όψει της νέας νομοθεσίας για τους βιασμούς.

Πόσο έχει γίνει συνείδηση σε μας, ότι ο βιασμός δεν αφορά κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις γυναικών, αλλά είναι μια απειλή που στρέφεται ενάντια στην όποια γυναίκα τολμάει να κυκλοφορεί χωρίς τη συνοδεία του άντρα - προστάτη;

Η πρόσφατη δίκη του Μπέσκου έβγαλε ξανά στην επιφάνεια την πραγματικότητα αυτής της απειλής, αλλά και την τρομοκρατική προπαγάνδα που ασκείται προς όλες τις άλλες γυναίκες με τη δημοσιοποίηση που δίνεται από τον Τύπο.

Το μόνο κοινό χαρακτηριστικό που είχαν οι 14 γυναίκες που βιάστηκαν, δολοφονήθηκαν, ή κινδύνεψαν να δολοφονηθούν από τον Μπέσκο, ήταν αυτό: τόλμησαν να κυκλοφορούν χωρίς τη συνοδεία άντρα, τη νύχτα. Άλλες ήταν νέες, άλλες μητέρες παιδιών. Άλλες χωρισμένες, άλλες ανύπαντρες. Μερικές γύριζαν από τη δουλειά τους, άλλες δούλευαν τη νύχτα σαν πόρνες. Όλες πλήρωσαν την καταπάτηση αυτού του άγραφου νόμου που θέλει τη γυναίκα, όταν δεν δηλώνεται κτήμα κάποιου άντρα (πατέρα, συζύγου, φίλου) θήραμα για τον οποιοδήποτε βιαστή —μικρό ή μεγάλο.

Γιατί, όσες γυναίκες κυκλοφορούν μόνες, ξέρουν καλά ότι, εκτός από τον βιαστή - δολοφόνο, υπάρχει μια ολόκληρη γκάμα καθημερινών βιασμών: τα επιθετικά «πειράγματα», τα «στριμώγματα», οι παρ' ολίγον βιασμοί, το χέρι που απλώνεται επιθετικά...

Άλλωστε ο τρόπος που δημοσιοποιείται το ίδιο το γεγονός από τον Τύπο, έχει

Η δίκη του Σ. Μπέσκου, βιαστή και δολοφόνου, πήρε τέτοια δημοσιότητα από τις εφημερίδες, ώστε να είναι σ' όλους λίγο πολύ γνωστή. Δεκατέσσερις γυναίκες βίασε και αποπειράθηκε να δολοφονήσει ο Μπέσκος. Δύο απ' αυτές πέθαναν από πνιγμό. Εκείνο που είναι ενδιαφέρον είναι όχι να μείνουμε στις μαρτυρίες και τα ήδη γνωστά γεγονότα, αλλά να φέρουμε στο φως τα «παραλειπόμενα» της δίκης, εκείνα που δεν βρήκαν θέση στα —ίσως πολλά— ολοσέλιδα αφιερώματα των εφημερίδων.

Αίρη Μπακούρου - Μαρία Πάγκα

μια λειτουργία «τρομοκρατική - σωφρονιστική» για τις γυναίκες: η μυθοποίηση του βιαστή που μεταβάλλεται σε «δράκο», η λεπτομερής περιγραφή όχι μόνο της βίας αλλά και του τρόμου των γυναικών απέναντι σ' αυτήν, όπως, φυσικά, και το ότι πουθενά, ποτέ δεν γράφτηκε ή υπονοήθηκε ότι ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΝΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΜΟΝΕΣ ΤΗ ΝΥΧΤΑ.

Τελικά, καταλήγουν να συν-λειτουργούν μαζί με τους βιασμούς: γυναίκες καθείστε σπίτια σας ή αλλιώς βρείτε άντρα - προστάτη, μας λένε.

Αναρωτιέμαι: Πόσοι άντρες —και γυναίκες— θα υπέγραφαν στην Ελλάδα ένα νομοσχέδιο λαϊκής πρωτοβουλίας σαν το ιταλικό;

A.M.

Πολιτική Αγωγή: γυναικείες οργανώσεις

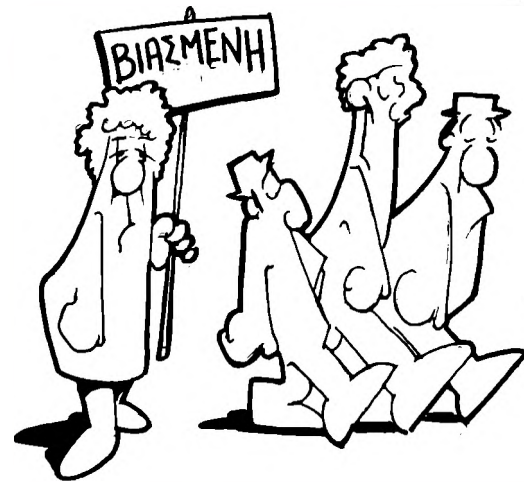
Είναι εντυπωσιακή η συνέπεια των εφημερίδων στη λογική της αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας: Όχι μόνο τρισέλιδη «δρακολαγνεία», όχι μόνο σήριαλ τρόμου και φωτογραφίες παραμορφωμένων γυναικών, αλλά πλήρης σχεδόν αποσιώπηση του μόνου καινούργιου, του μόνου σημαντικού σε επίπεδο πολιτικό, που συνέβει σ' αυτήν τη δίκη:

Την πολιτική αγωγή δύο γυναικών από κείνες που βιάστηκαν είχαν αναλάβει η Α. Γιωτοπούλου - Μαργακοπούλου και η Κ.

Κωσταβάρα, σαν εκπρόσωποι του Σύνδεσμου για τα δικαιώματα της Γυναίκας και της Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών, αντίστοιχα.

Τις κουραστικά επαναλαμβανόμενες παρεμβάσεις του συνήγορου του κατηγορούμενου κ. Λυκουρέζου, τις παρέθεσαν σχεδόν ολόκληρες, ξανά και ξανά. Τις αγορεύσεις της πολιτικής αγωγής τις αγνόησαν πλήρως. Κι ας έθεσαν το θέμα «βιασμός» στην ουσία του, κι ας εντυπωσίασαν με την άνεση και τα επιχειρήματά τους. Ίσως, γιατί από εκεί μέσα έβγαιναν δύο «ενοχλητικές» φεμινιστικές θέσεις: ότι ο βιασμός αφορά τις γυναίκες στο σύνολό τους, και ότι οι βιαστές δεν είναι «τρελοί», αλλά εκείνοι που τραβάνε την τρέχουσα ιδεολογία στις ακραίες συνέπειές της.

A.M.

«Αι θλιβεραί συνέπειαι» της δίκης

Και πάλι η πανίσχυρη κοινή γνώμη. Στην κρίση και στον έλεγχό της όλα. Τόσο ισχυρή, που στο όνομά της, το ένα από τα θύματα βιασμού, και με αφορμή το θόρυβο της δίκης, να απολύεται από τον εργοδότη του, το άλλο να ζητά από το Δικαστήριο τη μετατροπή του κατηγορητήριου από βιασμό σε απόπειρα βιασμού, και ένα άλλο, που πια δεν είναι στη ζωή, να φέρνει μεταθανάτια τον πατέρα του σε τόσο δύσκολη θέση, που να διστάζει αν πρέπει να υπερασπιστεί αυτό ή το όνομα της οικογένειας.

- Ο πατέρας της 16χρονης που όπως είπε «σώθηκε από τον θάνατο γιατί βγήκε ο πατέρας της κι ο αδελφός της και την ζήτησαν» (έστω και αργά πρόβαλλαν οι άντρες - προστάτες) ζήτησε η κατηγορία, να αλλάξει για την περίπτωση της κόρης του και από βιασμός να γίνει «απόπειρα βιασμού». Δεκαοχτάχρονη πια, πώς θα την παντρέψει;

- Η γυναίκα —χωρισμένη, με δύο παιδιά— που δήλωσε στο δικαστήριο ότι τη διώχνανε από όποια δουλειά έπιανε μετά τη δημοσιότητα που δόθηκε στο βιασμό της από τις εφημερίδες, απολύθηκε ξανά από τη δουλειά της τη δεύτερη μέρα της δίκης. Οι εφημερίδες κάνανε καλά τη δουλειά τους —μεγάλες έγχρωμες φωτογραφίες και πλήρη στοιχεία των βιασμένων γυναικών.

A.M. - Π.Μ.

Οι γυναίκες δεν μπορούν να κρίνουν υποθέσεις βιασμού!

Μόνο μια γυναίκα υπήρχε στη σύνθεση του δικαστηρίου που θα έκρινε την υπόθεση Μπέσκο. Κι αυτή εξαιρέθηκε, ώστε να έχουμε δικαστήριο αμιγώς ανδροκρατούμενο!

Αυτή τη φορά η εξαίρεση της γυναίκας ενόρκου έγινε από τον Εισαγγελέα της έδρας. Χωρίς αιτιολογία —ο νόμος δεν το απαιτεί.

Ο Εισαγγελέας και ο κατηγορούμενος (ή ο δικηγόρος του) μπορούν να εξαιρούν μέχρι δύο ενόρκους. Στις δίκες βιασμών εξαιρούνται συστηματικά οι γυναίκες ενόρκους. Έχει γίνει υπόθεση ρουτίνας. Κανείς δεν φαίνεται να ασχολείται με το φαινόμενο. Η αιτιολογία που «δεν λέγεται», βοά. Δεν κρίνονται ικανές να ανταποκριθούν υπεύθυνα στα καθήκοντα του ενόρκου. Η θεωρητικά —και αρκετά συγκαταβατικά— εκφρασμένη άποψη είναι κάπως έτσι: «μπροστά σ' ένα βιαστή η γυναίκα ενόρκος χάνει την αυτοκυριαρχία της, μεροληπτεί λόγω ψυχοσυνθέσεως και ενδέχεται, παραβαίνοντας τον όρκο της να πράξει κατά φιλίαν και όχι κατά συνείδησιν ή ελευθέραν πεποίθησιν».

Να μην σταματήσουμε στο ότι το να είναι κάποιος ενόρκος είναι δικαίωμα που συνδέεται και εκφράζει την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, που παραμορφώνεται με τέτοιου είδους εξαιρέσεις. Είναι ίσως πιο βασικό να παρατηρήσουμε ότι στην κοινωνική και θεσμική προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος συμβαίνει —καθόλου παράδοξα— η κατανόηση να διοχετεύεται πιο εύκολα στον δράστη, παρά στο θύμα. Οι γυναίκες που βιάστηκαν από τον Μπέσκο, αφού αντιμετώπισαν μόνες τις συνθήκες, αλλά και τις συνέπειες του βιασμού τους, θα έπρεπε όσες επέζησαν, να ξαναβρεθούν μόνες στο Δικαστήριο.

Δεκάδες περίεργα, φιλύποπτα, υστερόβουλα, ενοχλητικά βλήματα ας πέφτουν επάνω τους. Αρκεί να μην πέσει καμιά ματιά συμπάθειας ή φυλετικής κατανόησης από γυναίκα ενόρκο ή δικαστή. Διότι τότε μπορούν να διαταραχθούν οι αρχές της ελεύθερης πεποίθησης και συνείδησης.

Και πάλι παραμερίζοντας την όποια θεωρητική και πραγματιστική αμφισβήτηση των αρχών αυτών, ας κεντράρουμε στα πάγια αιτήματα των γυναικείων φορέων (Οργανώσεων και Ομάδων):

- να απαγορευθεί νομοθετικά η εξαίρεση γυναικών ενόρκων στις δίκες βιασμού.
- να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη σύνθεση του Δικαστηρίου στις δίκες βιασμού, ώστε να αποτελείται από δικαστές και των δύο φύλων, σε ίσο αριθμό.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι στη λιγότερο διεκδικητική του φάση, το γυναικείο κίνημα στην Ελλάδα επιμένει σταθερά στα αιτήματα αυτά.

Και ανεξάρτητα από τις μορφές που κατά καιρούς παίρνει η διεκδίκησή τους. (Διαδηλώσεις ή Υπομνήματα στον αρμόδιο υπουργό) το βαθύτερο αίτημα είναι: «αφού έχετε την εξουσία να παραμορφώ-

νετε τη φωνή μας, αφήστε την τουλάχιστον να ακουστεί».

Δεν θα πλήξει απαραίτητα —καλό θα 'ταν βέβαια— τον μύθο της «αντικειμενικότητας». Τον μύθο αυτό που λαθεμένα ταυτίζεται με τον άντρα, αφού, πιο δικαιο-

λογημένα ίσως μπορούμε να δυσπιστούμε σε μια «αμεροληψία» που προϋποθέτει κατ' αρχήν συμφωνία με την κυρίαρχη ιδεολογία.

Μ.Π.

Μήπως σας θυμίζει τίποτα;

- Ο πρώτος έρωτας ήταν πλατωνικός. Περιοριζόταν στα χάρδια και τα φιλήματα. Την προώριζα για γυναίκα μου και γι' αυτό την σεβόμουν και δεν έκανα έρωτα μαζί της. Σ' αυτό το διάστημα, σχετίστηκα και μ' άλλα κορίτσια, κι έκανα έρωτα μαζί τους, έτσι, χωρίς τύψεις, που απατούσα την επίσημη, τρόπον τινά, αγαπημένη μου.
- Όσο καιρό δεν είχαμε παντρευτεί, η σεξουαλική μου ζωή κυλούσε πολύ ομαλά. Μετά όμως από το γάμο, τα πράγματα άλλαξαν. Ενώ την αγαπούσα, την λάτρευα και την εκτιμούσα σαν σύντροφο, διότι μου συμπάριστο σε κάθε τι, δεν μπορούσα να κάνω έρωτα μαζί της. Σ' όλο το διάστημα είχα εξωσυζυγικές σχέσεις.
- Μια μικρή αντίσταση από την γυναίκα δρούσε ενίοτε διεργετικά επάνω μου.
- Τη γυναίκα μου τη σταμάτησα από την δουλειά, για να αφοσιωθεί στο νοικοκυριό, στην ανατροφή του παιδιού, ενώ ανέλαβε και όλες τις εξωτερικές δουλειές του θεραπευτηρίου, πάντα μ' επιτυχία. Εγώ είχα μόνο την εργασία μου και τα hobbies μου.
- Έχω μία ευαισθησία, μία αδυναμία, στις

γυναίκες που έχουν προβλήματα ψυχολογικά ή άλλης φύσεως.

- Ο δεσμός μου με μία, κοπέλα, που ενώ ήταν επίσημα αρραβωνιασμένη μ' άλλον ερχότανε και μαζί μου, μ' έκανε να δυσπιστώ γενικά για τις γυναίκες.

- Μόλις είχαμε γνωριστεί, εγώ μάλιστα ήμουν τότε με σπασμένο πόδι. Ήταν πολύ όμορφη. Θέλησα να κάνω έρωτα μαζί της σε όρθια στάση. Δεν τα κατάφερα. Ντροπιάστηκα, και ούτε μου δόθηκε ευκαιρία να ξανασυναντηθώ μαζί της και να επανορθώσω.

- Με τις διάφορες γυναίκες που δημιουργούσα εκούσιες σχέσεις δεν είχα επιθυμία να ασκήσω βιασμό. Αντίθετα πάσχιζα να τις φέρω αυτές πρώτα σε οργασμό. Το μόνο που ήθελα ήταν να είναι παθητικές, να μη μιλούν, να μην παίρνουν πρωτοβουλίες στον έρωτα.

- Στις γυναίκες που κατηγορούμαι ότι βίασα, έβαζα τη θηλειά στο λαιμό για να εκμηδενίσω κάθε αντίστασή τους.

«Αποσπάσματα από το ψυχιατρικό ιστορικό του Μπέσκο»

ΚΥΠΡΟΣ: Κύριο πρόβλημα η χρεωκοπία των οραμάτων

Ίσως το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της σημερινής φάσης του κυπριακού είναι η ταύτισή του στη λαϊκή συνείδηση με ένα δυσεπίλυτο —αν όχι ανεπίλυτο— πρόβλημα. Η περίφημη φράση «το Κυπριακό θα λύσουμε τώρα;» είναι ένας πικρός δείκτης της γιγαντιαίας μετατόπισης ενός διαυγούς εθνικού θέματος σε ένα περίπλοκο «διεθνές» πρόβλημα. Είναι, ταυτόχρονα, αυτή η μετατόπιση, απόδειξη πως δεν μπορεί να υπάρξει εθνική πολιτική χωρίς σαφείς και συγκεκριμένους στόχους. Ή, με άλλα λόγια, πως δεν μπορεί να υπάρξει λαϊκή ενεργοποίηση σε «τακτικούς» χειρισμούς, παρά μόνο σε ξεκάθαρες και «εφ' όλης της ύλης» διεκδικήσεις.

Από την εποχή που η γραμμή της «Αυτοδιάθεσης — Ένωσης» συνάρπαξε απ' άκρη σ' άκρη τον ελληνισμό, σε Ελλάδα και Κύπρο και ενοποίησε κομματικές γραμμές και λαϊκή δυναμική, το «κυπριακό» εξελίσσεται με μια σταθερή «αποεθνικοποίησή» του, τόσο στην Ελλάδα όσο και την Κύπρο.

Η «ανεξαρτησία», καταρχήν, του κυρίαρχου κυπριακού κράτους, ενώ θεωρήθηκε —και σωστά— ως τακτικός ελιγμός (η πολιτική του «εφικτού»), προσέλαβε όλο και σταθερότερα έναν αυτόνομο χαρακτήρα. Όχι αδικαιολογητά, η προσπάθεια άμυνας εναντίον της χούντας οδήγησε τον Μακάριο στην όσο το δυνατόν σταθερότερη και αυτοδύναμη εμπέδωση του κυπριακού κράτους. Η τακτική αυτή του Μακαρίου είχε και τη συναίνεση όλων των δημοκρα-

του Πέτρου Κερυνειάτη

τικών δυνάμεων —και μάλιστα της Αριστεράς— στην Ελλάδα, που στη δημοκρατική Κύπρο έβλεπαν, ουσιαστικά, τη μόνη ελεύθερη ελληνική γωνιά.

Τέλος, το πραξικόπημα, η προδοσία και η εισβολή, ανατρέποντας βίαια όλο το προηγούμενο σκηνικό στην Κύπρο, μετέτρεψαν την ανεξαρτησία του κυπριακού κράτους, από τακτικό έρεισμα σε κορυφαίο στρατηγικό ζητούμενο. Όσο περισσότερο η στρατηγική για το κυπριακό, στην Ελλάδα και Κύπρο, στηριζόταν στη «διεθνοποίηση» του προβλήματος, τόσο εντονότερα έπρεπε να προβάλλεται το ευτυχισμένο όραμα της «Κυπριακής Δημοκρατίας», μιας ανεξάρτητης και ενιαίας κρατικής οντότητας από δυο εθνικές κοινότητες, που συμβιώνουν αρμονικά, χωρίς ξένα στρατεύματα, χωρίς κατοχή, «ούτε Διχοτόμηση —ούτε Ομοσπονδία» όπως αντιλάλουν και τα συνθήματα.

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Ήταν λοιπόν αναπόφευκτο, η συνθηματολογία η στρατηγική και τακτική στο διεθνές επίπεδο, να έχει και τις εσωτερικές αναλογίες και επιπτώσεις της.

Πρώτο αποτέλεσμα η απεμπόληση του ενωτικού αιτήματος. Η αθλια χρήση της ενωτικής προοπτικής από τη χούντα και τους πράκτορές της, έδωσαν ένα καίριο πλήγμα στην πολιτική αξιοπιστία

του αιτήματος. Όπως εξίσου καταλυτικό υπήρξε το γεγονός ότι η στρατηγική της Ελλάδας και μετά τη χούντα, ως τις μέρες μας, δεν συνδέεται με εκείνες τις δεσμεύσεις που θα έκανε πειστικό το όραμα και, κυρίως, την αγωνιστική επιμονή σε μια τέτοια προοπτική.

Το «δόγμα» «η Κύπρος αποφασίζει —η Ελλάς συμπαρίσταται» υπήρξε η επισημοποίηση μιας στάσης Πόντιου Πιλάτου, η μετάθεση του κέντρου βάρους ενός κοινού προβλήματος, δηλαδή ενός κοινού αγώνα, στον πιο αδύνατο κρίκο, υπήρξε δηλαδή η πιο ξεκάθαρη ώθηση στη γραμμή του συμβιβασμού.

Ταυτόχρονα, η γραμμή της «συμπαρατάξης» που επαγγέλθηκε το ΠΑΣΟΚ, δεν συνοδεύτηκε από εκείνα τα πρακτικά μέτρα που θα άλλαζαν ριζικά τα δεδομένα του προβλήματος και θα ενθάρρυναν αντικειμενικά τους Κύπριους στη μαχόμενη απεμπλοκή από τις διάφορες όψεις του «ρεαλισμού» - συμβιβασμού που κυριαρχεί σε βασικές πολιτικές δυνάμεις του νησιού.

Μέσα σ' αυτό το πολιτικό κλίμα είναι που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο το «οικονομικό θαύμα» του Κυπριακού κράτους. Πράγματι, η Κύπρος ευημερεί με μάλλον ανώτερο μέσο βιοτικό επίπεδο από εκείνο της Ελλάδας. Και είναι φυσικό, αυτή η ευημερία, να διευκολύνει και, εν μέρει, να εξηγεί την πολιτική του Κληρίδη ή του ΑΚΕΛ, όταν ισχυρίζονται ότι οι Κύπριοι έχουν πολλά να χάσουν από τυχοδιωκτισμούς και περιπέτειες και πολλά να κερδίσουν —και να διατηρή-

B.B.C. ENGLISH COURSES Το B.B.C. σας μαθαίνει Αγγλικά με: **BIBΛΙΑ – ΚΑΣΕΤΕΣ VIDEO**

σε σειρές αυτοδιδασκαλίας
για αρχάριους, προχωρημέ-
νους και ειδικά θέματα.

Τηλ. 3645608

ΑΓΓΛΙΚΑ
BIBΛΙΑ

BIBΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗ

ΑΓΓΛΙΚΑ
BIBΛΙΑ

**ΑΓΓΛΙΚΑ σχολικά
για όλες τις τάξεις
για First Certificate,
Proficiency, G.C.E., TOEFL.**

**Πλούσια επιλογή:
Λογοτεχνία, θέατρο,
τουριστικά, παιδικά...
και σε ειδικά θέματα.**

I.M. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ
ΑΜΕΡΙΚΗΣ 9-11 ΑΘΗΝΑ 106 72
Τηλ. 3623673

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Political Sciences,
International Affairs,
Women Studies,
Sociology, History,
Psychology, Philosophy,
Geography, Economics,
Soc. Anthropology...

Τηλ. 3629763

σουν— με μια σώφρονα πολιτική.

Αλλά θα ήταν τεράστιο λάθος —ή ενσυνείδητο «βόλεμα»— να υποστηρίξει κανείς ότι οι Κύπριοι είναι άξιοι της μοίρας τους, αφού μόνοι τους —ή έστω κάποια κόμμάτά τους— υποστηρίζουν το συμβιβασμό.

Καμιά συμβιβαστική γραμμή δεν θα ευδοκιμούσε στην Κύπρο, αν ήταν άμεση, ορατή και αποφασιστική η δέσμευση της Ελλάδας, όχι στη «συμπαράταξη» και μόνο, αλλά στο επίπεδο πως ό,τι αφορά την Κύπρο σημαίνει αυτόματα πως αφορά την Ελλάδα.

ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

Για να γίνουμε πιο σαφείς, ας προχωρήσουμε παραπέρα σε κάποιες όψεις του «Κυπριακού» που αποσιωπούνται, συνήθως, στις δημόσιες συζητήσεις, ενώ απασχολούν κατεξοχήν κυβερνήσεις, κομματικές ηγεσίες, αλλά και τον τελευταίο πολίτη.

Αν «χάσαμε» στην Κύπρο, αυτό έγινε δυνατό από μια αλυσίδα παραγόντων: διεθνείς συσχετισμοί, διπλωματική συγκυρία, προδοσία της χούντας, αμερικανονατοϊκή επέμβαση, αδράνεια πρακτική της Σοβ. Ένωσης. Όλα αυτά, όμως, πήραν μορφή ενιαία και άλλαξαν ριζικά το καθεστώς του νησιού και τα δεδομένα του προβλήματος *χάρη σε μια στρατιωτική επιχείρηση*, την εισβολή, δηλαδή, των τουρκικών στρατευμάτων στο νησί. Δεν είναι τυχαίο ότι αποφεύγουμε σταθερά στην Ελλάδα τη λέξη «πόλεμος» —αν και αυτό έγινε στην Κύπρο το '74, ένας πόλεμος μάλιστα στην πιο κλασική μορφή του, της εισβολής και κατοχής του εδάφους με ξεκλήρισμα των κατοίκων του κτλ.

Και είναι αυτά τα στρατιωτικά δεδομένα που και σήμερα στο νησί αρθρώνουν γύρω τους όλες τις άλλες πλευρές του προβλήματος. Και είναι απόλυτα ορθή η επιμονή της ελληνικής κυβέρνησης και του Κυπριανού, για την άρνηση κάθε συμφωνίας που δεν θα προϋποθέτει την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων. Διότι, η παρουσία των τουρκικών στρατευμάτων, μετατρέπει όλες τις άλλες «προσεγγίσεις» και συμφωνίες για το Συνταγματικό, εδαφικό κτλ., σε «χάρτινες» ρυθμίσεις, που, ανά πάσα στιγμή, μπορούν να καταργηθούν.

Από ένα σημείο και πέρα, δηλαδή, το Κυπριακό μετατρέπεται ανοιχτά σε θέμα συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπου όλες οι άλλες πλευρές, διεθνοπολιτικές, διπλωματικές, οικονομικές, γενικότερης συγκυρίας κτλ., έχουν, τελικά, μια σιδηρά κατάληξη, έναν κρυφό παρανομαστή, που

είναι η γυμνή βία, η οποία ήδη εκδηλώθηκε —και προσδιόρισε— την Κύπρο και εκκρεμεί στο Αιγαίο και τη Θράκη.

Αν, λοιπόν, θέλουμε να αλλάξουμε τα δεδομένα στο νησί, αν θέλουμε να μεταλλάξουν οι πολιτικές στην Κύπρο, αν θέλουμε να αφαιρέσουμε όχι μόνο τα «άλλοθι» από τις δυνάμεις της μειοδοσίας, αλλά και τα επιχειρήματα, πρέπει να πείσουμε η «Ελλαδική» πλευρά, για τη συστράτευση στην Κυπριακή υπόθεση, σε επίπεδο απόλυτης ταύτισης της κυπριακής μοίρας με την ελλαδική —και αντίστροφα.

Όλα αυτά, δεν σημαίνουν καθόλου πρακτικές ρητορικής. Σημαίνουν, αντίθετα, σύλληψη και ενοποίηση ενός αμυντικού δόγματος, που θα ξεκινά από τον Έβρο και θα καταλήγει στην Κύπρο. Σημαίνει μια πανεθνική στράτευση με κύρια αιχμή τον σχηματισμό μιας δύναμης αποτροπής, σε Ελλάδα και Κύπρο.

«ΜΑΧΙΜΟΣ», ΟΧΙ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΑΣ

Αυτό συνεπάγεται, βέβαια, εντελώς διαφορετικές προτεραιότητες και στην καθαρά «αμυντική» πολιτική τόσο στους εξοπλισμούς όσο κυρίως στη διάταξη του έμψυχου δυναμικού. Είναι βاریές οι ευθύνες όσων δεν συνειδητοποιούν την απόλυτη αντιστοιχία του «μάχιμου» του στρατεύματος, με τον εκδημοκρατισμό του. Είναι απαράδεκτο ο στρατός να κυριαρχείται ακόμα από ένα πνεύμα χωροφυλακής, από ένα πνεύμα που στη δημοσιούπαλληλική του ραθυμία ενσωματώνει τις πιο καταπιεστικές καθημερινές πρακτικές και αγνοεί πως ο μόνος λόγος για τον οποίο

διατηρούμε στρατό είναι γιατί πρέπει να είναι αξιόμαχος.

Αυτή, λοιπόν, η εθνική ανασύνταξη, που πρέπει να εκφραστεί σε όλα τα επίπεδα, οφείλει να στηριχτεί στην επίγνωση πως καμιά στράτευση δεν μπορεί να υπάρξει για «μισές» υποθέσεις. Και αν ακόμα υποθέσουμε πως ο κυπριακός λαός πρέπει να συμβιβαστεί με την απεμπόληση (λόγω διεθνών συνθηκών) του δικαιώματός του για αυτοδιάθεση, αυτό δεν σημαίνει πως ο ελληνικός και κυπριακός λαός δεν πρέπει να μπορούν να επιβάλουν τα δικαιώματά τους «*όταν η συγκυρία το επιτρέψει*». Και καμιά συγκυρία δεν είναι ευνοϊκή αν δεν επιδιώξεις τη διαμόρφωσή της ή αν δεν είσαι έτοιμος για την εκμετάλλευσή της.

Και αν έστω δεχτούμε πως δεν είναι δυνατόν να επιδιώκουμε το μείζον, είναι βέβαιο πως μόνο με την προετοιμασία του μείζονος θα προστατέψουμε το έλασσον. Γιατί αυτό που κρύβουμε από τους εαυτούς μας στην Ελλάδα —αλλά οι Κύπριοι το ζουν ήδη στο τομάρι τους— είναι πως εδώ και 25 χρόνια αθροίζουμε αλλεπάλληλες ήττες όχι μόνο από τα λάθη μας και τις προδοσίες, όχι μόνο από τη δράση του ιμπεριαλισμού, αλλά κυρίως γιατί τα λάθη μας και τις προδοσίες, τον ιμπεριαλιστικό παράγοντα και τις μεθοδεύσεις του, τις εκμεταλλεύτηκε με συνέπεια η αντίπαλη δύναμη, η Τουρκία, που, σε αντίθεση με μας έχει συγκροτημένη στρατηγική και τακτική, με απροκάλυπτους στόχους.

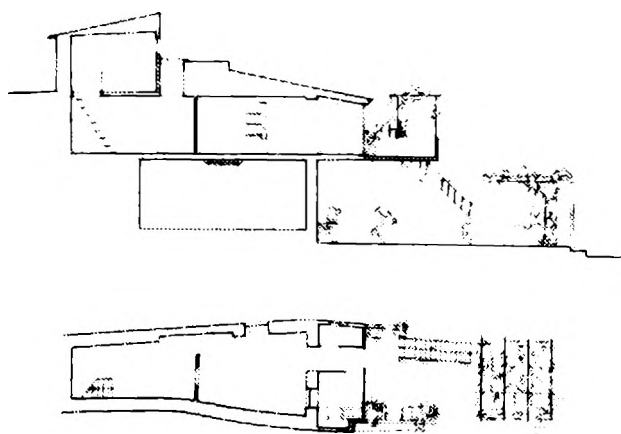
Δεν μπορούμε, λοιπόν, για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία, να απεμπόλησουμε ένα εθνικό θέμα με μετάθεσή του στο πιο εκτεθειμένο κομμάτι του ελληνισμού που είναι ο κυπριακός ελληνισμός.

Το «κλειδί» για το πρόβλημα είναι στην Ελλάδα. Στη δυνατότητά της να εμπνεύσει, σε Ελλάδα και Κύπρο, μια μάχιμη συνείδηση, που θα ανατινάξει και εδώ και στο νησί, τη λογική της υποτέλειας και του συμβιβασμού, θα απογυμνώσει τις πρακτορικές ηγεσίες, θα εμπνεύσει και πάλι ένα ιδανικό για το οποίο αξίζει να στρατευθείς, αλλά που γνωρίζεις ότι μπορείς και να το υλοποιήσεις.

Από κει και πέρα, είναι φανερό, πως όλα αυτά δεν μεταφράζονται σε «τεχνικές» προτάσεις του τύπου «*να στείλουμε μια μεραρχία στην Κύπρο*» για να αλλάξουμε τους συσχετισμούς.

Το ζητούμενο είναι πως θα μεταβάλουμε όλο το πλέγμα σχέσεων Ελλάδας - Κύπρου, με τέτοιο τρόπο που να προκύψει το αλληλένδετο της μοίρας. Δηλαδή, να ξαναγίνει το «Κυπριακό» θέμα εθνικό.

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»,

Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

Άλκης Ράφτης

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Άλκης Ράφτης

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Ραλφ Μίλιμπαντ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΣΤΗΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πρόλογος: Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ

Το Κράτος
στην καπιταλιστική
κοινωνία

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ - ΑΘΗΝΑ 1984

Ένα κλασικό έργο της μεταπολεμικής μαρξιστικής έρευνας στο χώρο της πολιτικής κοινωνιολογίας. Συνδυάζοντας ορισμένες από τις θεωρητικές προτάσεις του «πολιτικού» μαρξισμού με το ριζοσπαστικό ρεύμα της εμπειρικής αγγλοσαξωνικής σχολής της πολιτικής επιστήμης, ο καθηγητής Μίλιμπαντ τεκμηριώνει μία σύνθετη προσέγγιση του φαινομένου «Κράτος», στη διαπλοκή και τη συστατική του σχέση με τους πολιτικούς θεσμούς (κόμματα, Τύπος, ομάδες συμφερόντων, «ιδεολογικοί μηχανισμοί») και την κοινωνία.

Παράλληλα, ο εκτεταμένος πρόλογος του Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου τοποθετεί το φαινόμενο του Κράτους στα πλαίσια των σημερινών θεωρήσεων για την «πολιτική θεωρία» της μαρξιστικής αριστεράς, χαράζοντας έτσι τους άξονες για την επανατοποθέτηση του προβλήματος της εξουσίας, της δημοκρατίας και της σοσιαλιστικής αλλαγής σήμερα.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131,
τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία», Τσιμισκή 78

Οι Τουπαμάρος ελεύθεροι! —Για πόσο;

Κατά πληροφορίες, με την εγκατάσταση από 1ης Μαρτίου πολιτικής κυβέρνησης στην Ουρουγουάη, θα δοθεί γενική αμνηστία. Αυτό σημαίνει, ότι απόψε, οι Τουπουμάρος κυκλοφορούν ελεύθεροι στο Μοντεβίντεο! Από αύριο όμως, τους περιμένει σκληρή δουλειά.

Μπροστά τους ξανοίγεται το πολύ γνωστό τοπίο πραξικοπηματιών Λατινοαμερικάνων στρατιωτικών, που βρίσκονται κάποια στιγμή στριμωγμένοι, κι από το να χάσουν το κεφάλι τους, επιλέγουν —στήνοντας κάποιες εκλογές— τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις της χώρας για συνομιλίες, προκειμένου να διαπραγματευθούν τους όρους της αποχώρησής τους.

Απαγορευμένοι (από το '73 που έγινε το πραξικόπημα) οι πολιτικοί σχηματισμοί από κέντρο και αριστερότερα, —μέχρι και οι Χριστιανοδημοκράτες, ως έχοντες «επαφή» με το εξωτερικό— απόμειναν να λειτουργούν κι αυτά υπό περιορισμούς, τα δύο παραδοσιακά κόμματα: οι «Μπλάνκος» (των γαιοκτημόνων) και το «Κολοράδο» (των βιομηχάνων).

Στο μεταξύ από τα 3 εκατομμύρια των κατοίκων, βρέθηκαν οι 6.500 στη φυλακή, άλλοι τόσοι μετανάστευσαν, κι άλλοι τόσοι «αγνοήθηκαν». Οι υπόλοιποι της Ουρουγουάης, σε μέρες και ώρες που όριζαν «υπόγεια», έσβησαν τα φώτα, και χτύπαγαν ταυτόχρονα καμπάνες, σειρήνες, καταρολικά και κλάξον αυτοκινήτων.

Επιπλέον, μέσα στο '83, σημειώθηκαν και μαζικές κινητοποιήσεις των συνδικάτων, ενώ μέσα σ' ένα διογκούμενο εξωτερικό χρέος (5,5 δισ. δολάρια), αυξανόμενη ανεργία (30%) και γενικευμένη οικονομική δυσπραγία, ακούστηκε —εν μέσω κατάρρευσης γειτονικών στρατιωτικών καθεστώτων— ο Χούλιο Μαρία Σανγκουινέτι, ηγέτης του κεντροδεξιού «Κολοράδο», να ομιλεί ξαφνικά περί «ρόλου πρωτοπορείας της Αργεντινής».

Του κόπηκαν τα πόδια του «γραφειοκρατικού αυταρχισμού», διότι καθόλου δεν είχε φροντίσει στη 10χρονη θητεία του να παλινρθώσει τα κεκτημένα συμφέροντα των ηγέτιδων τάξεων: Όπως και σε άλλα κράτη της Λατινικής Αμερικής, ασχολήθηκε αποκλειστικά, με τη θεσμοθέτηση της παραμονής στην εξουσία των στρατιωτικών, και παράλληλα με την οργάνωση της κρατικής βίας.

Σκέφθηκε λοιπόν ο πρόεδρος στρατηγός Αλβαρέζ: «λες να κληθούμε να δώ-

(Dessin de Pancho)

σουμε λόγο όπως δίπλα στην Αργεντινή;».

Κάλεσε τότε τον Σανγκουινέτι, του πρόφερε εκλογές, —που έγιναν στις 25 Νοεμβρίου '84— και του ζήτησε να υποσχεθούν τα πολιτικά κόμματα ότι μετά την έλευση της δημοκρατίας θα απόσχουν από οποιαδήποτε κίνηση τιμωρίας των στρατιωτικών.

Σε αντάλλαγμα, τη σκυτάλη της εξουσίας, θα περιλάμβανε ο Σανγκουινέτι, α-

φού οι στρατιωτικοί απηγόρευαν την ποψηφιότητα τόσο του ηγέτη «Μπλάνκος» Φερέρια (που είναι ακόμα κλεισμένος στη φυλακή), όσο και του Λίμπερ Σερένι, ηγέτη του «Ευρέως Μετώπου» (που υπήρξε η πολιτική ασπίδα του εργατικού κινήματος).

Έτσι, κι έγινε. Με τους πολιτικούς σχηματισμούς αριστερότερα του κέντρου πάντα σε παρανομία, και εκτός μάχης τις δύο δημοφιλέστερες προσωπικότητες της Ουρουγουάης, το 38,8% του Σανγκουινέτι, ήταν σχετικά εύκολη δουλειά. Όσο εύκολο στάθηκε για τους στρατιωτικούς να διασπάσουν την αντιπολίτευση. Όσο δύσκολο είναι τώρα για τον ηγέτη του «Κολοράδο» να πείσει τους «Μπλάνκος» και τους άλλους, ότι δεν μαγείρεψε παρασκηνιακά σε βάρος τους, και εμπρός να τον ακολουθήσουν τώρα σε πανεθνική συσπείρωση...

Όλοι ξέρουν ότι τα υψηλά ποσοστά που συγκέντρωσαν τα παραδοσιακά κόμματα (60%) καταγράφουν κυρίως το φόβο των ψηφοφόρων, και την επιθυμία τους για επιστροφή στη δημοκρατία.

Το στήσιμο του πολιτικού παιχνιδιού, προδικάζει όμως μια αμφίβολη φιλελευθεροποίηση.

Κι οι Τουπαμάρος απ' ό,τι φαίνεται έχουν πολλή δουλειά μπροστά τους.

Άννυ Βιτσέντζου

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΜΠΕΛΛΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

περιεχόμενα του βιβλίου

- Σχέσεις δασκάλου και μαθητή
- Πώς «βλέπει» ο δάσκαλος το μαθητή;
- Πώς «βλέπει» μαθητής το δάσκαλο;
- Στάση της οικογένειας απέναντι στο σχολείο.
- Η τάξις ως ομάδα.
- Ο δάσκαλος ως αρχηγός ομάδος.
- Ανάλυση της επικοινωνίας στην τάξη.
- Ψυχολογία του σχολικού χώρου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Μαυρομιχάλη 60 ΤΗΛ. 3636083-3607382

ΕΠΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Άλξανδρος Άργυρίου • Γιώργος Ίωάννου
Στρατής Τσίρκας • Νάνος Χριστιανόπουλος

ΑΘΗΝΑ 1992
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΜΙΣΟΤΙΜΗΣ
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΤΟ
ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟ Α-Θ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 ΣΤΟΑ
ΟΠΕΡΑ ΤΗΛ 3638435
ΛΟΓΟ ΑΝΑΝΕΘΣΗΣ

ΤΟΜΑΣ ΝΤΕ ΚΟΥΙΝΖΙ

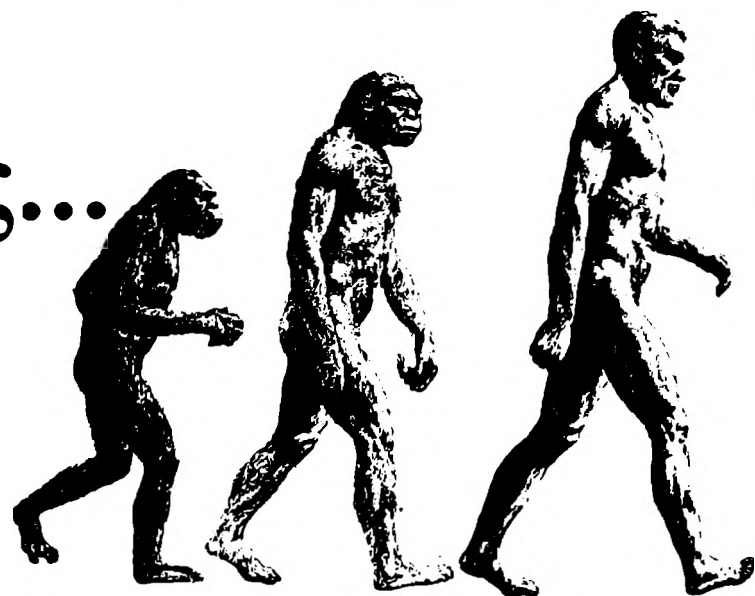
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ
ΕΝΟΣ ΑΓΓΛΟΥ
ΟΠΙΟΦΑΓΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΚΑΒΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΝΕΦΕΛΗ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ. 36.07.744 – 36.39.962

Ούτε και μινδραγόρας...

του Κωνσταντίνου Τσουκαλά

Μήπως ονειρευόμαστε; Νεορθόδοξοι εισοδηματίες και πολύτεκνοι και τραμπούκοι παλαιοημερολογίτες και χασομέρηδες εκστρατεύουν εναντίον του αδιαφοροποίητου συρφετού των «μασώνων» των «πρασινοφρουρών» και των «Εβραίων». Ο λαός λοιπόν χύνεται στους δρόμους. Παλιές έχθρες και αγεφύρωτοι ανταγωνισμοί ξεχνιούνται μπροστά στο νέο «τερατώδες» και «ζοφερό» κατασκεύασμα που εκπόνησε η κυβέρνηση για να εξαπατήσει την ελληνική νεολαία. Πρόσχημα: το νέο βιβλίο της Πρώτης Τάξης του Λυκείου με αντικείμενο την «Ιστορία του ανθρώπινου γένους». Αντικείμενο: Η θεωρία της εξέλιξης και η καταγωγή του ανθρώπου. Άμεσος στόχος: Η Επιστήμη και ο Ορθολογισμός, σε όλες τους τις εκφάνσεις. Απώτερος, φυσικά, στόχος: Η επιστροφή στα φρέσκα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη, η αποδυνάμωση οποιασδήποτε πολιτικής ή πολιτισμικής αλλαγής ή μεταρρύθμισης, η δόμηση ενός νέου Κράτους του ζόφου.

Αυτό καθεαυτό το γεγονός δεν είναι φυσικά ούτε νέο ούτε παράδοξο. Εκείνο όμως που είναι εκπληκτικό είναι η έκταση που δίνεται στο γεγονός και οι φορείς που το στηρίζουν, άμεσα ή έμμεσα, συνειδητά ή ασυνειδητά. Το να καταδικάζεται εν έτει 1985 ο Βελζεβούλης Δαρβίνος ή ο Εβραίος Φρόντ, αύριο ο Γαλιλαίος και ο Αϊνστάιν, μεθαύριο ο Νεύτων και ίσως και ο Αριστοτέλης, ο τελευταίος βέβαια αποδεδειγμένα μη Ιουδαίος, ως Έλλην απολαμβάνει μιας κάποιας ασυλίας, —από τις διάπυρες στήλες της «Ζωής» ή της «Νέμεσης» είναι εύλογο, και ίσως και διασκεδαστικό για εκείνους που έχουν καιρό για χάσιμο. Το να φιλοξενεί η «Καθημερινή», ως πεφωτισμένη απόστολος του εξευρωπαϊσμού, μακροσκελές άρθρο του κ. Στέλιου Ράμφου, νεοδιορισμένου καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του, προφανώς όχι και τόσο Αριστοτέλειου, Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με αντικείμενο την κατακεραύνωση του ζοφερού δαρβινίου σχολικού βιβλίου, είναι επιτέλους

κατανοητό στο πλαίσιο της προεκλογικής εκστρατείας εναντίον του ΠΑΣΟΚ. Παρόλο που η κυρία Ελένη Βλάχου θα μπορούσε ίσως να έχει βρει τον καιρό να συμβουλευθεί τα ανάλογα εγχειρίδια που διδάσκονται στο Ήτον και στο Χάρροου και να διαπιστώσει ότι ακόμα και οι γόννοι της πιο γαλαζοαίματης βρετανικής αριστοκρατίας δεν φαίνεται να ερυθριούν όταν μαθαίνουν ότι τα αμινοξέα της ευγενικής τους πρωτεΐνης συγγενεύουν με τα αντίστοιχα των ουρακοτάγκων. Το να καλείται όμως ο ίδιος κ. Ράμφος από το ΚΚΕ Εσωτερικού να προβάλλει τις επιστημονικές του απόψεις, παρέα με τον κ. Διονύση Σαββόπουλο, δείχνει ότι η νεο-ευρεία διαχυτικότητα έχει πάρει διαστάσεις αχαλινώγυτες. Στο όνομα της δημοκρατίας, του φιλελευθερισμού, της πολυφωνίας και του ανοικτού διαλόγου «όλα» είναι συζητήσιμα, όλα δηλαδή σε τελευταία ανάλυση εμφανίζονται ως διαπραγματεύσιμα.

Το βαρύτατο αυτό σφάλμα όχι μόνον των αριστερών αλλά και γενικότερα των ορθολογιστών είναι περισσότερο από επικίνδυνο. Είναι κυριολεκτικά ευνουχιστικό. Ο διάλογος με το παράλογο είναι αδύνατος. Και ουσιαστικά αποπροσανατολιστικός στο μέτρο που νομιμοποιεί ένα Λόγο που στοχεύει ακριβώς την άρνηση του Λόγου. Όταν δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις της κοινής αποδοχής της νοητικής λειτουργίας του διαλόγου, ως άρθρωσης εποχειρημάτων η αντιπαράθεση των απόψεων είναι αλυσιτελής. Το πραγματικό κοινωνικό αποτέλεσμα της αποδοχής του διαλόγου με το Έρεβος δεν μπορεί πια να ανάγεται στο επίπεδο της αμοιβαίας στερεότητας της συλλογιστικής, αλλά μετατίθεται μοιραία στο επίπεδο της τυπικής ισοτιμίας των διαλεγόμενων. Μιλώντας με το Σκότος αναγνωρίζουμε και σεβόμαστε την διανοητική του ύπαρξη.

Στο σημείο αυτό, η κατολίσθηση είναι δυστυχώς συνεχής. Η ιδεολογική ηγεμονία του ορθολογισμού κλονίζεται μέσα από τις ανεκτικότητες που εκκολάπτει.

Δεν είναι τυχαίο ότι τους νέους ταγούς του ανορθολογισμού έχει κατασκευάσει, κολακεύσει, αποδεχθεί και προβάλλει μια κάποια αριστερά. Σήμερα μιλάμε ήσυχα και δημοκρατικά για τη γλώσσα. Μεθαύριο θα συζητήσουμε εξίσου κόσμια, πολιτισμένα και εποικοδομητικά για την ορθότητα των πινάκων του Μεντελέγιεφ, για τον νόμο της βαρύτητας, για την θεραπεία του καρκίνου και για τη θεωρία της σχετικότητας. Αύριο θα παρακολουθήσουμε με ευλάβεια και ανεκτικότητα τους κ. . . Γιανναρά, Ζουράρι, Μοσκώφ, Σαββόπουλο, Πεντζίκη, τον μητροπολίτη Ειρηναίο, και τον βραβευμένο με το βραβείο Λένιν Γιάννη Ρίτσο, να συνδιαλέγονται περί ορθοδοξίας στην ΕΡΤ 2. Μεθαύριο θα διαπραγματευθούμε τη δομή του εγκεφάλου μας και θα επιχειρηματολογήσουμε με νηφάλια σεμνότητα υπέρ ή κατά των θαυμάτων του Αγίου Νεκταρίου.

Όπως ακριβώς αναρωτηθήκαμε για τις θαυματουργές ιδιότητες του νερού του Καματερού, και όπως, πριν λίγα χρόνια, τα «Νέα», σοβαρή κατά τα άλλα δημοκρατική εφημερίδα, «απέδειξαν», με ευγλωττες (;) φωτογραφίες, ότι σε κάποιο ειδικό σημείο της Πεντέλης δεν ισχύει ο νόμος της βαρύτητας, και ας λέει ότι θέλει ο Νεύτων, αφού τα αυτοκίνητα, τσουλάνε μόνα τους στον ανήφορο.

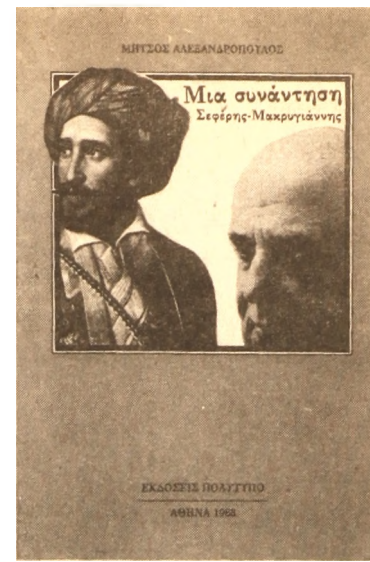
Το κεφάλι μας όμως εξακολουθεί να τσουλάει προς τον κατήφορο. Πριν από είκοσι χρόνια, ούτε η κυρία Βλάχου θα εξεστράτευε εναντίον του Δαρβίνου ούτε οι ελευθερόφρονες μαρξιστές θα συζητούσαν για την αθανασία της ψυχής. Το γεγονός ότι είναι πολιτισμικά αδύνατο να συζητούνται σοβαρά ζητήματα όπως της επιστημονικής εγκυρότητας της θεωρίας της εξέλιξης, δηλαδή του ίδιου του αντικειμένου της βιολογίας ως επιστήμης, και μάλιστα με γελοιές απλουστεύσεις του τύπου «ο άνθρωπος "κατάγεται" ή όχι από τον «πίθηκο»; είναι περισσότερο από θλιβερό. Σε καμιά άλλη χώρα του πολιτισμένου κόσμου δεν υπάρχει κοινωνία πολιτών που να ανέχεται συζήτηση τέτοιου αξιοθρήνητου επιπέδου, όταν μάλιστα έχει και πολιτικές προεκτάσεις. Ίσως, στα βάθη της χομεϊνικής καθ' ημάς Ανατολής, ορισμένοι φωτισμένοι διανοητές που διατηρούν επιφυλάξεις για την αλήθεια της μετενσάρκωσης να μην είναι απολύτως πεπεισμένοι για τη θεμιτότητα των προβλημάτων που θέτει η επιστήμη της βιολογίας. Και να αναρωτιώνται μαζί με τον κ. Ράμφο πως «ένας άνθρωπος κατ' εικόνα και ομοίωσιν του ζώου μπορεί να υποφέρει κατ' εικόνα και ομοίωσιν του δημιουργικού πνεύματος». Προφανώς η

«Αριστερά» θα είναι πρόθυμη να το συζητήσει και αυτό. Φαινόμενο πρόσφατο, αφού παρά φύσιν ασέλγειες τέτοιου τύπου δεν ήταν συχνές στο παρελθόν, όταν ο σουρεαλισμός ήταν πράκτορας του ιμπεριαλισμού, και ο Φρόυντ της αστικής τάξης. Φαίνεται πως «είπαν της γριάς να...». Το πως και γιατί φθάσαμε στην βαθμιαία απάρνηση της εμβέλειας του Λόγου και στην αποδοχή του διαλόγου με την έστω εξωραϊσμένη δεισιδαιμονία (είναι) βέβαια ζήτημα τεράστιο που θα χρειαζόταν να μελετηθεί σε όλες του τις εκφάνσεις. Εκείνο που είναι όμως σίγουρο είναι η ανάδυση ενός γενικευμένου *συμπλέγματος ενοχής του μη-διαλεγόμενου*. Στο πλαίσιο μιας κοσμικής πολυφωνικής καντρίλλιας ο ανένδοτος ορθολογισμός έχει χάσει το θάρρος της γνώμης του. Και της εμμονής του στην πεποίθηση ότι οποιαδήποτε υποχώρηση σε σχέση με την αλήθεια κινδυνεύει να είναι καταλυτική.

Με τον σκοταδισμό δεν χωρεί συνδιαλλαγή συνοδοιπορεία ή οποιαδήποτε ανταλλαγή απόψεων. Στην Ελλάδα μάλιστα, λιγότερο από αλλού, αφού είναι ακόμα υπό κατασκευήν, ψάχνοντας ψήγματα ριζών στο όνομα της χαμένης «αυθεντικότητας». Οι νεο - αναστενάρηδες δεν είναι ούτε ξενόφερτοι ούτε ιμπεριαλιστικοί ούτε «πολυεθνικοί». Είναι ενδογενείς ανατολό-φρονες και αυτοί έχουν το θάρρος της γνώμης τους. Ας την εκφράζουν λοιπόν ελεύθερα μεν, αλλά, σε πλήρη απομόνωση από εκείνους που πιστεύουν ακόμα στην επιστήμη και στο λόγο. Αλλιώς ο ορθολογισμός, και η ορθολογική αριστερά θα εξαφανισθούν μέσα στα πίτουρα όπου ανακατεύονται.

Κατά τον Εμμανουήλ Ροΐδη, —το κατά κόσμον σώμα του οποίου δεν έχει ακόμα ως γνωστόν αποσυντεθεί—, ο λόρδος Βύρων, μετά την πρώτη φλεβοτομήν επίστευσεν εις την άχραντον σύλληψιν, μετά την δευτέραν εις την ανάστασιν των νεκρών, και μετά την τρίτη ελύπειτο διότι δεν υπήρχε τίποτε άλλο εις το οποίον να ημπορεί να πιστεύσει. Η Ελληνική Αριστερά έχει σίγουρα υποστεί τα τελευταία χρόνια αρκετές φλεβοτομές. Με τη διαφορά ότι, τουλάχιστον μετά το 1974, η πανθομολογούμενη «αγωγή» της δεν της έχει επιβληθεί από θεράποντα ιατρό. Η απεριόριστη ανοχή της ισοδυναμεί με πράξη αυτοτραυματισμού ή μάλλον με «τερατώδους διάστασης» μαζοχιστικό αυτοευνουχισμό. Ή ίσως, μη έχοντας τίποτα άλλο (;) κάνει, να εκχέει και αυτή, όπως ο βιβλικός Αυνάν, το σπέρμα της επί της γης. Αλλά από τέτοιο σπέρμα, ούτε μανδραγόρας δεν πρόκειται να φυτρώσει.

ΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΕΦΕΡΗΣ-ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟΥ
ΕΡΩΤΕ

Κυκλοφορούν

Νόρα 'Αναγνωστάκη
ΜΑΓΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Φ. 'Αμπατζοπούλου
ΔΕΝ ΑΝΘΗΣΑΝ ΜΑΤΑΙΩΣ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

Νάνος Βαλαωρίτης
ΣΤΟ ΚΑΤΩ-ΚΑΤΩ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
ΑΠΟ ΤΑ ΚΟΚΚΑΛΑ ΒΓΑΛΜΕΝΗ

Βερονίκη Δαλακούρα
Ο ΥΠΝΟΣ

Γ. Δανιήλ
Ο ΛΕΠΙΔΟΠΤΕΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΑΧΤΙΤΣΗΣ

Μιχάλης Κατσαρός
ΟΝΟΜΑΤΑ
3Μ+3Μ=6Μ

Β. Κωνσταντινίδης
ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΜΕΝΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ
Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

Δημήτρης Νόλλας
ΠΟΛΥΞΕΝΗ
Η ΝΕΡΑΪΔΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Παυλίνα Παμπούδη
ΜΑΥΡΟ ΤΟΥ ΠΡΑΣΙΝΟΥ

Έρση Σωτηροπούλου
ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟ ΤΡΙΗΜΕΡΟ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Άμαλία Τσακνιά
ΤΟ ΜΠΑΛΚΟΝΙ

Κώστας Φωτεινός
ΤΟ ΠΟΡΤΟΝΙ - ΤΑ ΚΑΚΑ ΣΤΕΝΑ

Τηλέμαχος Χυτήρης
ΤΟΠΟΙ ΝΕΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, Αθήνα 10679 τηλ. 3607744

Περί πιθήκων (και άλλων τινών)

Όταν ο μακαρίτης ο Λαρβίνος διατύπωνε τη θεωρία του, και οι μετέπειτα επιστημονικές ερευνες την εβάσιζαν με τις οποίες τροποποιήσεις, είχε βέβαια υποψη του τη βιολογική συγγένεια του ανθρώπου με τους ανθρωποειδείς πιθήκους προγόνους του. Ήδη από την περασμένη Δευτέρα (18/2) στην πορεία των θεουσών θεμελιώθηκε εμπειρικά και η διανοητική συγγένεια τουλάχιστον ορισμένων μελών του ανθρωπίνου είδους. Θα πείτε, μα αφού μέσα σ' αυτά τα εκατομμύρια χρόνια ο εγκέφαλος του ανθρώπου τριπλασιάστηκε σε σχέση με τον εγκέφαλο του ανθρωποειδούς πιθήκου; Ναι, αλλά όλων ο εγκέφαλος άραγε;

Σε μια πορεία θρησκευομένων, ήταν φυσικό να συμβούν και ορισμένα θαύματα. Πρώτο θαύμα, ήταν η αγαστή σύμπνοια παλαιοημερολογιτών και μη (εγώ νόμιζα ότι μαλιοτραβιόντουσαν). Δεύτερο θαύμα, η συμμετοχή καλογριών (νομίζα ότι η απόσυρση σε μοναστήρι σημαίνει την εγκατάλειψη της ενασχόλησης με τα εγκόσμια και πάντως ότι αποκλείει πορείες στα πεζοδρόμια της Αθηνάς). Τρίτο θαύμα, η διατύπωση του αιτήματος για χριστιανική παιδεία, από ανησυχούντες με πανώ, ως αιτήματος για χριστιανική ΠΑΙΔΙΑ (το θαύμα έγκειται στο ότι το Ε που λείπει υπήρχε, απλώς οι άπιστοι δεν το έβλεπαν —μαγική εικόνα που λένε).

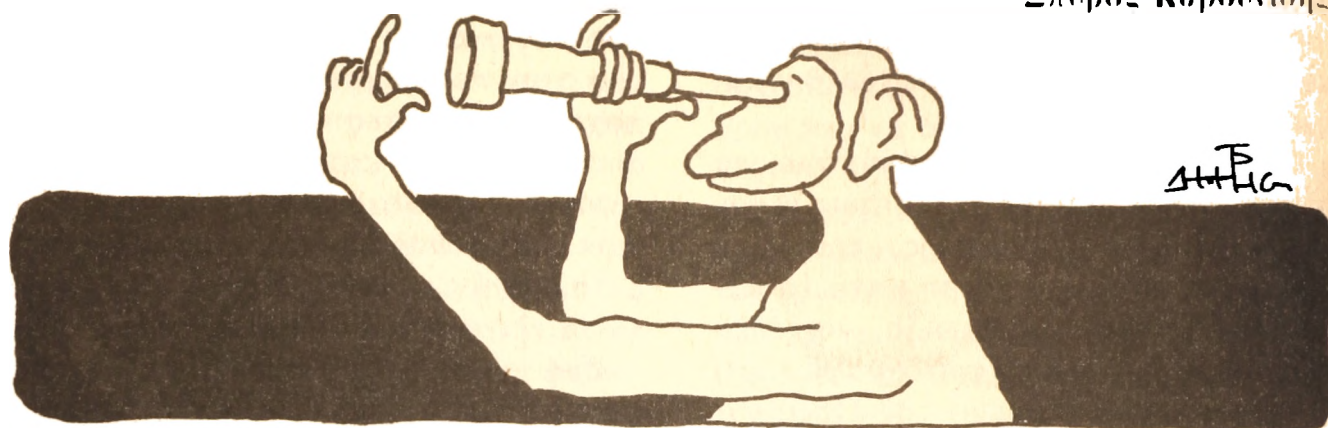
Αλλά, τι ανησυχούν οι ανησυχούντες; Επειδή παρεισέφρυνε ένας Σταυριανός στο ιδεολογικό τσιφλίκι τους; Όταν το μέγιστο έχει επιτευχθεί, η αμφισβήτηση του Αδάμ, της Εύας και του μήλου είναι παρονοχίδα. Αφού στον, οπωσδήποτε και με θετικά στοιχεία, νέο νόμο για την Γενική Εκπαίδευση καθορίζεται ως ένας από τους σκοπούς της η εμπέδωση των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών. Θα μου πείτε, ορισμένοι λένε ότι αυτό είναι αντισυνταγματικό. Έ και; Θα μου πείτε, μα είμαστε θεοκρατικό κράτος και δεν το 'χουμε πάρει πρέφα; Και, τέλος πάντων, θα διερωτηθείτε, γιατί δεν τα περιγράφουν αυτά τα ιδεώδη για να μας τα κάνουν πιο λιανή; Μα χαζοί είναι; Έτσι, θα χάσουν το ατού της κατά περίπτωση σωθεντικής ερμηνείας. Και καλά, είναι δυνατόν μια προοδευτική, σοσιαλιστική κυβέρνηση να καταθέτει τέτοιο νόμο; (καλό ερώτημα, θα 'λεγε ο ερωτώμενος, και τώρα άλλη ερώτηση).

Όταν, όμως, ο χωρισμός της εκκλησίας από το κράτος παραπεμφθηκε στις καλένδες και παραμενουμε στην Ευρώπη μόνο γεωγραφικά και κατά τ' άλλα στην «καθ' ημάς Ανατολήν» και την πληθύνουμε κι από πάνω από το δημοσιο κορβανά, αντί να αυτοχρηματοδοτείται από τους ιδίους πόρους της. Όταν, η πολιτεία ανακρούει πρυμνα στην πρώτη επιθεση και εκχώρει τα δικά της δικαιώματα, αντί να καθορίζει ενιαίο τόπο γαμου σύμφωνα με τους νόμους της και να παρέχει πλήρη ελευθερία, από και και πέρα, σε κάθε ενδιαφερομένο να πραγματοποιήσει την ένωση του και με τους νόμους της εκκλησίας. Όταν η κυβέρνηση παλινωδεί μπρος στην τραγική υποκρισία των «παρανόμων» εκτροπών.

ον παραπεμποντας το θέμα στο πεντάτευς! (φαντάζομαι στο πεντάτευς σελίδα ταδε, κεφάλαιο εκτροπών...!). Όταν, γίνεται ανεκτή ακόμα η μονή φρεουδαρχική επιβίωση από τον καιρό της τουρκοκρατίας, υπό τη μορφή της εκκλησιαστικής περιουσίας. Όταν, τέλος — και το πιο σημαντικό βέβαια — προσφέρεται τελευταία και «αριστερό» ψιλο-αλλοθι με τις αγαπησιάρικες αναζητήσεις βιζαντινολογούντων διανοούμενων. Έ, τότε, φυσικό είναι, τελικά, αγαπητοί μου, οι θεούσες να παίρνουν τους δρόμους εναντίον στην επιστημονική γνώση.

Να το καψετε λοιπόν, το βιβλίο! Καίτε το στην πλατεία Συνταγματος! Και να χορεύετε αλάλαζοντας γύρω από τη φωτιά.

Σπύρος Καβουνίδης

(Τομ) ΣΩΓΙΕΡ και (Λαίδη) ΧΑΜΙΛΤΟΝ, ξανά μαζί

Η ψηφισή του εκλογικού νόμου αφαιρέσε από το τρίγωνο των εξελίξεων (εκλογικός νόμος — εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας — βουλευτικές εκλογές) από την μια του πλευρά, οριστικοποιώντας συγχρονως κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους «κανόνες του παιχνιδιού», το οποίο θεσμοθετημένο πλέον προορίζεται για δύο (2) μόνο αντιπάλους.

Στην τελευταία συνεδρίαση μάλιστα της (κοινοβουλευτικής) ομάδας της ΝΑ ανακοινώθηκε επίσημα η «προσέγγιση» νέου, αλλοδαπού... τεχνικού, για τον οποίο πιστεύεται ότι θα είναι αυτός που θα οδηγήσει τη γαλαξία ομάδα σε νίκη. Πρόκειται για την αμερικανική εταιρεία «Σωγίερ» της Ν. Υόρκης, η οποία ανέλαβε με μηνιαίες δημοσκοπήσεις σ' όλη την Ελλάδα, με μελέτες και διαφόρους άλλους τρόπους να οργανώσει την (ελογική) προετοιμασία της «ΝΑ». (Ελευθεροτυπία 18.1.85).

Προσφατά δε είδαν το φως της δημοσιότητας και οι πρώτες συμβουλές της καλής εταιρείας, σχετικά με τον τόνο των χρωμάτων της γκαρνταρομπας του κ. Μητσότακη, ο οποίος θα πρέπει να είναι πιο ανοιχτό, και... χαρούμενος. Πήθανον μάλιστα

να περιορίσει και την χρήση της γραβάτας. (Ελευθεροτυπία 24.1.85).

Και το άλλο όμως στρατούπιδο φαίνεται πως δεν αρκείται στους «συνόσμούς των φίλων τους» αντιδίδει επιτροπές, που παντοκράτισταρον — και προσανατολίζονται με τη σειρά του σε λένους εμπειρογνοήτους. Έτσι στην ίδια συνεδρίαση της ΝΑ πληροφορήθηκαν ότι μετά από ελπίδες, που όμως δεν κατέληξαν σε συμφωνία, των «πρασίνων» με την «Σωγίερ» προεβλήθη μια άλλη εταιρεία, η «Χαμιλτον».

Πήρσιζον, επιτελούς, οι εκλογές και όλα δείχνουν ότι θα προκειται για συναρπαστική αναμέτρηση. Ήδη από τώρα οι δύο αντιπάλαι έχουν αρχίσει την προσεκτική προετοιμασία τους, μελετώντας ο ένας τα αδύνατα σημεία του άλλου σε βάθος. Σε λίγο λοιπόν λανά στους δέκτες μας και τις πλαταιές για να παρακολουθήσουμε μια μονομαχία, τα χαρακτηριστικά της οποίας θα πρέπει να αναζητηθούν, μεταξύ των άλλων, στο περιεχόμενο βιβλίου των γαϊδάρων και την αγαθή διάθεση των εξελίξεων.

Κ. Μιτσηρά

9 Ιουνίου 1984. στο σπίτι της οδού Δεληγιάννη: ο Γ. Ιωάννου είναι καταβεβλημένος —και το δείχνει

Φύλλα κισσού για τον Γιώργο Ιωάννου

«Βλέπω στον κισσό το φυτό της φθοράς, του θανάτου (...), το προστατευτικό κάλυμμα, που κρύβει από κάτω ολοκληρη ζωή, χαμηλωμένη»

Γ.Ι.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 16 Φεβρουαρίου του '85, στις δύο παρά δέκα το μεσημέρι, έσβησε στο Σισμανόγλειο και σε ηλικία 57 μόλις χρόνων —από σηψαιμία κι ύστερα από μια κατά τα άλλα συνηθισμένη εγχείρηση προστάτη— ο Γιώργος Ιωάννου, αφήνοντας πίσω του ένα έργο πολύπλευρο και ογκώδες σε ποσότητα και σε αξία —μόνη κληρονομιά.

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ στη Θεσσαλονίκη στα 1927, ο Γιώργος Ιωάννου εργάστηκε κυρίως σα φιλόλογος —και στάθηκε φιλόλογος καλός— στη δημόσια εκπαίδευση, προσφέροντας παράλληλα και χωρίς διακοπή, επί τριάντα ολόκληρα χρόνια, τις υπηρεσίες του στα γράμματα. Στην πεζογραφία κατάφερε να καθιερώσει, από την αρχή κιόλα, ένα ύφος προσωπικό που δημιούργησε σχολή και που κύρια χαρακτηριστικά του είναι: από τη μια ένας τόνος λιτός και εξομολογητικός που κάνει τα γραφτά του να ηχούν σαν το ψιθύρισμα κάποιου γνωστού μας ανθρώπου κοντινού, κι από την άλλη η ανυπαρξία μύθου, γεγονότα σκόρπια καθημερινά, κοιτάσματα ζωής, συνταιριασμένα μ' έναν τρόπο σοφό και καθόλου τυχαίο. Επιπλέον, η συχνή πα-

ρέμβασή του, τα τελευταία χρόνια, από το «Φυλλάδιο» —το περιοδικό που έγραφε μόνος του και που το κοσμούσαν φύλλα κισσού— αλλά και από τον Τύπο γενικότερα, απέδειξαν πόσο η θεματολογία και ο εξομολογητικός τόνος της πεζογραφίας του, ταιριάζουν με το πρόσωπο ενός τιμητή της καθημερινής μας ζωής, ενός χρονικογράφου που ήξερε να στηλιτεύει τα στραβά με σαρκασμό κι ευαισθησία. Όμως, ο Γιώργος Ιωάννου υπήρξε κι ένας μεγάλος μάστορας της γλώσσας, και τα ωραία και στιλπνά ελληνικά του, καθώς και η ενασχόλησή του με τους κατατρεγμένους και τους ταπεινούς, τον τοποθετούν κοντά πολύ στον Παπαδιαμάντη και στον Χατζή. Πλάι στη Σκιάθο του πρώτου και τα Γιάννενα του δεύτερου, βρίσκεται τώρα η Θεσσαλονίκη του Γιώργου Ιωάννου. Μετά το θάνατό του, όχι μόνο η λογοτεχνία, αλλά και η δημόσια ζωή, υφίστανται πολλαπλά κατάγματα κι αναμφισβήτητα φτωχαίνουν.

ΤΟ ΑΝΤΙ, του οποίου ο Γιώργος Ιωάννου υπήρξε φίλος και συνεργάτης τακτικός, δεσμεύεται για μια συστηματικότερη δουλειά πάνω στο έργο του και για ένα μελλοντικό αφιέρωμα.

Σκέφτομαι τον Ιωάννου

του Μένη Κουμανταρέα

ΕΙΚΟΣΙΜΙΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ του '69, σαν σήμερα πριν δεκάξι χρόνια, πρωτογνώρισα τον Γιώργο Ιωάννου. Πιθανότατα δεν θα θυμόμουν ημερομηνία, αν ο ίδιος δεν είχε φροντίσει να το καταγράψει στο τελευταίο του βιβλίο, αυτός που τόσο προσεκτικά κατέγραφε και αποδελτιώνει τα πάντα. Βρισκόμασταν στον τρίτο χρόνο της δικτατορίας, αβέбайοι για το πόσο θα κρατούσε ακόμα η σκοτεινιά, και είχαμε βρει φιλόξενη στέγη στις πατριωτικές αίθουσες του παλιού Ινστιτούτου Γκαίτε όπου διευθυντής ήταν ο Γιοχάνες Βάισερτ. Η βραδιά ήταν αφιερωμένη σ' έναν νέο σχετικά Θεσσαλονικιό, και γι' αυτό κάπως εξωτικό για μας τους Αθηναίους, που είχε βγάλει μερικά ποιήματα και ιδίως έναν τόμο πεζογραφημάτων, το «Για ένα φιλότιμο» που μας είχε προκαλέσει το ενδιαφέρον. Μετά από μια θερμή εισήγηση του Γ.Π. Σαββίδη, διάβασε κι ο ίδιος ο πεζογράφος.

Ήταν ένας άνθρωπος μετρίου αναστήματος, κάπως παχύς, με μεγάλο κεφάλι, καστανά σκούρα μαλλιά που ελαφρά κατσάρωναν με σκέρτσο. Η φωνή του, στην αρχή φανερά τρακαρισμένη, ήταν βαθιά και τόνιζε με ασυνήθιστη καθαρότητα τις λέξεις. Κάθε τόσο ελαφρά λαχάνιαζε, και κάποιο ανεπαίσθητο βηχαλάκι του σημάδευε αραιά και που τη στίξη. Ήταν χαμηλόφωνος, συγκεντρωμένος και μέσα στην απόλυτη σοβαρότητά του άφηνε κάποια περιθώρια αστεϊσμού, που έφερναν απροσδόκητο γέλιο σπάζοντας την παγερότητα που συνήθως έχουν οι φιλολογικές βραδιές. Μετά την ανάγνωση, ακολούθησε συζήτηση κι ο Θεσσαλονικιός φιλοξενούμενος απάντησε στις ερωτήσεις συγκρατημένα και με τον ίδιο τόνο υπεκφυγής που χρησιμοποιούσε στον γραπτό λόγο. Αργότερα πολύ, οι δημόσιες εμφανίσεις του απόκτησαν ασύγκριτα μεγαλύτερη δεξιοτεχνία και σκόρπιζαν ριπές γέλιου, μα τότε ακόμα ο πεζογράφος μας, μολονότι καθηγητής στο επάγγελμα, έμοιαζε μαθητούδι. Αυτό που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν τα μάτια του, μάτια σταχτιά σε κάποια απόχρωση του λαδιού με λίγο κίτρινο μέσα, στρογγυλά, ελαφρώς πεταχτά και ευκίνητα στο να παρακολουθούν τόσο το χειρόγραφο όσο και το ακροατήριο.

Αμέσως μετά τη συζήτηση που τελείωσε γρήγορα και τρομαγμένα, μην τυχόν και ειπωνόταν τίποτε άλλο αντιστασιακό, τον πλησίασα και μολονότι είχα ακούσει ότι οι Θεσσαλονικιοί ήταν συνήθως τύποι ερεβώδεις και ακατάδεχτοι, τούτος εδώ μου έδειξε ασυνήθιστη θέρμη. Αμέσως νιώσαμε οικειότητα και ανταλλάξαμε τηλέφωνα και υποσχέσεις.

Δεν μπορώ να θυμηθώ με σιγουριά πότε τον ξανάδα. Θα πρέπει, πάντως, να ήταν σε κάποια από τις επισκέψεις του στην Αθήνα, που από τότε φλερτάριζε, κι είμαι σίγουρος πως προσεκτικά σχεδιάζε, την ιδέα της εδώ εγκατάστασής του. Έχω την αίσθηση κάποιου ξενοδοχείου δεύτερης κατηγορίας, απ' όπου πήγαινα να τον παραλάβω, κοντά στην Ομόνοια, απ' αυτά που μόνο εκείνος ήξερε να περιγράφει, μιλώντας για την επαρχιώτικη πελατεία τους και τις διαφορές χαρακτήρων που είχαν να κάνουν με τον τόπο καταγωγής. Παιρναμε σβάρνα συζητώντας, τους σκονισμένους δρόμους που τρώγανε τις σόλες των παπουτσιών μας. Σ' αυτές τις συναντήσεις μας, σιγά σιγά άρχι-

σε να εδραιώνεται η πεποίθηση ότι παρ' όλες τις βασικές διαφορές μας, είχαμε και πολλά κοινά σημεία. Το κυριότερο, βέβαια, ήταν τα γραψίματά μας, πράγμα που εκ των υστέρων ξέρω καλά, πόσο στενά μπορεί να δέσει δύο ανθρώπους, αλλά και πόσο αποφασιστικά να τους χωρίσει. Μας έφερναν ακόμα κοντά, κάποιες προσωπικές εξομολογήσεις, που συνήθως στις αντρικές παρέες περιστρέφονται στα ερωτικά. Οι εξομολογήσεις αυτές, δειλές στην αρχή, έπειτα θαρραλέες, πρόσθεταν και την απαραίτητη νότα ευθυμίας. Κι ενώ με έκανε να γελώ, εκείνος απλώς υπομειδιούσε. Ο δειλός και κάπως τρακαρισμένος αφηγητής του «Για ένα φιλότιμο» γινόταν τώρα ένας ζωντανός και όπως αποδείχτηκε ακοίμητος συζητητής που δεν άφηνε τίποτε ασχολίαστο, από τα βιβλία που μόλις είχαν εκδοθεί, ως το φευγαλέο πέρασμα κάποιας στρατιωτικής περιπόλου στην οδό 3ης Σεπτεμβρίου. Κι ενώ για τους ευσταλείς φαντάρους ήταν απλόχερος σε κοπλιμένα, για τα βιβλία, ιδίως των συγχρόνων μας, σπάνια χαριζόταν. Είχε, ακόμα, την τέχνη να σου υποβάλει πράγματα που τον σιγόκαιγαν, κάνοντάς σε εξομολογητή, και μαζί εξομολογούμενο. Θυμάμαι ακόμα πόση ευθύνη ένιωθε για το γυμνάσιο που δίδασκε —ήταν, νομίζω, διορισμένος στην Καλαμαριά Θεσσαλονίκης— αλλά και την κούραση της διδασκαλίας και την αγωνία για το πού θα ήταν η επόμενη μετάθεσή του, γιατί ήταν φανερό πια η επιθυμία του να έρθει στην Αθήνα.

Ξαναβρεθήκαμε, το καλοκαίρι του '71 στη Θεσσαλονίκη. Υπηρετούσε ήδη εκεί ο στενός μας φίλος και ποιητής Νίκος Παναγιωτόπουλος, ο οποίος τις εκτός υπηρεσίας ώρες, τις περνούσε στο σπίτι του Ιωάννου, φέρνοντας και δίνοντας ειδήσεις και στους δυο μας. Ήταν μια όαση για τον Νίκο το σπίτι αυτό, κι ο Ιωάννου ιδιαίτερα τον εκτιμούσε. Βγήκαμε ένα βράδι όλοι μαζί, ο Βασίλης Διοσκουρίδης, ο μετέπειτα εκδότης του «Εκβόλου» με την τότε γυναίκα του, και διατηρώ ακόμα στα κιτάπια μου μια φωτογραφία μας, καθισμένοι σ' ένα παραθαλάσσιο ταβερνάκι, στο Φαληράκι, τοποθεσία που είχε επιλέξει ο Ιωάννου. Ήμασταν όλοι πολύ πιο νέοι και με πολύ μεγαλύτερο κέφι για τα καθημερινά μικροπράγματα της ζωής και θυμάμαι εκείνο το βράδυ μέσα στην πολυκοσμία τρώγαμε ψάρι και τα λέγαμε κουτσοπίνοντας. Ο Ιωάννου πρόθυμος μας σιγοντάριζε, μα δεν το κρύβω με μια κρυφή επιφύλαξη θεσσαλονικιού που ακούει αθηναίους να φέρονται κάπως απερίσκεπτα μέσα στον πορφυρό μανδύα μιας πόλης του Βυζαντίου, που εκείνη τη βραδιά έδειχνε μόνο το γελαστό της πρόσωπο.

Αλησμόνητες μου μένουν και οι βόλτες που κάναμε οι δυο μας, κυρίως στην επάνω πόλη που ο Ιωάννου αγαπούσε και ήξερε το ίδιο καλά, όσο εγώ τα περίχωρα της Πατησίων, και που από τότε μοιραζόταν σε γνώση και αγάπη, μόνο με τον Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη. Με τη βαθιά φωνή του, την κάποτε ασθματική, ακάματος οδοιπόρος παρά τα κάποια κιλά του που είχαν αρχίσει να τον βαραίνουν, με τριγυρνούσε στα Τείχη και στη Μονή Βλατάδων, με τα ωραία παγώνια, κάνοντας βόλτες που κατέληγαν σε ομόκεντρους κύκλους γύρω στην πόλη και στο άτομό του.

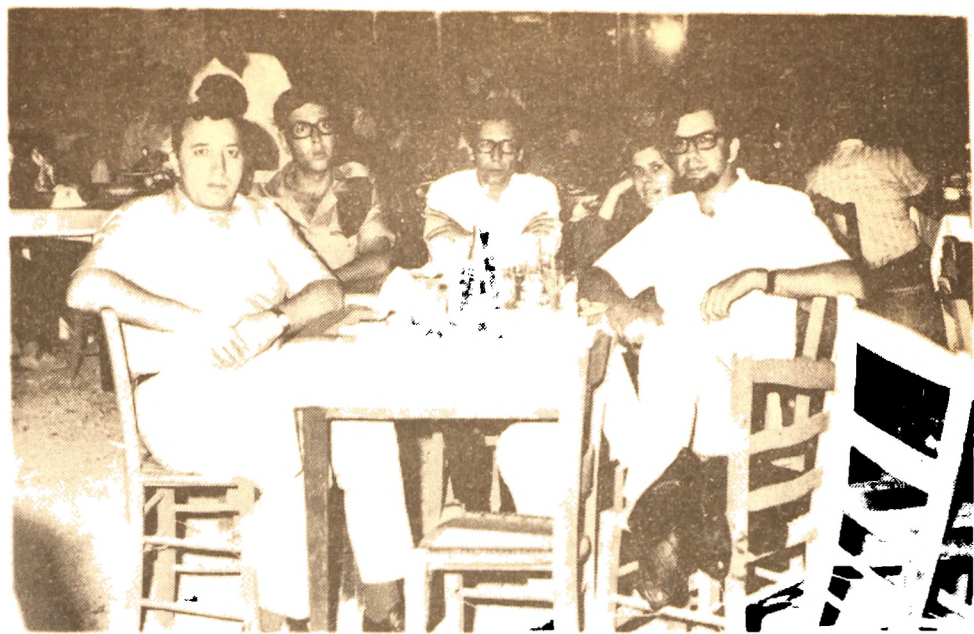
Στο ίδιο αυτό ταξίδι μου στη Θεσσαλονίκη ή σε κάποιο άλλο κοντινό, ο Ιωάννου με εισήγαγε στο κρησφύγετο της κάμαράς του, στο σπίτι του στην οδό Αγίου Δημητρίου κοντά στον Μυροβλήτη, όπου η μάνα του σερβίριζε τούρκικο καφέ, κι εκείνος καθισμένος σε οντά, με τους τοίχους γεμάτους βιβλία, κυρίως λεξικά, εγκυκλοπαίδειες, αρχαίους Έλληνες και λατίνους, ανυπομονούσε να τη δει να φεύγει για να μείνουμε μόνοι. Μιλούσε χαμηλόφωνα και με ξαφνικά ξεσπάσματα που αμέσως συγκάλυπτε, θαρρείς το σπίτι του να μην ήταν ο πιο κατάλληλος χώρος. Είχε, εξάλλου, μια γκαρσονιέρα, ένα σκοτεινό και άραχλο καμαράκι, όπως μου εξομολογήθηκε, όπου κατέφυγε πτοημένος από το επάγγελμα, κι απ' όπου έφευγε επίσης συνήθως πτοημένος, ύστερα από ποιος ξέρει τι αποτυχημένες προσπάθειες να συνδεθεί με μια αδελφή ψυχή.

Το ίδιο βράδι, μέσα στο κρύο που ψήλωνε και έκανε τη Θεσσαλονίκη να φαντάζει ίδια μυθική Ανδριανούπολη, όπως την είχα διαβάσει στα βιβλία της Δέλτα, ο Ιωάννου με ξεπροβόδισε ως το ξενοδοχείο μου. Στο δρόμο ήταν ακούραστος να μου μιλά, αλλά και με κάποια εσωτερική κούραση, ότι ως εδώ ήταν και τώρα έπρεπε ξανά να τρέξει να κλειστεί όχι στη γκαρσονιέρα, αλλά στο δωμάτιο του σπιτιού του όπου παντοδύναμα μάτια κυβερνούσαν, κι όπου εκείνος χωμένος στην Παλατινή ή στον Τάκιτο, έπρεπε ψάχνοντας τα «λεκιασμένα ντουβάρια» να βρει την υγρασία της δικής του ψυχής. Νομίζω, μάλιστα, μια ξαφνική ευκοιλία εκείνο το βράδι τον έκανε να φύγει άρον άρον, ανηφορίζοντας στρογγυλός και πηδηχτός την Αγίου Δημητρίου μέσα στο κρύο που τον έζωνε σε μεγάλο κουκούλι. Στο κάτω κάτω, εγώ ήμουν Αθηναίος και παρείσακτος. Αρκετά είχε ξανοιχτεί.

Το επόμενο βήμα της φιλίας μας και το πιο στενό δέσιμό μας, πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο του '71, όταν ο Ιωάννου διορίστηκε καθηγητής σε νυχτερινό γυμνάσιο στον Πειραιά. Τα σπίτια μας ήταν πια κοντά, εγώ στη Χένδεν κι εκείνος σ' ένα μικρό διαμέρισμα πολυκατοικίας, που ιδιοκτήτρια είναι η Αρλέττα, στην οδό Δεληγιάνη. Σπίτι που δεν άλλαξε ίσαμε το θάνατό του, παρά μόνο για να μετακινηθεί από τον δεύτερο όροφο στο ισόγειο. Τότε ήταν που πύκνωσαν οι συναντήσεις μας, τότε στο άνετο σπιτικό Διοσκουριδή στην οδό Ιουλιανού και τότε με τις συχνές βόλτες μας στα περίξ της Πατησίων και στην πλατεία Βικτωρίας όπου έπαιρνε τον Ηλεκτρικό για τη δουλειά του, φτάνοντας καμιά φορά ως την Ομόνοια να χαζεύουμε τη μεγάλη κίνηση των επαρχιωτών που εκείνού του θύμιζε την αγαπημένη του πλατεία Βαρδαρίου.

Στο σπίτι της οδού Δεληγιάνη κρατούσε πάντα τις κουρτίνες τραβηγμένες και τα σκούρα κλειστά, ακόμα και το καλοκαίρι, νιώθοντας έτσι μια ασφάλεια που πρέπει κάποτε να του είχε στοιχίσει ακριβά η έλλειψή της. Αραιά και που μου διάβαζε κάποιο πεζογράφημά του, μα περισσότερο τα λέγανε με τον Διοσκουριδή, που ο Ιωάννου άκουγε με προσοχή τις υποδείξεις του. Θα πρέπει να ήταν η εποχή που ετοιμάζε τη μελέτη του για τον «Καραγκιόζη», μάζευε επίσης τα «Παραμύθια του Λαού μας», κι έγραφε την «Μόνη κληρονομιά». Χωμένος μέσα στα βιβλία, με τους στενούς ανθρώπους του να μπαινοβγαίνουν τακτικά και την Αρλέττα να βγάζει το κεφάλι της για να πει μουρμουριστά μια καλησπέρα, μιλούσαμε για λογοτεχνία, και τα ερωτικά που μας βασάνιζαν, εκείνον πιο πολύ, τρομαγμένος καθώς ήταν μονίμως να ξανοιχτεί μέσα στη λαοθάλασσα της Αθήνας, που δεν ήταν πια η φτωχολογιά και οι πρόσφυγες της πατρίδας του, αλλά τα αστόπαιδα της πλατείας Βικτωρίας και της Πατησίων. Εκείνος, πάντως, κι ας τους αντιπαθούσε, ήθελε να γίνει πρωτευουσιάνος.

Το Γενάρη του '72, έφυγα υπότροφος της πόλης του Βερολίνου. Κρατήσαμε κάποια επαφή, αλλά σήμερα μάταια αναζητώ στα χαρτιά μου γράμματά του. Κι όταν πια γύρισα, οι συναντήσεις μας άρχισαν ν' αραιώνουν, εκείνος επίμονα μου έλεγε,

Θεσσαλονίκη, Φαληράκι, Καλοκαίρι 1971

Από αριστερά: Γιώργος Ιωάννου, Ν. Παναγιωτόπουλος, Β. Διοσκουριδής, Μαρία Αρβανίτου, Μ. Κουμανταρέας

«Σε κάτι άλλαξες στη Γερμανία, κάπως διαφορετικός μας ήρθες». Και είχε δίκιο. Ύστερα από ένα πολύμηνο διάστημα απουσίας, προσγειωνόμουν ανώμαλα στην Αθήνα, βρίσκοντάς την σαφώς αλλαγμένη, βουτηγμένη πάντα στα σκοτάδια της δικτατορίας. Προσέγγιζα την ώριμη ηλικία. Εκείνος, κάπου έξι χρόνια μεγαλύτερός μου, ίσως να είχε περάσει την κλιμακτήριο. Τη φοβερή, πάντως, νύχτα του Πολυτεχνείου, και όλες τις επόμενες, τις περνούσαμε άγρυπνοι στο τηλέφωνο με κρυφά συνθήματα και τις φασματικές εμφανίσεις των τανκς που συνεχώς κατηφόριζαν τη λεωφόρο Αλεξάνδρας. Ήταν μετά το Πολυτεχνείο η Αθήνα, ένα κατάκλειστο μαγαζί με όλες τις ασφάλειες καμμένες, εκεί όπου άλλοτε είχαν υπάρξει τραγούδια και φωτισμοί. Πιο άθλια περίοδο δεν ξαναθυμούμαι.

Έκτοτε, οι αναμνήσεις μου από τον Ιωάννου χάνονται μες στο χρόνο και τους διαφορετικούς δρόμους που ο καθένας διάλεξε να τραβήξει. Είχαμε πια δημοκρατία, κι ο καθένας αποκτούσε ένα δικό του κοινό, κατά βάση κοινόχρηστο, μα που το χώριζαν οι ιδιαιτερότητές μας. Έτσι, κάποτε, οι συγγραφείς στερεώνουν το όνομά τους, απομακρυνόμενοι κι απομονωμένοι. Το ίδιο κι οι πόλεις. Η Αθήνα μετά το '74 μεγάλωσε κι οι άνθρωποι χάθηκαν μεταξύ τους. Στο μεταξύ, δεν είμασταν πια νέοι. Η εφταετία μας είχε κολλήσει τις ρυτίδες της.

Ξαναβρήκα τον Γιώργο Ιωάννου το '80, κατάκοιτο στο ΚΑΤ από χτύπημα αυτοκινήτου, ίσως γιατί εκείνος επέμενε να είναι πάντα πεζός στους δρόμους και στη λογοτεχνία. Ήταν πια η περίοδος που ο Ιωάννου είχε αποκτήσει πάμπολλους φίλους στην Αθήνα και που ο ίδιος απαλλαγμένος οριστικά από τον μικροαστισμό της γενέθλιας πόλης του και αλαφρωμένος από το δασκαλίκι —ήταν πια διορισμένος στο Υπουργείο— ήταν συνέχεια προσκαλεσμένος σε διαλέξεις και σε σπίτια, και σε συνεχή εγρήγορση να δίνει συνεντεύξεις στον Τύπο και στην τηλεόραση. Είχε αρχίσει αυτή η επάρατη νόσος της δημοσιότητας, που κανείς από τους γνωστότερους, τουλάχιστον, συγγραφείς της Αθήνας δεν ξέφυγε. Ο Ιωάννου ήταν τότε ανανεωμένος κι ελευθερωμένος να πει και να κάνει πράγματα που άλλοτε η ζωή του επ' ουδενί λόγω θα του είχε επιτρέψει. Η μεγα-

λοπρεπής κλωτσιά που είχε φάει σαν καθηγητής από το σνομπιστικό Κολλέγιο Αθηνών ή η εξορία του στο Καστρί Κυνourίας, είχαν περάσει ανεπιστρεπτί, και όλα έμοιαζαν ξαφνικά ρόδινα.

Και να που ξαφνικά μαθαίνω την είδηση του τραυματισμού του κι αρχίζω να τρέχω από νοσοκομείο σε νοσοκομείο. Θυμάμαι ζωηρά τους διαδρόμους του ΚΑΤ γεμάτους αλαλιασμένους ανθρώπους που κόντευαν να χάσουν κάποιο πόδι ή χέρι και με τους συγγενείς τους που είχαν χάσει τα μυαλά τους, την αδελφή του Δήμητρα με τα μεγάλα έξυπνα γκριζα μάτια της να του παραστέκεται με αυταπάρνηση, όπως άλλωστε, έκανε και στην τελευταία του αρρώστεια. Ύστερα, τα πράγματα μέρεψαν. Τον θυμάμαι, σ' ένα μοναχικό δωμάτιο με τα πόδια στον γύψο, ένα ωραίο χειμωνιάτικο δειλινό που ήλιος αντανakλούσε πάνω του δείχνοντάς τον ροδαλό και θαρραλέο με τα αστεία του και τα παράπονά του για τα δοχεία νυκτός —αυτά που εκ των υστέρων τόσο ενόχλησαν τους αισθητές, μα που γι' αυτόν αντιπροσώπευαν την αλήθεια, την ίδια αλήθεια που είχαν άλλοτε τα «σκυλιά του Σείχ Σου» και οι «τσιρίδες».

Εκείνες τις μέρες, μέσα από τους γύψους ο Ιωάννου είχε εγκαταστήσει μια κάμερα στο μυαλό του και αποτύπωνε τα πάντα. Ήταν σα μια συνέχεια των «θυσάνων» στο «Φυλλάδιο», που είχε αρχίσει να βγάζει μόνος, κι απ' όπου ξεσπάθωνε για οτιδήποτε οι εφημερίδες ή η κοινωνία λογόκριναν. Σχεδόν δεν αναγνώριζα πια τον μαζεμένο και εσωστρεφή αφηγητή της πρώτης βραδιάς στο Γκαίτε. Ήταν τώρα ένας άνθρωπος που κρατούσε κατάστιχα και ξερνούσε χολή. Θυμάμαι πως είχα προσπαθήσει να τον αναχαιτίσω —και δεν ήμουν ο μόνος— θυμίζοντάς του πόσο δραστικά είχε λειτουργήσει ο υπαινιγμός στα πρώτα του βιβλία, μα εκείνος ήταν αμετάπειστος. Έβλεπε παντού εχθρούς και ήταν μουλαρωμένος. Πρόσφυγας, προλετάριος, από πατέρα σιδηροδρομικό, περασμένος από τη στήρηση των κατηχητικών και την οικονομική ανέχεια, ξεσπούσε τώρα σε καταγγελίες. Ενώ εγώ, γόνος μεγαλοαστών, με άνεση οικονομική, και που δεν είχα ποτέ ανακατευθεί σε διαμαχίες, αντιμετώπιζα την κατάσταση από απόσταση. Αριστοκρατικά.

Δεν ξέρω αν ήταν μόνο αυτό που μας απομάκρυνε. Υπήρχε και μια άλλη σκιά: καλοθελητές είχαν προλάβει μ' ένα ύπουλο σημείωμα να μου σφυρίξουν ότι «πρόσεχε, ο Ιωάννου σε κακολογεί». Αλλά δεν μ' ένοιαζε. Ήξερα ότι στο βάθος ήταν κάποιος από τους αστεϊσμούς του, που κι εμείς κάποτε ανταλάσσαμε μεταξύ μας σε βάρος τρίτων. Στο κάτω κάτω, στην ίδια φάρα των λογοτεχνών ανήκαμε κι είμασταν στο ίδιο καβουρντισίρι. Λίγο πολύ τσαλαπατούσαμε και μας τσαλαπατούσαν. Ήξερα πως στο βάθος μου είχε εκτίμηση, γιατί κι εγώ είχα με τον τρόπο μου και με άλλα μέσα πολεμήσει.

Τα κατάγματα του Ιωαννου ήταν το πρώτο ραγισμα της υγείας του, πιθανόν να υπήρξαν και άλλα που δεν γνωρίζω. Πάντως, όπως εκ των υστέρων έμαθα από φίλους γιατρούς, η υγεία του ήταν χρόνια επιβαρυνμένη από προστάτη, νεφρική ανεπάρκεια και δηλητηρίαση του αίματος. Αυτό τον έφερε, στην αρχή του περσινού χειμώνα στο δεύτερο στάδιο των νοσοκομείων. Στο μεταξύ, βλέπομασταν πια σπάνια και μόνο ένα βραδάκι του περσινού καλοκαιριού τον βρήκα τυχαία στην Ομόνοια, όπου μας είχε οδηγήσει η έλλειψη θαλπωρής σ' αυτή την πόλη και το προσωπικό αδιέξοδο. Τον ρώτησα πώς ήταν και με τί καταγινόταν, κι αυτός ο τόσο ζωηρός άνθρωπος μου είχε απκριθεί. «Δεν ξέρω, βρε παιδί μου, φέτος όλο το καλο-

καίρι αισθάνομαι χάλια». Ήταν και λίγο κίτρινος στο πρόσωπο. Το απέδωσα στην έλλειψη μπάνιων και ήλιου το καλοκαίρι. «Δεν είναι τίποτα», του είπα, «θα περάσει». Δεν ξέρω γιατί έφυγα πρώτος εκείνο το βράδι, αφήνοντάς τον παρέα μ' έναν γνωστό του Θεσσαλονικιό επιστήμονα, που είχε προστεθεί στη βόλτα. Ίσως, Αθηναίος εγώ, να ένιωσα μαζί τους ξένος. Ή, ποιος ξέρει, τί άλλοι λόγοι.

Έμελλε να τον ξαναδώ και πάλι σε νοσοκομείο. Σ' αυτό το καταθλιπτικό καφετί κτίριο που άλλοτε περιέθαλπε φθισικούς, το Σισμανόγλειο, και που είχε πρόσβαση μέσα από μια μελαγχολική αλλέα. Ήταν βράδι χειμωνιάτικο κι ο αέρας φυσούσε μέσα στα φύλλα, κι ήταν σα να περνούσες για να πας σε άλλη ζωή. Τον βρήκα σ' ένα θάλαμο με πράσινους τοίχους που μοιραζόταν μ' έναν άλλο άρρωστο εγχειρισμένο, κι αντί για οποιoδήποτε δώρο του πρόσφερα ένα φύλλο κισσού κομμένο από τη γλάστρα μου, το ίδιο φύλλο που είχε σήμα στο περιοδικό του. Παρών, στο προσκέφαλό του, ήταν κι ο νεώτερος σε ηλικία αδερφός του Λάκης. Έμοιαζαν καταπληκτικά στα μάτια. Το ίδιο μεγάλα και ζωηρά. Κι αν δεν τον ήξερα, σίγουρα θα έλεγα γι' αυτόν, «είναι αδελφός του Ιωάννου». Ο άρρωστος φαινόταν καταβεβλημένος και για πρώτη φορά από τότε που τον γνώρισα, χωρίς καθόλου χιούμορ. Είχε πια μια σοβαρή ανησυχία για το σώμα του, που φανερά τον εμπόδιζε να πραγματοποιήσει όσα ποθούσε η ψυχή του.

Όταν τον ξανάδα, στο ισόγειο της οδού Δεληγιάνη —με τα εξώφυλλα των βιβλίων του καδραρισμένα στους τοίχους, τις κόκκινες κουρτίνες, τις χάντρες κρεμασμένες στην είσοδο όπως έμπαινες και το γραφείο του παλαικό και θωρακισμένο έτσι που καθισμένος πίσω του έμοιαζε αθέατος από τον κοινό επισκέπτη —κινιόταν πια με τον καθετήρα που τον μετέφερε παντού, περιμένοντας τους γιατρούς από στιγμή σε στιγμή, να δώσουν το σήμα της επανεισαγωγής του στο νοσοκομείο.

Ξανάβρα τον παλιό εκείνο Ιωάννου, κεφάτο, έτοιμο να μου εξομολογηθεί, με σχέδια για το «Φυλλάδιο», που ήθελε να ξαναβγάλει και με το τελευταίο του βιβλίο φρεσκοτυπωμένο. Αυτή τη φορά, ήταν σχεδόν όπως παλιά, οικείος. «Έχω ένα βάρος στην ψυχή», μου είπε σε μια στιγμή σοβαρεύοντας, «κάτι που ήθελα να ξεκαθαρίσω. Σε αδικήσα εκείνον τον καιρό, μ' εκείνα τα λόγια που μπορεί και να είπα πάνω σε κάποιο ξέσπασμά μου». Του είπα να μην ανησυχεί κι ότι εγώ τα είχα προ πολλού παραγράψει. Και έτσι ήταν. Δεν του κρατούσα κακία. Ίσως τώρα μόλις καταλάβαινα, κι αφού είχα διαβάσει το τελευταίο του βιβλίο, ποιες ήταν οι βαθύτερες ανάγκες του Ιωάννου. Κατά τον ίδιο τρόπο που το κρύο εκείνο βράδι στη Θεσσαλονίκη, έτρεχε να προλάβει την τουαλέτα του σπιτιού του, έτσι κι όλ' αυτά τα χρόνια η ανάγκη τον πίεζε να μην χαρίζεται σε κανέναν ξαλαφρώνοντας από βάρη που είχαν συσσωρευτεί χρόνια και χρόνια —θαρρείς από τον καιρό του Βυζαντίου— στην ψυχή του. Ήθελε ένα γερό «ξεσκάτωμα» για όλους και για όλα, αυτός που για το αθώο εκείνο ομώνυμο διήγημά του, είχαν κοντέψει να τον διώξουν από τη δουλειά του.

Εκείνες τις μέρες στρώθηκα παρακινημένος απ' αυτές τις σκέψεις, να γράψω για την «Πρωτεύουσα των Προσφύγων». Τιτλοφορούσα το κείμενό μου «Τα κατά Ιωάννου», μόνο που εκεί προσπαθούσα να συλλάβω τον άνθρωπο πίσω από τον συγγραφέα αλλά και το κατόρθωμα του τεχνίτη που είχε φτάσει, πιστεύω, σε μια κορύφωση. Προσπαθούσα ν' αποδείξω ότι τα πολύτιμα στοιχεία του βιβλίου δεν ήταν τα μικρά περίτεχνα

και υπαινικτικά πεζογραφήματά του, που κάτι τέτοια αυτός πια τα έπαιζε στα δάχτυλα, όσο να εξηγήσω τι σήμαιναν οι μεγάλες σινδονιάδες του, όπως η ερωτική και κοινωνική σύγκριση που έκανε ανάμεσα στις δυο πόλεις, την Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, το καθαρτήριο των κατηχητικών όπως το περιγράφει στο «Ο Χριστός αρχηγός μας...», καθώς και η ανατομία της συγγραφικής του πορείας που έχει τον Αυρηλιανό τίτλο «Εις εαυτόν». Προσπαθούσα να εντοπίσω τι τελικά σήμαινε λογοτεχνία για τον Ιωάννου — μια φυλετική και ιστορική συνείδηση της πόλης του, και μια μαχητική αυτογνωσία καταγεγραμμένη σε σωστά ελληνικά. Νομίζω απέτυχα σε κείνο το κείμενό μου, που το προόριζα για το «Αντί», και που αν το είχα δώσει, θα είχε δημοσιευτεί ακριβώς την παραμονή του θανάτου του. Χρειάστηκε να χαθεί ο ίδιος ο άνθρωπος για να ξαναστρωθώ να γράψω, μέσα σε συνθήκες άνισες, όχι πια μια κριτική για το έργο του, αλλά μια μαρτυρία και κατάθεση για όσα κατά καιρούς μας ένωναν και μας χωρίζαν.

Και έρχομαι στην τελευταία πράξη.

Δευτέρα 28 Ιανουαρίου. «Ανοιχτό Θέατρο» στου Γκύζη. Διαβάζει ποιήματα ο Γιάννης Κοντός, κι απ' τους παλιότερους πεζογράφους παρόντες, ο Ιωάννου κι εγώ. Στο πρώτο μέρος χαθήκαμε, εκείνος καθόταν στα τελευταία καθίσματα και στο διάλειμμα μου παραπονέθηκε ότι δεν άκουγε. Τον προσκάλεσα να καθίσει μαζί μου. Ήρθε με κάποια ανακούφιση να βολευτεί δίπλα μου, στην τρίτη σειρά, με τον καθετήρα του πάντα που τον έσερνε ηρωικά. Ηρεμήσαμε. Τι πράγμα συντροφικό μέσα στη ζούγκλα να κάθεται μ' έναν φίλο σου παλιό που κι αυτός γράφει, ακούοντας ποιήματα. Ο Γιάννης με μαύρη κολληγιάκη μπλούζα και καφετί κασκόλ διάβαζε από την ανέκδοτη δουλειά του και μου είχε αρέσει πολύ ένα ποίημά του που το έλεγε «Ο Παλαιστής μοναχός». Συμφωνούσε και ο Ιωάννου, ιδιαίτερα πάντα αυστηρός με τους λογοτέχνες, και κουδουνίζει ακόμα στ' αυτιά μου η χαρακτηριστική έκφρασή του, όταν κάτι δεν του άρεσε: «*θολούρες, σαχλαμάρες, και παχειά λόγια*». Στο τέλος σηκωθήκαμε να φύγουμε, ο Ιωάννου με τη μαύρη παλιομοδίτικη ομπρέλα του που την έσερνε δυσανασχετώντας, περισσότερο απ' ότι για τον καθετήρα, «*με καθαρίζει αυτός*» έλεγε, χαιρετώντας δεξιά κι αριστερά, κάνοντας καλαμπούρια, χωρίς να υποπτεύεται ότι ίσως αυτή μπορεί και να 'ταν η τελευταία του έξοδος. Φύγαμε μέσα σε βροχή με το αυτοκίνητο του νεαρού πεζογράφου Βαγγέλη Ραπτόπουλου. Τον πήγαμε ως το σπίτι του, στη Δεληγιάνη. Κάπως δυσκίνητα βγήκε από το αμάξι και δείχνοντας τον Ραπτόπουλο και την κοπέλα του, μου είπε. «*Πάρε τα παιδιά κι ελάτε καμιά μέρα σπίτι — μόλις ξεμπερδέψω*». Δεν τον ξανάδα.

Τελευταία σκηνή. Το σώμα πια δεν έχει αντιστάσεις. Λίγες μέρες μετά την εγχείρηση προστάτη, Δευτέρα πρωί, στις 11 Φεβρουαρίου τον παίρνω τηλέφωνο κι ακούω τη φωνή του εξαιρετικά αδύναμη να μου λέει. «*Δεν μπορώ να σου μιλήσω καλά. Πέρασα τη φριχτότερη νύχτα της ζωής μου*», κι είναι σα

«Μπαλτάζαρ», Μάρτιος '83, δεξίωση για την Μαργκερίτ Γιουρσενάρ —Ιωάννου, Κουμανταρέας, Κοτζιάς.

ν' ακούγεται από τα Τάρταρα. Την άλλη μέρα το πρωί παίρνω πάλι τηλέφωνο. Ο πυρετός —σαράντα βαθμοί— έχει πέσει. Ωστόσο, η φωνή του το ίδιο αδύναμη. Πρώτη φορά την ακούω παιδική, λες και πάλευε γυρνώντας πίσω να συναντήσει τον μικρό πεθαμένο αδελφό του. Όταν ο διευθύνων του «Κέδρου», Λάμπης Ράππας, μου τηλεφωνεί την Τετάρτη έντεκα το μεσημέρι, να μου μεταφέρει ένα μήνυμα του Γιάννη Κοντού, προτού καν προλάβει να μιλήσει, ξέρω περί τίνος πρόκειται.

Ακολουθούν τρεις αλλόφρονες μέρες και νύχτες που φίλοι, γνωστοί, λογοτέχνες και μη, συνωστίζονται, έξω από την Εντατική. Εκτός από τους οικείους του οι πιο στενοί του, ο Κοντός, ο Παπαδημητρακόπουλος, ο Πατσώνης, ο Γιώργος Σουσούρας, η Ερμιόνη Ηλιάδου, αλωνίζουν ψάχνοντας για αίμα. Καθόμαστε έξω από το κέντρο αιμοδοσίας, ο Κοντός κι εγώ, και βλέπω για πρώτη φορά το Γιάννη να κλαίει. Άλλοι πολλοί, επώνυμοι κι ανώνυμοι ανεβοκατεβαίνουν σ' αυτό το παμπάλαιο νοσοκομείο και πρώην σανατόριο, διασχίζοντας την αλέα με τα δέντρα και τις σκοτεινές υπόγειες αίθουσες όπου караδοκεί και υψώνεται η μυρουδιά της φορμόλης. Το σώμα του φίλου βρίσκεται στην Εντατική, σχεδόν απέναντι στους καμπινέδες —άλλο «ξεσκάτωμα» κι αυτό...— μισόγυμνο με σώληνάκια που του φράζουν τα ρουθούνια, γαγγραινιασμένο χτυπημένο από το μικρόβιο Φουρνιέ, όπως μας εξηγούν οι γιατροί. Αμέλεια νοσοκομειακή ή όχι, οι γιατροί της Εντατικής δίνουν γενναία τη μάχη, κι οι συγγενείς μαζί με φίλους και απλούς αναγνώστες που ολοένα συνάζονται, βοηθούνε θα 'λεγες κι αυ-

ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΦΩΤΗ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ

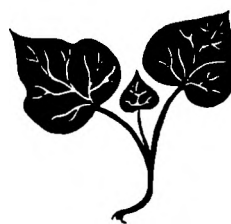
«Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΕΙΑ»

Το Βλέμμα και το Είναι
στην ψύχωση

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΟ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

τοί να κρατηθεί η τόση δα κλωστίτσα απ' όπου κρέμεται η ζωή του. Το βράδυ της Παρασκευής, παρέα με τον Νίκο Παναγιωτόπουλο και τον Γιώργο Μπρουνιά, σε μια ταβέρνα της Φωκίωνος πίνουμε και μεθάμε. Μονο «το θάνατο θάνατον πατήσας», που δεν ψάλλαμε.

Την άλλη μέρα, Σάββατο 13 του μηνός. Περιμένω απο στιγμή σε στιγμή τον Κώστα Γαχτσή να περάσει με το αυτοκίνητο του να με πάρει. Δύο το μεσημέρι, το τηλέφωνο βροντά. Ο Γαχτσής μαθαίνει το νέο σπίτι μου και βάζει γοερές κραυγές που ξεσηκώνουν την πολυκατοικία. «Γαμώ το», λέει μέσα σε κλάματα, «γιατί αυτός, ειδικά αυτός!». Εμένα τα μάτια μου στεγνά. Ούτε στην κηδεία του πατέρα μου δεν μπόρεσα να κλάψω.

Τελευταίες στιγμές, στο προαύλιο του νοσοκομείου. Ο Βασίλης Διοσκουρίδης, με το παλτό ριγμένο στους ώμους κι ένα μεγάλο μαύρο κασκόλ που τον τυλίγει σαν αράχνη, φέρνει διπλωμένα τα ρούχα του μακαρίτη. Κι ακόμα ο νεαρός φιλόλογος, και φίλος του των τελευταίων χρόνων, Κώστας Καφαντάρης, κρατά ένα φάκελο με την ιδιόχειρη διαθήκη που ο Ιωάννου του εμπιστεύθηκε λίγες μέρες πριν πέσει σε κόμα. Κανείς δεν ξέρει τι περιέχει. Για τα αγαθά του δεν νοιαζόμαστε. Για το ανέκδοτο έργο, όμως, που άφησε, όλοι συμφωνούμε πως πρέπει να δοθεί στα χέρια μιας επιτροπής άξιων ανθρώπων που να το διαχειριστεί με σεβασμό, και χωρίς λογοκρισίες, σύμφωνα με το πνεύμα ελευθερίας που χαρακτήριζε τον συγγραφέα.

Πριν φύγω από το νοσοκομείο, πλανιέμαι στους διαδρόμους, γυρεύοντας τον νεκροθάλαμο. Από κάποιο παράθυρο που δίνει σε αυλή, βλέπω μέσα από τζάμια που διαθλούν τον ήλιο, σαν μέσα σε κλίβανο που καίει με τεράστιες φλόγες, το σώμα του φίλου μου γυμνό. Το πλένουν με κρασί και ετοιμάζονται να το ντύσουν. Γύρω του άνθρωποι με λευκές στολές και στόματα σφραγισμένα μ' επιδέσμους, το περιποιούνται. Είναι νέοι άνδρες και χεροδύναμοι, και ίσως αυτό, σε μια στερνή αναλαμπή, μου δίνει για λογαριασμό του ένα αίσθημα ανακούφισης.

Την Κυριακή 14 του μηνός, το τηλέφωνό μου που όλη την εβδομάδα άναψε, σωπαίνει ξαφνικά. Μουδιάζουν τα καλώδια και τα τηλεφωνικά νεύρα νεκρώνουν. Η κακοκαιρία της Δευτέρας 18 Φεβρουαρίου —μέρα της κηδείας του— ματαιώνει την πτήση του αεροπλάνου, κι ενώ στην Αθήνα με παγώνει μια περιεργή κουφόβραση, στη Θεσσαλονίκη βράζει η χιονοθύελλα, σαρώνοντας το σώμα του και το απολυμαίνει. Κι ενώ νιώθω τη σήψη να έρπει γύρω μου, ξαφνικά βλέπω τον Ιωάννου να υψώνεται μπρος μου, μου γελά και κάνει το σημείο του σταυρού. Εικοσιμία Φεβρουαρίου. Πάνε δεκάξι χρόνια.

Αθήνα, 21.2.1

Από το χάος στο χαρτί

«Και τα κείμενα πράγματα είναι»

Γιώργος Ιωάννου

«Η γνώση ήταν εκείνο που μέτραγε... Όχι η αφηρημένη γνώση που σ' αυτήν ο δρ. Φόρεστερ ήταν τόσο πλούσιος, οι θεωρίες που δελεάζουν κάποιον με τη φαινομενική τους ευγένεια, με τις υπερβολικές αρετές τους, αλλά η λεπτομερής, γεμάτη πάθος, μικρή και τετριμμένη ανθρώπινη γνώση».

Γκραχαμ Γκρην

Καθόλου παράξενη η τάση του Γιώργου Ιωάννου, τα τελευταία χρόνια, σ' αυτό το είδος κειμένων που άλλοτε τα έλεγαν χρονικά κι αργότερα έπαψαν να τους δίνουν σημασία. Ιδιαίτερα η λογοτεχνική παραγωγή της δεκαετίας του '70 απέφυγε τη λεπτομέρεια, το συγκεκριμένο, σαν το διάβολο: να γιατί δεν έχουμε αυτή τη στιγμή ούτε ένα κείμενο για τη ζωή μέσα στα κόμματα, ανάλογο μ' αυτό που έγραψε ο Γιώργος Ιωάννου για τις χριστιανικές οργανώσεις και τα κατηχητικά στην περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου και που περιέχεται στην «Πρωτεύουσα των προσφύγων».

Θα τολμούσα να χαρακτηρίσω το κείμενο αυτό σαν το σημαντικότερο γραπτό που διαθέτουμε σήμερα για να καταλάβουμε χίλια δυο πράγματα για τη ζωή και τους ανθρώπους γύρω μας —κι αυτό συνέβη επειδή ένας άνθρωπος αποφάσισε επιτέλους να μιλήσει προσωπικά για τη συνάντησή του με κάτι που τον ξεπερνούσε: συνήθως γίνεται το αντίθετο, οι άνθρωποι που γράφουν προσπαθούν να περιγράψουν γενικότητες για να αποφύγουν αυτό που απασχολεί τους ίδιους, αρνούνται να εγκαταλειφθούν στον εαυτό τους και στο σώμα τους, με δυο λόγια αρνούνται να γράψουν ως σώματα που θυμούνται και καταφεύγουν συχνά σε εκθέσεις ιδεών. Δυστυχώς, αυτή η «γραμμή» έχει κυριαρχήσει στην πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή —να γιατί νομίζουμε ότι ξέρουμε πολλά για το λόγο, τη γραφή, κτλ., ενώ δε σκαμπάζουμε γρι για την ίδια τη ζωή μας.

Ο Ιωάννου προσπάθησε να κάνει το αντίθετο: να εγκαταλειφθεί στις γνώσεις, τις μυρουδιές, τις χειρονομίες, τις αισθήσεις κάθε είδους που το παρόν ή το παρελθόν του επέστρεφε, γι' αυτό η γραφή του είναι γρήγορη σαν αναπνοή ή αργή σαν βόλτα, πάντως σίγουρα είναι μια γραφή σωματική, χωρίς ίχνος λεξιλαγνείας. Τα γραπτά του είναι ερωτικά, κυρίως γιατί είναι ερωτευμένα με οτιδήποτε πιάνεται ανάμεσα στις λέξεις, τις προτάσεις, τις παραγράφους. Το «πεζογράφημα» οικοδομείται σαν μια παγίδα που στήνει ο συγγραφέας στον ίδιο του τον εαυτό, ώστε να αποτυπωθούν εκεί τα ίχνη ενός σώματος που θυμάται και αισθάνεται. Αυτό δεν είναι καθόλου εύκολο: η γραφή μοιάζει λίγο με την παράξενη αυτή τελετή που γίνεται σ' ένα αστυνομικό τμήμα την ώρα που σου βουτάνε το δάχτυλο στο μελάνι —το σκοτεινό αποτύπωμα που προκύπτει δίνει μια ασύλληπτη και σχεδόν τραγική διάσταση στις απολήξεις των άνω άκρων σου, κάτι που δεν το είχες φαντασθεί ποτέ μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Το παιδί που πηγαίνει στη διάρκεια της κατοχής στο κατηχητικό, μ' ένα πιάτο στην τσάντα, οπλισμένο με το κουτάλι του, κυνηγάει μια γεύση, είναι υπνωτισμένο απ' αυτά που γίνονται την ώρα που τρώει γύρω του.

Πηγαίνει για να φάει κι εκεί αρχίζει μια ολόκληρη περιπέτεια ζωής που περιλαμβάνει φωνές, βλέμματα, τελετές, ιδέες, ακόμα κι έναν εμφύλιο πόλεμο. Το παιδί όμως που θα μεγαλώσει και θα κάτσει να γράψει γι' αυτά ποτέ δεν θα αποδώσει την αλήθεια τους αν δεν ξαναπάρει το πιάτο και το κουτάλι, αν δεν κυνηγήσει γράφοντας τον απόηχο αυτών των γεύσεων, των φυ-

τών και των βλεμμάτων. Ο Γιώργος Ιωάννου έκανε αυτό ακριβώς, να γιατί διαβάζοντας το κείμενό του κανείς δεν παραξενεύεται πώς ένα αμήχανο παιδί μπόρεσε να συνδυάσει τη λατρεία του για το ΕΑΜ με τη γοητεία που εξασκούσαν πάνω του οι ρήτορες των κατηχητικών, την πίκρα του για τη διαγραφή του από τις χριστιανικές οργανώσεις επειδή υποστήριζε ότι ο πόλεμος ήταν εμφύλιος με τη συγκίνησή του όταν πληροφορήθηκε το θάνατο του κατηχητή (και αργότερα χουντικού αρχιεπίσκοπου) Λεωνίδα Παρασκευόπουλου. Το παιδί αυτό, γράφοντας, οδηγήθηκε απ' το σώμα του, εμπιστεύθηκε το κουτάλι του, γι' αυτό μπόρεσε να μας παραδώσει ολόκληρο ένα κομμάτι της ζωής. Τα κουρελάκια της μνήμης που η γραφή φέρνει στην επιφάνεια δεν μπορούν να ενοποιηθούν τεχνητά ή να αναζητήσουν το νόημά τους σ' ένα χώρο ιδεών. Έτσι, η γραφή που αρχίζει σαν εξομολόγηση παίρνει τελικά την όψη μιας ιερής τελετής.

Το ίδιο συνέβη και με τα κείμενα του Γιώργου Ιωάννου, για τη Θεσσαλονίκη: η πόλη, οποιαδήποτε πόλη, έχει προκύψει —και προκύπτει συνεχώς— από τις επιθυμίες των σωμάτων που τη δια-σχίζουν. Με τον ίδιο τρόπο ένα κείμενο δεν είναι τίποτα άλλο από μια πόλη λέξεων που ο συγγραφέας, λειτουργώντας σαν ένα είδος προνομιούχου κατοίκου, αναλαμβάνει να οργανώσει σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Θα τα καταφέρει ή θα γίνει κι αυτός σαχλός όπως το ρυθμιστικό σχέδιο; Νομίζω ότι ο Γιώργος Ιωάννου έδωσε την απάντηση: όσο ο συγγραφέας υποκύπτει σ' αυτά στα οποία αναφέρεται, τόσο καταφέρνει να γίνει εκφραστικός, όχι να οργανώσει κάτι, αλλά να χαράξει τη δική του διαδρομή μέσα σ' αυτό το κάτι. Οι πόλεις όπως και οι λέξεις απαιτούν το σεβασμό μας: είναι ότι περισσότερο μπορούμε να κάνουμε ζώντας ή γράφοντας. Πολλές φορές μάλιστα ο σεβασμός ενός κατοίκου ή ενός λογοτέχνη προβάλλει καίριος: «Η γραφομηχανή δεν σου επιτρέπει να ζωγραφίσεις τη λέξη, να μετάσχεις και με τις κινήσεις σου στην ανάκλησή της.

Δεν σου επιτρέπει να θυμηθείς με την κίνηση, καθώς γράφεις μια λέξη, να κάνεις συνειρμούς κινητικούς, να θυμηθείς με το σώμα σου, να σύρεις ακόμα και με τη μυϊκή σου δυνατότητα, τις λέξεις, τις φράσεις, τις παραγράφους, από το χάος στο χαρτί. Το ξέρεις πως υπάρχουν αρκετοί που γράφουν κατευθείαν σε γραφομηχανή και μάλιστα ορισμένοι απ' αυτούς εναβρύνονται για το κατόρθωμά τους, ενώ θα έπρεπε να το παρασιωπούν, γιατί προδίδει ανικανότητα και κακογραφία, πράγμα που έχει αντικρίσει και στο χαρακτήρα. Νομίζουν ίσως οι καημένοι, ότι έτσι γίνονται μοντέρνοι, όπως οι Αμερικάνοι, που γράφουν μυθιστορήματα στη γραφομηχανή και στα κομπιούτερες, μασώντας τσίκλες, πίνοντας μπίρες και ακούγοντας μουσική. Όχι! το μοντέρνο γράψιμο προσδιορίζεται από τη βίωση και τη συνειδητοποίηση του πλέγματος της ζωής σου και από το ταλέντο σου να τα εκφράσεις. Δεν εξαρτάται από τις γραφομηχανές ούτε το μοντέρνο των θεμάτων. Αυτό το τελευταίο έχει πονηρή σχέση μόνο με την εμπορικότητα και τις τηλεοπτικές σειρές. Περισσότερο να πεις ότι δεν εξαρτάται ούτε και από το γράψιμο με το γέρι» (Από

Σκόρπιες σκέψεις μπροστά στη σορό του Γιώργου Ιωάννου

του Γιώργου Αράγη

Αυτή την εκκλησία τη θυμάμαι —μόνο που τότε δεν υπήρχαν οι ρωγμές τις οποίες προκάλεσε ο σεισμός, ούτε τα αντιστηρίγματα κι οι σκαλωσιές που τοποθετήθηκαν για τις επιδιορθώσεις. Τότε ήταν μια μέρα ανοιξιάτικη γεμάτη ήλιο, ενώ σήμερα έχει συννεφιά, φυσάει αέρας, κάνει κρύο και χιονίζει. Θυμάμαι τη φωνή του, καθώς περιδιάβαζε το χώρο, και τις χειρονομίες του: έδειχνε και ταυτόχρονα σχολίαζε τις διαστάσεις με συναφείς αναφορές στην ιστορία, τους όγκους, τις εικόνες και τις φωτοσκιάσεις. Τώρα η φωνή του, όχι τόσο καθαρή, μπλέκεται με τους ψαλμούς της νεκρώσιμης ακολουθίας, τους μικροθορύβους και το ασταμάτητο κλάμα της Ερμιόνης Ηλιάδη, και του Γιάννη Πατσώνη που είναι δίπλα μου. Κι όμως αισθάνομαι κάπως έξω απ' όλα αυτά. Το αιφνιδιαστικό γεγονός του θανάτου του το σκέφτομαι σχεδόν μηχανικά. Πάω να το συλλάβω, να το κάνω κυρίαρχο αίσθημα της στιγμής και συνεχώς μου διαφεύγει. Ό,τι κυριαρχεί μέσα μου είναι η αίσθηση του ζωντανού ανθρώπου. Την ξέρω αυτή την αδυναμία μου να συνειδητοποιήσω κατά βάθος το θάνατο προσφιλών προσώπων αμέσως και οργανικά. Έτσι και τώρα: δεν ωφελεί να επιμένω να κατανοήσω και να δεχθώ, μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, τον ξαφνικό του θάνατο. Θα 'ναι υποθέτω κάτι που συμβαίνει σε πολλούς.

Η σκέψη όμως ποτέ δεν ησυχάζει. Χωρίς ουσιαστικά καμιά αναστολή από την ιερότητα της ώρας, θέλει να ψάξει, να διακρίνει, να ρωτήσει. Όσοι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τον γνώρισαν από κοντά ως λογοτέχνη, πόσο μπορούν δίπλα στο φέρετρό του να ξεχωρίσουν τον άνθρωπο από το έργο του; Όλος αυτός ο κόσμος δεν είναι συγγενείς του. Η τιμητική φρουρά, τα στεφάνια και τα ψηφίσματα είναι για τον πνευματικό άνθρωπο, προπάντων για το λογοτέχνη, δηλαδή το έργο του. Είναι ωστόσο τόσο ζωντανή η παρουσία του, τα πάθη, και τα φερσίματα, τα δικά του αλλά και τα δικά μας αναγκαστικά, ώστε το έργο του να συμφύρεται μαζί τους. Όσοι μιλούν αυτές τις μέρες και για πολύ καιρό ακόμη για το λογοτεχνικό του έργο μιλούν ή θα μιλούν σα να 'ναι ζωντανός. Το ίδιο βέβαια και για το πρόσωπό του.

Τι έφταιξε και πέθανε τόσο νωρίς και τόσο αναπάντεχα; Ήταν να γίνει, λέει, μια απλή εγχείρηση προστάτη. Μια απλή εγχείρηση η οποία παρουσίασε μετεγχειρητική επιπλοκή με αποτέλεσμα να πάθει σηψαιμία. Κάπως έτσι. Πολλές απορίες και πολλά ερωτήματα —εννοώ φιλικά και ανυπόκριτα, όχι από ανεξίγη —προθέσεις κάποιων δημοσιογράφων. Ήταν τόσο απλά τα πράγματα; Τα τελευταία δώδεκα χρόνια, όσο ξέρω, ο Ιωάννου δεν έκανε διακοπές. Πριν από οχτώ χρόνια, αν θυμάμαι καλά, παρουσίασε αιματοουρία. Τότε άρχισε να κάνει τακτικότερη ζωή και κατάφερε να χάσει κάμποσα κιλά βάρος. Αργότερα ξεθάρρεψε, άρχισε πάλι την κουραστική δουλειά, ξαναπήρε βάρος και ζούσε όπως πρώτα. Πριν από αρκετούς

μήνες κάτι δεν πήγαινε καλά με την υγεία του. Κι όταν η κατάσταση έγινε δυσβάσταχτη αποφάσισε επιτέλους να εξεταστεί. Επιτέλους, αλλά καθυστερημένα. Οι γιατροί μίλησαν αρχικά για καρκίνο του προστάτη. Δεν ήταν καρκίνος, απλώς είχε κατακράτηση ούρων εξαιτίας του προστάτη. Του 'βάλαν καθετήρα για να φεύγουν τα ούρα κι ένιωθε καλύτερα. Αλλά η λύση του καθετήρα ήταν προσωρινή κι έπρεπε να εγχειριστεί. Έπρεπε να εγχειριστεί, δεν υπήρχε άλλος τρόπος θεραπείας. Το καλύτερο, για όποιον φτάνει στο χειρουργικό κρεβάτι, είναι να είναι όσο το δυνατό βιολογικά και ψυχολογικά ακμαίος. Ο Ιωάννου δεν ήταν. Βρισκόταν σε κατάσταση πνευματικής και σωματικής υπερκόπωσης, τα νεφρά του είχαν ως ένα βαθμό βλαφτεί και το αμυντικό του σύστημα φυσικά δε βρισκόταν σε εξαιρετικό επίπεδο. Το καλύτερο θα ήταν να τα παρατήσει όλα για μερικούς μήνες και να μπει σ' ένα νοσοκομείο, ώσπου να συνέλθει όσο γινόταν πιο πολύ. Το απέκλεισε ο ίδιος επίμονα και σχεδόν πεισματικά. Για μια απλή εγχείρηση τι χρειαζόνταν όλα τούτα; Έτσι, όταν έγινε τελικά η εγχείρηση και ήρθε η μετεγχειρητική επιπλοκή —επιπλοκή ούτε απίθανη ούτε πρωτοφανής— ο οργανισμός του αντέδρασε ασθενικά. Κι όταν μπήκε στη μέση η σηψαιμία τα πράγματα έγιναν από τη μια στιγμή στην άλλη δραματικά. Κι όμως ήταν ζήτημα ωρών, κάτω από την πλημμύρα των αντιβιοτικών, να κερδηθεί η μάχη, όταν τα νεφρά σταμάτησαν να λειτουργούν και όλα τελείωσαν.

Από τι πέθανε ο Ιωάννου; Η πιο απλή απάντηση είναι να πει κανείς από μετεγχειρητική επιπλοκή. Έχει συμβεί σε πολλούς εγχειρισμένους. Δεν είναι παράξενο. Εντούτοις, η ατυχία της μετεγχειρητικής επιπλοκής στην περίπτωσή του, θα πρέπει να συσχετιστεί με τον τρόπο που ζούσε τα τελευταία χρόνια. Χρόνια υπερέντασης και υπερκόπωσης. Έγραφε όλο και πιο πολύ, διάβαζε και παρακολουθούσε την επικαιρότητα, έπαιρνε μέρος στη λογοτεχνική κίνηση και ξοδεύονταν κατά τρόπο εξοντωτικό. Αντιδρούσε προς κάθε κατεύθυνση.

Ήταν υπερευαίσθητος για ό,τι τον αφορούσε και ζούσε κατάμονος. Περιστατικά που σ' άλλους θα προκαλούσαν το χαμόγελο, ή έστω το πικρό σχόλιο, αυτόν τον αναστατώναν. Όταν αισθανόταν ότι τον αδικούν θιγόταν και συμπεριφερόταν σα να τον είχε βρει μεγάλο κακό. Και τις φιλικές γνώμες τότε, γνώμες για μετριοπάθεια, τις θεωρούσε σχεδόν εχθρικές. Υπερευαίσθησία και μοναξιά μέσα σ' ένα πνευματικό κλίμα ωστόσο, όπου η ιδιοτέλεια και η συμπαιχνία βρίσκουν πρόσφορο έδαφος να ευδοκιμούν. Το παιχνίδι αυτό της φθοράς το ήξερε. Κι εντούτοις δε φυλάχτηκε. Ήταν άνθρωπος προπάντων θυμικός. Σ' όλα τα περιστατικά που τον αφορούσαν, σ' όλες τις προκλήσεις, αντιδρούσε παθιασμένα και άμετρα. Κι αυτά με τον καιρό πλήθαιναν. Πόσα αποθέματα αντοχής διαθέτει ένας άνθρωπος, πόσο μπορεί να ξοδευτεί, όταν έχει μπλέξει έτσι και δεν οικονομεί τις δυνάμεις του; Και πόσο ανεύθυνος τελικά εί-

το «Εις Εαυτόν», στην *Πρωτεύουσα των προσφύγων*, σελ. 243).

Ο συγγραφέας είναι, λοιπόν, κάποιος που πρέπει να εγκαταλειφθεί σ' ένα γραπτό ταξίδι με πυξίδα το σώμα του. Τότε το αποτύπωμα εμφανίζεται και είναι πάντα το δικό του, τίποτα το «αντικειμενικό» δεν υπάρχει σ' αυτή την πορεία που ωστόσο, άλλο σκοπό δεν έχει από το προσωπικό και το συλλογικό βίωμα. Το ίδιο πρέπει να κάνει κι αυτός που θέλει να γνωρίσει κα-

λά μια πόλη: πρέπει να αφεθεί να τον παρασύρει, να τον οδηγήσει εκείνη κάπου. Η ματιά του θα της δώσει νόημα. Γράφοντας για τη Θεσσαλονίκη, παραδομένος σ' αυτήν, ο Γιώργος Ιωάννου έδωσε ένα νόημα στη συνάντησή του με τα ζωντανά ίχνη 2.300 χρόνων κι αυτός ήταν ο τρόπος που διάλεξε για να αγαπήσει τον καθένα από εμάς, δίνοντας νόημα σ' αυτό το δύσκολο παρόν που αποτελεί κάθε ανάγνωση.

Χρήστος Βακαλόπουλος

ναι, ανεξάρτητα από την ιδιοσυγκρασία του, ο τρόπος που έχουμε οργανώσει και αναδεχθεί τη λογοτεχνική μας «αγορά»; Εννοώ πόσο ανεύθυνος είναι για την πνευματική και βιολογική φθορά του Ιωάννου;

Αναρωτιέμαι αν και ως πιο σημείο είχε επίγνωση της λογοτεχνικής αξίας του. Ευθέως, όσο ξέρω, δε μιλούσε για την αξία του έργου του. Άφηνε ωστόσο την εντύπωση, κυρίως με τον τρόπο που μιλούσε για το έργο σύγχρονων και μη ομότεχνών του, πως είχε μάλλον εξαιρετική ιδέα για τα γραφτά του. Μολαταύτα, ήταν φανερό μια ορισμένη αντίφαση. Θέλω να πω ότι υιοθετούσε γενικά σαν αξιολογικό κριτήριο για τη δουλειά του τη δημόσια γνώμη. Όσο ανέβαινε η δημοτικότητά του, όσο προβαλόταν, τόσο έδειχνε να πιστεύει περισσότερο στην αξία της δουλειάς του. Πώς είχε αποδεχτεί ένα τέτοιο κριτήριο, έστω και περιορισμένα, ένας άνθρωπος που είχε σαφή ιδέα της αξίας του; Και πώς επηρεαζόταν τόσο πολύ από το τι λεγόταν στη λογοτεχνική μας πιάτσα για το έργο του; Κι ακόμη: πώς ένας άνθρωπος που τον πλήρωναν τόσα βιώματα δεν αισθανόταν αυτόρκης και ήρεμος μπροστά στις θετικές ή αρνητικές γνώμες που έφταναν στη δημοσιότητα; Και γιατί να τρέχει να δίνει συνεντεύξεις με κάθε ευκαιρία και προς κάθε κατεύθυνση; Γιατί να δημοσιεύει κείμενα γραμμένα στο γόνατο και να γράφει κάποτε πράγματα που δεν τα πίστευε; Παράξενες αντιφάσεις για ένα λογοτέχνη τόσο ταλαντούχο. Αμφέβαλε τάχα ότι ήταν το πιο αξιόλογο μεταπολεμικό τάλαντο στην πεζογραφία μας, ώστε να ανησυχεί και να ταραζεται για τα λόγια του τάδε κριτικού ή δημοσιογράφου; Θα πρέπει να πω ωστόσο πως

από την πλευρά της λογοτεχνικής κριτικής δε αισθανόταν ασφαλής. Αν σκεφτούμε ότι μέχρι σήμερα έχουν ουσιαστικά γραφτεί για τον Ιωάννου μόνο αρνητικά σημειώματα, χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις κριτικής, δεν είναι πολύ περίεργο που δεν αισθανόταν ασφαλής. Ως τη στιγμή αυτή ό,τι καλύτερο έχουμε από την πλευρά της κριτικής για την πεζογραφία του είναι ένα μικρό, αναλυτικό, κείμενο του Α. Κοτζιά στο περιοδικό «Η συνέχεια» για τη «Σαρκοφάγο». Η δυσαναλογία που υπάρχει ανάμεσα στο έργο του —το εκλεκτό του μέρος έστω— και στην κριτική του αντιμετώπιση είναι τουλάχιστο αποκαρδιωτική.

Δεν πέθανε σε νεαρή ηλικία. Το κύριο έργο του ασφαλώς το έχει δώσει. Κι όμως, μετρώντας ληξιαρχικά τη ζωή του, πέθανε αρκετά νέος. Αν έρχονταν διαφορετικά τα πράγματα, αν είχε βγει έγκαιρα από το φαύλο κύκλο της επικαιρότητας, όπου κερδίζουν οι δεξιότητες των παρασκηνίων και της πολιτικής, αν είχε αποσυρθεί για λίγα χρόνια από το προσκήνιο, αν δεν παρουσιαζόταν η μετεγχειρητική επιπλοκή αν... αλλά δεν έγινε έτσι. Έφυγε ξαφνικά και μας άφησε να κάνουμε μάταιες υποθέσεις.

ΥΓ: Γράφοντας βιαστικά αυτές τις πρώτες σκέψεις για το θάνατο του Ιωάννου ίσως νομιστεί πως στο κείμενο υπάρχουν θελημένες αιχμές για συγκεκριμένα πρόσωπα. Όχι, όσο μπορώ να ελέγχω τον εαυτό μου, δεν υπάρχουν. Η ώρα του θανάτου είναι προπάντων ώρα συγγνώμης. Κι αυτή τη σημασία φαντάζομαι πως είχε η παρουσία του κ. Μαρωνίτη στην κηδεία του —όχι για τον Ιωάννου αλλά για μας τους ζωντανούς.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Πεζογραφία:

Για ένα φιλότιμο (1964).
Πεζογραφήματα.
Η Σαρκοφάγος (1971).
Πεζογραφήματα.
Η μόνη κληρονομιά (1974).
Διηγήματα.
Το δικό μας αίμα (1978).
Πεζογραφήματα.
Ομόνοια, 1980 (1980). Πεζογράφημα.
Επιτάφιος Θρήνος (1980). Διηγήματα.
Κοιτάσματα (1981). Πεζά κείμενα.
Πολλαπλά Κατάγματα (1981).
Πεζογραφήματα.
Εφήβων και Μη (1982). Πεζά κείμενα.
Ευφλεκτή Χώρα (1982). Πεζά κείμενα.
Καταπακτή (1982). Πεζογραφήματα.
Η πρωτεύουσα των προσφύγων (1984).
Πεζογραφήματα.

Ποίηση:

Ηλιοτρόπια (1954).
Τα Χίλια Δένδρα (1963).

Θέατρο:

Το αυγό της κότας (1981).
Η Μεγάλη Άρκτος (1981). Περιοδικό «Θέατρο».

Λαϊκός Λόγος - Μελέτες:

Τα δημοτικά μας τραγούδια (1966).

Μαγικά παραμύθια του ελληνικού λαού (1966).

Παραλαγές (1970).
Καραγκιόζης - Τόμοι 3 (1971-1972).
Παραμύθια του λαού μας (1973).
Αλεξάνδρεια 1916. Ημερολόγιο Φίλιππου Δραγούμη (1984).

Μεταφράσεις:

Ευριδίκη, Ιφιγένεια η εν Ταύροις (1969).
Στράτωνος Μούσα Παιδική (1980).
Τάκιτου Γερμανία (1981). Περιοδικό «Εκρηβόλος».

Περιοδικό (γραμμένο όλο από τον ίδιον):

Φυλλάδιο. Τεύχη 1-6.

Στίχοι:

Κέντρο Διερχομένων (1982). Σε μουσική Νίκου Μαμαγκάκη.

Κείμενα πρωτοδημοσιευμένα στο ANTI:

- Απάντηση σε έρευνα για τον Λαϊκό Πολιτισμό (1976), τχ. 42.
- Σκέφτομαι τον πατέρα μου (1979), τχ. 120
- Το «ΑΜΦΙ» (1979), τχ. 126
- Μαδέρια στο πέλαγος (1980), τχ. 142
- Και πάλι τα ανθρώπινα δικαιώματα (1980), τχ. 152
- Θεσσαλονίκη - Αθήνα, Μια ερωτική σύγκριση (1980), τχ. 155
- Το κοινό των Θεσσαλονικέων και τα κοινά (1980), τχ. 164
- Κυμαινόμενοι (1981), τχ. 188
- Ο πεζογράφος Β. Λούλης (1983), τχ. 222
- Το πάρκο της Δικαιοσύνης (1983), τχ. 237
- Ο Ιρανί, ο Λιβανί κι ο Γιουνανί (1983), τχ. 250

* Στο μικρό αυτό επικαιρικό αφιέρωμα βοήθησε ο Βαγγέλης Ραπτόπουλος.

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

ΡΑΔΙΟ-ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ I

ΕΡΤ: Ευλάβεια στο πρόγραμμα

Το «κόψιμο» της μετάδοσης της συναυλίας του Μίκη Θεοδωράκη από την ΕΡΤ-2 την περασμένη Δευτέρα, παρά το γεγονός ότι ήταν προγραμματισμένη και είχε μάλιστα αναγγελθεί και στη «Ραδιοτηλεόραση», δημιουργεί διπλό πολιτικό θέμα. Είναι μια ενέργεια άμεσης πολιτικής παρέμβασης, στο πρόγραμμα της τηλεόρασης και μια επέμβαση η οποία ισοδυναμεί με ωμή λογοκρισία, όσο και αν ο πρόεδρος του Δ.Σ. κ. Γ. Τσουγιόπουλος πρόβαλλε τη θέση της «αναβολής» της μετάδοσης, για να απαλύνει προφανώς τις δυσάρεστες επιπτώσεις απ' αυτή την ενέργεια. Αποτελεί όμως και στοιχείο μιας νοοτροπίας που αν επεκταθεί δεν είναι τίποτε λιγότερο από την εφαρμογή στην πράξη μιας αντίληψης ιδιοκτησίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, επικίνδυνης και για τη δημοκρατία αλλά και για τους θεσμούς που στηρίζουν τη δημοκρατία και την ελεύθερη διακίνηση ιδεών και απόψεων.

Το «ολίσθημα», όμως, είναι βαρύτερο αν αληθεύει ότι η ματαιώση σχετίζεται όχι μόνο με συγκεκριμένες αιχμές αλλά και με το γενικότερο πολιτικό μήνυμα του συγκεκριμένου έργου του Μ. Θεοδωράκη. Γιατί δεν είναι μόνο ότι παραπέμπει άμεσα σε άλλες εποχές, αλλά εκφράζει το ίδιο σκοταδιστικό πνεύμα, σε θέματα στα οποία έπρεπε να υπάρχει και ευαισθησία και διαφορετική αντιμετώπιση από μια κυβέρνηση που θέλει να αυτοονομάζεται σοσιαλιστική.

Η απαγορευτική λογοκρισία στον Μίκη Θεοδωράκη γίνεται ακόμα πιο απαράδεκτη αν συγκριθεί με τις απαίσιες «σούπες» που υποχρεώθηκαν να καταναλώσουν οι Έλληνες στο εορταστικό τριήμερο. Ο συναγωνισμός κακογουστιάς, αθλιότητας, προχειρότητας, προσβλητικά κακού γούστου στα δύο κανάλια, αποδειχνει πως η «ευλάβεια» των διοικήσεων για το πρόγραμμα είναι τόσο υποκριτική όσο και διάτρητη στη σκοπιμότητά της.

Θα προτιμούσαμε λοιπόν οι δύο ΕΡΤ να έχουν τη στοιχειώδη ευαισθησία έναντι της νοημοσύνης και της αισθητικής των Ελλήνων γιατί εκείνη η κλασική ρήση ισχύει και στα Βαλκάνια ό-τι δηλαδή δεν μπορείς να κοροϊδεύεις όλους για πολύ.

ΡΑΔΙΟ-ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ II

ΕΡΤ: «Μπαίνεις από μπροστά —βγαίνεις από πίσω»

Διαβάσαμε ότι τίθενται σε ενέργεια οι διαδικασίες για την κατάρτιση ενός νέου νόμου που θα διέπει τη λειτουργία της ραδιοτηλεοπτικής μας. Αυτό καθαυτό το γεγονός, είναι μάλλον θετικό, μια και, θεωρητικά τουλάχιστον, με τη μελετώμενη (ελπίζουμε να μην αγκυλώσει πουθενά, όπως στο παρελθόν...) θεσμική αναδιάρθρωση των «καναλιών» —είτε μείνουν ως έχουν, είτε ενιαιοποιηθούν—, πολλά κακώς κείμενα θα διορθωθούν.

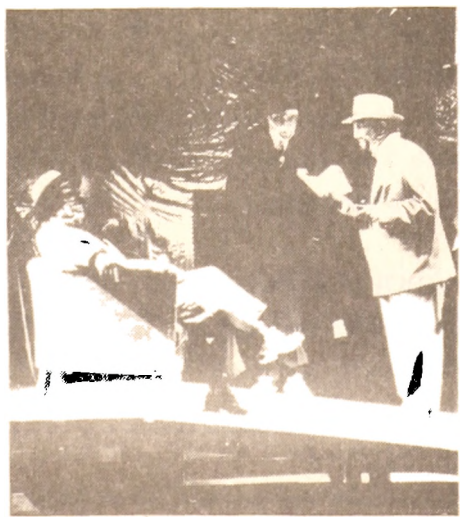
Έχουμε, όμως, το φόβο ότι η «αλλαγή» στις δύο ΕΡΤ ατελεσφόρησε για λόγους που δεν συνδέονται κατ' ανάγκην μόνο με το («κακό») υπάρχον θεσμικό καθεστώς τους, και ότι κάποιο νέο δεν θα οδηγήσει υποχρεωτικά σε αλλαγή ήθους και ποιότητας. Ο θεσμός δεν είναι παντοδύναμος, ώστε να εξαρτά πάντα τα «ανθρώπινα».

Και τα γράφουμε αυτά, όχι μόνον επειδή έχουμε απηυδύσει πλέον με εκπομπές και προγράμματα που «φτύνουν» τον ακροατή ή τον θεατή (πρόσφατα σε εκπομπή κάποιου όψιμου «εργολάβου» ακούστηκε ότι «αν δεν σας αρέσουν οι επιλογές μου δεν έχετε παρά να αλλάξετε σταθμό» —και να σκεφτείτε ότι τον πληρώνουμε...) και που βέβαια δεν έχουν καμιά σχέση με το «θεσμικό πρόβλημα» των σταθμών· τα γράφουμε και επειδή κάποιες πρακτικές και κάποιες νοοτροπίες, και με «καλό» και με «κακό» νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας δεν αλλάζουν· το πολύ πολύ το «καλό» να το κάνουν πάλι «κακό». Διότι, πώς είναι δυνατόν να ειδοποιείται τηλεφωνικά (από ό,τι μάθαμε), συνεργάτης με σύμβαση έργου ότι την τάδε μέρα θα μεταδοθεί η τελευταία εκπομπή της συνεργασίας του, και μάλιστα αυτό να το ακούσει από κάποια φωνή «χωρίς ταυτότητα και ιδιότητα», ενώ το πλαίσιο (το «κακό»...) που ορίζει τα της συμβάσεως, προβλέπει άλλη διαδικασία; Προφανώς, αυτό λέγεται «μπαίνεις απ' τη μπροστινή και σε βγάζουν απ' την πίσω πόρτα», ως ειθιστά στα καθ' ημάς βραχυκυκλωμένα πελατειακά δίκτυα των πάσης φύσεως οργανισμών —«εποπτευόμενων» και μη. Και βεβαίως, ο κάθε ισχυρός καρεκλοκένταυρος —πρόσκαιρος ή μη— μέσα από τέτοιες «διαδικασίες» εμπεδώνει το βασιλείακι του. Αυτός, όμως, κάθε άλλο παρά σχέση έχει με θεσμικά καθεστώτα και δε συμμαζεύεται. Σίγουρα, λοιπόν, υπάρχουν προκείμενες —και, πλέον, μη αναβλητέες— αλλαγές, για να μπορέσει κάποτε το όποιο νέο θεσμικό καθεστώς να είναι και καλό.

Σημειωματάριο Ειδήσεων

Α' εβδομάδα Νηστειών. Άραγε σημαίνει τίποτα για όλους εμάς που τρώμε λαγόνα και θαλασσινά, χαζεύοντας μόνο τους χαρταετούς; Εδώ στο ΑΝΤΙ η έκδοση του τεύχους, άλλωστε, διαμορφώνει ένα ιδιότυπο εορτολόγιο κι έτσι την Καθαρή Δευτέρα την πέρασα φυλλομετρώντας περιοδικά και κάνοντας όνειρα για ταξίδια ● «περίπλους», ένα τετράδιο για τα γράμματα και τις τέχνες που κυκλοφορεί εδώ και ένα χρόνο στη Ζάκυνθο και δείχνει το πολιτιστικό πρόσωπο του νησιού. Το 4ο τεύχος «ταξιδεύει» σε πιο ανοιχτές θάλασσες με το αφιέρωμα στον Παναίτ Ιστράτι ● Τα Ιόνια νησιά, μετά τον «Πόρφυρα» της Κερκύρας και τον «περίπλους» της Ζακύνθου, έχουν και «τα νέα της Ιθάκης». Ένα φυλλάδιο

που ενώ ακόμη δεν έχει βρει το χαρακτήρα του, δείχνει κι αυτό με τον τρόπο του την ανησυχία και το κέφι των ανθρώπων που το φτιάχνουν ● Απ' την Καλαμάτα, πάλι, άλλα νέα με φτάνουν: Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο

Καλαμάτας, έχει ήδη παρουσιάσει σημαντικό έργο. Τώρα μάλιστα ο Heinz Uwe Haus έχει ανεβάσει το περίφημο έργο του Μπρεχτ «Η άνοδος του Αρτούρο Ούι» ● Στη Λαμία, το «Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Ρούμελης» προετοιμάζει την «Αυλή των Θαυμάτων» του Ιάκωβου Καμπανέλλη ● Και στην Αθήνα η «Έρευνα Σύγχρονης Έκφρασης» οργανώνει σεμινάρια σε συνεργασία με το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, για τη θεατρική έκφραση και προβληματική από τις 4 ως τις 30 Μαρτίου (τηλ. 88.15.721) ● Από το θέατρο στον Κινηματογράφο ● Στην αίθουσα Ααβόρα, διοργανώνεται η Α' εβδομάδα Διεθνούς Γυναικείου Κινηματογράφου από τις 7 έως τις 14 Μαρτίου

από την ομάδα γυναικών «Μάγισσες», τίτλο, που σύμφωνα με την ανακοίνωσή τους, έχουν επιλέξει, επειδή «οι μάγισσες φέρνουν στο νου ταυτόχρονα τη γυναικεία αντίσταση, την αντρική καταπίεση και τη γυναικεία ιδιαιτερότητα». Η εκδήλωση αυτή περιλαμβάνει τις περισσότερες ελληνικές ταινίες μικρού και μεγάλου μήκους τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές ταινίες γυναικών - σκηνοθετών, καθώς και αφιέρωμα στην παλαιά σκηνοθέτιδα Μαρία Πλυτά. Για περισσότερες πληροφορίες: βιβλιοπωλείο των Γυναικών, Μασσαλίας 20 και Σκουφά —κάθε Πέμπτη και Παρασκευή απόγευμα— τηλ. 36.11.423 ● «Αφήστε τα σκουπόξυλά σας στην είσοδο και πάρτε θέσεις»...

σχέδια με βέλη του Javier Vilató

Ζηλεύω τὰ ἱπτάμενα βέλη
 πὺλ τὸ χέρι σου ἀκολουθεῖ
 ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτὸ
 ἀπὸ εἰκόνα σὲ ἦχο
 ναὶ λέω ἦχο γιατὶ τὰ σχέδιά σου
 τραγουδοῦν καὶ χορεύουν μὲ
 τὸν ἴδιο ρυθμὸ πὺλ ἔχουνε τὰ ποτάμια
 σὰν φουσκώνουν ἀπ' τῆ βροχῇ
 καὶ λαρυγγίζοντας κατρακυλοῦν
 κοίτα στήσανε χορὸ πάνω
 στοῦ βυθοῦ τὰ λιθάρια

Ἡ Μάτση Χατζηλαζάρου πρωτοσυνέδεσε τὸ ὄνομά της με τὸν υπερρεαλισμὸ, με τὶς συλλογές της «Μᾶης, Ιουνῆς καὶ Νοέμβρης», 1944 καὶ «Δύο διαφορετικὰ ποιήματα», 1945. Κι ὅπως αρκετοὶ ἐκείνης τῆς πρώτης περιόδου πέρασε πέραν αὐτοῦ. Βέβαια, αὐτὴ ἡ υπερρεαλιστικὴ καταβολὴ εἶναι διακριτὴ στὴν ποίησή της. Επαναστατικὴ ρῆξη με τοὺς τρόπους θέασης τοῦ κόσμου, ἀνάπτυξη μίας σχέσης τῆς ζωῆς με τὴν ποίηση, πὺλ ταυτίζει τὸ αισθησιακὸ με τὸ νοητικὸ σχεδὸν ἀπολύτως. Τελικὰ, αὐτὸ πὺλ κατακάθεται μέσα σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἐρωτογενὴ περιγραφή εἶναι ἡ βαθύτατη ἀγάπη τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς πὺλ καὶ στὴν πιο οριακὴ στέρηση μπορεῖ νὰ ἀνακαλεῖ ἀπ' τὴ μνήμη, ἀλλὰ καὶ νὰ προδίδεται ἀπ' τὴ φύση. Μπορεῖ, δηλαδή, νὰ γίνεταὶ ὄραμα τῶν αισθησίων καὶ φύση ἀγαθῇ.

Ἔτσι τὸ προσωπικὸ ἐρωτικὸ βίωμα αποκτὰ καθολικότερη ἰσχὺ καὶ ἐπιβεβαιώνει ποιητικὰ τὴν ὑπαρξὴ ὅπως ἰδιαζόντως γυναικεῖου: ὅλες οἱ σκέψεις, ὅλος ὁ νοῦς, γίνεται αἴσθησις ἐρωτικὴ καὶ χρῶμα· ζωντανὴ ἐπικύρωση τῆς ζωικῆς συνουσίας, σωματικὴ — σχεδὸν βίαιη — πραγματικότητα.

Στα χέρια μου κρατῶ τὸ τελευταῖο τῆς μικρὸ βιβλίο με τίτλο «7x3»· μὴ συγκομιδὴ ἐφτά ποιημάτων γραμμένων στὶς τρεῖς γλώσσες — ἐλληνικὰ, ἀγγλικά, γαλλικά — πὺλ ἡ ποιήτρια δείχνει νὰ χειρίζεταὶ με ἰσοδύναμο τρόπο καὶ γυρνῶ στὴν ἐκδόση τοῦ 1979, γιὰ νὰ θυμηθῶ καὶ νὰ ἐνοποιήσω τὴν εἰκόνα.

Στὴ συγκεντρωτικὴ — ἀς τὴν ὀνομάσω ἔτσι — ἐκδόση τοῦ 1979, «Ἐρως Μελαχρινός», (ἐκδ. Ἰκαρός), ἡ Μ.Χ. ἐκδίδει τὶς ποιητικὲς ἐνότητες πὺλ τὴν εἶχαν κάνει γιὰ πρώτη φορὰ γνωστὴ: «Μᾶης, Ιουνῆς καὶ Νοέμβρης», 1944, «Δύο διαφορετικὰ ποιήματα», 1945, «Κρυφοχώρι», 1951. Αλλὰ καὶ ἐντάσσει ὅλη τὴν ἄλλη τῆς ποιητικὴ παραγωγή, ἀδημοσίευτη ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ στα ἐλληνικά: «Τὰ λόγια ἔχουν κρόσσια» καὶ «Εκεῖ-πέρα-ἐδῶ».

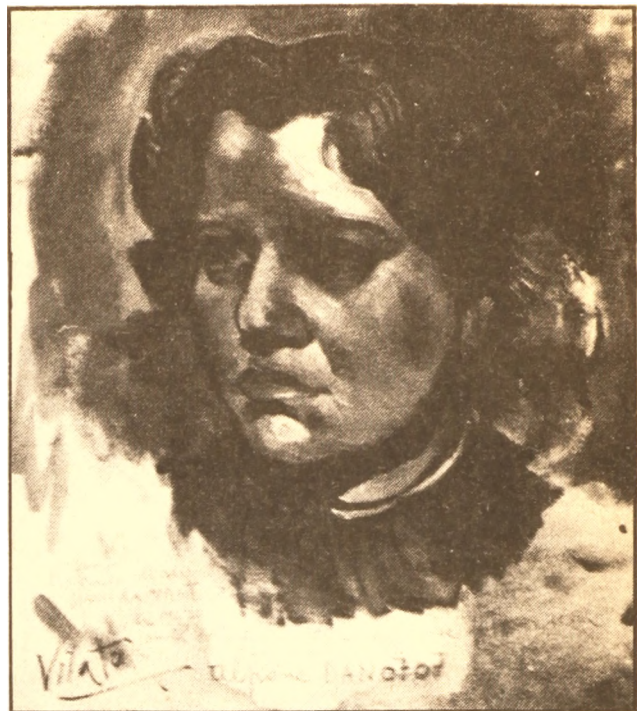
Σαράντα χρόνια ἀπ' τὴν πρώτη τῆς ἐμφάνισις ἡ ποιήτρια Μάτση Χατζηλαζάρου θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὀλιγογράφος: 52 ποιήματα συγκεντρώνονται στὸ «Ἐρως μελαχρινός» καὶ 7 (ἢ 21, θέμα στο ὁποῖο θὰ ἐπανέλθω παρακάτω) στὸ «7x3», (ἐκδ. Τυπογραφεῖο Κείμενα, Ἀθῆνα 1984). Αλλὰ ἐκεῖνο, κυρίως, πὺλ ἀναγνωρίζεταὶ σταθερὰ σ' αὐτὴν εἶναι ὅτι ἐμφανίζεται ὡς ἐξελισσόμενο «ὄλον». Ἐνιαῖος ψυχισμὸς ἐρωτοπαθὴς καὶ σχεδὸν ἐτοιμόγεννος ἀνὰ πᾶσα στιγμὴ.

Σ' αὐτὴ τὴ σύντομη παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς κυρίως με ἀπασχολεῖ τὸ «ἐρωτικὸ τοπίο» τῆς, ὡς στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ μίας πηγαίας ὅσο καὶ ἀσύγκριτα ἐλκυστικῆς ποιητικῆς ἱχνογραφίας.

Ξεκινώντας ἀπ' τὸ «Μᾶης, Ιουνῆς καὶ Νοέμβρης», τὸ ἀφιερωμένο στὸν Ἀντρέα (Ἐμπειρικό), θὰ ἤθελα νὰ ἀναφερθῶ στὴν πρώτη ἐντύπωση τοῦ τοπίου τῆς. Ἀς δῶ πρῶτα τοὺς «ἀνθόσπαρτους βυθοὺς» τῆς: Οἱ ἀνεμῶνες (κόκκινες, μαβιές καὶ ἀσπρες), τὰ λουλούδια τῶν δέντρων, τὸ χαμομήλι, τὸ ἀγιόκλημα, οἱ μανόλιες, τὰ ἀνθὰ τῆς ἀνεμισμένης μυγδαλιάς, οἱ ἀσφόδελοι, ὁ κάλυκας ἐνός μηδαμινοῦ ἀγριο-

Το ἐρωτικὸ τοπίο τῆς Μάτσης Χατζηλαζάρου

Παλαιὸ
 πορτραῖτο τῆς
 Μάτσης
 Χατζηλαζάρου
 ἀπὸ τὸν Javier
 Vilató.
 Φωτογραφίες τοῦ
 Κώστα Πιττακῆ.
 Τὸ ποῖημα
 «σχέδια με βέλη
 τοῦ Javier Vilató»
 ἀναδημοσιεύεταὶ
 ἀπὸ τὴν ποιητικὴ
 συλλογὴ «7x3»,
 ἐκδ. Τυπογραφεῖο
 Κείμενα, Ἀθῆνα
 1984

λούλουδου, λουλούδι ὀρχοειδές, ἓνα ἄσπρο τριαντάφυλλο καὶ ἓνα κόκκινο, ἡ ἀγράμπελη καὶ ἀκόμη τοῦ νεροῦ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ὄστρακα: τὸ πολυτρίχι, τὸ φύκι, ὁ σταυρὸς, ὁ ἀχινὸς, τὰ καβούρια, τὰ χόρτα στὴν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ, οἱ καλαμιές στὴν ἀκροποταμιὰ, οἱ μέδουσες, τὰ βότσαλα, οἱ ἀχιβάδες, οἱ πεταλίδες.

«Οἱ λουλουδιασμένοι βυθοὶ τοῦ Αἰγαίου», στα «Δύο διαφορετικὰ ποιήματα» καὶ ἓνας ἥλιος πὺλ ὅλα τὰ διαπερνᾷ γιὰ νὰ τὰ κάνει πάλι λουλούδια: νοῦφαρο στο πρωινὸ φῶς, ἀγριο κυκλάμινο στὴν ἄκρη τῆς ρεματιάς, καὶ ἀνάμεσά τοὺς πεταλούδες.

Τὸ «κρυφοχώρι» ἔχει μέσα τοῦ μὴ μεταβολὴ, μὴ μετακίνησις τοπίου. Σχεδὸν κρύβει τὴ συνύπαρξιν τοῦ πρὶν καὶ τοῦ μετὰ, κινεῖται περισσότερο στο «ἀνάμεσα». Οἱ λέξεις αποκτοῦν ἓναν ἀναγνωριστικὸ χαρακτήρα ὡς πρὸς τὸ τοπίο καὶ τὰ πράγματα καὶ τὸ βάρος τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα. Γίνονται φορτία μνήμης· λέξεις μοναχικὲς πὺλ ξαναζωντανεῖται μέσα στὴν ἰδία ἐνότητά. Εἰδικὰ στο «ἄσμα», ξαναβρίσκουν πάλιν ζωντάνια καὶ τὴ ζέστα τῆς σάρκας. Ἡ ποίησις τῆς, ἐδῶ, οὐσιαστικὰ υπερβαίνει τὴ μονοδιάστατη ὁμορφιά καὶ περικλείει τὴν ὁδὸν τῆς συνειδητοποίησης:

Ἀ κακοχρονο νὰ ἔχουνε οἱ λέξεις
 ὅχι οἱ λέξεις οἱ κενές
 ἀλλὰ αὐτές πὺλ χαϊδεύουμε πρὸ τοῦ κοιμηθῶμε
 ἴσως ὁ ποταμός

Γιὰ νὰ ἀναγνωριστεῖ πάλιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ ἐρῶτας, μέσα ἀπὸ νέους χρωματικούς σχηματισμοὺς:

Τι ἄλλο
 εἶναι ὁ κύκλος
 ἀπὸ τὴν ἱρίδα τοῦ ματιοῦ σου
 ἀκτῖνα μελαχρινῇ
 ριπῇ
 τῆς ὀρμῆς
 τι ἄλλο
 εἶναι ἡ ὑπαρξὴ μου
 ἀπὸ μὴ νέα σφαῖρα
 με τὰ ἐπιπλά
 με τὴ φύση
 ὅταν μ' ἀγαπᾷς
 μικρὴ εἰκόνα στρογγυλῇ
 μες στὴν ἱρίδα τοῦ ματιοῦ σου
 εἶμαι
 σ' ἓνα δωμάτιο ἀσβεστωμένο
 κοντὰ στὴ θάλασσα
 ἄσπρο τὸ ἀλάτι τῆς
 ξεραίνει ἀγκυρὲς μὸλους σκοινιά
 αἰσθάνουμε τὸν ἥλιο μαῦρο

ό,τι οριζόντιο φέγγει κατάλευκο
μονάχα λίγα κάθετα μαυρίζουν πάλι
.....

Με «Τα λόγια έχουν κρόσσια», αφιερωμένο στον Javier Vilató, περνάμε σε μια νέα περίοδο της Μάτσης Χατζηλαζάρου. Η ποιήτρια, έχοντας ανανεώσει τη σχέση της με τη γαλλική γλώσσα, δοκιμάζει και γράφει πια στα γαλλικά (La Frange des Mots, εκδ. GLM, Παρίσι 1954). Κάτι που μπορεί να ξαφνιάζει καθώς όλοι λίγο πολύ κυριαρχούμαστε από έναν (καλώς νοούμενο;) γλωσσικό σωβινισμό. Η γλώσσα θεωρείται συχνά μήτρα, που πάνω της χαράξεις το βίωμα και μια σχέση όπως αυτή που πραγματοποιεί η Μάτση Χατζηλαζάρου είναι μια σχέση με τη γλώσσα - πηλό, γήινη, μια σχέση με τη χρωματική και ηχητική ποιότητα της γλώσσας, μια σχέση με τη γλώσσα - παιχνίδι, δοκιμή και δοκιμασία, σχεδόν όπως συμβαίνει μόνο στα παιδιά. Η ανακάλυψη της γλώσσας και των δυνατοτήτων της από την αρχή διευρύνει κατά τρόπο μοναδικό, νομίζω, στην περίπτωση της Μάτσης Χατζηλαζάρου, τις λέξεις και τη χρήση τους. Έτσι οι λέξεις της είναι τόσο φρεσκοκομμένες, θα έλεγα, που ευτυχούν στις νέες λάμψεις τους, ή κι όταν δε συμβαίνει αυτό, έχουν την ταπεινότητα της πέτρας.

Εδώ το ερωτικό τοπίο πλουτίζεται όχι μόνο με λουλούδια και ήχους, αλλά και φως και φωτιά: Είναι κάτι σπίτια τριανταφυλλιά ή ωχρα, το πέταγμα της μέλισσας, η κραυγή του παγωνιού, τα τζιτζίκια, οι ακρίδες, τ' αλογάκια της Παναγίας, ηχώ μαρμάρινης κουπαστής, φοινικιές, ο ήλιος, η φωτιά, τα χρώματα, τ' άρώματα, τα σκουλήκια κάτω απ' την πέτρα, το φως, η ζέμπρα αφρισμένη, η φλόγα, ο βράχος. Είναι η στιγμή που αναδεικνύεται η εικόνα:

ναι ζούμε μιαν εικόνα
και η εικόνα είναι πυρπολημένη

Και έχουμε πια ευπαθέστερους εικονισμούς, μια τρυφερότητα αγγίγματος που τα διαπερνά όλα: κοκκινο-βελουδι μαύρο ονομάστηκε το τριαντάφυλλο, τα χνούδια είναι όλο ρίγη, η γη χλιαρή. Και η εικόνα συναρτάται με ήχους: Η κραυγή γίνεται άρπα αιολική, άσμα κογκολέζας, κι ο έρωτας ακούγεται από μέσα. Οι μνήμες ηχούν κι αυτές:

... η Αθήνα βουίζει και χτυπάει στα μηνίγγια μου
με φλυτζάνια και κουτάλια και ποτήρια
ωχ αυτό το κουδούνισμα της ζέστης μες στα καφεενεία
τ' ακράτητο γέλιο του μπάτη
τινάζει τους ηλεκτρικούς γλόμπους
τις βελόνες των πεύκων τινάζει
αυτός ο τζιτζικό - ζηλεμένος
που τραγουδάει με κύματα καυτερά
χτυπάει την Αθήνα πάνω στα μηνίγγια μου

Για να περάσουμε στον ανοιχτό συσχετισμό του φυσικού κόσμου με τη γραφή αλλά και τις διαφοροποιήσεις που αυτός ο συσχετισμός προκαλεί.

Φθορά
τα κοτσάνια
όταν πέφτουν μαλακά
από ένα δέντρο ή μια γραφή
για ν' αγγίζουνε τον κισσό που σέρνεται
τον κισσό τόσο πράσινα σα να μαυρίζει
σκισμένο
το λαμπερό φύλλο
φαγωμένο απ' τις κάμπιες και τους γυμνοσάλιαγκες
μες στη σκιά του δάσους
και ξαπλώσαμε ανάσκελα
στα ξέφτια της ημέρας
και τη μυρουδιά της υγρασίας
πάνω στον κισσό και στα κλαδάκια
και στα μικρά σκληρά κοτσάνια
απαράλλαχτα
με κείνα του Α ή του Χ εδώ

Έτσι, Ασσουρμπανιμπάλ και Σερεϊβάξ —όπως σε παλαιότερα ποιήματα γριγριά— καταλογάδην παραθέσεις ονομάτων και επαναληπτικές χρήσεις κοινότοπων εκφράσεων, ή δοκιμές θραύσης λέξεων και ανασύνθεσής τους (μέρα νύχτα / ασφοδίλι-δίλι-ασφο / πράσινο-κίτρινο-κόκκινο-κίτρινο κτλ.), συνδέονται με το χορευτικό τόνο που διαπερνά όλο το ποίημα

«Τα λόγια έχουν κρόσσια- Κείμενο που χορεύεται»:
χορεύτρια ο ποδόγυρός σου κυματίζει χείλια και γέλια πάνω στα γόνατά σου και στη γοητευμένη σκιά απ' τα λόγια
ασφοδίλι δίλι δίλι

ασφοδίλι άσφο ασφοδίλι
είναι κάτι φτερώματα με άσπρα στίγματα απ' το ίδιο εκείνο άσπρο που σκίζει τα παραθυρόφυλλα και που ξαναβρίσκεται επίσης μες στα δάση κάτω από 'να φούντωμα περικοκλάδας εκεί που η οχιά αφήνει το πουκάμισό της
είναι και λόγια σα φτερώματα με στίγματα
τ' ανοιχτά μας χέρια
κοντά στ' αντικείμενα
που ελαφρά τα σπρώχνουν
μια πτυχή
μια δέσμη φως
αποκαλύπτοντας
τα λόγια

και δε σημαίνει ότι έχουν ένα προορισμό

Η Μάτση Χατζηλαζάρου με «Τα λόγια έχουν κρόσσια» και το «Εκεί-πέρα-εδώ», (ξαναγραμμένο και αυτό στα ελληνικά από ανέκδοτη δουλειά της στα γαλλικά), «μεταφράζει» τον εαυτό της, μ' όλη εκείνη την ελευθερία που της παρέχει το γεγονός του «δικού» της έργου. Όμως εδώ το τοπίο βαρραίνει. Σκιαζεται από μιαν απόσταση, όχι από το βίωμά της, αλλά μοιάζει άλλοτε να βουτά μες στο βυθό της κι άλλοτε να αναζητά την εικόνα κάπου μακριά. Υπάρχει κάτι ρευστό που κυκλοφορεί ανάμεσα στις λέξεις, όπως στο ποίημα «Σταγόνες»

η σταγόνα
κάθε νερού κάθε υγρού και χυμού
που μας περικλείνει προτού γεννηθούμε

ή στο «Άλλο ένα τέτοιο κύμα»:

ο χρόνος φωλιάζει ξανά και ξανά σ' όποιο καλούπι
θε να του πλάσεις
σε ηφαίστεια

.....
σε ατελεύτητη ροή του ανθρώπου μες στις λέξεις
όπως ρέουν και οι λέξεις μες στον άνθρωπο

Όπως και μια κυριολεκτική καθαρότητα στο «Ο Πούμας ήταν κι η στέρηση σύντροφος», που δε διστάζει πια εδώ να εικονογραφήσει τις καθαρές γραμμές της οδύνης. Η προφάνεια της μεταφοράς με τον παλιάτσο, όσο και η διαλογική αντιπαράθεση δεν μειώνουν διόλου τη δύναμη της οριακής δραματικότητας του τέλους:

Α η απελπισία του κάτισχνου Πούμα σαν περιφέρεται ακατάπαυστα μες στο κλουβί του και ρουθουνίζει από πάνω ως κάτω καθένα απ' τα κάγκελά του και περπατάει κατά μήκος του τοίχου για να φθάσει ως το βάθος της φυλακής του όπου κάθε φορά μπήζει μια φωνή τόσο διαπεραστική και παράξενη που την ξανακούω ακόμα μες στην τάφρο μου

Ξαναπιάνουμε το νήμα της ποίησής της μέσα από το βιβλίο της «7x3», Εφτά γραπτά στα ελληνικά, Sept texts en français, Seven writings in english, εκδ. Τυπογραφείο Κείμενα, 1984. Εδώ η Μάτση Χατζηλαζάρου έχει δουλέψει και με τις τρεις γλώσσες (ελληνικά-γαλλικά-αγγλικά), με τρόπο μεικτό· με παράλληλη, δηλαδή, χρήση τους. Έτσι, σταδιακά γεννήθηκαν και οι τρεις διαφορετικές γλωσσικές τους μορφές, όπου παντρεύονται δάνεια από τις τρεις εκδοχές και αλληλοσυμπληρώνουν την ποιητική τους αρτίωση. Η ελευθερία χειρισμού, που όπως είπα και παραπάνω, αντλείται από το γεγονός ότι είναι δικά της, δίνει σ' αυτή τη διαδικασία μια διάσταση που υπερβαίνει κατά πολύ την απλή μετάφραση.

Άλλωστε, οι μικρές ποικιλίες που συναντούμε σε διατυπώσεις της από τη μία γλώσσα στην άλλη, κάνουν τα 7 ποιήματα να γίνονται ουσιαστικά πολύ περισσότερα. Το ακραίο όριο του γινομένου $7 \times 3 = 21$ είναι, πάντως, υπερβολικό. Μια συστηματικότερη εργασία θα μπορούσε να φανερώσει τη βαρύτητα των διαφορών, αλλά αυτό δεν είναι της στιγμής. Θα ήθελα λοιπόν να σταθώ στην ερωτική τοπιογραφία της, έτσι όπως παρουσιάζεται σ' αυτά τα τελευταία δημοσιευμένα της ποιήματα.

Εδώ, η μεταβολή της εικόνας σε ήχο, της μνήμης σε εικόνα, της εικόνας-σε χορό γίνεται με άφθαστη γρηγοράδα. Με μια γνώση ότι κάτω απ' αυτή την εναλλαγή βρίσκονται οι σταθερές του χρόνου, της φθοράς, του θανάτου. Ένα ποιητικό παλίμψηστο όπου οι εναλλαγές πραγματοποιούνται σαν κύματα που το ένα σκεπάζει τ' άλλο κι όλα μαζί αποκαλύπτουν: το φως - τη σκιά, τη μέρα - τη νύχτα, τη ζωή - το θάνατο. Στο ποίημα «Μεταμορφώσεις του έρωτα» συναντάμε τον έρωτα - σπίτι, τον έρωτα - κισσό, τον έρωτα - ζώο, για να ρθει

του έρωτα ο οίστρος
ο έρωτας του έρωτα

και το ποίημα να εκτιναχθεί σε γαλάζιο αστέρι που τώρα δύνει και ονειρεύεται ακόμη όλη αυτή την πλούσια φύση.

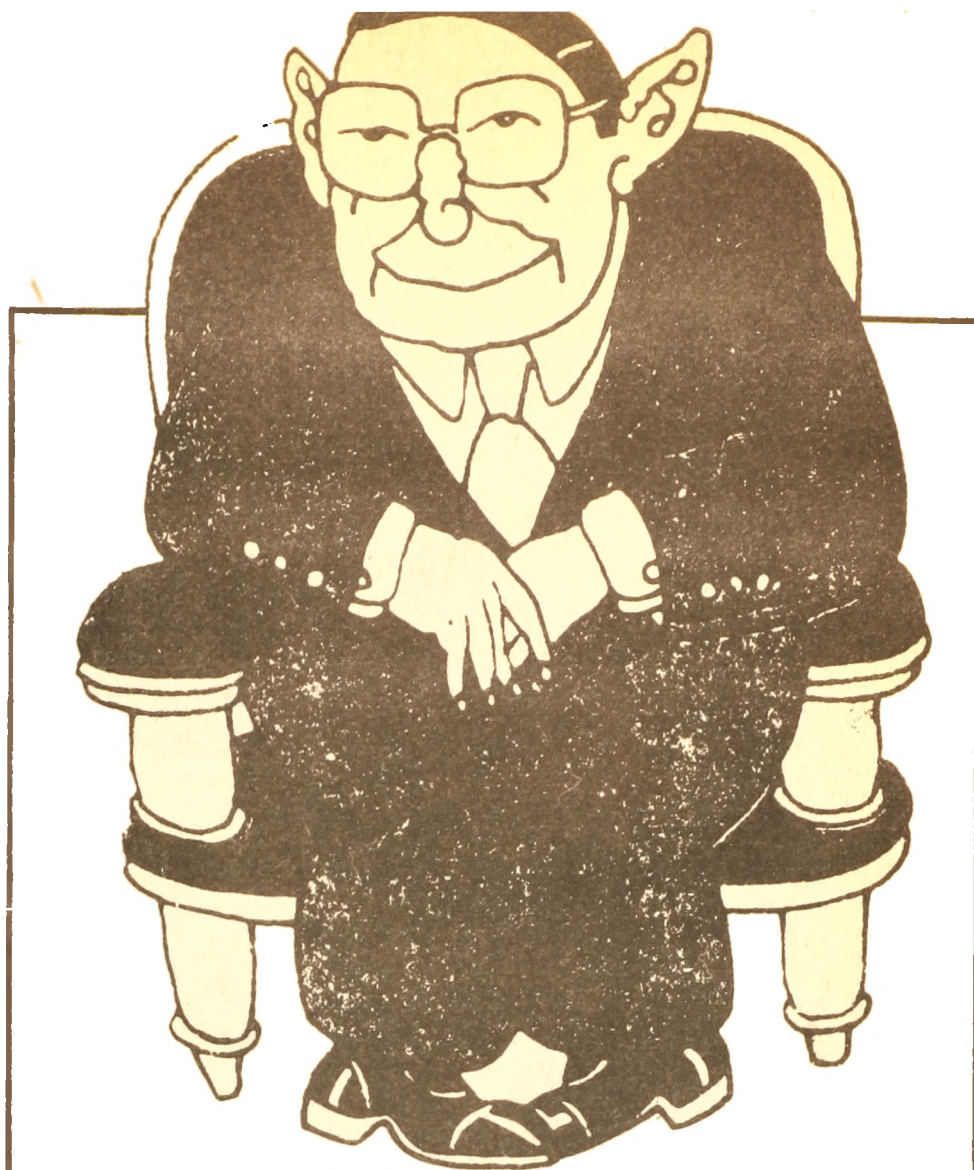
έπειτα ήρθε ένα σκαντζόχοιρος
• όμως έγινε μπάλα αγκαθωτή
και πως να τον παίζεις

Και οι κρυψώνες του έρωτα και οι ταπεινοφροσύνες και τα τεχνάσματά του. Ο άπληστος έρωτας. Για να κορυφωθεί το ποίημα με το αλογάκι της Παναγίας:

μια τρίγωνη κεφαλή όλο φιλαρέσκεια
τα χέρια σεμνά διπλωμένα
περιμένοντας εκεί δα υπομονετικά
το αρσενικό της τη λεία της
το γεύμα της
είδες καμιά φορά τερτίπια που 'χει η συνουσία
λίγο κωμικοτραγικά πολύ σαρκαστικά

Όπου αυτό που τελικά μένει σταθερό είναι ο κυρίαρχος έρωτας και η ερωτική ποίηση, μέσα από τις συνεχείς διαπλοκές, γεμάτη από τους φυσικούς χυμούς και υποκείμενη στους ενιαίους φυσικούς κανόνες ζωής. Η ποίηση της Μάτσης Χατζηλαζάρου εικονίζει με τον πιο διαφανή τρόπο αυτή την πορεία μέσα στο χρόνο και το χώρο, διατηρώντας σταθερά την «υμνητική» σχέση με τη ζωή - έρωτα, με τη ζωή - ποίηση, και το ερωτικό της τοπίο αποκτά έτσι τη δύναμη φυσικών λειτουργιών.

Άντεια Φραντζή

ΝΕΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Κυκλοφορεί το 5ο τεύχος

ΣΑΡΩΝΙΚΟΣ: ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΚΑΘΑΡΙΣΕΙ;

Γιά το σχεδιαζόμενο έργο της Ψυττάλειας, την ιστορία του και τις πολιτικές του επιπτώσεις, γράφουν οι **Α. Λασκαράτος** και

Δ. Παπαϊωάννου

ΚΥΝΗΓΙ: ΣΠΟΡ Ή ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ;

Μικρός φάκελος για ένα ζήτημα που αποκτάει δραματικές διαστάσεις. Άρθρα των

Κ. Χατζημπίρου, Λ. Λυκιαρδοπούλου, Γ. Σαμιώτη.

ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Οι τύψεις του δυτικού πολιτισμού και η υποκρισία. Με αφορμή την Αιθιοπία. Του **Μ. Μοδινού.**

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Αριστερά - Πολιτισμός - Οικολογία, του **Λ. Λουλούδη.**

ΚΩΔΙΚΕΣ

Γλωσσαμύντορες και γλωσσοσώστες, του **Γ. Σχίζα.**

ΑΠΟΣΤΡΟΦΕΣ

Ο Μάνος Χατζηδάκης μιλάει για την Αθήνα και τον Έρωτα στον **Σ. Τσαγκαρουσιάνο.**

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Νοσολογία και περιβάλλον ή η λανθάνουσα επιδείνωση της υγείας του νεοέλληνα, με τον **Δ. Τριχόπουλο.**

Η εμπειρία του βιωμένου χώρου

Μια συζήτηση με το ζωγράφο Χρόνη Μπότσογλου

του Χρήστου Λάζου

«Μέσα στον ενθουσιασμό και την ορμή της δουλειάς, πρέπει να προσέχω ιδιαίτερα αυτές τις γρήγορες στιγμές της αβεβαιότητας και της αμφιβολίας. Αυτές έχω ν' ακούσω και να σώσω. Τις στιγμές της αμφιβολίας. Είναι αυτές που δεν σε γελάνε».

Μια εικόνα του χώρου —ή της αντίληψής του, διαταράσσεται. Η αμφιβολία προσβάλλει το νόημα που απορρέει απλά κι αδιάκοπα από την ήρεμη παρουσία του Άλλου. Η εμπειρία του χώρου γίνεται «βιωματική». Η αβεβαιότητα γίνεται συγκίνηση. Αυτό πρέπει ν' α-

κουστεί, να σωθεί.

Η τελευταία δουλειά (1981-84) του Χρ. Μπότσογλου, εκτίθεται τις μέρες αυτές στην «Αίθουσα Τέχνης Αθηνών» και στην «Γκαλερί 3». Μιλούμε με το ζωγράφο για τη δουλειά και την τεχνική του.

ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ: Η δουλειά αυτή είναι συνέχεια και της προηγούμενης έκθεσης του 1980 στην «Ωρα». Και τότε η αναζήτηση ήταν να βρεθούν οι σχέσεις της φιγούρας με το χώρο. Είναι πάντα η προσπάθεια να προσδιορισθούν οι σχέσεις φιγούρας και χώρου. Και όταν ο χώρος ήταν μόνος του, πάλι το πρόβλημα ήταν πως θα περιγραφεί ο χώρος όπως τον ζούμε, όταν είναι δηλαδή βιωμένος. Τότε προσπαθούσα να το βρω μ' έναν τρόπο που θα τον έλεγα περιγραφικό. Περιγράφοντας τον χώρο και αλλοιώνοντάς τον έτσι που να δίνει την αίσθηση «εσύ είσαι μέσα». Η αναφορά μου τότε ήταν ο Βαν Γκογκ. Είναι ο πρώτος ζωγράφος που παραμορφώνει την προοπτική μέσα από την έννοια του καθαρού βιωμένου χώρου. Αν θυμηθούμε τα εσωτερικά του, πως ξαφνικά μεγαλώνει το ένα πόδι του κρεβατιού ή το πόδι του μπιλιάρδου, ή την ένταση που παίρνουν ορισμένα χρώματα είτε είναι μπροστά είτε είναι πίσω. Ο βιωμένος χώρος είναι ένα στοιχείο που ξεπερνάει μίαν ατμοσφαιρική ή μια γραμμική προοπτική.

Αυτό προσπαθούσα να το κάνω περιγράφοντας τα αντικείμενα και τα πράγματα. Η τωρινή δουλειά, ενώ το αίτημα είναι ουσιαστικά το ίδιο, ν' αποδοθεί ο βιωμένος χώρος, γίνεται μ' έναν τρόπο λιγότερο περιγραφικό, όσο γίνεται πιο σύνθετο και πυκνό.

ΕΡ: Στη δουλειά σου μετά το

1980-1981, αφαιρείς πλέον από το χώρο τα περιστασιακά στοιχεία, τα κατά τον Αριστοτέλη συμβεβηκότα, προσπαθώντας να συλλάβεις την ουσία του. Πιστεύεις πως αυτή η σταδιακή αφαίρεση κάθε περιγραφικού στοιχείου και παράλληλα η αφαίρεση από τη φιγούρα κάθε ενδυματολογικού στοιχείου είναι ένα βασικό στοιχείο στην εξέλιξη της δουλειάς σου;

ΑΠ: Δες, και στην προηγούμενη δουλειά μου δεν υπήρχε για παράδειγμα η έννοια του φωτός. Κατ' αρχήν η έννοια του φωτός καθορίζει μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Μπορεί να με ενδιαφέρει το φως, να με ενδιαφέρει αυτό που έλεγα κατά καιρούς το σπιθήρισμα της ζωντανής σάρκας, αλλά δεν με ενδιέφερε η περιπέτεια του φωτός.

ΕΡ: Δεν σ' ενδιέφερε να δηλώσεις την πηγή του φωτός...

ΑΠ: Ναι, γι' αυτό κι ο τρόπος που δούλευα ήταν ανάλογος. Μπορεί να ξεκινούσα τη ζωγραφιά με φως ημέρας και να συνέχιζα τη νύχτα, να πόζαρε το μοντέλο μου όλες τις ώρες της ημέρας και ν' άλλαζε πόζες. Η έννοια του φωτός δεν με απασχολούσε. Το φως υπάρχει όχι για να δείξει το χώρο, αλλά μόνο για ν' αποκαλύψει στοιχεία, για να σου ξεκαθαρίσει μίαν άποψη, να σου αποκαλύψει πώς λειτουργεί κάτι. Το χρησιμοποιώ δηλαδή σαν αποκαλυπτικό στοιχείο κι όχι σαν περιγραφικό.

Μ' αυτή την έννοια υπήρχε στη δουλειά μου μια σχεδιαστική περιγραφικότητα, αλλά υπήρχε και μια τάση αφαίρεσης. Από τις πρώτες ζωγραφίες του 1981, που μορφοποιούνται και δείχνονται, είναι η ίδια πορεία από μια ζωγραφική κλειστή σε μια ανοιχτή αντιμετώπιση των φαινομένων.

ΕΡ: Αυτή η αφαίρεση της πηγής φωτός και η απόδοση του φωτός στον ίδιο το χώρο ή τη φιγούρα, αυτός ο ενδογενής φωσφορισμός που απορρέει από την ίδια την ουσία τους, είναι ένα από τα στοιχεία που προχωρούν τη δουλειά σου;

ΑΠ: Ζούμε τόσο πολύ με την τέχνη που έχει γίνει... Είναι ένας ζωγράφος, ο Βερμέερ, που δουλεύει το φως με τον αναγεννησιακό τρόπο. Όταν δεις έργα του, βλέπεις ότι ενώ περιγράφει το φως, στην πραγματικότητα το ανατρέπει μέσα του, ουσιαστικά δεν το δίνει το φως. Έχει τέτοια εσωστρέφεια ο πίνακας, έναν τέτοιο εσωτερικό φωτισμό, που τελικά το αναιρεί. Το φως αποκτά μια τέτοια εσωτερική λειτουργία (π.χ. στη γυναίκα που διαβάζει το γράμμα) που ενώ μπαίνει από το παράθυρο, παύει να υπάρχει, αναιρεί τη φυσική του νομοτέλεια.

Αυτή είναι μια εμπειρία που σε μια ζωγραφική στηριγμένη στο ρεμβασμό, είναι αδύνατο να μην την πάρεις υπόψη σου. Καταλαβαίνεις, πόσο σύνθετες είναι οι επιρροές που έχουμε. Είναι δηλαδή κουτό να μιλάμε μόνο για τον Τζιακομέτι.

ΕΡ: Βλέποντας τα κομμάτια που εκθέτεις τώρα, διακρίνω τρεις φάσεις.

1η, 1981-1982, το θέμα αλλάζει. Περνάς από το λιοτριβί στους «ανθρώπους». Τα φόντα γίνονται μονοχρωματικά, τα όρια της φιγούρας είναι πολύ πιο σαφή, το περίγραμμα που δηλώνει το ρηχό βάθος πεδίου δεν υπάρχει ή υποδηλώνεται αχνά χωρίς αλλαγή στο χρώμα.

2η, 1982-1983 το λιοτριβί επιστρέφει ως φόντο αλλά εξαιρετικά αλλοιωμένο και οι

φιγούρες έχουν αρχίσει να διαλύονται. Ωστόσο είναι ντυμένες.

3η, 1983-1984 είναι η απόδοση ενός σφαιρικού χώρου δίχως περιγραφικά στοιχεία και η όσμωση ανάμεσα στο χώρο και τη φιγούρα.

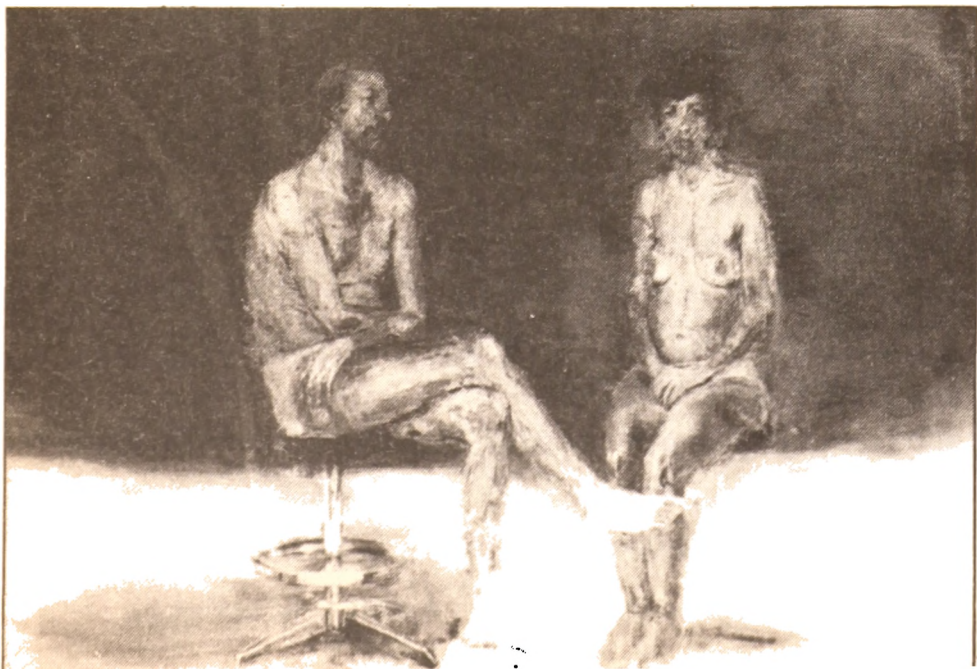
ΑΠ: Κατ' αρχήν τα λιοτριβιά γίνονται παράλληλα με τους «ανθρώπους», όπως ταυτόχρονα γίνονται και οι ακουαρέλες με θέμα τη μάνα μου.

Η εξέλιξη τους πρέπει να ειδοωθεί μέσα στον εαυτό τους κι όχι σε σύγκριση με τα υπόλοιπα. Εκεί το στοιχείο του πραγματικού χώρου είναι τόσο έντονο που η προσπάθειά μου να το ξεπεράσω είναι πιο βασανιστική. Το λιοτριβί είναι μια παράλληλη φάση.

ΕΡ: Στη σειρά από το λιοτριβί δεν υπάρχει αντρική φιγούρα, με μια μόνο εξαίρεση...

ΑΠ: Ξέρεις το λιοτριβί έχει μια ιστορία πολύ προσωπική. Το πρώτο λιοτριβί το έκανα μόλις έφυγα από το ΕΚΚΕ. Είχα παιδευτεί τον προηγούμενο χρόνο να κάνω κάτι ζωγραφίες από τις οποίες δεν κράτησα καμία. Ήταν ουσιαστικά μέσα στην περιοχή του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Παιδεύτηκα πάρα πολύ και ομολογώ ότι μερικές πλαστικές λύσεις που είχα πετύχει ήσαν πολύ ενδιαφέρουσες και συνειδητά βγαλμένες. Αλλά υπήρχε ένα κενό. Ξαφνικά πηγαίνω στο λιοτριβί όπου λίγο μονάζω. Ήμουν στη Μυτιλήνη και επειδή ήθελα ν' απομονωθώ, ζήτησα τα κλειδιά ενός παλιού λιοτριβιού για να ζωγραφίσω εκεί μέσα. Αυτός ο χώρος μου ξέπλυne τα μάτια. Κι αρχίζω να ζωγραφίζω τα δυο πρώτα λιοτριβία με μια αντίληψη σχεδόν πριμιτίφ. Έρχομαι πίσω κι αμέσως σχίζω ότι είχα κάνει προηγούμενα.

Ο χώρος του λιοτριβιού είναι τόσο έντονος, φορτισμένος, που δεν μπορείς να τον ξεπεράσεις εύκολα. Γι' αυτό και η πορεία ήταν αργή. Πέρασαν 7 χρόνια εκεί μέσα, ώσπου φτάνω τελικά να μην περιγράφω τα πράγματα. Αλλά βασικά στοιχεία, όπως ένα

στοιχείο χτισίματος του χώρου που υπήρχε εκεί μέσα, νομίζω πως παραμένει ακόμα κάτω από όλες τις ζωγραφιές. Εκεί μέσα δεν μπορούσα να ζωγραφίσω τον εαυτό μου.

ΕΡ: Μου φαίνεται πως ο όρος για να απεικονισθεί ο άντρας είναι να δραπετεύσει από το λιοτρίβι. Το λιοτρίβι μου δίνει την αίσθηση του τυφλού βλέμματος, είτε ο χώρος είναι γυμνός είτε έχει μιαν ιερατική γυναικεία μορφή, είναι ένα βλέμμα απρόσωπο που εκμηδενίζει.

ΑΠ: Η αίσθηση που μου δίνουν αυτά τα παράθυρα είναι ακριβώς όπως οι πεθαμένοι που κοιτούν προς τα μέσα.

ΕΡ: Ας ξαναγυρίσουμε στο θέμα της σχέσης φιγούρας και χώρου στην τελευταία δουλειά σου.

ΑΠ: Το αίτημα είναι να γίνει η ζωγραφική από κλειστή ανοιχτή. Δηλαδή η σχέση μορφής και χώρου να γίνει πιο αναγνώσιμη σημείο σημείο. Να μην καλύπτει τα κενά της. Και παλιά σημείο σημείο δούλευα, ήταν τα ζωντανά σημεία και τα νεκρά σημεία που λέω, είναι η σύγκρουση ανάμεσα στη μορφή και το χώρο, είναι σημεία που αναγκαστικά ο χώρος έμπαινε μέσα, που τρυπάει τη μορφή —και μιλάω για ζωγραφική μου του 1965, όταν αρχίζει η μελέτη αυτή, αλλά τότε αυτή η περιπέτεια καλυπτόταν, ήταν πιο κλειστή, γιατί τα νεκρά σημεία αντιμετωπίζονταν κάποιες φορές και με μια συμβατικότητα. Εδώ η προσπάθεια είναι τα σημεία να ανοίξουν.

Θα σου δώσω και μια άλλη εξήγηση για τα σημεία έντασης της φόρμας που σου έλεγα. Είναι μερικές φορές που ξέρεις ότι άμα βρεις το σημείο έντασης μιας φόρμας, ξέρεις ότι μπορείς να αναπαραστήσεις το πρόσωπο. Παρόλα αυτά, επειδή δεν είσαι σίγουρος ότι τα βρίσκεις, είσαι αναγκασμένος να τα περιγράψεις ακόμα περισσότερο και έτσι περιγράφεις και τη μύτη πολλές φορές. Αυτή είναι η έννοια, που λέω, της κλειστής και ανοιχτής ζωγραφικής. Ενώ πήρχε πάντα η προσπάθεια να βρω τα σημεία της στήριξης, της σύγκρουσης ή της έντασης, της αντίστασης, υπήρχαν σημεία που δεν χρειάζονταν. Μια ζωγραφιά είναι ένα πλέγμα, δεν είναι ένα παγωμένο πράγμα, τουλάχιστον η ζωγραφική που μ' ενδιαφέρει εμένα.

Από κει και πέρα, λοιπόν, μένει η ζωγραφική ανοιχτή, κι αυτή η περιπέτεια, να τολμήσεις να το αφήσεις ανοιχτό, δεν είναι εύκολη. Πρέπει να προετοιμάσεις και τον εαυτό σου.

ΕΡ: Όπως η φιγούρα διαλύεται και μένουν μόνο τα σημεία της έντασης, εκεί όπου πυκνώνει το σύστημα δυνάμεων που ορίζουν τη συνοχή της, ή τα σημεία όπου αντιστέκεται...

ΑΠ: ...Ναι, γιατί όταν έχεις μια

φιγούρα προφίλ που περπατάει, υπάρχουν σημεία που προχωρούν και σχίζουν το χώρο και σημεία που υποχωρούν...

ΕΡ: ... Η φιγούρα διαλύεται όλο και πιο πολύ, χωρίς να χάνει τη στερεότητά της, τη συνοχή της και πια αυτό που απεικονίζεται είναι το πλέγμα των αισθητικών οργάνων της φιγούρας. Η φιγούρα δεν έχει κόκαλα ή μυς, αλλά νευρικό σύστημα, μια αρματωσιά αισθητηρίων οργάνων εξαιρετικά ανεπτυγμένη. Κι αυτό το πλέγμα απεικονίζεται μ' ένα τρόπο βίαιο και χειρονομιακό που αφήνει τα χνάρια της βιαιότητάς του. Πώς συνδέεις αυτή την απεικόνιση με τη βίαιη χειρονομία;

ΑΠ: Ξέρεις, αυτό έχει να κάνει με την υλικότητα της ζωγραφικής, με την ίδια σου την ύλη. Με την ίδια την αφή, την κίνηση τη δική μου και τα εικαστικά αιτήματα, τα συνειδητά τουλάχιστον, που εξυπηρετεί. Είναι η ίδια η προσωπική περιπέτεια της αναπαράστασης. Είδα πως δεν μπορείς να συλλάβεις την ουσία, να κάνεις ένα πράγμα μη περιγραφικό περιγράφοντάς το. Έπρεπε να μην το περιγράψω, να χύνω το χρώμα μ' έναν τρόπο κάπως βίαιο, από την άλλη μεριά όμως, ρίχνοντάς το έτσι, που έβγαине ένα πράγμα ασχεδιαστό. Οπότε έπρεπε να το σχεδιάσω. Ήταν μια προσπάθεια χαλάσματος του ασχεδιαστού για να βρεις τα σημεία στήριξης, γιατί τα σημεία είναι μερικές φορές ακριβέστατα, έτσι είσαι αναγκασμένος να κάνεις από την μια μεριά την πιο βίαιη χειρονομία και από την άλλη την πιο τρυφερή. Γίνεται πια μια σχέση... ερωτική.

ΕΡ: Στο κείμενο της Μάρθας Χριστοφόγλου «Η εικόνα του σώματος στη ζωγραφική του Χρόνη Μπότσογλου», κάπου λες «προσπάθησα να ζωγραφίσω το σπιθήρισμα της ζωής, αυτό το φαινόμενο που δεν έχει σχέση με το φως και τη σκιά, που δεν είναι οπτικό, αλλά απτό». Και η Μάρθα Χριστοφόγλου σημειώνει πως η έμφαση στον «απτό» χαρακτήρα του φαινομένου, δηλώνει τον πόθο του ζωγράφου να δώσει υλικότητα σ' αυτές τις δονήσεις, να τις ξαναβρεί με την αφή πάνω στο μουςαμά».

Ο διαφορετικός τρόπος που δουλεύεις το φόντο και τη φιγούρα και οι σχέσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους, θα 'λεγες πως είναι ένας εικαστικός τρόπος να συνθέσεις το οπτικό με το απτό, την αυτονομία της χειρονομίας και το όραμα της αντίληψης;

ΑΠ: Από παλιά, από το 1966-67, είχα κάνει μια προσωπική ανακάλυψη. Είχα καταλάβει πως αλλιώς δουλεύεις ένα σακάκι ή ένα ποτήρι και αλλιώς ένα πρόσωπο. Ένα κεφάλι μπορείς να το αλλοιώσεις πάρα πολύ και να είναι το ίδιο κεφάλι. Είχα την εντύ-

πωση, μπορεί και να μην ισχύει, ότι αν αλλοιώσεις ένα ποτήρι, έχεις ένα άλλο ποτήρι. Αυτό το πράγμα πήρε διάφορες μορφές. Παρόλα αυτά έμεινε αυτή η διαφορά του χώρου και της μορφής. Η επεξεργασία της μορφής είναι συναισθηματική, πολύ πιο φορτισμένη, αλλά και στο ίδιο το υλικό, στην ίδια την αφή που δίνει το υλικό, η αίσθηση είναι διαφορετική.

ΕΡ: Στο φόντο δουλεύεις κυρίως με καθαρά και φωτεινά χρώματα, και δημιουργείς τη δόνηση του χώρου με βάση τις διαφορετικές τονικότητες. Ενώ στη φιγούρα χρησιμοποιείς τα διαφορετικά χρώματα του φάσματος και γεμίζεις τα κενά με «σπασμένα» χρώματα. Το «νευρικό σύστημα» προβάλλει μέσα από τον πολύ με βίαιες χειρονομίες που φτάνουν μέχρι να σχίσουν το μουςαμά, ενώ το συνολικό χρωματικό αποτέλεσμα προκύπτει από τα διαφορετικά χρώματα που βρίσκονται πλάι-πλάι.

ΑΠ: Στη φιγούρα πασχίζοντας να βγάλω αυτή την πλαστική ύλη, να χτίσω δηλαδή αυτόν τον πολύ που λέω, και μέσα από τις διαδοχικές καταστροφές, γίνονται πάρα πολλές αλλαγές. Οι φιγούρες μου βγαίνουν πιο παστωμένες. Έλεγα προηγουμένως για μια παρατήρηση που είχα κάνει από το 1966-1967. Να κάνω όμως και μια ζωγραφική αναφορά: είναι ο Μπέικον. Το στοιχείο που φέρνει είναι ένας πολύ ψυχρός

χώρος που επάνω του πετάει τα πιο καμμένα πράγματα, μ' όλη τη βία και την ένταση.

Καθε ζωγράφος συνοψίζει μέσα του πάρα πολλά πράγματα. Όσο περνάει ο καιρός καταλαβαίνω την επιρροή που είχε πάνω μου ο Μπουζιάνης. Και θα την δούμε πιο καθαρά στις ακουαρέλες μου.

Δες, προσπαθώ χρόνια να εξηγήσω πως ο Τζιακομμέτι κι ο Χαλεπάς έχουν το ίδιο σχέδιο.

ΕΡ: Αυτή η αναφορά σου στη γλυπτική και η ομολογημένη επίδραση του Χαλεπά και του Τζιακομμέτι, πώς περνά στη ζωγραφική σου;

ΑΠ: Ουσιαστικά και οι δυο γλυπτικές έχουν έντονη την πλαστικότητα. Κι ένα στοιχείο που θα το έλεγα ζωγραφικό. Για να στο δώσω αυτό λίγο παρακινδυνευμένα. Όταν βλέπεις τα κεφάλια της Ανιές του Τζιακομμέτι, έχεις την εντύπωση ότι είναι ξανθιά. Έχεις την εντύπωση ενός πολύ φωτεινού δέρματος. Το ίδιο άμα σκεφτείς τη Μεγάλη Κοιμωμένη του Χαλεπά, την ονειρευόμενη μάλλον, αυτή είναι σκουρόχρωμη γυναίκα.

Αυτή είναι μια αναφορά. Η άλλη είναι πως κάποτε είδα πως δεν ξέρω να σχεδιάσω, πως δεν ξέρω να δω τα πράγματα, κι άρχισα να μελετώ τη δομή τους. Σ' αυτή τη μαθητεία ένας γλύπτης είναι ο καλύτερος δάσκαλος.

Είναι κι αυτός ένας δρόμος για να μπεις στο χώρο της τέχνης.

□

ΒΙΒΛΙΟ-ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αφιέρωμα στη Μικρασιατική
καταστροφή

Έκδοση Κέντρου Μικρασιατικών
Ερευνών, Αθήνα 1983

Ο τέταρτος τόμος του Δελτίου του Κέντρου Μικρασιατικών Ερευνών ερχεται να προστεθεί στους τρεις τόμους που έχει ήδη εκδόσει το Κέντρο από το 1977 και μετά, και όπου παρουσιάζονται πορίσματα από έρευνες συνεργατών του ιδρύματος και άλλων επιστημόνων.

Η προσέγγιση του θέματος της Μικρασιατικής Καταστροφής καταμερίζεται σε τρεις ενότητες, οι οποίες χρονολογικά καλύπτουν τις περιόδους αμέσως πριν την καταστροφή και κατά την κρίσιμη τριετία 1919-1922, ενώ θεματολογικά εστιάζονται σε ένα ευρύτατο φάσμα πολιτικών, οικονομικών, πολιτισμικών, και διεθνοπολιτικών προβλημάτων. Ενδεικτικά σταχυολογούμε τις μελέτες της Κατερίνας Μπούρα για τους έλληνες βουλευτές στα Οθωμανικά Κοινοβούλια —μετά τη Νεοτουρκική, δηλαδή, Επανάσταση, από το 1908 μέχρι το 1918— και του Άλκη Παναγιωτόπουλου για τις οικονομικές δραστηριότητες των ελλήνων της Μ. Ασίας από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ου, του Anthony Bryer για τους Κρυπτοχριστιανούς του Πόντου, του Γιάννη Μουρέλου για τη Γαλλο-τουρκική προσέγγιση του 1921, την παρουσίαση που κάνει ο Θάνος Βερέμης σε δύο επιστολές του Ελευθερίου Βενιζέλου στον Winston Churchill και η Βικτωρία Σολομωνίδου στην αναφορά του μητροπολίτη Εφέσου Χρυσόστομου για την καταστροφή της Σμύρνης κ.ά.

Οι μελέτες παρουσιάζουν μια άρτια τεκμηρίωση και έναν πλούτο ανέκδοτων κειμένων και εγγράφων, χρησιμοποιώντας παράλληλα χάρτες, στατιστικούς πίνακες εικονογραφικά τεκμήρια.

Την επιμέλεια όλου του τόμου είχε ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Διευθυντής του Κέντρου Μικρασιατικών Ερευνών, ο οποίος προλογίζοντας την έκδοση του συλλογικού αυτού ποιήματος υπογραμμίζει ότι οι «εκτιμήσεις που μπορούν να αποκομιστούν από τη συναγωγή αυτή, ελπίζεται ότι θα αποτελέσουν την πρώτη πρόσβαση προς την απομυθοποίηση της μικρασιατικής εμπειρίας και την ένταξή της στην πολιτική και κοινωνική προβληματική της σύγχρονης ιστοριογραφίας».

ΔΟΚΙΜΙΟ ΜΕΛΕΤΗ

SCHOLES και KLAUS
Στοιχεία του Δράματος
Μετάφραση: Αρίστεα Παρίση
Εκδ. Κωνσταντινίδη, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 110

Πολύ συχνά το δράμα συγγεγεται είτε με τη λογοτεχνία, είτε με το θέατρο. Γι' αυτό και η σημασία του βιβλίου αυτού για τον ελληνικό χώρο καθίσταται μεγαλύτερη μια και αποσαφηνίζει ορισμένες συγχύσεις γύρω από τον ορισμό του δράματος και ενθαρρύνει τη μελέτη του σε συσχετισμό, τόσο με τα λογοτεχνικά όσο και με τα θεατρικά συμφραζόμενα. Η εργασία των Scholes και Klaus διερευνά τον τρόπο με τον οποίο, τα συμφραζόμενα αυτά βρίσκονται σε αλληλεπίδραση ώστε να παράγουν τη μοναδική εμπειρία του δράματος και στηρίζεται κυρίως στη μελέτη τεσσάρων θεατρικών έργων: Ένός κλασικού ελληνικού («Οιδίπους Τύραννος»), ενός αναγεννησιακού αγγλικού («Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας»), ενός νεοκλασικού γαλλικού («Μισάνθρωπος») και ενός σύγχρονου («Έξοδος του Παιχνιδιού»). Τα έργα αυτά έχουν επιλεγεί —πέρα από την προφανή δραματολογική αξία τους— και επειδή καταδεικνύουν τη σχέση του δράματος με τις άλλες λογοτεχνικές μορφές (δοκίμιο - πεζογραφία - ποίηση) και εμπεριέχουν τους κυρίαρχους τρόπους του δράματος (μυθιστορία, σατίρα, κωμωδία, τραγωδία).

Ένα βιβλίο ενδιαφέρον όχι μόνο για τους ειδικούς αλλά και για το ευρύτερο αναγνωστικό και θεατρόφιλο κοινό.

ΛΟΙΟΤΕΧΝΙΑ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΕΤΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
Ευριδίκη 2000

Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1984, σελ. 132

Μυθιστορημα που πλησιάζει το είδος της «επιστημονικής φαντασίας». Τα γεγονότα διαδραματίζονται παραμονές του 2000, σε ένα κόσμο που παρόλα τα γνωρίσματά του, μοιάζει ξένος και φανταστικός.

Μια νέα γυναίκα με νύμφες τις επιθυμίες και τις μνημες κάποιου κοντινού παρελθόντος, περιφεριζείται κινηγημένη σε μια πόλη που μοιάζει να βρίσκεται «σε κατάσταση πολιορκίας». Μια εφιαλτική περιπλάνηση σε δρόμους, σταθμούς, σουπερ-μάρκετ, γραφεία και έρημα σπίτια, μια απρόσκλητη και πανταχού παρούσα εξουσία, που ενισχύεται από μυθικούς πράκτορες και γραφειοκράτες μικροαστούς, για να συντρίψει τελικά την ομορφιά, τον έ-

ρωτα και την ελευθερία, προσπονημένα από τη συγγραφέα, στη μορφή της γυναίκας - Ευριδίκης.

ΛΙΟΝΥΣΗΣ ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΥ Δέσποινα

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984, σελ. 50

Το τέταρτο βιβλίο του Λ. Χαριτοπούλου είναι μια νουβέλα που θίγει κυρίως τα κοινωνικά αδιέξοδα των κοριτσιών στα χωριά της ακριτικής περιοχής. Πρόκειται για μια ιστορία ή μάλλον ένα «επεισόδιο», περιορισμένο χρονικά (απόγευμα - βράδυ) που επικεντρώνεται σε δύο πρόσωπα. Πρόκειται για τη συνάντηση - έξοδο από το χωριό ενός έφηδρου ανθυπολοχαγού και μιας νεαρής κοπέλας, που ωστόσο δεν εξέλιξεται σε μια συνηθισμένη ερωτική περιπέτεια. Μια φυγή που πληρώνεται μόνο ως προς τις συνέπειές της. Από Γέβρο σε Νέστο η διαδρομή με ένα ζωντανό σκληρό διάλογο να υπογραμμίζει την αδυναμία επικοινωνίας.

Ο γοργός και ελλειπτικός τρόπος αφήγησης, το λιτό και αδρό ύφος του συγγραφέα, αναδεικνύουν ακόμα και με τις αποσιωπήσεις, τις πολλαπλές διαστάσεις ενός μικρού «επεισόδου».

ΒΑΓΓΕΛΗ ΚΟΛΩΝΙΑ Χαραμάδες

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984, σελ. 142

Χώρος του μυθιστορηματος η Αθήνα. Χρόνος, η νύχτα του μεγάλου σεισμού το 1980. Ένας άντρας και μια γυναίκα συναντιούνται μέσα σε μια τρομαγμένη και πανικόβλητη πόλη. Μόνοι, έχοντας νωπά τα ίχνη δύο επώδυνων, διαφορετικών προσωπικών ιστοριών. Εκείνη, ο χαρακτηριστικός τύπος της μέσης Ελληνίδας. Σπιτι, οικογένεια, παιδιά και —το αναπάντεχο για εκείνη— διαζύγιο στην κρίσιμη ηλικία των σαράντα. Εκείνος, με την εμπειρία του εμφύλιου, της προσφυγιάς και του σκληρού επαναπατρισμού σ' έναν τοποδίκως αγαπημένα πρόσωπα.

Για πολλαπλά φλας-μπэк, εξισορροπούν την έλλειψη δράσης του έργου και σκιαγραφούν τους χαρακτήρες των ηρώων. Ο εσωτερικός μονόλογος συνδυάζεται με τη ρεαλιστική περιγραφή, κυρίως των σκηνών που διαδραματίζονται στην Αθήνα μετά το σεισμό. Το τέλος του βιβλίου κάπως ρομαντικό, είναι ωστόσο μια αναστασιοδοξία.

ΛΟΙΟΤΕΧΝΙΑ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΓΓΕΛΗ ΔΕΝΤΖΗ

Σημειώσεις για την Άννα που ζούσε στο Elsinore

Εκδ. Αισωδόνη, Αθήνα 1983, σελ. 32

Η γυναίκα και η μνήμη, η γυναίκα και το πάθος, ο ποιητής και

το Elsinore, όραμα μαζί και εμπειρία ιχνηλατούνται μέσα στον ποιητικό λόγο του Δημήτρη Δεντζή. Σαρκαστικός και τρυφερός, απελπισμένος και ορμητικός με λέξεις της καθημερινότητας και του παραμυθιού μας οδηγεί σε χώρους βιοματικών και φανταστικών όπου κυριαρχεί ο πόθος, είτε με την εκπλήρωση είτε με την ακύρωσή του: «Αυτή η γυναίκα με τα μάτια τα ήσυχα και τα σημάδια της αναμιάς Ανακουφίζει το πλήθος που διψά. Κι εμένα με βασανίζει σαν τη Σελήνη Με ένα ποτηρι άδειο Φτιαγμένο από σάπιο και χρυσό».

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΗ

Anthumes

Εκδ. Le Métèque, Montréal 1984, σελ. 58.

Πρόκειται για μια δίγλωσση έκδοση ελληνικό - γαλλικό, ποιημάτων του Κύπριου ποιητή Στεφάνου Κωνσταντινίδη, που επιμελήθηκε και προλογίζει ο καθηγητής της νεοελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Montréal Jaques Bouchard. Χαρακτηριστικό στοιχείο της συλλογής είναι το όραμα της κοινωνικής απελευθέρωσης που τα διαποτίζει. Τα προσωπικά βιώματα του ποιητή συνδέονται με τα γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας μας —δικτατορία, κυπριακή τραγωδία. Μέσα από τη διαμαρτυρία του για την κάθε είδους καταπίεση του ανθρώπου, διαφαίνεται η πίστη και η ελπίδα πως ο αγώνας θα δικαιωθεί: «Κι ανήρω, αδελφέ μου, θα σε περιμένω στα προύστια της Βαβυλώνας για να συνεχίσουμε, κατα περ, στην Ανατολή... κι ύστερα θα σου γράψω μικρά Προμηθέα τα νέα μου...».

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Ποίηση

ΜΑΝΟΥ ΣΜΑΡΑΓΓΗ

Παρενθεσηση

Εκδ. Ν. Μαυρομάτη και ΣΙΑ ΕΠΕ, Αθήνα 1983

ΚΩΣΤΑ ΥΦΑΝΤΗ

Ελπίριο

Εκδ. Αισωδόνη, Αθήνα - Γιάννινα 1983

ΘΑΝΟΥ ΤΟΡΕΓΑ

Γυγέλειν

Αθήνα, 1984

ΜΑΝΩΛΗ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ

Μικρή καθοδήγηση

Εκδ. Ωλέην, Αθήνα 1984

ΑΓΝΑΣ ΠΑΠΗΛΑ

Μισα σε καθρέπτη

Εκδ. Αστρολάβος - Γυθιανή, Αθήνα 1984

ΡΟΗΣ ΠΑΠΑΓΕΡΓΑΝΟΥ

Ψυχή

Εκδ. Αισωδόνη, Αθήνα 1985

Κ. ΠΕΛΕΚΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

● Με αρκετή —ομολογουμένως— καθυστέρηση, λάβαμε από τον κ. Πελέκο την επιστολή που ακολουθεί. Η απάντησή μας περιέχεται στα τόσα άρθρα μας για την υπόθεση και στο σχετικό σχόλιό μας στο σημερινό τεύχος του ΑΝΤΙ (δες στήλη «ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ»)

Προς την διεύθυνση του περιοδικού «ΑΝΤΙ»

Καίτοι λίγο καθυστερημένα εθεώρησα καθήκον μου να απαντήσω στα δημοσιεύματά σας που ασχολούνται με μένα με τη βεβαιότητα ότι αυτά είχαν σαν σκοπό την εκπλήρωση ενός δημοσιογραφικού καθήκοντος για την εκπλήρωση του οποίου πάντα χρειάζεται διάλογος.

Είναι αλήθεια ότι μια προσπάθεια με κομματική σκοπιμότητα είχε σαν στόχο να αλλοιώσει τα πραγματικά περιστατικά και να με παρουσιάσει στα μάτια όσων δεν με γνωρίζουν εκτός Μυτιλήνης τελείως διαφορετικόν απ' αυτόν που είμαι. Εγώ πολιτεύτηκα σαν Δημοτικός άρχων στον Πολύχνιτο - Λέσβου από το 1956. Πάντα ήμουν υποψήφιος και εκπρόσωπος των δημοκρατικών συνδυασμών ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΤΗΣ ΔΕΞΙΑΣ (Δημοκρατική συνεργασία —εκπρόσωπος της Ενώσεως Κέντρου και επίσημος υποψήφιος του ΠΑΣΟΚ). Ολόκληρη την 15ετή μου θητεία σαν δημοτικός άρχων διώχθηκα ανελέητα από τη Δεξιά. Στην πρώτη εκλογή μου εγκλωβίστηκα στη Νομαρχία Μυτιλήνης για να χάσω το δικαίωμα της εκλογής επειδή στις 12 μ.μ. έληγε η προθεσμία υποβολής υποψηφιοτήτων και ήταν η τελευταία μέρα (διοικητής ασφαλείας Κατραμάνος). Με απήγαγε όμως ομάδα του συνδυασμού παραβιάζοντας την πόρτα της Νομαρχίας (Νομάρχης Σταματιάδης). Στη συνέχεια από λάθος σκόπιμο ή τυχαίο δεν ανακηρύχθηκε ο συνδυασμός μου (Δημοκρατική Πρόοδος) και οι δικηγόροι μου έβγαλαν τους δικαστές 2π.μ. από τον κινηματογράφο για να διορθώσουν το λάθος δεδομένου ότι η προθεσμία είχε λήξει στις 12 μ.μ. αλλά δεν είχαν ακόμα δημοσιευθεί οι ανακηρύξεις. Όλη την περίοδο της θητείας μου σαν μέλος της τοπικής ενώσεως Δήμου και Κοινοτήτων Λέσβου αγωνίσθηκα για τη βελτίωση των συνθηκών στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το 1963 η Δεξιά με ενέπλεξε σ' ένα δικαστικό αγώνα, γιατί είχα το θάρρος, παράνομα να επισκευάσω ένα φορτηγό του Δήμου που εκρίθη άχρηστο από την ειδική επιτροπή και στη συνέχεια να τεθεί σε λειτουργία ύστερα από νέα τεχνική πραγματογνωμοσύνη. Με το αυτοκίνητο αυτό μετεφέρθη δωρεάν όλος ο ελαιοκαρπός των φτωχών αγροτών, ζημιώνοντας εκατομμύρια στους τότε τοκογλύφους και εκμεταλλευτές των αγροτών επειδή ο Δήμος Πολυχνίτου διέθετε δημοτικό ελαιοτριβείο το οποίο αποτελούσε τον στόχο των εργοστασιαρχών της ΔΕΞΙΑΣ.

Με πλαστά χαρτιά σε πραγματο-

γνωμοσύνες κατόρθωσαν να εκδώσουν καταδικαστική απόφαση εις βάρος μου στην οποία μάρτυρες υπερασπίσεως ήταν οι περισσότεροι αριστεροί. Η απόφαση αυτή δεν έγινε ποτέ δεκτή από το λαό του Πολυχνίτου και εκτός του ότι παραγράφει δια νόμου πριν γίνει αμετάκλητος όπως και όλες οι τότε εκκρεμείς αποφάσεις καταργήθηκαν όλα τα ένδικα μέσα και επεστράφησαν τα γεννόμενα έξοδα. Η απόφαση αυτή ποτέ δεν γράφτηκε στο ποινικό μητρώο μου και ποτέ δεν χρησιμοποιήθηκε σαν κατηγορία εναντίον μου στις 10 επόμενες φορές που υπήρξα υποψήφιος δήμαρχος και βουλευτής.

Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι πριν να παραγραφεί η παραπάνω απόφαση, έγιναν δημοτικές εκλογές τον Απρίλιο του 1964 και με αντιπάλους δύο συνδυασμούς, ένα της δεξιάς (υποψήφιος Καβαλίκας), και ένα της αριστεράς (υποψήφιος Ιατρού) πήρα το 80% των εδρών του Δήμου και βγήκα παμψηφί δήμαρχος Πολυχνίτου. Όταν άρχισε ο ανένδοτος αγώνας, νεαρός τότε δήμαρχος τέθηκα επικεφαλής του αγώνα ενάντια στην αποστασία και δεν υποδέχθηκα Υπουργό αποστάτη που επισκέφθηκε το Δήμο μας γιατί δεν το θεώρησα γνήσιο εκπρόσωπο του λαού (Μ. Γαληνός).

Οργάνωσα αρκετά συλλαλητήρια με όλους τους φορείς του τόπου και πήρα προσωπικά συγχαρητήρια από τον αείμνηστο «Γέρο της Δημοκρατίας» που δημοσιεύθηκαν στον Μυτιληναϊκό Τύπο (εφημερίδα «Δημοκρατίας»). Πλησιάζει το πραξικόπημα και στις 9/6/66 το Δημοτικό Συμβούλιο Πολυχνίτου παίρνει την υπ' αριθμό 88 απόφασή του και ζητά από την τότε κυβέρνηση (Υπουργός Εσωτερικών: Τσιριμώκος) να προσέξει γιατί οι δυνάμεις της ανωμαλίας κινούνται με στόχο το στρατό για να καταλύσουν τις δημοκρατικές ελευθερίες του ελληνικού λαού. Η απόφαση αυτή ήταν πάνω στο γραφείο του νομάρχου της χούντας (Δορκοφίτη) όταν με φώναξε για να με υβρίσει και να μου πει «πριν φθάσεις στον Πολυχνίτο είσαι απολυμένος». Αυτός ήταν ο λόγος που απολύθηκα στους 10 πρώτους δημάρχους. Με σπρώχνουν στα δικαστήρια της χούντας μαζί με 5 άλλους συμβούλους μετά την απόλυσή μου, όπου απαλλάχθηκα γιατί παρουσιάσαμε δύο πλαστά χαρτιά που είχε χαλκεύσει η Δεξιά όταν ήταν αντιπολίτευση στο Δήμο και δεν μπορούσε να τα αγνοήσει όταν κατέλαβε το Δήμο επι χούντας. Εκμεταλλευόμενη την απομάκρυνσή μου στη Σουηδία, εδημοσίευσαν ένα πλαστό συγχαρητήριο τηλεγράφημα προς τη χούντα για το οποίο έχω ακλόνητα στοιχεία ότι είναι πλαστό.

Δεν έφυγε ποτέ απ' το Δήμο και δεν έφτασε ποτέ στο Ταχυδρομείο και το σπουδαιότερο την πλαστότητα του βεβαιώνει ο ίδιος ο εκδότης της εφημερίδας ενόρκως όπου δημοσιεύθηκε και ζει ακόμα σήμερα (εφημερίδα «Πολιτικά»). Υπάρχει βέβαια και η εγγραφή του ονόματός μου στη «Μαύρη Βίβλο» της ΕΔΑ γιατί η προσπάθειά μου να αυξήσω τη δύναμη της «Ενώσεως Κέν-

τρου» όπου ανήκα, ζημίωσε τον συμπατριώτη μου υποψήφιο βουλευτή της ΕΔΑ, Θ. Παππά και αυτό ασφαλώς δεν αποτελεί υποστήριξη της Δεξιάς, λαμβανομένου υπόψη ότι ο βουλευτής που υποστηρίχθηκε από μένα Φ. Βουνάτσος της «Ενώσεως Κέντρου» βγήκε πρώτος σε σταυρούς προτιμήσεως απ' όλους τους βουλευτές της περιφέρειας. Τόσο εγώ όσο και η οικογένειά μου ουδέποτε από αμνημονεύτων χρόνων υπηρετήσαμε ή ενταχθήκαμε στη ΔΕΞΙΑ. Όσον αφορά την πολιτεία μου στο ΤΣΑΥ πιστεύω ότι είναι κακή πληροφόρηση γιατί εγώ σαν Πρόεδρος δεν έχω κανένα δικαίωμα οικονομικό ή διοικητικό χωρίς τις ανάλογες αποφάσεις του Δ.Σ. που χρειάζονται εισήγηση από τους αρμόδιους διευθυντές αποδοχή του κυβερνητικού επιτρόπου και έγκριση του παρέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Δεν μπορώ να προβώ σε δαπάνη ούτε μιας δραχμής χωρίς νόμιμη απόφαση του ΔΣ και δεν τυγχάνω προϊστάμενος του υπαλληλικού προσωπικού και γι' αυτό η έρευνα θα αποδείξει το μέγεθος της κακοήθειας. Αντίθετα υπερηφανεύομαι γιατί στα δύο χρόνια που είμαι πρόεδρος του ΤΣΑΥ πέτυχα 1) να τελειώσω το κτίριο της οδού Σταδίου που χτιζόταν 10 ολόκληρα χρόνια και το ονόμαζαν «Γεφύρι της Άρτας», μέσα δε σε έξι μήνες τελείωσε και το ταμείο εισπράττει 8 εκατομμύρια το μήνα 2) να αποκτήσουν οι υγειονομικοί μέσα σε 4 μήνες πλήρη υγειονομική περίθαλψη ενώ ο σχετικός νόμος είχε ψηφιστεί πριν 5 χρόνια. 3) Να αυξηθούν οι συντάξεις των υγειονομικών και να γίνουν οι καλύτερες απ' όλες τις συντάξεις των ελευθερων επιστημόνων 4) Διπλασιάσαμε τα αποθεματικά του ταμείου από 3 δισ. σε 6 δισ. 5) Αυξήσαμε τους τόκους των αποθεματικών από 11,5% σε 15% 6) Περιορίσαμε τις παγωμένες πιστώσεις από 1 δισ. σε 500 εκατ. 7) Επιτύχαμε την πιο σύντομη έκδοση των συντάξεων απ' όλα τα ασφαλιστικά ταμεία και έχουμε σωρεία συγχαρητηρίων φορέων και μεμονομένων υγειονομικών για τα επιτεύγματά μας. Αναφέρω μία χαρακτηριστική περίπτωση της παραχωρήσεως μέρους του ακινήτου της Σταδίου για εκλογικό κέντρο του κυρίου Μπέη που έγινε ύστερα από παμψηφί απόφαση του διοικητικού συμβουλίου με υψηλότατο ενοίκιο ενώ οι εφημερίδες έγραφαν ότι εγώ το παραχώρησα χαριστικά. Όλα όσα αναφέρω αποδεικνύονται με ακλόνητα στοιχεία, που είναι στη διάθεση τόσο του εγκρίτου περιοδικού σας όσο και οιοδήποτε άλλου καλόπιστου ενδιαφερομένου.

Μετά πάσης τιμής
Κ. Πελέκος

ΓΙΑ ΤΟ ΨΩΜΑΚΙ ΤΟΥ...

● Από τους Β. Μουλόπουλο, Γ. Ανδρεάδη και Α. Ζεμπίλα πήραμε την επιστολή που ακολουθεί. Αναφέρονται στο βιβλίο του Ι. Λάμψα «Η Νομενκλατούρα».

Αγαπητό Αντί,

Πριν από λίγο καιρό κυκλοφόρησε το βιβλίο του κ. Ι. Λάμψα «Η Νομενκλατούρα». Λίγοι θα αγνοούν τον συγγραφέα: πρόκειται για τον διευθυντή της ΕΡΤ επί «Νέας Δημοκρατίας» γνωστό κατά τη διάρκεια της Δικτατο-

ρίας για την ηρωική διαφωνία του με τον χουνταίο συνταγματάρχη Ι. Λαδά (σχετικά με το κεφαλαίωδες θέμα της... σεξουαλικής ηθικής του αρχαίου Σωκράτη) και δημοσιογράφος σήμερα της Μεσημβρινής.

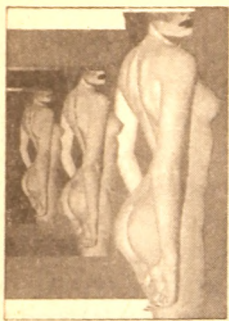
Για όσους αντίθετα τυχαίνει να μην έχουν γνώσεις ρωσικής γλώσσας ή σοβιετολογίας σημειώνουμε ότι η «νομενκλατούρα» είναι η ιεραρχία των επώνυμων ανώτερων στελεχών του σοβιετικού κράτους και του ρωσικού κομμουνιστικού κόμματος. Μια τέτοια νομενκλατούρα έχει εγκαθιδρυθεί και σήμερα στη χώρα μας κατά το συγγραφέα από το ΠΑΣΟΚ και απομυζά κατά τα πρότυπα του ανατολικού τύπου καθεστώτων τον ιδρώτα και το αίμα του δυστυχισμένου ελληνικού λαού. Ο κ. Λάμψας υπέρμαχος της αναδρομικής σεξουαλικής απελευθέρωσης των αρχαίων και της μελλοντικής πολιτικο-οικονομικής απελευθέρωσης των νέων Ελλήνων έγραψε, λοιπόν, ένα βαρετό και ογκώδες τούβλο όπου πληροφορεί τον αναγνώστη για τα πασίγνωστα: τους καταλόγους δηλαδή των ανθρώπων που χρησιμοποιεί σήμερα το ΠΑΣΟΚ.

Μέσα όμως στους καταλόγους αυτούς —και συγκεκριμένα στο τελευταίο κεφάλαιο σχετικά με τους «ανένταχτους» που χρησιμοποιεί το ΠΑΣΟΚ (τα εισαγωγικά είναι του συγγραφέα) έχουν παρεισφρύσει και κάποια ονόματα που πείθουν ότι το όλο έργο είναι ένα προχειρογράφημα που υπηρετεί —πέρα από τις δεδομένες πολιτικές και ιδεολογικές επιλογές— και μία αδίστακτη αντιπολιτευτική διάθεση. Στο κεφάλαιο λοιπόν αυτό πληροφορηθήκαμε με ανακούφιση ότι τρεις «ανένταχτοι», οι κ. Β. Μουλόπουλος, Γ. Ανδρεάδης και Α. Ζεμπίλας κατέχουν θέσεις κλειδιά στη νομενκλατούρα: συγκεκριμένα οι δύο πρώτοι στελέχη της ΕΡΤ 1 και ο τρίτος του Υπουργείου Γεωργίας. Το πράγμα θα ήταν γενικά ευχάριστο μιας και οι τρεις ανένταχτοι τυγχάνουμε δυστυχώς για την ώρα και αδιόριστοι, έχουμε όμως τα θάρρητά μας στον κ. Λάμψα που, μιας και διέβρωσε το ΠΑΣΟΚ για να του αποσπάσει τα θανάσιμα μυστικά που περιέχει το βιβλίο του, ίσως γνωρίζει και κάποια μύχια σχέδια που τρέφει στην καρδιά του ο Αντρέας για μας. Η ευχαριστήσή μας, ωστόσο, μεταβλήθηκε σε απορία όταν πληροφορηθήκαμε από το ίδιο σύγγραμμα ότι ο Γ. Ανδρεάδης τυγχάνει μέλος της Αντιστασιακής Οργάνωσης «Κίνημα 20 Οκτώβρη» ο δε Β. Μουλόπουλος υπήρξε στέλεχος της «Σοσιαλιστικής Πορείας».

Η απορία οφείλεται πρώτα στο γεγονός ότι η μεν οργάνωση του «Κινήματος 20 Οκτωβρίου» πήρε μέρος στην αντίσταση κατά της

ΝΤΙΝΟ ΜΠΟΥΤΖΑΤΙ

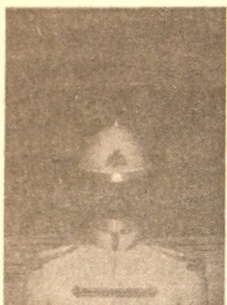
Ενας έρωτας

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΝΤΙΝΟ ΜΠΟΥΤΖΑΤΙ

Η έρημος των Ταρτάρων

ΑΣΤΕΡΙ

ΒΙΤΑΛΙΑΝΟ ΜΠΡΑΝΚΑΤΙ

Ο ωραίος Αντόνιο

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΒΙΡΤΖΙΝΙΑ ΓΟΥΛΑΦ

Ορλάντο

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΣΟΛΩΝΟΣ 121, ΤΗΛ. 36.19.802

χούντας (κατι σαν συνάδελφοι του κ. Λάμψα ας πούμε) αλλά, σήμερα, μετά τη μεταπολίτευση έχει διαλυθεί έτσι που να μην αντιστέκεται σε τίποτε, ούτε καν στην κάθε βλακεία που λέγεται για λογαριασμό της, ενώ ο Β. Μουλόπουλος είναι αμφίβολο αν είχε περάσει από τη «Σοσιαλιστική Πορεία» έστω και για καφέ (που οι επαναστάτες και οι σοσιαλιστές τον ψήνουν συνήθως άσχημα). Τα πράγματα όμως γίνονται μια σταλίτσα πιο χοντρά όταν σκεφτούμε ότι η πληροφορία περί συμμετοχής του Γ. Ανδρεάδη στο «Κίνημα 20 Οκτωβρη» είναι γνωστή μόνο από το ένταλμα της χουντικής ασφάλειας εναντίον του και δεν κυκλοφόρησε σχεδόν ούτε καν στο στρατοδικείο που δίκασε την οργάνωση. Από πού, λοιπόν, παίρνει τις ασφαλείς πληροφορίες του ο έγκριτος δημοσιογράφος; Ποια ανοητογραφήματα ή ρυπαρογραφήματα αντιγράφει, μιας και αδυνατούμε να πιστέψουμε ότι τα έχει επινοήσει; Και δεν είναι τουλάχιστον ανησυχαστική η διαπίστωση ότι οι «υπεύθυνες» αυτές πληροφορίες κυκλοφόρησαν ταυτόχρονα σχεδόν με άλλες ανοησίες (τουλάχιστον) σχετικά με ανθρώπους που είχαν δράση κατά της δικτατορίας;

Ας μην εκνευριζόμαστε όμως. Ο καθένας, από τον κ. Λάμψα μέχρι τους πληροφοριοδότες του βγάζει το ψωμάκι του όπως μπορεί.

Με θερμές ευχαριστίες
«Οι τρεις της νομενκλατούρας»

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

● Από τον καθηγητή κ. Β. Α. Κύρκο πήραμε την ακόλουθη διευκρινιστική επιστολή:

Κύριε Διευθυντά,

Στο άρθρο του κ. Παν. Νούτσου με τον τίτλο «Όσα ο νόμος κελεύει», που φιλοξενήσατε στο ΑΝΤΙ της 15 τρ. (τευχ. 281, σελ. 46), αναφέρεται και το όνομά μου στην υποσ. 2 με ένα σχόλιο που μπορεί να δημιουργήσει παρεξηγήσεις. Συγκεκριμένα ο κ. Νούτσος αναφέρει ότι μαζί με άλλους συναδέλφους απουσίαζα μόνο απ' αυτήν την ορισμένη συνεδρία της Σχολής. («Ενώ σ' αυτή μόνο τη συνεδρία απουσίαζαν...»). Επειδή, είναι ενδεχόμενο να δημιουργηθούν εντυπώσεις εσφαλμένες από τη διατύπωση του συναδέλφου, ότι δηλαδή απουσίαζα εξεπίτηδες απ' αυτή μόνο τη συνεδρία της Σχολής, παρακαλώ να δημοσιεύσετε αυτή τη διευκρίνιση: από τη συνεδρία αυτή, όπως και άλλες φορές, απουσίασα δικαιολογημένα και πάντοτε με τη γραπτή άδεια της Πρυτανείας, όπως ορίζει ο νόμος. Την άδεια απουσίας είχα ζητήσει άλλωστε πολλούς μήνες πριν από την ημέρα της συνεδρίας αυτής.

Με εξαιρετική τιμή
Βασ. Α. Κύρκος

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

● Από τον Δημήτρη Φύσσα πρώην μέλος του ΚΚΕ και του Κ.Σ. της ΕΦΕΕ πήραμε την επιστολή που ακολουθεί, με τίτλο «Δέκα χρόνια και μισό». Τη δημοσιεύουμε έστω και καθυστερημένα ολόκληρη:

1. Σε κάποια προεόρτια γιορτασμού του «Πολυτεχνείου» (νομίζω του '75) βγάζοντας το χέρι μου από τα κάγκελα της Δυτικής Πύλης (Τοσίτσα), χτύπησα με γροθιά το Γ. Καραμπελιά, εκπρόσωπο της ΟΠΑ. Αργότερα, σε συνεδρίαση του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΦΕΕ, του οποίου ήμουν μέλος, χτύπησα επίσης τον Α. Καρακάσογλου (εκπρόσωπο της ΑΑΣΠΕ), ο οποίος μιλούσε για «πράκτορες της Μόσχας», «ρούβλια» κτλ. Στο ίδιο διάστημα και σε παρόμοιο πλαίσιο αποκάλεσα επανειλημμένα «χαφιέδες» μέλη των παρατάξεων ΑΑΣΠΕ και ΠΠΣΠ, σε τρεις τουλάχιστον Γενικές Συνελεύσεις του Συλλόγου Φοιτητών Φιλοσοφικής Αθήνας—μιλώντας ως συνδικαλιστικός εκπρόσωπος της Πανσπουδαστικής.

Αυτό εδώ το κείμενο ξεκινά με τη δημόσια αυτοκριτική μου, γενικά, και τη συν γνώμη προς τα πρόσωπα ειδικά. Σε ό,τι με αφορά, κι επειδή πιστεύω πως κάποτε θα πρέπει να μιλάμε καθαρά γι' αυτά τα πράγματα, δηλώνω το φταισμό μου, «παίρνω τις ευθύνες μου» και τονίζω ότι θα κάνω ό,τι μπορώ για να μην ξαναγίνει κάτι τέτοιο. Δεν αγνοώ ότι σε παρόμοιες ύβρεις και κλωστοπατινάδες είχαν περιπλοκές όλα σχεδόν τα μέλη όλων των οργανώσεων από την «πολιτική αλλαγή» του '74 μέχρι τις καταλήψεις του '79, αλλά σε μένα το βάρος ήταν δυσβάστακτο (συνδυάζω δε την αυτοκριτική μου τούτη —πρωτοφανή, απ' όσο ξέρω, στην Αριστερά— με τη θεμελιακή μου απόφαση που ακολουθεί. Τέτοια αυτοκριτική δεν κάνει ένα μέλος του ΚΚΕ. Κάνοντάς την φεύγω και φεύγω κάνοντάς την.

2. Τώρα που έφτασε και η δική μου ώρα για αποχώρηση από το Κόμμα, θυμάμαι με βαριά καρδιά διάφορες κατηγορίες συντρόφων—ιδίως θυμάμαι ανθρώπους στων οποίων τη διαγραφή συνέβαλα, με μόνο εναντίον τους στοιχείο κάποιους διαφορετικούς προβληματισμούς: την Αθηνά Β. και τον Κώστα Π. στη Φιλοσοφική το '76, το Χρήστο Ν. στα Άνω Πατήσια το '79 κτλ. ανθρώπους για τους οποίους έγραψα «έκθεση» προς την καθοδήγηση (επειδή ήθελα να έχω τη φωλιά μου καθαρή, μήπως και μας έβλεπαν μαζί), όπως τον Γιώργο Φ. ανθρώπους που συκοφάντησα ο ίδιος ή ανέχτηκα να τους συκοφαντούν, επειδή οι χαρακτηρισμοί είχαν επίσημη προέλευση.

3. Ήδη τη στιγμή αυτή έχω στην πλάτη μου «προειδοποίηση διαγραφής» που ψήφισε η ΚΟΒ Κάτω Ιλίσσιων το Σεπτέμβριο του '83 (σε μάλλον επεισοδιακές συνθήκες) λόγω της δημοσίευσής στο περιοδικό «ΑΝΤΙ» μιας επιστολής μου που δήλωνε ότι ξαναρχίζω να το αγοράζω—ήδη έχω «τρακαριστεί» με παλιούς συντρόφους που κάνουν πως δε με βλέπουν, αποστρέφοντας το βλέμμα και γυρνώντας το κεφάλι—ήδη έχω ακούσει από δεύτερο και τρίτο χέρι ότι είμαι «δεξιό στοιχείο», «ότι έχω αλλάξει ταξική συνείδηση», ότι έχω «υποχωρήσει στο στρατό» (εδώ εφιστώ την προσοχή: ΕΧΩ ΠΑΝΤΑ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΜΟΥ ΑΝΤΙ-

ΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΔΩΣΑ ΑΠΟΛΥΟΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΤΟ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΩ, ΔΗΜΟΣΙΑ, ΑΜΥΝΟΜΕΝΟΣ, αν συνεχιστούν οι περί στρατού λασπολογίες)—όποιος γνωρίζει την οικγενειακή μου προέλευση αμέσως καταλαβαίνει πόσο χαζό είναι ότι είχα οποιοδήποτε πρόβλημα από το στρατό κτλ. κτλ. Από την άλλη μεριά οι άνθρωποι της γενιάς μου και της ηλικίας μου βρίσκονται κατά πλειοψηφία είτε εκτός κόμματος είτε νεκροζώνταντοι εντός, όπως εγώ τα τελευταία χρόνια (Διονύσης Μ., Άγγελος Κ., Γιώργος Κ., Κική Τζ., Χριστίνα Μ., Γιάννης Α., Γιάννης Φ., Κάρης Ζ., Τίτος Κ., Αθηνά Β., Λάμπης Τ., Μαρία Μ., Στέλιος Ξ., Άγγελος Σ., Άρτεμις Δ., Λίτσα Σ., για να θυμηθώ από φίλους μου και μόνο). Όσοι απόμειναν, ανυποψίαστοι κατά βάση, έχουν πάρει θέση από Επιτροπή Πόλης και πάνω, καθώς και θέσεις στο «μαζικό κίνημα» (Δήμαρχοι, μέλη ΔΣ Σωματείων, Εξωραϊστικών Συλλόγων κτλ., μέλη επιτροπών ανέργων κτλ.) καθώς και άλλες θέσεις, του κομματικού μηχανισμού (δημοσιογράφοι, κλητήρες, υπάλληλοι, οδηγοί, μέλη εξωκομματικών επιτροπών κτλ.).

Αυτό που εννοώ είναι ότι περνώντας σήμερα στους «πρώην» ξέρω λίγο πολύ τι θ' αντιμετωπίσω, το 'χω ξαναδεί το έργο σ' όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις.

4. Γιατί αποχωρεί από το ΚΚΕ ο καθένας απ' όσους αποχωρούν, είναι βέβαια ειδικό θέμα του καθενός—μιλώντας για τον εαυτό μου και μόνο, αποχωρώ μετά από δέκα χρόνια και μισό, κι αφού τα τελευταία τέσσερα έχω δώσει ουκ ολίγες εσωκομματικές μάχες—αποχωρώ λοιπόν από ένα συνδυασμό δύο βασικών αιτιών: πείστηκα ότι δεν μπορεί να γίνει τίποτα, από τη μια, και έφτασα στο όριο της αντοχής μου όσον αφορά την προσπάθειά μου να επηρεάζω καταστάσεις μέσα στην κατά καιρούς ΚΟΒ μου, από την άλλη φόρο τιμής αποτίω σ' όσους μένουν ακόμα μέσα προσπαθώντας—έχουν πιο πολλή αντοχή κι ελπίδα από μένα, όπως κι εγώ είχα περισσότερη απ' όσους είχαν φύγει πιο παλιά. Δεν αγνοώ, τέλος, ότι υπάρχουν δυνάμεις που σκέφτονται, μάχονται κι ελπίζουν, ακόμα και σε υψηλά κλιμάκια: τους εύχομαι καλή επιτυχία.

5. Όσον αφορά την ουσία των διαφωνιών μου (που κατέληξαν στο «δε γίνεται τίποτα», όπως γράφω παραπάνω), είναι πολλές και πολύπλευρα εκφρασμένες (ιδιαίτερα σε προσυνεδριακό κείμενό μου του Δεκέμβρη 1982, που δε θεωρήθηκε κατάλληλο για δημοσίευση). Πολύ συνοπτικά, αφού τούτο δώ είναι μάλλον κείμενο προσωπικής αναγραφής και αυτοκριτικής παρά κείμενο ζυμώσεων επί της ουσίας, έχω ως εξής:

α) Ισχνές έως ανύπαρκτες εσωκομματικές δημοκρατικές διαδικασίες κοπτάται: εξουθενωτική αντιμετώπιση διαφωνούντων—«εκλογή» με υπόδειξη της καθοδήγησης ή—νέο φρούτο αυτό— από εισήγηση «επιτροπής προτάσεων» εκλογής διαμόρφωση της γραμμής στους «απάνω» και αποστολή της στους «κάτω» παρακομματικές διαδικασίες κτλ.

β. Καμία σχέση του κόμματος με την ιστορία του: τυπικό παράδειγμα η δημοσίευση Αύγουστο '82 στο «Ριζοσπάστη» άρθρου για τον Πλουμπίδη, όπου γράφεται «... η

γνωστή προσωπική του αντίθεση με την καθοδήγηση», χωρίς να γράφει ούτε ποια ήταν η αντίθεση ούτε ποια ήταν η καθοδήγηση. Καμιά σχέση, επίσης, ούτε καν με το κοντινό παρελθόν και τις αναλύσεις του (μόνο οι καθιερωμένες επετειακές γιορτές): για το ΚΚΕ δεν υπάρχει «χθες», υπάρχει —θέλοντας και μη— ένα στιγμιαίο «σήμερα» (για να ξεχαστεί αμέσως) και τα πάντα θυσιάζονται στο ολοένα ερχόμενο «αύριο», το οποίο κυρίως θριαμβεύει.

γ. Στην επιστήμη και στην τέχνη, καλό είναι μόνο ό,τι είναι κομματικό. Έτσι ανεβαίνει στα ύψη ο από τριακονταετίας (τουλάχιστον) στερεμένος Ρίτσος μιας πανεύκολης ποίησης που δημιουργεί όχι μόνο εύκολους αναγνώστες, αλλά —το κυριότερο— κακούς ποιητές, παιδιά που στιχουργώντας «ειρήνη - άνθρωπος - ζυμωτό ψωμί - ειρήνη - αδελφέ μου - πεζούλια - Κόμμα - ειρήνη» πιστεύουν ότι γράφουν σωστά, ακολουθώντας το πρότυπο του πρωτότυπου (άσε τα επετειακά: «Βιετνάμ», «Παιδιά της ΚΝΕ», «Κατράκης» κτλ.). Απορρίπτεται αντίθετα ο Σαββόπουλος ή το ροκ· η Σύγχρονη Εποχή «δεν πουλούσε —τουλάχιστον μέχρι τελευταία— βιβλία του Ηλία Πετρόπουλου κτλ. Όσο για περιπτώσεις όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Κωστής Μοσκόφ ή ο Μίμης Ανδρουλάκης (που προσπαθούν να συνδυάσουν την κομματική ιδιότητα με κάποιες άλλες σκέψεις ή δημιουργίες) στις συζητήσεις μεταξύ τους οι δογματικοί εκφράζουν την αγανάκτησή τους και λένε τρομερά πράγματα γι' αυτούς.

δ. Η αντιμετώπιση των άλλων κομμάτων και οργανώσεων. Το μέτρο μπορεί να δώσει η άρνηση της ΚΝΕ να συζητήσει με τις άλλες οργανώσεις (Σεπτέμβρης '84) ή η αντιμετώπιση των άλλων εκπροσώπων από τον άπιθανο Χρήστο Τόλη (μέλος του Γραφείου του ΚΣ) στην τηλεοπτική συζήτηση του Αυγούστου 1984: «εμείς κάναμε πρώτοι Φεστιβάλ, και μετά το πήραν και τα ΠΑΙΔΙΑ από δω (sic)...» (Φαντάσου τον Υφυπουργό Ν. Γενιάς σε κυβέρνηση του ΚΚΕ. Φρίκη).

ε. Έντυπα και λοιπό υλικό που δεν διαβάζονται, παρά την οποιαδήποτε προσπάθεια, ιδιαίτερα αν είσαι λίγο «προβληματισμένος» (στην κομματική ορολογία: προβληματικός). Για παράδειγμα στο «ΡΙΖΟΣΠΑΣΗ» πάνε κάπως να ξεχωρίζουν μόνο τα θέματα που Δανίκα, μερικά κομμάτια της αθλητικής σελίδας, δυο τρία άρθρα του Τσίμα, του Οι-

κονομίδη και του Ανδρουλάκη και κάπως οι έρευνες του Γιάννη Θεοδωράκη. Μετά όχι απλώς το χάος, αλλά το βάραθρο.

στ. Τα θέματα προσωπικής ζωής, σεξ, γούστου, αθλητικών προτιμήσεων: εδώ ισχύει η εξωφρενική αρχή «για όσα έχουμε θέση, το μέλος συμμορφώνεται μ' αυτήν. Για όσα δεν έχουμε —και μέχρι, κι αν, αποκτήσουμε— το μέλλος οφείλει να τα αγνοεί». Εν τω μεταξύ το κόμμα προσπαθεί να έχει θέση και στα πιο μικροζητήματα, ώστε να πετυχαίνει τη μεγαλύτερη δυνατή ομοιομορφία των μελών του, πράγμα αυτόχρονα απαράδεκτο. Θεωρείται αιρετική η θέση που πολλές φορές είχα από παλιά εκφράσει: «μας ενώνει το πρόγραμμα και το καταστατικό από 'κει και πέρα έχουμε και πρέπει να έχουμε πολλές διαφορές μεταξύ μας».

ζ. Η σχέση με την ΕΣΣΔ και το ΚΚΣΕ. Από τη ρεαλιστική διαπίστωση ότι χωρίς την ΕΣΣΔ δύσκολα θα στεκόταν το επαναστατικό κίνημα στην εποχή μας, μέχρι την υποστήριξη του αλαθιτισμού και την επικρότηση όλων των ενεργειών της υπάρχει τεράστια διαφορά.

Τέλος πάντων, όλα τ' άλλα θα μπορούσαν να λυθούν και να συζητηθούν, αν στο πρώτο θέμα γινόταν κάτι ουσιαστικό, αν δηλαδή το κόμμα λειτουργούσε δημοκρατικά. Χαρακτηριστικό είναι ότι ούτε κι εγώ προσωπικά έχω κάτι συγκεκριμένο να προτείνω πάνω στην εντελώς τρέχουσα πολιτική κατάσταση, έχω τα αδιέξοδα της πολιτικής μου ανάλυσης απέναντι π.χ. στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, όπως ακριβώς τα έχει και το κόμμα. Όμως μια γραμμή που βγαίνει (αν έβγαине) από πέντε, δέκα, είκοσι χιλιάδες ανθρώπους έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να προσεγγίζει την πραγματικότητα απ' ό,τι, μια γραμμή από πέντε, δέκα είκοσι άτομα: και, δυστυχώς, έτσι βγαίνει σήμερα η γραμμή στο ΚΚΕ.

6. Δεδομένου ότι το Κόμμα χτίζει γύρω και μέσα του μια τεχνητή πραγματικότητα, η ζωή του κομματικού μικρή σχέση έχει με τη ροή των πραγμάτων, γύρω όπως αυτά ισχύουν για κάθε άνθρωπο. Έτσι, για οποιονδήποτε τυχόν διαβάσει το κείμενο αυτό, κάποιο περιορισμένο ενδιαφέρον μπορεί να παρουσιάζουν οι ρίζες της διαφοροποίησής μου, όχι μόνο τώρα που το τελικό βήμα ήταν θέμα χρόνου, όσο όλα τα χρόνια που πέρασαν. Λοιπόν, πιστεύω πως είχα κάποια επαφή με τη ζωντανή πραγματικότητα

μέσω σημαντικών παραγόντων —ιμάντων που με «έσωσαν», όπως συνηθίζω να λέω, και τελικά μ' έφεραν έτσι που να βαρύνουν αποφασιστικά την κριτική μου ματιά απέναντι στο κόμμα. Τέτοιοι παράγοντες στάθηκαν, εντελώς σκόρπια: — Η ποίηση γενικά, ο Καβάφης ειδικά, η επαφή μου με την ιστορία, τη φιλολογία, την επιστήμη γενικότερα.

— Ο Πετρόπουλος, ο Σαββόπουλος, ο Βερν, η επιστημονική φαντασία.

— Ο «Φόρος τιμής στην Καταλωνία» και το «1984» του Όργουελ.

— Η μελέτη της ιστορίας του κόμματος, το διάβασμα βιβλίων Ιταλών και Γάλλων κομμουνιστών (ιδιαίτερα Προκάτς, Ελλενστέιν και Μπαλιμπάρ), οι κατά καιρούς συγκρούσεις μου με κομματικούς καθοδηγητές, όπου και όταν διαφωνούσα, η αλληλεπίδραση με τη γυναίκα μου και φίλους, το τελευταίο γράμμα του Μπουχάριν και άλλα.

— Το γήπεδο («Παναθηναϊκός» από γεννησιμιού μου), το σκάκι, η πρέφα περισσότερο από τ' άλλα.

— Το χίπικο παρελθόν μου και η αγάπη μου για το παλιό ροκ, ο κινηματογράφος, το ρεμπέτικο κτλ.

6. Δε νομίζω ότι θα μπορούσε να ενθουσιαστεί κανένας δεξιός με την περίπτωση μου, ιδιαίτερα αν διάβαζε τούτο το κείμενο: στο κάτω κάτω νομίζω πως ο Μαρξισμός παραμένει η πυξίδα μου κι επιπλέον —δε ντρέπομαι να το πω, δεν έχω αντίθετα κόμπλεξ, αυτό δα έλειπε— Ψήφισα και ΚΚΕ στις ευρωεκλογές, ακριβώς λόγω αντίθεσης στην ΕΟΚ. Ούτε και οι φίλοι μου του ΠΑΣΟΚ (ότι δε συγκρίνεται με τη Δεξιά, δεν το συζητάω βέβαια, αλλά αυτό δε φτάνει) με κόμμα που μας κοροϊδεύει κανονικά στα διάφορα μεγάλα θέματα δεν πάω (άσε που ούτε καν στα «αυθαίρετα» δεν έχει βάσει τάξη: με κάνει κι αισθάνομαι σα χαζός που δεν πάω κι εγώ να χτίσω μια παράγκα της μιας νύχτας σε κάποια παραλία και μετά να υψώσω τη σημαία «κοινωνικό πρόβλημα»). Κι ας μην αναφέρω τις δημοκρατικές του διαδικασίες...

Μάλλον προς το ΚΚΕ εσωτερικού με φέρνουν τέτοιοι προβληματισμοί. Όμως κι αυτοί:

— ποτέ δεν μίλησαν καθαρά για τη συμμετοχή που ετοίμαζαν στις Μαρκεζινικές εκλογές του '73 (ως «παλιό» αυτό με καίει)

— ποτέ δεν είπαν ότι έκαναν άσχημα που διέγραψαν τη Β' Πανελλαδική και τι εγγυήσεις δίνουν για να μην το ξαναδούμε το έργο (κι αν

το είπαν, δεν ήχησε πειστικά) — επιμένουν μαϊμουδίζοντας να θέλουν την ΕΟΚ, πράγμα που για μένα είναι σχεδόν προδοσία.

Καλό θα ήταν να άλλαζε το ΚΚΕ. Έστω και για μια στις χίλιες θ' άξιζε να περιμένει κανείς. Τώρα όμως πια, δεν ξέρω. Βλέποντας και κάνοντας. Και μάλλον προσανατολίζομαι προς το λευκό στις επόμενες εκλογές.

Δημήτρης Φύσσας
ένας ανένταχτος,
κριτικός αριστερός

ΕΝΑΣ ΤΕΩΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΗΣ

● *Αναγνώστης μας, ο οποίος υπογράφει «ένας ανανήψας τρομοκράτης», μας έστειλε την παρακάτω επιστολή:*

Όταν ο Αghσίλαος απελευθέρωνε μια μετά την άλλη τις πόλεις της Ιωνίας απ' τον Περσικό ζυγό, στάλθηκαν στην Ελλάδα πρεσβείες (πράκτορες) του Μεγάλου Βασιλιά και σε συνεννόηση με την ντόπια Πέμπτη Φάλαγγα, διαθέτοντας 30.000 δαρεικούς (διεθνές νόμισμα της εποχής), κίνησαν αναταραχές, αποστάσεις και επαναστάσεις στις ελληνικές πόλεις. Ο Αghσίλαος αφήνοντας μισοτελειωμένο το έργο του, επέστρεψε για να αποκαταστήσει την τάξη. Σε ερώτηση «ποιος τον έδιωξε απ' την Ασία» απάντησε λακωνικά και μεταφορικά: «30.000 τοξότες» (οι δαρεικοί από την άλλη όψη απεικονίζαν ανάγλυφο έναν τοξότη).

Αν υποβαλλόταν η ίδια ερώτηση, στον ίδιο χώρο μετά από τρεις χιλ. χρόνια σε κάποιον τίμιο έλληνα πολιτικό για το ποιος τον έκανε να εγκαταλείψει την εξουσία το '65, θα μπορούσε ανάμεσα στ' άλλα να απαντούσε: «μερικές εκατοντάδες χιλ. Ουάσιγκτων» ή μια όψη του νομίσματος που χρησιμοποιήθηκε στην εξαγορά των αποστατών για το εκλογικό πραξικόπημα και τις μετέπειτα θλιβερές εξελίξεις (η πιο φτηνή επιχείρηση της CIA σύμφωνά με τα δικά της ντοκουμέντα).

Από τότε, η τιμή του «οικοπέδου» όπως ονομάζεται στη γλώσσα της υπερατλαντικής μας συμμαχίας η πατρίδα μας, ανέβηκε σημαντικά (ίσως γιατί τα τελευταία χρόνια δεν προσφέρεται για αντιπαροχή) κι έφτασαν να μιλούν για ένα κοντύλι της τάξης των 800 εκ. δολαρίων για την χρηματοδότηση του σύγχρονου Εφιάλτη και των ποικιλώνυμων συνεργατών τους. Και για να θυμηθούμε τον Πλούταρχο που είναι

Κ. Ρωμανού Η μεταρύθμιση του 1814

Γ. Λεωτσάκος Αλβανική μουσική, ή ένα λήμμα εγκυκλοπαίδειας που έμεινε αδημοσίευτο

Χ. Ξανθουδάκης Ηχώχρωμα: οι απαρχές της έννοιας

Γ. Ζερβός Το νόημα του αθεματισμού στον Webern

Ι. Ζώτος Maria Golovin του G.-C. Menotti

Δ. Γιάννου Δημόσιες σχέσεις και κοινωνική πολιτιστική λειτουργία του θεάτρου όπερας

Ο. Φράγκου-Ψυχοπαίδη Η συγκρότηση της μουσικολογίας ως ακαδημαϊκής επιστήμης

Σπ. Κλάψης Ανασκόπηση μουσικών γεγονότων του 1984

ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΠΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ

Κολοκοτρώνη 92
Πειραιάς
Τηλ. 4112258

Τα πληρέστερα βιβλιοπωλεία
Βιβλία όλων των εκδόσεων

Τιμές χαμηλές

πάντα επίκαιρος, τους αφιερώνου-
με μια φράση του απ' τους βίους
παράλληλους: «Ω ΕΛΛΗΝΕΣ, ΕΥ-
ΕΡΓΕΤΕΣ ΚΑΚΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ!»

Αγαπητό «Αντί», γνωρίζοντας
την προϊστορία σου και την αντικει-
μενικότητά σου και όντας σίγουρος
πως δεν θα ακολουθήσεις την συγ-
χορδία και υστερία του υπόλοιπου
τύπου γύρω από τη δολοφονία του
πρώην υπουργού της χούντας και
πρώην εκδότη της «Α» διάλεξα τις
στήλες σου για να απευθύνω το κά-
πως περιεργό γράμμα μου.

Η φιλολογία και παραφιλολογία,
οι αναλύσεις και οι έρευνες γύρω
από την ταυτότητα της 17 Ν. και η
ανησυχία των κρατούντων και οι
βαρύγδουπες δηλώσεις επώνυμων
και ανώνυμων περί πολιτικού κό-
στους, προβοκάτσιας, ενίσχυσης
των θέσεων της Δεξιάς και κατ' ε-
πέκταση του Καραμανλή, έχουν ε-
ξαντληθεί και με αφήνουν αδιάφο-
ρο. Ο φάκελλος οδεύει λευκός και
πάλι στα συρτάρια της Ασφάλειας,
οι διρβισήδες που αφιονίζουν τις
εγκλωβισμένες συνειδήσεις και
καλλιεργούν κλίμα φοβίας στις
συντηρητικές μάζες και προωθούν
σχέδια αποσταθεροποίησης θα κα-
ταλάβουν πολύ σύντομα ότι η τα-
κτική τους θα μετατραπεί σε μπου-
μεραγκ που θα τους χτυπήσει κατα-
κέφαλα. Ο Μητσοτάκης θεωρεί (με
τις δηλώσεις του) ηθικό αυτουργό
των δολοφονιών τον Ανδρέα. Κατ'
επέκταση, ακολουθώντας τον κι ε-
μείς στον κατήφορο μπορούμε να
θεωρήσουμε υπαίτιο τον Καραμαν-
λή που είχε αφήσει ελεύθερους
τους βασανιστές του ελληνικού λα-
ού και με το «στιγμιαίο» όλους τους
συνεργάτες της χούντας και που
στη συνέχεια μπήκαν στο στόχα-
στρο της 17 Ν. που παρουσιάζεται
σαν υποκατάστατο της Δικαιοσύ-
νης που δεν λειτούργησε.

Εμείς θεωρούμε ηθικούς και φυ-
σικούς αυτουργούς της παντελούς
ανικανότητας της ελληνικής αστυ-
νομίας, τις προηγούμενες κυβερνή-
σεις, που την χρησιμοποιούσαν με
αποκλειστικό σκοπό την καταστολή
των λαϊκών διεκδικήσεων, την τρο-
μοκρατία και κοντολογίς σαν πραι-
τωριανούς και πληρωμένους κατα-
πιεστές του λαού.

Η Σκώτλαντ Γουαρντ, παίρνοντας
τ' απομεινάρια του τάφου της Βερ-
γίνας κατάφερε ν' αναπλάσει σε
χρόνο μηδέν τη μορφή του ανθρώ-
που που ανήκαν (Φίλιππος), να βρει
από τι όπλο προήλθε κι από πια γω-
νιά ρίχτηκε η βολή που του χάραξε
το δεξί μέρος του κρανίου και του
εξόρισε το μάτι (βέλος από τα τείχη
της πόλης που πολιορκούσαν οι
Μακεδόνες, της Θρακικής Μεθώ-
νης). Κι όλα αυτά με τις σύγχρονες
επιστημονικές μεθόδους, ύστερα α-
πό 2438 χρόνια!

Πάει πολύ κ. Μητσοτάκη να κατη-
γορείς τη σημερινή κυβέρνηση ότι
διέλυσε τα σώματα ασφαλείας, τη
στιγμή που τα μόνα όργανα που εί-
χατε φροντίσει να τους παρέχετε
αφειδώς για την «πάταξη του εγ-
κλήματος» ήταν δακρυγόνα, ρόπα-
λα, ηλεκτροφόρα καλώδια, στεφά-
νια για να σφίγγουν κεφάλια, τανά-
λιες για να βγάζουν νύχια και πλή-
ρης ασυδοσία και κάλυψη στην κα-
τάχρηση εξουσίας. Θεωρούμε τον
σημερινό υπ. Δημόσιας Τάξης πετυ-
χημένο, και ο ελληνικός λαός τον
ευγνωμονεί που τον γλύτωσε από
τον βραχνά του χωροφύλακα.

Κατάφερε μέσα στη σφηκοφωλιά
που μπήκε, να κάνει ένα ρετουσάρι-
σμα εκδημοκρατισμού. Στην επόμε-

νη τετραετία είμαστε βέβαιοι πως
θα εξουδετερώσει πολλούς από
τους μηχανισμούς που έχουν στή-
σει οι ξένες δυνάμεις μέσα στις
κρατικές μας υπηρεσίες. Μην περι-
μένει όμως ο κ. Σκουλαρικής «με τα
τούβλα του παλιού καθεστώτος να
χτίσει το καινούργιο» και κυρίως να
βρει έστω κι ένα στοιχείο στην υπό-
θεση που τον απασχολεί και τον
καίει αυτές τις μέρες. Οι Άγγλοι έ-
χουν μια σωστή παροιμία: To catch
a thief send a thief!
Ελπίζουμε ο κ. Υπουργός να κατά-
λαβε!

Φιλικά
ένας ανανήψας τρομοκράτης
ΥΓ. Θα σας χρωστούσα χάρη αν
στο επόμενο τεύχος σας αντιπαρα-
θέτατε τα τηλεγραφήματα, τις ανα-
κοινώσεις και τα συλληπητήρια του
σημερινού Πρ. Δημοκρατίας και τό-
τε αρχηγού της ΕΡΕ και ΝΔ στους
εξής θανάτους: ΛΑΜΠΡΑΚΗ - ΠΕ-
ΤΡΟΥΛΑ - ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ - ΠΑΝΑ-
ΓΟΥΛΗ - ΝΕΚΡΩΝ ΠΟΛΥΤΕ-
ΧΝΕΙΟΥ - ΣΑΒΒΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟ-
ΠΟΥΛΟΥ - ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ ΑΘΑΝΑ-
ΣΙΑΔΗ - ΜΟΜΦΕΡΑΤΟΥ!

ΜΙΚΡΑ ΠΡΑΙΜΑΤΑ

● Από τον στρατιώτη αναγνώ-
στη μας Χ.Χ. από το Διδυμότειχο
πήραμε την επιστολή που ακο-
λουθεί για μερικά μικρά, αλλά ση-
μαντικά προβλήματα που υπάρ-
χουν ακόμη στο στρατό:

Το γράμμα θα είναι σύντομο.
Μερικά απλά ερωτήματα που α-
πευθύνονται στον καθένα. Απευ-
θύνονται και στην κυβέρνηση
που πολύ ελπίζαμε —και ελπί-
ζουμε. Ναι συμφωνώ για το αξιό-
μαχο. Ναι συμφωνώ απόλυτα με
την ουσία της εκπαίδευσης για το
«ετοιμοπόλεμο» ξεκαθαρίζοντας
αυτό, αρχίζω:

1. Γιατί οι εφημερίδες στις εδώ
μονάδες απαγορεύεται να μπου-
ν μέσα παρά το ότι επιτρέπεται
σύμφωνα με δηλώσεις του υπουρ-
γού και τις διαταγές του;

2. Γιατί αναγκάζονται στρατιώ-
τες να μαθαίνουν προσευχή, να
πηγαίνουν στην εκκλησία, παρά
τις επιταγές του Συντάγματος
και τις δηλώσεις του κ. Δροσο-
γιάννη;

3. Γιατί αναγκάζονται οι στρα-
τιώτες να τραγουδούν φασιστικά
εμβατήρια που τους καταρρακών-
ουν σαν άτομα;

4. Γιατί τα περισσότερα βιβλία
που υπάρχουν παντού στις μονά-
δες μιλούν για «αναρχοκομμου-
νιστοσυμμορίτες». Γιατί υπάρ-
χουν επιγραφές που μιλούν για
«Πατρίδα, Θρησκεία, Οικογέ-
νεια», για τη Βόρειο Ήπειρο.
Γιατί υπάρχουν φωτογραφίες Ελ-
λήνων που σκοτώθηκαν στον
«κομμουνιστοσυμμορητοπόλε-
μο»;

5. Γιατί πέφτουν φυλακές αβέρ-
τα;

6. Γιατί το ρουσφέτι βασιλεύει;
Αυτοί που δεν έχουν ή δεν θέλουν
να βάλουν «δάκτυλο» δεν έχουν
ανάγκη να πάρουν μετάθεση,
κοντά στα σπίτια τους;

Για να είμαι πιο ξεκάθαρος
πολλά άλλαξαν από το '81 και
μετά. Προς το καλύτερο βέβαια.
Όμως, αυτά, γιατί δεν σταμα-
τούν;

Χ.Χ.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνη τυπογραφείου:
ΑΛΕΚΑ ΣΗΜΑΝΤΗΡΑ
Δεσποτικού 33
Πετρούπολη
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«ΛΙΘΟΤΥΠ» Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκ-
φράζει την προσωπική άποψη
του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέ-
φονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 850 δρχ. - Ετήσια 1.700
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 6.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 13
ετήσια: δολ. 26
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 15
ετήσια: δολ. 30

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 70
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819

- Για τα βιβλιοπωλεία
Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο
Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

Ηλία Μιχάλου

ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟ

Κεντρική Διάθεση:
ΚΑΛΕΝΤΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.

Κολοκοτρώνη 15
Τηλ. 32 34 270 - 32 31 781
105 62 ΑΘΗΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΟΑΕΔ

ΚΥΡΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας (1984).
- Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ, επιμέλεια Μ. Νικολινακος (1983).
- Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ, του Χρ. Τζεκίνη (1984).
- ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Γ. Βάζου (1983).
- Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, του Ν. Σκουλά (1983).
- ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ, του Γ. Πέγιου (1984).
- Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1828-1832, του Χρ. Κωνσταντινιόπουλου (1984).
- ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, του Χρ. Τζεκίνη (1984).
- Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1961-1983, του Γ. Χατζηπαναγιώτου (1984).
- ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΜΑΘΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΑΕΔ: ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ, των Γ. Κασιμάτη, Ζ. Πιλαφτσόγλου, Κ. Τσακίρη (κατ' ανάθεση στο ΕΚΚΕ) (1982).
- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Θ. Κατσανέβα (1985).
- Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ, της Α. Καραμανού (υπό έκδοση).
- ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΗΜΕΡΑ, του Θ. Θεοδώρου (υπό έκδοση).
- ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, του Κ. Παπαναγιώτου (υπό έκδοση).

ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Η ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Γιάννη Μακρή (1983).
- ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Θ. Κατσανέβα (1983).

- ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΟΚ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ, της Β. Σταυριανοπούλου (1983).
- ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ, του Χρ. Τζεκίνη (1983).
- ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ, του Κ. Ευστρατόγλου (1984).
- ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Α. Μπουγά (1983).
- ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΙΚΡΟΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, του Στάθη Χαϊκάλη (1982).
- Η ΖΗΤΗΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, των Κ. Ευστρατόγλου, Α. Μπουγά (1983).
- ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, των Θ. Κατσανέβα, Α. Ζησιμόπουλου (1983) (έχει εξαντληθεί).
- Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, του Γ. Μακρή (1982) (έχει εξαντληθεί).
- Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟ 1981, του Γ. Χατζηπαναγιώτου (1982) (έχει εξαντληθεί).
- Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟ 1982 του Γ. Χατζηπαναγιώτου (1983) (έχει εξαντληθεί).
- ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ, ΦΟΡΕΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ, του Στάθη Χαϊκάλη (1982) (έχει εξαντληθεί).
- ΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, των Θ. Κατσανέβα, Μ. Ντότσικα - Παπαβασιλείου (υπό έκδοση).

Πωλούνται στα κεντρικά βιβλιοπωλεία
ΑΘΗΝΑ: Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, Νικηταρά 2 Αθήνα Τηλ. 36.22.496
ΟΑΕΔ Γραφείο Τύπου - Βιβλιοθήκη. Θράκης 8 Τράχωνες, τηλ. 99.42.810-24.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Περιφερ. Διεύθυνση Μακεδονίας: Βαλαωρίτου 10 Θεσσαλονίκη Τηλ. 515527 και σε όλα τα κεντρικά βιβλιοπωλεία.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ «ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»!

Επιτέλους, ένα βιβλίο για την ελληνική κακογουστιά (κιτς), ένα βιβλίο «περιήγηση» στον κόσμο του φτηνού γούστου όπως διαμορφώνεται μέσα στην καθημερινή ζωή, την ελληνική ζωή, τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς», ένα φαινόμενο «γραφικό» αλλά και επικίνδυνο. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραίο»

Μέσα στις σελίδες του θα δείτε να παρελαύνουν... η Πατρίς, η Θρησκεία, η Οικογένεια, η Κοινωνία, η Επικοινωνία, η Πολιτική, η Τέχνη. Το κιτς υπάρχει γύρω μας, σ' όλη την Ελλάδα: από το Διδυμότειχο μέχρι τα Φιλιατρά και από τα Γιάννενα μέχρι τη Λάρισα και —φυσικά— την Αθήνα.

Ειδικά άρθρα και πάνω από 1.000 φωτογραφικά θέματα, αποκαλύπτουν, διακωμωδούν και καταγγέλλουν το κιτς δημιουργώντας ένα μοναδικό λεύκωμα επίκαιρο, ενδιαφέρον, απολαυστικό.

Ωραίο βιβλίο!

«Κάτι το ωραίο»

Η παρέλαση του κιτς συνεχίζεται. Ανακαλύψτε το κιτς σε κορνίζες, γκομπλέν, μπιμπελό, χαλκοτεχνήματα, χόμπι, τουριστικά, σουβενίρ, εικονίτσες, προσκλητήρια, τάφους, πλαστικά λουλούδια, εκκλησίες, είδη για γάμους και βαφτίσια, φωτιστικά, τηλέφωνα, εξώφυλλα βιβλίων, αθλητικό και πολιτικό τύπο, παιδικά είδη, καρτ ποστάλ, ντίσκο, φαγάδικα, ταβέρνες, πιτσερίες, μόδα, αυτοκίνητα, μαγαζιά, σπίτια, έπιπλα... Αλλά κιτς υπάρχει και στο πορνό, στο αθλητικό ή πολιτικό πανηγύρι, στο τραγούδι, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, τη διαφήμιση... Το κιτς υπάρχει παντού και παραμονεύει... **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραίο»

Για το κιτς σε όλες του τις μορφές γράφουν οι:

Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννόπουλος, Μ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Λ. Κηλαηδόνης, Α. Κολτσιδούλου, Δ. Κούτσικου, Α. Κυριακίδου - Νέστορος, Π. Μαρτινίδης, Μ. Μποσταντζόγλου, Δ. Πικιώνης, Δ. Ραυτόπουλος, Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας.

Προλογίζει η υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών Μελίνα Μερκούρη.

Ωραίο βιβλίο!

Τι είναι «ΚΙΤΣ»

Η λέξη kitsch έχει γερμανική προέλευση προέρχεται από την ιδιωματική φράση kitschen που σημαίνει «πασαλείβω». Το επίθετο kitsch στην τέχνη χρησιμοποιήθηκε για το χαρακτηρισμό του ευτελούς, του φτηνού, του κακόγουστου.

ΕΚΔΟΣΗ:

«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ANTI»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΥΜΕΤΕ

Δεινοκράτους 131, Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

«Κάτι το ωραίο»

Με φωτογραφικό υλικό που βασίζεται σε ρεπορτάζ των Χρ. Βλάχου, Τ. Βρεττού και Λ. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από αρχειακό υλικό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων.

Ωραίο βιβλίο!

«Κάτι το ωραίο»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ANTI»

- 360 σελίδες • 1059 έγχρωμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ.

Ωραίο βιβλίο!

